

**НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ
МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ**
Збірник наукових праць VI Міжнародної науково-практичної конференції 27 листопада 2024 року

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

**Збірник наукових праць
VI Міжнародної науково-практичної конференції**

27 листопада 2024 року

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені Михайла Драгоманова

Навчально-науковий інститут публічного управління та адміністрування

Кафедра економіки та підприємництва

ПРИВАТНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД-ІНСТИТУТ

"УКРАЇНСЬКО-АМЕРИКАНСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ КОНКОРДІЯ"

НІМЕЦЬКО-УКРАЇНСЬКЕ ТОВАРИСТВО З ЕКОНОМІКИ ТА НАУКИ

(БЕРЛІН – БОНН – МАЙНЦ)

Uniwersytet Jana Długosza w Częstochowie

Hangzhou Dingying Education Technology Group Co., Ltd.

КИЇВСЬКА ОБЛАСНА ДЕРЖАВНА АДМІНІСТРАЦІЯ

КОМУНАЛЬНИЙ ЗАКЛАД ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ "КИЇВСЬКА МАЛА

АКАДЕМІЯ НАУК УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ"

**НОВА ПАРАДИГМА
ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У
КОНТЕКСТІ
ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ
РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ
ОСВІТИ**

**Збірник наукових праць
VI Міжнародної
науково-практичної
конференції
27 листопада 2024 року**

Київ

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

УДК 378.091.3:33(063)

*Рекомендовано до друку
Вченою радою Навчально-наукового інституту
публічного управління та адміністрування
(протокол №5 від 27 грудня 2024 року)*

Нова парадигма економічної освіти у контексті інноваційної моделі розвитку вітчизняної освіти: Збірник наукових праць VI Міжнародної науково-практичної конференції, 27 листопада 2024 р. – К.: Вид-во УДУ імені Михайла Драгоманова, 2024. – 312 с.

Збірник вміщує наукові праці VI Міжнародної науково-практичної конференції, яка відбулася 27 листопада 2024 року. На конференції були обговорені актуальні проблеми нової парадигми економічної освіти у контексті інноваційної моделі розвитку вітчизняної освіти.

Представлені у матеріалах науково-практичної конференції тези учасників подані в авторській редакції та відображають власну наукову позицію авторів. Автори тез несуть повну відповідальність за точність наведених фактів, цитат, економіко-статистичних даних, наукової термінології, імен власних, джерел посилання.

Редакційна колегія

В.Ф. Сташук, доктор філософії у галузі «Соціальні та поведінкові науки» зі спеціальності «Політологія» (головний редактор)

О.С. Падалка, член-кореспондент НАПН України, доктор педагогічних наук, професор

Л.А. Підпригора, кандидат економічних наук, доцент

Ю.В. Бицюра, кандидат економічних наук, доцент

ISBN 978-966-931-314-0

© Редакційна колегія, 2024

© Автори статей, 2024

© УДУ імені Михайла Драгоманова, 2024

**НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ
ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ**

3

ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ КОМІТЕТ КОНФЕРЕНЦІЇ

Голова організаційного комітету Андрущенко Віктор Петрович - доктор філософських наук, професор, дійсний член (академік) НАПН України, член-кореспондент НАН України, заслужений діяч науки і техніки України, ректор Українського державного університету імені Михайла Драгоманова

Заступник голови організаційного комітету

Торбін Григорій Мирославович – проректор з наукової роботи, професор кафедри математичного аналізу та диференціальних рівнянь, професор, доктор фізико-математичних наук

Члени організаційного комітету:

Вернидуб Роман Михайлович – доктор філософських наук, професор, проректор з навчально-методичної роботи, професор кафедри педагогіки вищої школи.

Сташук Віталій Филімонович – доктор філософії у галузі «Соціальні та поведінкові науки» зі спеціальності «Політологія», директор Навчально-наукового інституту публічного управління та адміністрування.

Падалка Олег Семенович – завідувач кафедри економіки та підприємництва, доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент НАПН України, Заслужений працівник освіти України

Романовський Олександр Олексійович – доктор економічних наук, доктор педагогічних наук, професор, ректор Українсько-американського університету Конкордія

Радченко Володимир Васильович – кандидат економічних наук, доцент, професор кафедри економіки та підприємництва

Підпригора Лариса Антонівна – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри економіки та підприємництва

Бицюра Юрій Васильович – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри економіки та підприємництва

Сандугей Валентина Василівна – кандидат економічних наук, доцент, професор кафедри економіки та підприємництва

Польська Ірина Іванівна – завідувача кабінетом кафедри економіки та підприємництва

Сусол Олександр Костянтинович – директор видавництва університету

Савенкова Людмила Василівна – кандидат педагогічних наук, доцент, директор бібліотеки університету

**НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ
ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ**

4

ЗМІСТ

<i>Андрущенко В. П.</i> Вітальне слово до учасників конференції.....	8
--	---

СЕКЦІЯ 1

**Економічна теорія як наука і навчальний предмет в умовах ринкової
трансформації економіки в Україні**

<i>Петрова І. Л.</i> Впровадження цифрових технологій в освітні процеси.....	10
<i>Падалка О.С., Польська І.І.</i> Глобалізація світової економіки: інноваційні стадії розвитку.....	13
<i>Дьячук І. В., Томілко Д. І.</i> Розвиток маркетингової комунікативної стратегії підприємства в мережі інтернет.....	26
<i>Petrova I., Tolulope V.</i> Typology of clusters in the context of innovation perspective.....	32
<i>Кулішов В. В., Пурій Г. В., Байда М. Г.</i> Перспективи цифрової трансформації як тригера глобального розвитку.....	36
<i>Колядич О. І.</i> Економічна нерівність та інклюзивний розвиток.....	41
<i>Дьячук І. В., Захарченко А. А.</i> Логістичне забезпечення зовнішньоекономічної діяльності.....	48
<i>Бицюра Ю. В.</i> Природа нераціональної поведінки споживачів в сучасних умовах та її аксіоматичне обґрунтування.....	52
<i>Сандугей В.В.</i> Проблема нерівності в глобальній економіці.....	61
<i>Bielova O.I., Lotariiev A.G., Bielov O.E.</i> Corporate culture in forming the motivational mechanism of strategic management of project-oriented organizations.....	71
<i>Taghikilanidamavandi L.</i> Unity in adversity: strengthening ukrainian corporate culture through veteran inclusion and business resilience.....	76
<i>Шевчук В. О., Резнік В. І.</i> Проблеми ведення міжнародного бізнесу в КНР та шляхи їх вирішення.....	80

**НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ
ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ**

5

<i>Самусь Г. І., Івашко В. В.</i> Проблеми функціонування бізнесу та шляхи подолання кризи в умовах війни.....	86
<i>Шевчук В. О., Луньов А. В.</i> Необхідність та напрями відновлення людського капіталу в повоєнний період.....	90
<i>Підпригора Л. А., Ван Юаньцунь.</i> Розвиток концесійної діяльності як механізму взаємодії державного і приватного секторів економіки.....	95
<i>Підпригора Л. А., Ву Юйчжень.</i> Роль держави у регулюванні інноваційних процесів та розвитку суспільного виробництва.....	103
<i>Підпригора Л. А., Чень Тун.</i> Безпека держави в умовах транснаціоналізації сучасного світового господарства.....	110
<i>Петраковська О. В., Булгаков Д. О.</i> Методологічні аспекти нормативно – правової бази, яка регулює фінансову звітність в Україні: сучасний стан та перспективи розвитку.....	118
<i>Зубко К. Ю., Гура Д. В.</i> Шляхи забезпечення стабільної роботи бірж в умовах військового стану.....	123
<i>Мамедова Ш.</i> Оцінка втрат людського капіталу в Україні в умовах війни.	125
<i>Мазур О.О.</i> Маркетинг соціокультурних проєктів: управлінський аспект..	132
<i>Маршавін О. Ю.</i> Розвиток креативних видів зайнятості та трансформаційні процеси на ринку праці.....	135
<i>Манжула Є.В.</i> Корпоративна відповідальність українського бізнесу під час війни.....	141
<i>Чу Ян.</i> Рівень, динаміка та особливості заробітної плати в Україні.....	145
<i>Пань Шаоцінь.</i> Характерні особливості та соціально-економічні наслідки трансформації власності в Україні.....	152
<i>Лю Гуанюань.</i> Аналіз рівня сталого економічного розвитку України.....	159
<i>Загорний А. А.</i> Економічна безпека та основні напрями її підвищення в Україні.....	166
<i>Федорцов-Крижний В. А.</i> Монетарна політика: проблеми та виклики в	

**НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ
ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ**

6

умовах воєнного стану в Україні.....	172
<i>Танева Є. Г.</i> Зміна орієнтирів у сфері ІТ в час війни у зв'язку з ситуацією на ринку праці.....	180
<i>Сахно А. В.</i> Гіг-економіка як інноваційна модель трудових відносин.....	185
<i>Пушко Д. С.</i> Вплив війни на зайнятість у туристичному секторі: пошук можливостей відновлення й розвитку туристичної діяльності.....	191
<i>Підгорна А. Ю.</i> Безпека праці на підприємствах у прифронтовій зоні.....	196
<i>Онофрійчук А. В.</i> Проблеми та шляхи забезпечення безбар'єрного працевлаштування і доступності на робочому місці в умовах повномасштабної війни.....	201
<i>Кисіль К. Ф.</i> Вплив війни на творчі види діяльності.....	206
<i>Бондаренко М. В.</i> Економічний вплив втрати людського капіталу через військові дії на довгостроковий розвиток ринку праці в Україні.....	211
<i>Калініченко Д. І.</i> Засади монетарної політики України в контексті інтеграції до ЄС.....	216
<i>Нехай А. В.</i> Валютне регулювання в Україні в умовах війни.....	220
<i>Бібік С. О.</i> Криптовалюта як революція для банківської системи.....	226
<i>Світельська П. К.</i> Роль людського капіталу в суспільному виробництві розвинутих країн.....	229
<i>Дзюба В. В.</i> Розвиток бізнесу як фактор економічного відновлення в практиці розвинутих країн.....	233
<i>Романій Д. В.</i> Формування сучасної структури міжнародних валютних відносин	240
<i>Журавель М. С.</i> Світовий досвід функціонування ринку цінних паперів....	246
<i>Панченко С. Т.</i> Заробітна плата в Україні: аналіз та напрями державного регулювання.....	254

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ
ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

7

СЕКЦІЯ 2

Методологічні проблеми та перспективи розвитку

економічної освіти в Україні: формування та реалізація нової парадигми

<i>Балджи М. Д.</i> Формування економічного мислення у здобувачів вищої освіти засобами наочності.....	259
<i>Romanovska Y. Y., Romanovska O. O., Mokhamed El Makhdi</i> Conceptual models and theoretical foundations of innovation in higher education and science.....	262
<i>Радченко В. В.</i> Підтвердження наукової життєздатності нової парадигми економічної освіти в умовах сучасної України і необхідність забезпечення її подальшого розвитку.....	275
<i>Весперіс С. З.</i> Формування професійних компетентностей засобами Moodle при викладанні дисципліни «Маркетинг».....	279
<i>Olesnevych O.</i> Effects of universities transformation into entrepreneurial.....	284
<i>Щербина О.В.</i> Формування компетентності «пошук інформації» в умовах диджиталізації економічної освіти.....	288
<i>Olesnevych O.</i> Dualism of strategic and project approaches to managing the transformation of a university into an entrepreneurial one	292
<i>Самусь Г. І.</i> Використання інформаційно-комунікаційних технологій в освітньому процесі.....	298
<i>Дьячук І. В., Зеліков Д.О.</i> Неформальна освіта: виклики сьогодення та стратегії розвитку.....	303
<i>Гуленко В. М.</i> Інноваційні методики в фізичній підготовці здобувачів освіти як засіб підвищення ефективності навчання.....	306

**НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ
ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ**

8

ВІТАЛЬНЕ СЛОВО ДО УЧАСНИКІВ КОНФЕРЕНЦІЇ

Шановні колеги, дозвольте мені, за дорученням оргкомітету, привітати учасників і гостей конференції!

Вітаю усіх нас із початком VI Міжнародної науково-практичної конференції «Нова парадигма економічної освіти у контексті інноваційної моделі розвитку вітчизняної освіти».

Інноваційна діяльність в освітній сфері є принципово важливою відповіддю на виклики глобального світу. Як соціальний інститут, орієнтований на майбутнє, сучасна освіта повинна бути інноваційною за визначенням. Імплементация освітніх інновацій є запорукою конкурентоспроможності національних проектів в майбутньому.

Інновація – це завжди творчість, виклик старому, це особистісна позиція! А тому в запропонованій вам науково-практичній конференції здійснюється спроба проаналізувати в контексті інноваційного підходу економіку і політику влади, що є основою креативного розвитку і самореалізації людини. Інновація повинна стати тією необхідною умовою, поза якої не може відбуватись життя українського суспільства.

Хочу висловити вдячність організаторам і учасникам конференції. Вважаю, що це, ще один гарний привід для фахівців і вчених різних країн не тільки обмінятися досвідом, досягненнями, відкриттями, а і ознайомитись із сучасними тенденціями та практикою досліджень в галузі економіки та економічної освіти.

Вважаю, що спільними зусиллями ми зможемо зробити ще один крок до виявлення найбільш важливих проблем з підготовки конкурентоспроможного фахівця, інноваційної особистості, носія національних та загальнолюдських цінностей, громадянина своєї країни та глобального світу.

**НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ
ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ**

9

Враховуючи актуальність питань, передбачених для обговорення на нашій конференції, переконаний, що професійні доповіді і дискусії будуть сприяти розвитку вітчизняної науки і подальшому вдосконаленню якості освітнього процесу.

Дякую! Творчого натхнення і плідних дискусій! Миру і Перемоги усім нам!!!

*Андрущенко В. П.,
ректор УДУ імені Михайла Драгоманова,
академік НАПН України,
член-кореспондент НАН України, професор,
доктор філософських наук,
Заслужений діяч науки техніки України,
м. Київ, Україна*

**НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ
ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ**

10

СЕКЦІЯ 1

**Економічна теорія як наука і навчальний предмет в умовах
ринкової трансформації економіки в Україні**

Петрова І. Л.,

д.е.н., проф.,

ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК»,

м. Київ, Україна,

e-mail: irinapl@krok.edu.ua

ORCID ID 0000-0003-4206-5403

**ВПРОВАДЖЕННЯ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ОСВІТНІ
ПРОЦЕСИ**

Ключовим трендом сучасності є діджиталізація - процес цифрової трансформації суспільства та економіки, що означає перехід від індустріальної епохи й аналогових технологій до епохи знань і творчості. Водночас кардинально змінюється роль людського фактора, на перший план висуваються лідерство, комунікабельність, креативність, гнучкість та кооперація або здатність працювати в команді. Спілкування людини з новими технологіями здійснюється через набуття необхідних знань, безперервну освіту і самоосвіту. Саме освіта стає містком між сучасним працівником і новітніми засобами.

Діджиталізація суттєво змінює весь контекст освіти, її зміст, форми, методи, засоби. Впродовж останніх років в системі освіти визначилися наступні тенденції:

- поширення онлайн-освіти;

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

11

- залучення студентів за допомогою інструментів цифрового маркетингу;
- застосування електронних освітніх ресурсів;
- навчання за допомогою тренажерів, віртуальної та доповненої реальності;
- гейміфікація навчання;
- впровадження електронного документообігу;
- формування цифрових компетенцій [1].

Значні трансформації відбуваються у сфері управління освітою, яка стикнулася з потужними глобальними викликами. Внаслідок конкуренції з глобальними університетами та їх консорціумами за талановитих студентів, викладачів і перспективних дослідників відбувається *перерозподіл освітнього середовища*, рушійною силою якого є *освітня мобільність* [2]. Цифрові технології сприяють *інтернаціоналізації освіти*. Це забезпечує впровадження міжнародних стандартів освіти, викладання англійською мовою, необхідність міжнародної акредитації програм, динамізм і мобільність, співпраця з представниками інших країн, культур та способу життя. Всеосяжна *діджиталізація* формує цифрове середовище університету, потребує використання нових цифрових технологій в управлінні ним (штучний інтелект, Big Data, роботизація). Відбуваються революційні когнітивні зміни: розвиваються нові типи колективного та гібридного (людина-комп'ютер) інтелекту, нестандартні типи мислення та спілкування, нові способи продукування та відтворення знань, розширюються і змінюються когнітивні здібності людини.

Разом з тим, необхідно враховувати складні наслідки діджиталізації для навчання та розвитку. Спостерігається розрив поколінь: між новою генерацією студентів та викладачами, що представляють інші покоління і мають різні системи цінностей, спосіб життя, способи навчання. Через

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

12

масовізацію освіти до студентської спільноти потрапляють погано підготовлені студенти, студенти третього віку, мігранти, що потребує розробки диференційованих методів навчання та індивідуальних підходів до викладання.

Необхідно звернути увагу на диспозицію освіти та науково-дослідних установ. Заклади вищої освіти програють в конкуренції з корпоративними дослідницькими центрами, корпоративними університетами компаній у сфері розвитку інновацій та навчання. Університетська наукова діяльність практично не відповідає дев'ятій цілі сталого розвитку – інноваційності. Провідну роль в інтелектуальному цифровому навколишньому середовищі відіграють «think tanks» в інноваційних компаніях. Крім того, модернізація освіти та науки обмежена мегаполісами, тоді як в регіонах вона прогальмовує.

Зазначимо, що в країні на даному етапі відзначається низький попит на інновації, що зумовлено війною, а також сировинною орієнтацією економіки. Помножені на «витік мізків», ці фактори становлять ризик для України.

Подальший розвиток освіти передбачає збільшення інвестиції в цифрову інфраструктуру (комп'ютерні мережі, програмне забезпечення, штучний інтелект, електронна університетська система, цифрове освітнє середовище).

Список використаних джерел:

1. Petrova, I.; Diachuk, I.; Bielova, O. *Digital marketing as a gateway to opportunities for higher education institutions: the krok university case study. International conference on Economics, Accounting and Finance, Estonia, nov. 2024. Available at: <https://conf.scnchub.com/index.php/ICEAF/ICEAF-2024/paper/view/789>.*

2. Петрова І.Л., Біліченко С.П. *Освітній чинник мобільності на ринку праці. Мобільність робочої сили України: тенденції та перспективи: колективна монографія / за наук. ред. д.е.н., проф. І.Л. Петрової, д.е.н. В.В. Близнюк. - Київ: ДУ "Інститут*

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

13

економіки та прогнозування НАН України", 2023. С. 200-211. URL:
<http://ief.org.ua/wp-content/uploads/2023/12/Mobilnist-robochoi-syly-Ukrainy.pdf>

*Падалка О.С.,
доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри економіки та економічної освіти
Українського державного університету
імені Михайла Драгоманова
м. Київ, Україна*

*Польська І.І.
завідуюча кабінетом
кафедри економіки та економічної освіти,
Український державний університет
імені Михайла Драгоманова
м. Київ, Україна*

ГЛОБАЛІЗАЦІЯ СВІТОВОЇ ЕКОНОМІКИ: ІННОВАЦІЙНІ СТАДІЇ РОЗВИТКУ

Характерна риса сучасного світу - прискорення розвитку глобалізації. Воно зумовлене досягненням інноваційного прогресу, який створив цифрові засоби для подолання факторів часу та простору, зробивши реальністю можливість його функціонування як єдиного механізму.

Сучасна світова економіка пов'язана з низкою небачених раніше проблем таких, як політичні, воєнні, соціальні, економічні, ментальні, а головне - економічні. Ринкова економіка бурхливо увійшла у повсякденне життя, а суспільство стало її невід'ємною частиною.

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

14

У статті розглядається функціонування економічних суб'єктів, а саме - науки та методології сучасної глобалістики. Становлення та дослідження глибоких економічних процесів, перехід до інноваційної стадії розвитку світової економіки. Розглядаються альтернативні погляди різних економічних шкіл щодо найважливіших проблем економіки в глобальному просторі. Ми є свідками входження людства в нову сучасність, в епоху становлення глобального світу, в якому розширюються взаємозв'язки і взаємозалежність індивідів, держав, націй, інтенсивно формується планетарний інформаційний простір, трансконтинентальний ринок капіталів, товарів, робочої сили, активізується техногенний вплив на природне середовище, ускладнюються етнічні й міжконфесійні зв'язки та відносини. Ця обставина зумовлена трансформацією ринкової економіки, яка перейшла від екстенсивного розвитку до інтенсивного, що утворило принципово нову науково-технологічну, соціальну і культурну основу суспільного буття.

Феномен глобалізації виходить за межі економіки, охоплюючи практично всі сфери суспільної діяльності, включаючи політику, освіту, культуру, всі соціальні інститути, спосіб життя, а також самі умови існування людини і людства. Глобалізація набуває втілення у взаємопроникненні, взаємовпливі культур, цивілізацій, у посиленні стандартизації способу життя, мислення й поведінки людей, всіх форм суспільної та індивідуальної діяльності.

У процесі невинного поступу глобалізація включає все нові аспекти посилення взаємозв'язку й інтеграції людських співтовариств, що підвищує роль і значення наднаціональних та транснаціональних структур, активних суб'єктів системи міжнародних відносин - церкви, ООН, регіональних співтовариств, великих компаній, громадських організацій. У

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

15

свою чергу виокремлення пріоритету прав людини та її свободи універсалізує правові норми, соціальні стандарти тощо.

Визначальною для процесів глобалізації стала інформаційна революція, яка забезпечує технічну базу для створення глобальних інформаційних мереж. Не менше значення мають інтернаціоналізація капіталу й жорсткість конкурентної боротьби на світових ринках, дефіцит природних ресурсів і загострення боротьби за контроль над ними, демографічний вибух, міграційні процеси, а також посилення техногенного навантаження на природу й розповсюдження зброї масового знищення, що збільшує ризик загальної катастрофи. Зазначені факти, незважаючи на їхню різнорідність, тісно пов'язані між собою, і їх взаємодія визначає складний та суперечливий характер глобалізаційних процесів. Інформаційні технології створюють реальну можливість для різкого прискорення економічного, наукового, культурного розвитку планети, для об'єднання людства в співтовариство, яке усвідомлює свої інтереси і відповідальність за долю світу. Але вони можуть стати знаряддям нового поділу світу і посилення міжнародної конфронтації.

Однією із найважливіших значень глобалізації в тому, що вона є світовим процесом трансформації всіх сфер суспільного життя, під час якого змінюються, перевизначаються цінності, норми соціокультурної практики, очевидні та зрозумілі поняття, що існують в кожному суспільстві. Аналіз процесів глобалізації і фрагментації показує, що в результаті їх взаємодії замість відкритого світового ринку, основи однорідного суспільства, утворився багатополісний простір, який ґрунтується на різних економічних, соціально-політичних і культурних моделях.

Незважаючи на високий рівень та різноманітність зарубіжних досліджень, наведені у іноземних джерелах, щодо процесів глобалізації та

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

16

механізмів взаємодії національних економік, навряд чи, можна використовувати у незмінному вигляді внаслідок значних відмінностей української економіки від економіки розвинених країн. Використання результатів, які були одержані зарубіжними науковцями, без відповідної адаптації до умов української економіки, без розвитку власної теорії і практики може виявитися недостатньо ефективним.

У результаті взаємодії міжнаціональних економічних суб'єктів між ними формуються взаємозв'язки, за допомогою яких відбувається трансформація власності та поглиблення відносин індивідуалізованої власності, тобто, творення транснаціонального простору, формування інноваційної сфери, виникнення регіональних та кластерних економічних просторів як прояв обмеженості глобалізаційних процесів у світовій економіці.

Підвищення динамізму ділового життя у середині ХХ ст. зробило необхідним перенесення центру прийняття рішень зверху вниз – в середню ланку виробництва. Акціонування та управлінська революція змусили передати прийняття виробничих рішень десяткам тисяч фахівців. Це дозволило надати ще індивідуалізованішого характеру власності великих корпорацій. Диверсифікація виробництва корпорацій призвела до індивідуалізації прийняття рішень уже в кожному з філіалів, що відкрило шлях багатьом інноваціям без узгодження «у верхах». Розвиток цієї власності пішов далі. Спеціалізація знань професіоналів стала настільки глибокою, що вони уже не можуть реалізувати себе в рамках корпорацій та фірм. Все більша їх кількість бере кредити та створює власні фірми. Тут індивідуалізація власності створює основу деконцентрації виробництва. Такі фірми дуже часто зникають та виникають знову. Якщо їх у США в середині 70-х років ХХ ст. виникало щорічно 300 тисяч, у середині 80-х -

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

17

700 тисяч, то в середині 90-х – уже 1600 тисяч. Отже, людина, відчужена від пануючих виробників, протистоїть їм, створюючи власну справу.

У цей час держава робить крен в бік забезпечення ефективної соціально-економічної політики. Інституалізація відносин між працею та капіталом на державному рівні стала центральним моментом подальшого розвитку. Дані по США за ХХ ст. показують, що у цих відносинах перевага за працею - 75% державних коштів було спрямовано на задоволення першочергових соціально-економічних потреб та тільки 16% - на забезпечення внутрішньої та зовнішньої безпеки. Ці явища підводять світову економіку до нового витка розвитку. Але чи стають вони надбанням світової спільноти, чи узгоджуються з ідеєю творення глобального ринку та транснаціональної цивілізації? У кінці ХХ ст. – на поч. ХХІ ст. глобальні та транснаціональні зрушення проявляються в таких інституціональних формах як плюралізм міжнародних інвестицій, міжнародні фінансові центри (МФЦ), транснаціональні корпорації (ТНК), транснаціональні стратегічні альянси (ТСА), міжнародні організації, засоби масової інформації (ЗМІ), глобальні комунікаційні системи (Internet, супутниковий зв'язок, IP – комунікації тощо), транснаціоналізовані держави, міжнародні регіональні об'єднання, економічні зони, нарешті, випереджаюче зростання обсягів міжнародної торгівлі та фінансової сфери.

Очевидно, що всі ці структури світового господарства кількісно та якісно різнопланові, але трансформаційна роль їх одна – глобалізація.

Вивіз капіталу – один з найапробованіших у часі методів інтернаціоналізації національних економік та творення транснаціонального простору. В період між 1870 і 1913 рр. зростання закордонних портфельних інвестицій випереджало зростання не тільки світового валового продукту, але й світової торгівлі. Все це дало привід

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

18

деяким дослідникам стверджувати, що світова економіка стадії глобалізації досягла ще на початку ХХ ст. Та це уявлення, скоріше за все впливає з деякої зовнішньої схожості з нинішньою ситуацією. Проведений аналіз показує, що у той час ще не було такої цілісної та самовідтворюваної системи. У сучасному світі практично не лишилося країн, не втягнених у процеси міжнародного інвестиційного співробітництва. Уже аксіоматична думка про те, що стійкий економічний розвиток неможливий без ефективної участі у світових господарських процесах потоків капіталу, особливо без активного використання переваг від залучення прямих іноземних інвестицій. Міжнародна міграція капіталу полегшується тим, що останні десятиріччя широко розповсюдились уніфіковані норми державного регулювання інвестиційних потоків. Однак говорити про наявність глобального інвестиційного простору – перебільшення. Незважаючи на системний взаємозв'язок інвестиційних потоків різних країн, вони відіграють у цих країнах різну роль.

Слід відзначити нові явища. Так, темпи зростання залучених прямих іноземних інвестицій у цілому в світі значно прискорились. Якщо в період 1993-1996 рр. залучені інвестиції збільшувалися в середньому на 20,2% за рік, то в 1997-1999 рр. – на 34,1%.

Принципово важливе те, що колосальне зростання масштабів прямого іноземного інвестування було забезпечене майже виключно за рахунок взаємного обміну капіталами між розвиненими країнами, тобто, відбувається локалізація потоків іноземного капіталу у межах розвинених країн. Розвинені країни закріпили свої позиції в якості експортерів капіталу. Їх частка у світовому обсязі наданих прямих іноземних інвестицій збільшилася з 85,6% у 1997 р. до 91,7% у 1999 р. У той же час позиції слабкорозвинених країн послабшали – як експортерів та як імпортерів.

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

19

Їх частка у світовому обсязі залучених інвестицій впала з 37,2 % у 1997 р. до 24% у 1999 р., а вивіз зменшився з 13,7% у 1997 р. до 8% у 1998р.

Тренд глобалізації також пов'язаний зі зростанням ролі ТНК, які виступають поряд з суверенними суб'єктами. З середини 80-х рр. і до кінця ХХ ст. кількість ТНК зростає з 7 тис. до 40 тис. Кількість філій ТНК за межами держав, у яких розміщуються штаб-квартири компаній, досягли 690 тис.

При цьому 500 корпорацій контролюють 70% світової торгівлі, а 400 – 50% всіх прямих іноземних капіталовкладень. Вони виробляють близько 25% світового ВВП, це – знакове число.

Ще одна тенденція транснаціоналізації, що правилася на межі тисячоліть – регіоналізація. За 90-ті рр. організаційно оформилося та закріпилося кілька регіональних об'єднань. Нині це не традиційні та термінові угоди з предметів взаємного інтересу, а регіонально-цивілізаційні співтовариства, своєрідний метапростір з поліфункціональним статусом. Лідер у найскладніших секторах економічної діяльності – Європейський Союз. Європейський союз - унікальне економічне утворення, яке забезпечує оптимальне функціонування національних господарських систем в умовах уніфікованого законодавства, єдиної кредитно-грошової політики, яке передбачає у найближчому майбутньому формування найбільшої у світі єдиної регіональної економіки. Напрямки побудови цієї економіки в основному узгоджуються з об'єктивними критеріями формування глобальної спільноти в сфері задоволення потреб, раціоналізації економічних механізмів, наднаціональної інституціоналізації та структуризації багатонаціонального суспільства.

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

20

Розглянемо деякі деталі, що найбільше підкреслюють неординарність процесу. У Західній Європі найрельєфніше виступають процеси глобалізації господарського життя та регіональної економічної інтеграції.

Свідчення такі:

По-перше, тенденція розвитку торгівлі європейських країн така, що зростає експорт-імпорт продукції схожих галузей. В подібних умовах торгові операції заохочують конкуренцію в усіх галузях, а не в одному секторі. Ця обставина усуває та ставить у рівне становище менш розвинені країни Союзу з більш розвиненими.

По-друге, на межі тисячоліть ЄС став єдиним інвестиційним центром сучасного світу. Він забезпечує близько 80% всього нетто-експорту іноземних інвестицій.

По-третє, інституційні зміни у європейському економічному просторі змусили європейські ТНК пристосувати міжнародні операції до нових умов розміщення прямих іноземних інвестицій.

На фоні зростаючої майнової нерівності у світі Європа демонструє рівномірніший розподіл національного доходу та багатства у суспільстві. Внутрішня політика європейських держав впродовж десятиліть сприяє нівелюванню різниці у майновому привласненні при допомозі підтримки доходів, особливо низькооплачуваних груп населення на соціально прийнятному рівні. Так, наприклад, середня заробітна плата в країнах ЄС дорівнює 22,3 євро/год., тоді як в США - 17,5 євро/год.. Причому доходи європейців постійно зростають. Особливу роль відіграють трансфертні платежі – основний інструмент усунення бідності. В 90-ті рр. соціальна політика в ЄС знижувала рівень бідності у 6-11 разів. Країни Євросоюзу порівняно зі США та іншими країнами надають також якісніші соціальні послуги. Наприклад, тривалість оплачуваної відпустки. В Європі вона досягає 32 днів, у США – 18 днів. Політика соціальної справедливості

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

21

проводиться також у сфері зайнятості населення та ліквідації безробіття. Це робить ЄС привабливим для багатьох країн та стверджує ідею європейської транснаціоналізації.

У сучасних умовах трансформується роль національних держав. Найрозвиненіші з них перетворюються в транснаціоналізовані країни. Вони не можуть не рахуватися з національними тенденціями в економіці, фінансах, торгівлі, культурі, беруть на себе роль глобального підприємця, делегують функцію реалізації стратегічних національних інтересів транснаціональним корпораціям, банкам, консорціумам тощо.

Канадський дослідник А.Беттлер вважає, що в період становлення такою транснаціоналізованою країною, а за його термінологією «світовим гегемомом», передусім за критерієм ВВП (більше 8,3 трлн. дол.) є США. Японія значно відстає за цим показником (близько 4 трлн. дол.). Далі йде Німеччина - 2,6 трлн. дол. Інші країни значно відстають від цього рівня. З точки зору Заходу гегемонія США дає стабільність політичну, отже – можливість проводити глобальну економічну політику. Вступаючи у ХХІ ст. США за попередні 100 років значно зміцнили свої позиції та приймають будь-який економічний виклик. Найфундаментальнішим є ринковий виклик – саме на території США сформувалась та закріпилась ідеальна ліберальна модель ринку. Завдяки їй американський бізнес та американське суспільство змогли максимально ефективно для свого часу мобілізувати для розвитку всі доступні зовнішні та внутрішні ресурси. Багато в чому завдяки США нині у світі панує конкурентно-ринковий механізм. Але на світовому ринку, крім приватних фірм, агентами виступають і держави. Тому тут вільна конкуренція наштовхується на економічну «вагу» держав.

Як зазначено вище, «вага» на користь США, які підтримують не конкуренцію взагалі, а передусім конкурентоспроможність своїх національних компаній та захищають свої інтереси. Це означає, що світ

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

22

вступив у ХХІ ст. з усвідомленням монополії за багатьма параметрами. Хоча ринок монополії не терпить.

При підтримці держави продовжується тенденція на інвестиційну експансію американських корпорацій за межами країни, а для закріплення своєї конкурентоспроможності та лідируючих позицій у світовій економіці США широко використовує інформаційні технології.

Це призвело до появи низки нових явищ в економіці. По-перше, різко зросло значення інформаційного забезпечення. По-друге, ще більше підсилилася взаємозалежність всіх процесів, що відбуваються у світовій економіці. По-третє, об'єктивно розширилася база для активної участі державних інституцій у забезпеченні ефективного функціонування ринкового механізму шляхом підтримки та розвитку адекватної інформаційної інфраструктури.

Інформаційні технології не можуть обійтися без фінансових ресурсів держави. Це, передусім, проявилось у США. Американська адміністрація розробила спеціальну програму підтримки, забезпечення та фінансування інформаційних технологій. У бюджеті 2000 р. американським урядом тільки на дослідження у сфері інформаційних технологій було передбачено 2,3 млрд. дол. Конкуренція як на внутрішньому, так на зовнішньому ринках все більше зміщується в електронну сферу. Електронний ринок стає домінуючим та все більше впливає на хід світового розвитку. Завдяки йому, лідируючі позиції США посилилися. Держава вважає своїм обов'язком та відповідальністю перед народом очолити та стимулювати впровадження сучасних інформаційних технологій. Наприклад, нині під час пікових навантажень одна година користування мережею Internet коштує американцю менше одного долара.

Нові явища у світовій економіці дозволяють мобільніше рухатися не тільки капіталам та інформації, але й послугам та товарним масам.

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

23

Відповідно до вимог активного використання конкурентних переваг можна визначити основні напрямки транснаціоналізації:

а) інвестиційні, засновані на використанні прямих та портфельних інвестицій;

б) неінвестиційні, засновані на трансграничній спільній діяльності, делегуванні функцій та партнерстві, розподіл та комбінації діяльності, трансграничному спільному використанні нематеріальних та матеріальних активів та отриманні спільних трансграничних результатів та їх розподілу між членами альянсів;

в) комбіновані, що засновані на поєднанні інвестиційних та неінвестиційних форм транснаціоналізації.

Глобалізація здійснюється шляхом раціонального вибору (комбінації) інвестиційних і неінвестиційних форм транснаціоналізації. Прагнення до стійкого зростання доходів спонукає компанії позиціонувати себе і в нетоварних секторах ланцюжків нагромадження вартості з високими бар'єрами входження. Наприклад, транснаціональна компанія «Philips» має виробничі філії у 40 країнах світу, фірми з реалізації – у 60. Міжнародна консультативна фірма A.T. Kearney з 1988 до 2003 р. провела дослідження 25 тисяч підприємств з 53 країн, які представляють 24 галузі та акції яких мають біржове котирування, а це складає 98% ринкової капіталізації по всьому світу, й зробила висновок про повсюдне зростання аквізацийної активності.

У світі налічується близько 40 тисяч подібних транснаціональних утворень. Вони оволоділи світовим інвестиційним простором. Їх капітал створив вільні економічні зони, спільні підприємства в межах національних кордонів багатьох країн, сотні тисяч закордонних промислових, банківських та торговельних філій та дочірніх компаній.

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

24

Отже, глибинна сутність глобалізації – формування міжнародної системи нагромадження вартості. Сучасна глобалізація проявляється насамперед як транснаціоналізація виробничих процесів та економіки в цілому. Ступінь транснаціоналізації вимірюється через такі показники як зростання міжнародних потоків товарів та послуг, капіталу, інформації, робочої сили, стандартів якості життя. Умови ефективності національних економік, як і в цілому світової економіки – міжгалузєва та міжнародна мобільність факторів виробництва та відкритість цих економік.

Транснаціональна мобільність факторів виробництва товарів, фінансових засобів, інформації тощо, свідчить про тенденційність економіки до пошуку нових шляхів, форм, каналів нагромадження вартості, як на колективній, так і на індивідуалістській основі. Вимальовується економічна комплементарність: суб'єкти економічної діяльності – національна економіка та світова економіка – національна економіка. Одночасно наявна опозиційність між цими комплементарними економічними елементами. Домінуючий вектор їх руху – транснаціоналізація. Очевидно, що транснаціоналізація – форма вирішення протиріч, що виникають в системі нагромадження вартості, отже – формою вирішення протиріч, що виникають в системі нагромадження вартості, а відтак – формою адаптації економічної системи до нових умов – умов глобального шоку (кризи), який проявляється у падінні граничної доходності факторів виробництва та згасанню мотивації до підприємницької діяльності та бізнесу.

Парадокс глобалізації в тому, що чим багатші й міцніші внутрішні зв'язки суспільства, чим вищий ступінь його економічної та соціальної консолідації і чим повніше реалізуються його внутрішні ресурси, тим краще воно здатне використати переваги інтеграційних зв'язків й адаптуватися до умов глобального світу. Все це актуалізувало пошуки

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

25

теорій виживання людства в період глобалізації, у центрі яких є людина нинішня і майбутня, а її життєвим середовищем – нормальні культурна, соціальна та екосистеми. Це можливо тільки за умов ресурсозберігаючої економіки, систем соціального захисту, розвитку інноваційних технологій, сучасної освіти і, найголовніше, нової людини.

Її завдання, крім усього, полягає у здатності осмислити сутність сучасних процесів, в тому числі й глобалізації.

Глобалізація змінює старі концептуальні рамки, вводить нові, ускладнює процеси життя та їх аналіз.

Глобалізація не робиться «на вулиці», а здійснюється творчою, інтелектуальною силою людей, вона є головною умовою інноваційних процесів.

Список використаних джерел:

1. *Глобальна економіка: становлення, трансформації, виклики: Підручник // За загальною редакцією В. Кулішова...О.Падалки та ін. – Прага: OKTAN PRINT, 2024.- 500 с.*
2. *Феномен інновації: освіта, суспільство, культура: монографія/за заг. редакцією В.Г.Кременя, - К.: Педагогічна думка. - 2008. - 472с.*
3. *Транснаціональний фактор у економічному зростанні транзитивних країн: монографія. - К.: Видавництво НПУ імені М.П. Драгоманова, 2016. - 314с.*
4. *Падалка О. С., Польська І.І. Інноваційна модель розвитку економічної освіти: історія і сучасність / Нова парадигма економічної освіти у контексті інноваційної моделі розвитку вітчизняної освіти: Збірник наукових праць V Міжнародної науково-практичної конференції, 30 листопада 2023 р. – К.: Вид-во УДУ імені Михайла Драгоманова, 2024. – 219 с. С. 188-197.*
5. *Загальні збори НАПН України “Науково-методичне забезпечення цифровізації освіти України: стан, проблеми, перспективи”, 24 травня 2022 р.*
6. *Кулішов В.В. “Стратегія розвитку України в умовах глобалізації”, Економічний аналіз/збірник наукових праць ТНЕУ. Тернопіль 2019 р. - 12с.*
7. *Петрова І.Л. “Сучасні особливості внутрішнього маркетингу персоналу”. Маркетинг: виклики та рішення/матеріали II Міжнародної*

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

26

науково-практичної конференції - м. Одеса 21 квітня 2024 р. - за ред. д.е.н. проф. І.Л. Литовченко: Видавничий дім "Гельветика", 2021 р. - с.71-75

Дьячук І. В.

к.е.н, доцент, доцент кафедри маркетингу,

ВНЗ «Університет економіки та права

«КРОК», м. Київ, Україна,

e-mail: diachuk@krok.edu.ua,

Томілко Д. І.,

студент кафедри маркетингу,

ВНЗ «Університет економіки та права,

м. Київ, Україна,

e-mail: loineweona@gmail.com

РОЗВИТОК МАРКЕТИНГОВОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ СТРАТЕГІЇ ПІДПРИЄМСТВА В МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ

У сучасному світі Інтернет є одним із ключових інструментів для розвитку бізнесу. Швидкий розвиток цифрових технологій і зміна поведінки споживачів стимулюють підприємства до адаптації своїх маркетингових стратегій у цифровому просторі. Розвиток маркетингової комунікативної стратегії в Інтернеті – це не лише виклик, а й велика можливість для компаній завоювати довіру, підвищити лояльність клієнтів і зміцнити свій бренд. Маркетингова комунікація в Інтернеті відрізняється від традиційної тим, що є інтерактивною, динамічною та персоналізованою. Споживачі очікують від брендів миттєвого зворотного зв'язку, релевантного контенту та унікального досвіду. Це вимагає від підприємств розробки стратегій, які враховують індивідуальні потреби

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

27

кожного клієнта, будуючи довгострокові відносини. Питання розвитку маркетингових комунікативних стратегій підприємств тільки починає цікавити науковців, тому дослідженню цього питання присвячена обмежена кількість наукових праць. У науковій праці Пономаренко І.В., Віннікової І.І. надано обґрунтування теоретико-методологічних основ дослідження цифрового маркетингу [1]. Теоретичне обґрунтування цифрового маркетингу дозволяє окреслити його ключові особливості, такі як інтерактивність, персоналізація, вимірюваність ефективності та орієнтація на споживача. Методологічний підхід, запропонований у цій роботі, є цінним для науковців і практиків, оскільки він допомагає розробляти структуровані моделі взаємодії в цифровому середовищі. Наукова обмеженість у цій темі пояснюється не лише її відносною новизною, а й складністю побудови уніфікованих методик, адже цифровий маркетинг включає безліч інструментів – соціальні мережі, контент-маркетинг, SEO, платну рекламу тощо [1]. У цьому контексті праця авторів стає базисом для майбутніх досліджень, відкриваючи поле для експериментальних і прикладних розробок.

Тому вивчення цифрового маркетингу й удосконалення комунікативних стратегій є не лише науковим, але й практичним викликом, який потребує міждисциплінарного підходу та адаптації до швидкоплинних змін у цифровому середовищі.

У статті В. Карп розглянуто питання розвитку діджитал-маркетингу або е-маркетингу [3]. Наукова праця Ярош-Дмитренко Л.О. присвячена проблемі розвитку маркетингу в кризових умовах [4]. У науковій статті Андрушкевич З.М., Нянько В.М., Сітарчук О.В. діджиталізація розглянута як дієвий інструмент комунікативної політики підприємства в кризовий період [5]. У роботах наголошується, що підприємства, які оперативно впровадили діджиталізацію у свою діяльність, змогли мінімізувати втрати

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

28

під час пандемії. Це включає використання соціальних мереж, інтернет-магазинів, чат-ботів і персоналізованих маркетингових кампаній. Усі дослідження підкреслюють, що сучасний споживач очікує від брендів індивідуального підходу. Цифрові технології дозволяють аналізувати дані про клієнтів і створювати контент, який найбільше відповідає їхнім потребам. Незважаючи на те, що криза прискорила впровадження цифрових інструментів, ці зміни мають стійкий характер. Бізнес почав розглядати діджитал-маркетинг не лише як кризовий інструмент, а як фундамент для побудови майбутніх стратегій. Автори робіт особливо відзначають зростаючу роль платформ, таких як Facebook, Instagram, TikTok і YouTube, як основних каналів для взаємодії з аудиторією. Використання креативного контенту і таргетованої реклами дозволяє брендам залишатися релевантними навіть у складні часи.

Чітке розуміння своєї аудиторії – основа успішної комунікації. Сегментація за демографічними, географічними, психографічними та поведінковими характеристиками дозволяє створювати релевантні повідомлення. Високоякісний, цікавий і корисний контент є ключовим фактором успіху. Блог, соціальні мережі, відео та інфографіка можуть бути ефективними засобами передачі цінностей бренду. Соціальні мережі стали основним каналом взаємодії між підприємствами та клієнтами. Активність у соціальних мережах дозволяє створювати емоційний зв'язок і розширювати охоплення аудиторії. Оптимізація контенту для пошукових систем і рекламні кампанії в Google Ads сприяють підвищенню видимості бренду та залученню потенційних клієнтів. Постійний моніторинг і аналіз ефективності комунікаційних кампаній допомагають підприємству адаптуватися до змін і вдосконалювати свої стратегії.

У науковій праці Забаштанської Т. розглянуто питання розвитку маркетингових інструментів підприємств спортивно-оздоровчої сфери [6].

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

29

Наголошується на важливості діджитал-інструментів, таких як соціальні мережі, веб-сайти та мобільні додатки, для залучення клієнтів і просування послуг. Це особливо актуально для молодшої аудиторії, яка активно використовує цифрові платформи для пошуку інформації та вибору послуг. Спортивно-оздоровча сфера значною мірою залежить від здатності підприємств адаптувати свої послуги до потреб кожного клієнта. Впровадження індивідуальних програм, систем лояльності та рекомендаційних сервісів є важливим елементом успішної маркетингової стратегії. Забаштанська Т. підкреслює, що інтерактивні формати комунікації, такі як онлайн-консультації, челенджі, тренування в реальному часі та інтеграція елементів гейміфікації, сприяють підвищенню зацікавленості та залученості клієнтів. Візуалізація основної частини інформації на сайті є важливим елементом маркетингових комунікативних комунікацій, так як за спостереженнями психологів, людина краще запам'ятовує інформацію, яка надана в картинках, а не текстову інформацію [6]. Люди обробляють візуальну інформацію значно швидше, ніж текст. Візуальні елементи, такі як інфографіка, фото чи відео, дозволяють привернути увагу користувача в перші секунди взаємодії з контентом. Дослідження показують, що люди запам'ятовують до 80% інформації, отриманої через зображення, порівняно з лише 20% текстової інформації. Це робить візуальні матеріали ключовим інструментом у формуванні брендової ідентичності. Зображення здатні викликати емоції, що сприяє формуванню сильного емоційного зв'язку між брендом і споживачем. Це особливо важливо для побудови лояльності. Візуально привабливі сайти та рекламні кампанії зазвичай мають вищі показники кліків і конверсій. Наприклад, інтерактивні зображення чи демонстраційні відео можуть суттєво вплинути на рішення про покупку.

Сучасне підприємство не може обійтися без ефективної

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

30

маркетингової стратегії в Інтернеті. З розвитком цифрових технологій та змінюваними споживчими звичками бізнеси повинні інтегрувати цифрові інструменти в свої комунікаційні стратегії, щоб залишатися конкурентоспроможними та відповідати вимогам часу. Цифрові комунікації дозволяють підприємствам створювати персоналізовані маркетингові кампанії, орієнтуючись на інтереси та потреби конкретних споживачів. Взаємодія через соціальні мережі, чати, e-mail маркетинг та персоналізовані пропозиції сприяють підвищенню лояльності клієнтів і покращенню зворотного зв'язку. Візуальні елементи (зображення, відео, інфографіка) є необхідною частиною маркетингових комунікацій в Інтернеті, оскільки вони допомагають ефективно донести повідомлення до споживача. Це підвищує рівень запам'ятовуваності та емоційного зв'язку з брендом. Для досягнення максимального ефекту в Інтернеті підприємствам необхідно активно використовувати такі інструменти, як SEO, контекстну рекламу, соціальні мережі, а також контент-маркетинг. Всі ці інструменти дозволяють ефективно взаємодіяти з цільовою аудиторією та досягати високих результатів.

Однією з переваг цифрового маркетингу є можливість точно вимірювати ефективність кампаній. Використання аналітичних інструментів дозволяє підприємствам отримувати важливі дані для оптимізації своїх стратегій і досягнення кращих результатів. Враховуючи швидкоплинність змін у цифровому середовищі, важливо, щоб маркетингова комунікативна стратегія була гнучкою та готовою до адаптації. Підприємства повинні фокусуватися на створенні цінного і релевантного контенту, який би привертав увагу та утримував інтерес клієнтів. Інтерактивні елементи, такі як конкурси, опитування, а також персоналізовані пропозиції, підвищують ефективність комунікацій.

Розвиток маркетингової комунікативної стратегії підприємства в

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

31

Інтернеті є необхідною умовою для ефективної роботи в сучасному цифровому середовищі. Для успішної адаптації підприємства повинні активно використовувати новітні цифрові інструменти, створювати персоналізований контент, вимірювати ефективність своїх кампаній і бути готовими до швидких змін у зовнішньому середовищі.

Список використаних джерел:

1. Дьячук І.В. Використання соціальних медіа в цифровому маркетингу: тенденції та стратегії в університетському середовищі. *Економіка та суспільство*. 2024. №61.
URL:<https://economyandsociety/in.ua/index.php/journal/article/view/3860>
DOI:10.32782/25-24-0072/2024-61-144
2. Пономаренко І. В., Віннікова І. І. Теоретико-методологічні основи дослідження цифрового маркетингу. *Інфраструктура ринку*. 2018. Вип. 17. С. 174–180.
3. Карп В. Маркетинг і діджиталізація. Два нюанси. *НВ Бізнес*. 2019. URL: <https://biz.nv.ua/ukr/experts/marketing-i-didzhitalizaciya-50056028.html> (дата звернення: 28.11.2024)
4. Ярош-Дмитренко Л. О. Діджиталізація маркетингу в умовах пандемії COVID – 19. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія Економіка і менеджмент*. 2020. № 45. С. 147–152.
5. Андрушкевич З. М., Нянько В. М., Сітарчук О. В. Діджиталізація – дієвий інструмент комунікативної політики підприємства в період пандемії COVID–19. *Вісник Хмельницького національного університету. Серія Економічні науки*. 2020. № 5. С. 15–18.
6. Забаштанська Т. Діджиталізація маркетингових інструментів підприємств спортивно-оздоровчої сфери. *Проблеми та перспективи економіки та управління*. 2021. № 2(6). С.115 – 123.
7. Офіційний веб-сайт. Головне управління статистики м.Києва. URL: <http://www.kiev.ukrstat.gov.ua/p.php3?c=255&lang=1>. (дата звернення: 28.11.2024)

Iryna Petrova, Prof., Doctor of economic science

University of economy and law KROK

petrovakrok@gmail.com

ORCID ID 0000-0003-4206-5403

Balogun Tolulope, PhD student

University of economy and law KROK

balotolex85@gmail.com

TYOLOGY OF CLUSTERS IN THE CONTEXT OF INNOVATION PERSPECTIVE

The typology of clusters in the context of innovation refers to the categorization of regional and industrial clusters based on their role in fostering innovation, collaboration, and economic growth. Clusters are geographically concentrated groups of interconnected companies, institutions, and organizations within a particular sector or industry, which foster competitive advantage and promote innovation. Here are typologies of clusters in an innovation context:

- 1) Innovation-driven clusters which are characterized by a high level of innovation activity and are typically home to research institutions, universities, and highly specialized companies. Some important characteristics are High R&D activity and technological advancement, strong links between firms and knowledge institutions, and focus on cutting-edge technologies and advanced knowledge. Two common examples for this are seen in Silicon Valley (USA), Route 128 (USA), and the Cambridge Cluster (UK). [1]
- 2) Efficiency-driven Clusters, which are centered on the production of goods and services, where innovation is more focused on process

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

33

improvements and cost-efficiency rather than breakthrough technologies. Some important characteristics are efficient and productive manufacturing or service provision, the focus on improving operational efficiency and reducing costs, and incremental innovation rather than radical. A very good examples are the automotive cluster in Germany (e.g., Stuttgart, Wolfsburg), and the textile clusters in Italy. [3]

- 3) Technology-driven clusters, which are focused on high-tech industries and are often formed around specific technologies that drive innovation. Some key component are dominated by firms that develop or rely on specific technologies, such as biotechnology, IT, or renewable energy, also emphasis on technological breakthroughs and product development, and often driven by startups and scale-ups in technology sectors. Examples can be seen in the Biotech Cluster in Boston (USA), Software clusters in Bangalore (India). [2]
- 4) Resource-driven Clusters which are centered on the extraction or utilization of natural resources or raw materials and often have limited technological innovation. Some characteristics are as follows: clusters based on natural resource extraction or processing industries. Innovation tends to be more process-oriented, focusing on how to efficiently exploit and process resources and often found in regions rich in natural resources. Examples of this kind of clusters are: the oil and gas clusters in the North Sea, the mining clusters in Australia. [4]
- 5) Creative and Cultural Clusters which are based around creative industries, such as design, media, and the arts, with an emphasis on innovation through creativity and cultural production. Some key characteristics are: firms in the creative sectors that thrive on design, culture, entertainment, and arts. Innovation is more oriented toward

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

34

aesthetics, branding, and new cultural trends, and strong collaboration between firms, institutions, and creative individuals. Examples are The Design and Fashion Cluster in Milan, the Film Industry Cluster in Hollywood.[5]

- 6) Hybrid Clusters combine elements of different cluster types, often integrating innovation in technology with creativity, or efficiency with environmental sustainability. Some key characteristics are: firms and institutions operating in multiple sectors, facilitating cross-disciplinary innovation, focused on adapting to complex global challenges, such as sustainability, digital transformation, and interdisciplinary cooperation. With examples as: the green innovation cluster in Denmark (Copenhagen), combining environmental technologies and creative design. [6]
- 7) Global Innovation Networks are clusters with a strong international dimension, where innovation is fostered through global collaborations, partnerships, and the free flow of knowledge across borders. Key characteristics: the focus on global markets and international collaboration; firms within the cluster participate in international supply chains, innovation networks, and often depend on global talents. These clusters leverage global knowledge to innovate and compete in international markets. Some examples are: the tech innovation cluster in Bangalore (India), and the global automotive cluster in Detroit (USA). [7]

Clusters demonstrate distinctive competitive advantages combining natural resources and investment in foremost technologies. They effectively use opportunities of network economy and digitalization process for producing and delivering innovation. [8]

Conclusion

Understanding the typology of clusters in the innovation context is essential for policymakers, business leaders, and scholars in fostering competitive advantage, driving economic development, and promoting innovation. Each cluster type has different dynamics, challenges, and opportunities for innovation, and effective strategies for cluster development must take into account the unique characteristics of the region and industry.

References:

1. Porter, M. E. (1998). *Clusters and the New Economics of Competition*. *Harvard Business Review*.
2. Audretsch, D. B., & Feldman, M. P. (1996). *R&D Spillovers and the Geography of Innovation and Production*. *American Economic Review*.
3. Scott, A. J. (2006). *Entrepreneurship, clusters, and the firm: The evolution of the industrial district*. *Economic Geography*, 82(1), 2-27.
4. Cooke, P., & Wills, D. (1999). *Small firm clusters in a global economy: The role of innovation networks in the UK*. *Entrepreneurship and Regional Development*.
5. Florida, R. (2002). *The Rise of the Creative Class*. *Basic Books*.
6. Braczyk, H.-J., Cooke, P., & Heidenreich, M. (1998). *Regional Innovation Systems: The Role of Governance in a Globalized World*. *Routledge*.
7. Reference: Castells, M., & Hall, P. (1994). *Technopoles of the World: The Making of 21st-Century Industrial Complexes*. *Routledge*.
8. Петрова І., Викторов В., Захарчук Г., Бондарчук Н., & Мельник Т. (2021). - Управління інноваційним розвитком мережевих компаній у контексті підвищення ефективності фінансово-економічної діяльності. - *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії і практики*, 4 (39), 320-327.
<https://doi.org/10.18371/v4i39.241321>

**НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ
ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ**

36

*Кулішов В. В.,
професор, д.п.н.,
професор кафедри міжнародних відносин
Державного університету економіки і технологій
м. Кривий Ріг, Україна*

*Пурій Г. В.,
доцент, к.е.н.,
завідувач кафедри публічного
управління та адміністрування
Державного університету економіки і технологій
м. Кривий Ріг, Україна*

*Байда М. Г.,
старший викладач
кафедри іноземних мов
Криворізького національного університету
м. Кривий Ріг, Україна*

УДК 332.146

**ПЕРСПЕКТИВИ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЯК ТРИГЕРА
ГЛОБАЛЬНОГО РОЗВИТКУ**

Ставши ключовими трендами розвитку глобальної торговельної системи, питання цифровізації торговельних процесів і, зокрема, розвитку електронної комерції, підтримки зовнішньоторговельної діяльності мікро-, малих та середніх підприємств, а також посилення ролі жінок у торгівлі були винесені на порядок денний переговорів на більшості багатосторонніх майданчиків, включаючи СОТ, саме тому, що вони є

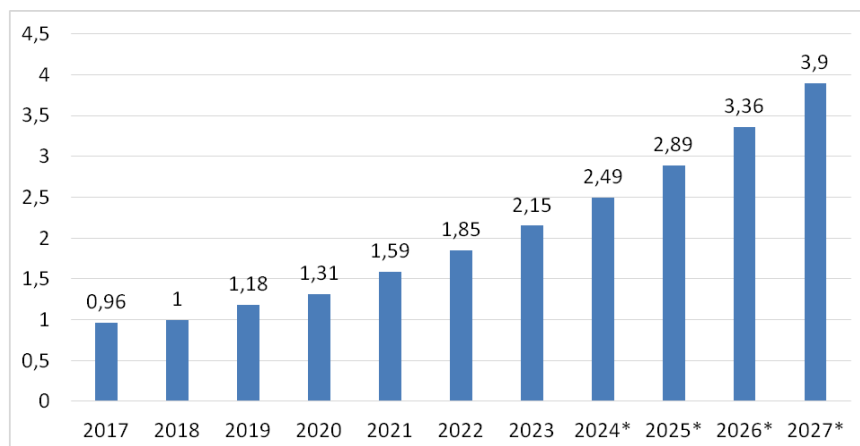
НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

37

чинниками поглиблення торговельних асиметрій у цих аспектах.

Технологічна асиметрія - це неспроможність найменш розвинених країн та значної частини країн, що розвиваються, через цифровий розрив з розвиненими країнами, спростити торговельні процедури шляхом переходу на безпаперову торгівлю, що передбачає подання документів в електронному вигляді до прибуття вантажу на митницю, а також для підвищення прозорості та прискорення митних формальностей. Крім того, ці ж країни не можуть повноцінно брати участь в електронній комерції через відсутність доступу до Інтернету [1]. Їм потрібно бути більш конкурентоспроможними у транскордонній торгівлі цифровими продуктами. Однією з причин технологічної асиметрії є те, що майже половина країн Африки та Азійсько-Тихоокеанського регіону потребують законодавства, яке б регулювало електронну комерцію, що також унеможливило включення відповідних розділів до угод про вільну торгівлю, підписаних цими країнами.

Технології стали невід'ємною складовою сучасного світу та глобальної економіки. Витрати на цифрові трансформаційні технології та послуги в усьому світі стрімко зростають з 2017 по 2027 рік (рис. 1).

Рис. 1. Прогноз витрат на технології та послуги цифрової трансформації у світі з 2017 по 2027 рік, трлн. дол.США

Джерело: побудовано авторами на основі даних [2]

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

38

Очікується, що до 2027 року глобальні витрати на цифрову трансформацію досягнуть 3,9 трильйона доларів США. Причини: підвищення ефективності виробництва, покращення якості товарів та послуг, розвиток нових технологій та інновацій, розвиток інфраструктури, створення нових робочих місць та зростання кількості висококваліфікованої робочої сили, а також конкурентоспроможність на світовому ринку.

Україні необхідно забезпечити інтеграцію з найбільшими цифровими ринками. На відміну від класичної торгівлі, де предметом переговорів є зняття тарифних бар'єрів, у цифровій торгівлі йдеться насамперед про спільність принципів, на яких будується екосистема цифрової економіки. Саме на це спрямована Угода, яку Україна підписала з Великою Британією 20 березня 2023 року, про основні свободи цифрової економіки, яких налічується п'ять. Сфери та принципи співпраці між урядами, які сприятимуть розвитку цифрової економіки: міжурядова співпраця у сфері цифрових інновацій, цифрової інклюзії, розвитку малого та середнього бізнесу, стандартизації та кібербезпеки. Ряд положень Угоди спрямовані на цифровізацію класичної торгівлі, зокрема використання цифрових контрактів, електронних підписів, електронної ідентифікації та цифрових документів у логістиці.

Війна в Україні суттєво вплинула на ринок електронної комерції, який зазнав різкого падіння у 2022 році (у 12 разів до 295,85 млн доларів США) та поступового відновлення у 2023 році. У 2025 році очікується зростання, яке перевищить показники довоєнного 2021 року. Наразі важко спрогнозувати, але можна однозначно сказати, що після закінчення війни економіка України та електронна комерція відновляться та зростатимуть [3].

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

39

Для України одним з основних векторів розвитку має стати розширення сфери дії існуючих угод про вільну торгівлю на послуги, електронну комерцію та інвестиції з огляду на їхній значний потенціал, відповідність глобальним тенденціям розвитку торговельної системи та готовність країни стати суттєвим гравцем на кількох ринках послуг та цифрової торгівлі за умови наявності оновленої нормативно-правової бази з цих питань.

Крім того, Україна повинна мати комплексний підхід до стимулювання ПІІ, який має включати три ключові компоненти, що визначають цифрову економіку та, відповідно, цифрову торгівлю:

1. Традиційна галузь ІКТ - телекомунікаційна інфраструктура, виробництво ІКТ та ІКТ-послуги. Типові транснаціональні компанії (ТНК), що інвестують у цей сектор, - це телекомунікаційні компанії, постачальники програмного забезпечення та послуг, а також виробники пристроїв і компонентів.

2. Нові цифрові послуги та технологічні інновації - суто цифрові види діяльності та рішення. Прикладами НДІ є пошукові системи, платформи електронної комерції тощо.

3. Діджиталізовані галузі - сектори, які традиційно не були цифровими, але були трансформовані завдяки впровадженню цифрових технологій. Відповідні гравці пропонують цифрові рішення (наприклад, послуги електронної охорони здоров'я).

Таким чином, для ефективної інтеграції в цифровий ринок та конкурентоспроможності на глобальному рівні Україні необхідно стимулювати розвиток цифрових трансформацій в економіці та торгівлі. Основні заходи мають включати:

- оцифрування всіх секторів економіки;
- розвиток блокчейн-технологій, зокрема у фінансовому та

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

40

банківському секторах;

- розвиток інфраструктури мобільного інтернету (4G, 5G);
  - створення нових технологій кібербезпеки;
  - створення відкритої бази даних;
  - створення технологічної бази для електронної комерції та електронного бізнесу;
- розвиток фінансової інфраструктури для широкопasmового Інтернету.

Цифрові технології мають значний потенціал для відновлення національної економіки та прискорення економічного розвитку, оскільки здатні сприяти переходу від використання матеріальних до інформаційних ресурсів, скороченню витрат виробництва, створенню нових технологічних продуктів та виведенню їх на світовий ринок, підвищенню рівня конкурентоспроможності країни тощо. До того ж, цифрові технології здатні прискорити економічний розвиток України як під час війни, так і у період повоєнної відбудови. На сьогодні особливо актуальними стають технологічні розробки для військово-промислового сектору та сфери оборони, але й діяльність щодо подальшого оцифрування державних послуг та повне забезпечення населення доступом до Інтернет на основі сучасних технологій зв'язку. У зв'язку з тимчасовою окупацією частини території України не втрачають актуальності також проблеми доступу населення, що на них проживають до цифрових послуг.

Список використаних джерел:

1. *Shlapak A., Yatsenko O., Ivashchenko O., Zarytska N., Osadchuk V. Digital transformation of international trade in the context of global competition: technological innovations and investment priorities // A. Shlapak, O. Yatsenko, O. Ivashchenko, N. Zarytska,*

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

41

V. Osadchuk./ Financial and credit activity: problems of theory and practice, Vol. 6 (53), 2023. DOI:10.55643/fcaptp.6.53.2023.4241

2. *Spending on digital transformation technologies and services worldwide from 2017 to 2027 h URL: <https://www.statista.com/statistics/870924/worldwide-digital-transformation-market-size/>*

3. *Statista. E-commerce. URL: <https://www.statista.com/topics/871/online-shopping/#dossier-chapter1>*

4. *Kulishov, V. (Ed.). (2024). The global economy: development, transformations, challenges. Prague: OKTAN PRINT. DOI number: 10.46489/GE23UA-01*

Колядич О. І.,
кандидат економічних наук, доцент,
Київський національний економічний
університет імені В. Гетьмана,
Київ, Україна
ORCID ID: 0000-0001-8166-5263

ЕКОНОМІЧНА НЕРІВНІСТЬ ТА ІНКЛЮЗИВНИЙ РОЗВИТОК

Актуальність зв'язку між економічною нерівністю та інклюзивним розвитком у сучасних умовах обумовлена багатьма соціально-економічними, політичними та екологічними викликами, які Україна та світ стикаються сьогодні.

Проявами економічної нерівності на глобальному рівні виступають: розрив у доходах (за даними *Oxfam*, 1% найбагатших людей світу володіють більшими статками, ніж решта 99% [1]), майновий розрив (власність і багатство концентруються у вузького кола людей. Наприклад, згідно з *Credit Suisse* [2], глобальний розрив у багатстві стає дедалі більшим), регіональні диспропорції (ВВП на душу населення в

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

42

країнах Африки значно нижчий, ніж у розвинених країнах Європи чи Північної Америки [3]).

Дослідження економічної нерівності та інклюзивного розвитку є популярними темами в сучасній економічній науці. Так, *Тома Пікетті* здійснив аналіз історичних даних про нерівність доходів та капіталу, розкрив вплив нерівності на економічне зростання та надав пропозиції щодо прогресивного оподаткування для зменшення нерівності [4]. *Еммануель Саез і Габріель Цукман* дослідили податкову політику та її ролі у створенні або зменшенні нерівності та надали пропозиції щодо реформування системи оподаткування [5]. Ґрунтовними дослідженнями відзначився *Джозеф Стігліц* у працях дослідив нерівність як результат політичних рішень та визначив роль держави у забезпеченні інклюзивного розвитку через регулювання інвестиції у людський капітал [6]. Пропозиції щодо скорочення нерівності через перерозподіл доходів, підвищення мінімальної зарплати та державні інвестиції надає *Ентоні Б. Аткінсон* [7]. *Амартья Сен* інтерпретує інклюзивний розвиток як процес розширення свобод і можливостей людини, а також роль освіти, здоров'я та соціальної справедливості у зменшенні нерівності [8]. Інклюзивний розвиток, як шлях до вирішення глобальних економічних проблем, та практичні підходи до боротьби з бідністю та нерівністю через економічні експерименти досліджували *Естер Дуфло і Абхіджит Банерджі* [9].

Економічна нерівність в Україні проявляється в кількох ключових аспектах: регіональна нерівність (*різниця в доходах, інфраструктурні розриви, інвестиційна нерівність*), соціальна нерівність (*різниця у доходах між професійними групами, різний доступ до ресурсів*), майнова нерівність (*концентрація багатства, рівень заощаджень*), гендерна нерівність (*різниця в оплаті праці між чоловіками та жінками, кар'єрні можливості*), нерівність у доступі до послуг (*освіта, медицина*),

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

43

податкова нерівність (тіньова економіка, субсидії та пільги), цифрова нерівність (доступ до інтернету та технологій, доступ до високошвидкісного інтернету або сучасних технологій обмежений, що впливає на можливості освіти, роботи та бізнесу).

Внаслідок економічної нерівності в Україні відбувається посилення соціальної напруги, гальмується економічний розвиток та створюються перешкоди для досягнення сталого розвитку.

Актуальність зв'язку між економічною нерівністю та інклюзивним розвитком у сучасних умовах обумовлена багатьма соціально-економічними, політичними та екологічними викликами, які Україна та світ стикаються сьогодні (табл. 1).

Таблиця 1. Зв'язок економічної нерівності з інклюзивним розвитком

Напрями зв'язку	Зміст економічної нерівності	Спрямування інклюзивного розвитку
Соціальна стабільність та запобігання конфліктам	Економічна нерівність як джерело соціального напруження: значні диспропорції в доходах і доступі до ресурсів можуть провокувати соціальну напругу, що підриває стабільність суспільства	Інклюзивний розвиток спрямований на зменшення цих диспропорцій, що дозволяє знизити ризик конфліктів
	Довіра до державних інституцій	Забезпечення рівності через інклюзивні політики зміцнює довіру громадян до держави та її органів управління
Регіональні виклики в Україні	Децентралізація та нерівність регіонів: децентралізація створила нові можливості для розвитку громад, але регіональні диспропорції залишаються значними	Інклюзивний розвиток спрямований на забезпечення рівного доступу до ресурсів і можливостей у всіх регіонах
	Вплив війни: значна частина населення опинилася у складних економічних умовах, а деякі регіони зазнали критичних втрат інфраструктури	Інклюзивний розвиток може сприяти відновленню регіонів, які зазнали втрат

**НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ
ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ**

44

Глобальні тренди та євроінтеграція	Відповідність міжнародним стандартам: інклюзивний розвиток є одним із ключових принципів сталого розвитку, задекларованих ООН	Інклюзивний розвиток сприятиме інтеграції України в ЄС через зменшення соціальних та економічних диспропорцій
	Інклюзивність у глобальній економіці: у сучасному світі країни, які сприяють рівності та залученню всіх груп населення до економічного життя, мають конкурентні переваги	Інклюзивний розвиток сприятиме досягненню конкурентних переваг
Економічна ефективність	Розширення внутрішнього попиту	Інклюзивний розвиток підвищує рівень доходів малозабезпечених верств населення, що сприяє зростанню споживання та внутрішнього ринку
	Підвищення продуктивності	Зменшення нерівності через доступ до освіти, медицини та технологій створює умови для збільшення продуктивності праці
Міграційні процеси	Міграція як наслідок нерівності: економічна нерівність змушує людей здійснювати пошук кращих умов життя за кордоном	Інклюзивний розвиток може створити умови для зменшення трудової міграції
	Реінтеграція переселенців	Забезпечення рівного доступу до ресурсів та можливостей для внутрішньо переміщених осіб
Екологічні виклики	Нерівний вплив змін клімату: Вразливі групи більше страждають від екологічних проблем (забруднення, зміна клімату)	Інклюзивний розвиток сприяє справедливому розподілу ресурсів і враховує потреби таких груп
	Сталий розвиток	Інклюзивний підхід дозволяє поєднувати економічне зростання із захистом довкілля, забезпечуючи сталий розвиток для майбутніх поколінь
Цифрова трансформація	Цифрова нерівність: відсутність доступу до сучасних технологій у багатьох регіонах і серед соціально вразливих груп обмежує їхні можливості для участі в сучасній економіці	Інклюзивний розвиток передбачає подолання цифрової нерівності

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

45

	Інновації для всіх	Забезпечення рівного доступу до цифрових інструментів і навчання сприяє створенню нових можливостей для працевлаштування та розвитку бізнесу
--	--------------------	--

Джерело: розроблено автором на основі [5,6,9,10,11].

На основі змісту Таблиці 1, зазначимо, що актуальність зв'язку економічної нерівності та інклюзивного розвитку в сучасних умовах обумовлена потребою вирішення низки критичних викликів: вплив війни, регіональні диспропорції, цифрова трансформація та екологічні виклики. Інклюзивний розвиток є не лише інструментом подолання нерівності, а й шляхом до забезпечення соціальної стабільності, економічної ефективності та сталого розвитку в Україні.

Зв'язок між економічною нерівністю та інклюзивним розвитком в Україні є прямим і взаємозалежним. Інклюзивний розвиток спрямований на забезпечення рівного доступу до ресурсів, можливостей та соціальних благ для всіх верств населення, що є ключовим для зменшення економічної нерівності.

Ключовим елементом у розвитку України в післявоєнний період є подолання обмеження економічного потенціалу, а саме впливу нерівності на продуктивність, адже економічна нерівність обмежує доступ значної частини населення до якісної освіти, медицини, та інфраструктури, що знижує їхній економічний потенціал і, відповідно, загальний рівень економічного розвитку країни. Не менш важливою проблемою залишатиметься залежність від тіньової економіки, оскільки через нерівний доступ до формального ринку праці багато людей змушені працювати в тіньовому секторі, що зменшує їхні можливості для розвитку. Варто зосередитися і на питанні соціальної мобільності, адже в цьому контексті виникають перешкоди для підвищення рівня життя, а

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

46

економічна нерівність знижує можливості для соціальної мобільності, оскільки багатші верстви мають більший доступ до ресурсів і можливостей. Заслуговує на увагу і проблема розриву між поколіннями. Так чи інакше, а нерівність, яка передається з покоління в покоління, гальмує зусилля щодо забезпечення інклюзивності.

Вагомий внесок в посиленні фактору інклюзії повинна здійснювати держава. Ефективність державної політики ґрунтується на уникненні перекосів в розподілі державних ресурсів, адже нерівність у доступі до субсидій, соціальних програм або інфраструктурних інвестицій підсилює регіональні та соціальні диспропорції. Інклюзивний розвиток передбачає справедливий розподіл цих ресурсів. Також держава повинна забезпечувати розвиток людського капіталу, адже інклюзивні політики забезпечують кращий доступ до освіти, охорони здоров'я та інших базових послуг, що сприяє зменшенню економічної нерівності.

Посилення інклюзивного розвитку з метою зменшення економічної нерівності та бідності на макрорівні в Україні можна за допомогою таких заходів:

Розвиток соціальної інфраструктури. Забезпечення доступу до якісної освіти, охорони здоров'я та інших соціальних послуг у всіх регіонах країни. Це включає модернізацію шкіл, лікарень, дитячих садків та інфраструктури для людей з інвалідністю.

Підтримка малих і середніх підприємств (МСП). Розвиток програм фінансування, консультаційна підтримка та сприяння доступу до ринків для МСП. Це допоможе створювати нові робочі місця та підвищувати доходи середнього класу, що сприятиме зменшенню бідності.

Підтримка соціального підприємництва. Стимулювання розвитку соціального підприємництва через надання фінансової допомоги, навчальних програм та доступу до ринків. Соціальні підприємства можуть

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

47

створювати робочі місця для вразливих груп та зменшувати їхню економічну нерівність.

Розвиток цифрової інфраструктури. Поширення доступу до інтернету та цифрових технологій в сільських районах і менш розвинених міських областях. Це допоможе зменшити цифровий розрив і підвищити можливості для освіти, роботи та підприємництва.

Реформа податкової системи та бюджетування. Впровадження справедливих податкових ставок, зменшення корупції та ефективного управління бюджетом. Це сприятиме збільшенню бюджетних надходжень для соціальних програм та інфраструктурних проєктів.

Підтримка інклюзивних освітніх та тренінгових програм. Розвиток програм професійної підготовки та перепідготовки для вразливих груп населення, включаючи молодь, людей з обмеженими можливостями. Це дозволить їм отримати необхідні навички для конкурентоспроможного працевлаштування.

Забезпечення рівних прав та можливостей для всіх громадян. Законодавча та інституційна підтримка заходів, спрямованих на забезпечення рівних прав та доступу до ринків для усіх груп населення без дискримінації.

Ці заходи можуть сприяти створенню більш справедливого та інклюзивного суспільства в Україні, сприяючи зменшенню економічної нерівності та бідності.

Список використаних джерел:

1. *Richest 1% bag nearly twice as much wealth as the rest of the world put together over the past two years (16th January 2023).* Oxfam International. URL: <https://www.oxfam.org/en/press-releases/richest-1-bag-nearly-twice-much-wealth-rest-world-put-together-over-past-two-years>
2. *Global Wealth Report 2024.* UBS. URL: <https://www.ubs.com/us/en/wealth-management/insights/global-wealth-report.html>

**НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ
ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ**

48

3. *Рейтинг найбільш кращих країн світу для життя (2024)*. Waytravel. URL: https://waytravel.com.ua/reitynh-naibidnishykh-krain-svitu.html?utm_source=chatgpt.com
4. *Капітал у XXI столітті* / Тома Пікетті. Пер. з англійської Наталії Палій. К. : Наш Формат, 2016. – 696 с.
5. *E. Saez, G. Zucman The Triumph of Injustice: How the Rich Dodge Taxes and How to Make Them Pay*". W. W. Norton & Company, 2019. – 232 pp.
6. *Joseph E. Stiglitz People, Power, and Profits: Progressive Capitalism for an Age of Discontent*". W. W. Norton & Company, 2019. – 366 pp.
7. *Inequality: What Can Be Done?* / Anthony B. Atkinson. Harvard University Press, 384 pp.
8. *Sen, A. (1999). Development as freedom*. Oxford: Oxford University Press. Introduction. URL: <http://www.c3l.uni-oldenburg.de/cde/OMDE625/Sen/Sen-intro.pdf>
9. *Good Economics for Hard Times* / Abhijit V. Banerjee, Esther Duflo. PublicAffairs, 2019. – 432 pp.
10. *Структурні зміни як основа інклюзивного розвитку економіки України : монографія* / [Бобух І.М., Кіндзерський Ю.В., Фащевська О.М. та ін.] ; за ред. д.е.н. І.М. Бобух ; НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогнозув. НАН України». – Електрон. дані. – К., 2023. – 360 с., табл., рис. – Режим доступу : <http://ief.org.ua/docs/mg/332.pdf>
11. *Державна політика сталого розвитку України: базові засади*. (матеріали підготовки до Парламентських слухань 2021). Укладачі Харламова Г., Чала Н. – К, 2022. – 116 с.

Дьячук І.В.

**к.е.н., доцент кафедри маркетингу та поведінкової економіки,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: Diachuk@krok.edu.ua, ORCID:
<https://orcid.org/0000-0001-7032-9379>**

Захарченко А.А.

**Аспірант ЗВО «Міжнародний університет бізнесу та права», м.
Київ, Україна, e-mail: artem@sval.com.ua**

УДК 656.658:339

ЛОГІСТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Існує чимало способів удосконалити процес виробництва у виробничому підприємстві і кожен зі способів може знайти своє застосування на практиці. Одним із найефективніших шляхів створення нових і закріплення існуючих конкурентних переваг ринкових суб'єктів є впровадження, оптимізація та застосування системи логістичного забезпечення виробництва. Система логістичного забезпечення виробництва посідає неабияке місце серед дієвих інструментів інтенсивного розвитку підприємств. Обсяг логістичних витрат займає до 25% в структурі витрат підприємства, що за сучасних умов господарювання ставить логістику у перелік найпріоритетніших завдань менеджменту. Розуміння суті функціонування логістичних систем ставить за необхідне проведення оптимізації такої системи та постійного контролю і аудиту логістичної діяльності підприємства. Логістика лежить всередині всіх виробничих і допоміжних процесів та є зв'язуючим чинником ефективного функціонування всіх підрозділів підприємства. Логістика – невід'ємна складова зовнішньоекономічної діяльності, а отже, ефективне використання інструментарію та методології логістики в менеджменті ЗЕД може стати запорукою успіху на міжнародному ринку.

Ринкова ситуація, яка характеризується нестабільністю, безперервними змінами технологічних процесів, а також постійним зростанням вимог суспільства щодо характеристик товарів та послуг зумовлює необхідність впровадження інноваційних і вдосконалення існуючих методик менеджменту. Підхід акцентування уваги на

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

50

логістичному забезпеченні виробництва, зокрема, зовнішньоекономічної діяльності, необхідний задля збереження позиції підприємства на ринку, а також підвищення показників ефективності діяльності виробників відповідно до їхніх стратегічних цілей, а відтак потенційного захоплення додаткових ніш ринку.

Проблемами функціонування систем логістичного забезпечення займалися такі науковці, як О. Вишневська, Т. Двойнісюк, С. Шигида, Н. Герелиця, О. Зернюк, В. Ігнатенко, В. Николайчук, А. Родніков, М. Окландер, Д. Вордлоу, Дж. Джонсон, П. Мерфі. Сукупність логістичних ланок, що зв'язані між собою, складає логістичний ланцюг. Приклад ефективного застосування системи логістичного забезпечення виробництва наводить В. Николайчук [5], де підкреслює спроможність таких систем знизити рівень витрат на 20%, товарні запаси – на 30–70%.

Отже, знаходячи своє відображення в основних складових виробництва, оптимізація логістичного забезпечення стане ключовим чинником підвищення конкурентоспроможності на ринку та зростання прибутку підприємства.

Оптимізувати логістичну систему належить поступово, окремо вдосконалюючи різні її складові. Структурно в ній виділяють потоки постачання, виробництва, зберігання та збуту. Отже, вдосконалення кожної зі складових у сукупності призведе до оптимізації логістичної системи підприємства. Завдання підприємства – отримати максимальний прибуток, що в нашому прикладі можливе за рахунок економії витрат на різних логістичних потоках (табл.1).

Окремим елементом вдосконалення може стати розширення каналів збуту продукції, тобто оптимізація процесу гуртово-роздрібною торгівлі, яка б відкидала використання послуг посередників, що підвищує прибуток на одиницю продукції.

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

51

Задля забезпечення виробництва безпечної та якісної продукції необхідно використовувати важелі маркетингу разом зі системою логістичного забезпечення виробництва та збуту. На сьогодні синтез системи логістичного забезпечення й системи «маркетингового виробництва» – врахування всіх потреб та бажань споживача є найкращим варіантом системи управління підприємством.

Таблиця 1

Резерви скорочення витрат у системі логістичного забезпечення виробництва

Логістичні потоки	Постачання	Виробництво	Зберігання	Збут
Матеріальні	Оптимізація закупівлі ресурсів	Пришвидщення виробничого циклу, технічне удосконалення	Оптимізація складських витрат	Оптимізація каналів збуту, вдосконалення гуртово-роздрібною системи
Енергетичні	Оптимізація структури використання окремих технологій в конкретних умовах виробництва. Зменшення енергоємності. Контроль за використанням ресурсів		Зменшення прямих затрат на зберігання	Зменшення енергоємності. Контроль за використанням ресурсів. Оптимальний шлях збуту
Інформаційні	Налагоджена інформаційна система з логістики			
Фінансові	Використання перевірених постачальників. Зменшення відстані розрахунків. Оптимізація умов поставок	Взаємозв'язок і взаємоузгодженість фінансових потоків відповідно до матеріальних, енергетичних та інформаційних потреб підприємства		Оптимізація умов збуту. Використання перевірених постачальників
	Скорочення обсягу оборотних коштів за рахунок зменшення товарних запасів та пришвидшення циклу виробництва, оптимізації поставок. Прискорення швидкості руху коштів			

Логістичне обслуговування клієнтів на високому рівні – один із чинників конкурентоспроможності підприємства. Оптимізована система логістичного забезпечення стає інструментом вдосконалення діяльності систем виробництва, транспортування, зберігання продукції та її довозення до кінцевого споживача. Інтегрована система логістики знизить витрати на

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

52

обробку замовлень, перевезення вантажів, складування продукції та її збут. Дохід від продажу збільшується через недопущення дефіциту товарів, оптимізацію циклів виконання замовлень, а також за рахунок розробки стратегії обслуговування споживачів, в якій значна роль відведена логістиці.

Список використаних джерел:

1. Багорка М.О., Кадирус І.Г., Миронова О.О. Організація збутової діяльності та системи маркетингових досліджень на підприємстві. Науково-виробничий журнал «Бізнеснавігатор». 2022. Вип. 2 (69). С. 54-61
2. Данилюк Д.О., Дашкевич Д.Р. Особливості управління збутовою діяльністю в бізнес-організаціях різних галузей. Бізнес-інформ. 2020. №9. С. 276- 283
3. Рибчак, Віталій Іванович, Тетяна Володимирівна Черничко, and Станіслав Федорович Черничко. "ЛОГІСТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ЗБУТОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА." (2021). URL: <https://lib.udau.edu.ua/items/4cc2330d-08f4-4bcf-a76d-877c46471473>(дата звернення 24.11.2024)
4. Ткаченко, Алла Михайлівна, et al. "Роль збутової логістики в управлінні комерційним, каналним і фізичним розподілами готової продукції." (2021). URL: <http://eir.zntu.edu.ua/handle/123456789/8106>(дата звернення 24.11.2024)

Бицюра Ю.В.

**кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економіки та підприємництва
Українського державного університету
імені Михайла Драгоманова
м. Київ, Україна**

**ПРИРОДА НЕРАЦІОНАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ СПОЖИВАЧІВ В
СУЧАСНИХ УМОВАХ ТА ЇЇ АКСІОМАТИЧНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ**

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

53

Теорія поведінки споживача – це галузь мікроекономіки, яка вивчає, як індивіди приймають рішення щодо купівлі товарів та послуг. Вона досліджує фактори, що впливають на вибір споживача, а також процеси, які відбуваються в його свідомості під час прийняття рішення.

Одним з фундаментальних положень цієї теорії є припущення про раціональність поведінки споживача. Припускається, що споживач прагне максимізувати свою корисність, тобто отримати максимальне задоволення від споживання товарів та послуг за наявних обмежень (бюджету).

Однак в умовах розвитку постіндустріального інформаційного суспільства, у діях споживачів все більше прослідковуються нераціональні прояви. Основними вченими, що досліджували нераціональну поведінку споживачів є: Герберт Саймон (Теорія обмеженої раціональності) [9], Деніел Канеман і Амос Тверський (Перспективна теорія, дослідження когнітивних спотворень) [6], Джон Келлі (Особистісна конструктивна теорія, дослідження сприйняття та інтерпретації інформації) [3] та інші.

Розглянемо особливості сучасного суспільства і фактори, що пояснюють природу нераціональної поведінки споживачів:

1. Інформаційна перевантаженість та цифрові технології. Сучасні споживачі стикаються з величезною кількістю даних, що призводить до когнітивного перевантаження. Вони не можуть обробити всю інформацію та шукають спрощені шляхи для ухвалення рішень (евристики, імпульсивні рішення). Доступ до Інтернету та мобільних пристроїв створює нові форми доступу до товарів, але водночас ускладнює вибір.

2. Вплив соціальних мереж та реклами. Рішення споживачів дедалі більше залежать від трендів, схвалення з боку друзів або лідерів думок. Рекламні кампанії грають на емоціях та формують асоціації, змушуючи обирати товари на основі іміджу, а не принципів раціональності.

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

54

3. Емоційна економіка. Емоційний стан, такий як стрес або радість, може зумовлювати імпульсивні покупки. Люди підсвідомо прагнуть отримати емоційне задоволення через споживання. Також споживачі нерідко оцінюють товари за початковими враженнями, а не їхньою об'єктивною корисністю.

4. Орієнтація на короткострокові вигоди. Легкість доступу до товарів через цифрові платформи сприяє прийняттю короткострокових рішень, навіть якщо це суперечить довгостроковій вигоді. Також споживачі часто віддають перевагу меншим вигодам зараз, ніж значнішим у майбутньому.

5. Культурні та соціальні зміни. Зростає попит на етичні, органічні та екологічні товари, які часто обирають через соціальний статус чи моду, а не раціональну потребу. Також споживачі прагнуть отримувати емоційні переживання, а не лише матеріальні блага.

6. Економічна нестабільність. Економічні кризи змушують адаптувати стратегії споживання, часто переходячи до короткострокових вигод. Нестабільність змушує споживачів діяти більш емоційно, шукаючи безпеки у споживчих виборах.

7. Глобалізація та доступ до вибору. Глобальний ринок створює надлишок альтернатив, що ускладнює ухвалення рішень. Також вибір споживачів все більше залежить від трендів інших країн.

Систематизація вищезазначених особливостей та факторів пояснює, чому в сучасному суспільстві споживачі часто діють нераціонально. Ці фактори створюють відхилення від раціональних моделей поведінки і роблять споживчі рішення менш передбачуваними. Це може лягти в основу для створення моделей та стратегій, які враховують психологічні та соціальні аспекти поведінки споживача.

Нераціональна поведінка споживача – це будь-яка дія, яка відхиляється від моделі раціонального вибору, заснованої на максимізації

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

55

корисності. Хоча така поведінка може здаватися неефективною, вона має як позитивні, так і негативні наслідки.

Визначимо основні позитивні наслідки нераціональної поведінки споживача.

1. Стимулювання економіки. Імпульсивні покупки, прагнення до нових або модних товарів підтримують високий рівень споживання, що є ключовим драйвером економічного зростання. Зростання попиту стимулює бізнес до розширення асортименту, оновлення пропозицій та випуску інноваційних продуктів.

2. Соціальна інтеграція. Спільні вподобання в моді, гаджетах або хобі формують соціальні зв'язки та сприяють відчуттю приналежності до певних груп. Таке споживання допомагає людям налагоджувати комунікацію і підтримувати соціальну активність.

3. Інновації. Несподівані або незвичні уподобання споживачів змушують виробників адаптуватися, створювати нові продукти або вдосконалювати існуючі. Ринок швидше реагує на зміни в поведінці, стимулюючи розвиток технологій і творчих рішень.

4. Емоційне задоволення. Багато покупок приносять негайне емоційне задоволення, сприяють підвищенню настрою та зменшенню стресу, навіть якщо ці витрати є ірраціональними.

5. Розвиток малих підприємств. Нераціональна поведінка може підтримувати малий бізнес та індивідуальні бренди, які часто задовольняють унікальні потреби або впливають на емоційний вибір.

Основними негативними наслідками нераціональної поведінки споживача є:

1. Фінансові труднощі. Імпульсивні витрати, зокрема у кредит, часто ведуть до боргів, зменшення заощаджень та фінансової нестабільності

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

56

споживачів. Високий рівень витрат на товари, які не є життєво необхідними, негативно впливає на довгострокову фінансову стійкість.

2. Неефективне використання ресурсів. Часто товари, куплені через емоційний імпульс, не відповідають реальним потребам, що призводить до їхнього недовгого використання. Це марнує ресурси та сприяє економіці надвиробництва.

3. Вплив на здоров'я. Нераціональні рішення щодо харчування, тютюнових виробів або алкоголю шкодять здоров'ю споживачів, збільшуючи ризики хронічних захворювань. Товари, які сприймаються як модні чи престижні, але шкідливі, можуть створювати довгострокові ризики.

4. Соціальна нерівність. Прагнення до споживання престижних брендів поглиблює соціальні розриви, змушуючи людей із нижчими доходами прагнути досягти високого статусу за рахунок перевитрат. Формується культура споживання, де матеріальні цінності стають основним показником успішності.

5. Негативний вплив на довкілля. Масове виробництво і споживання спричиняють значне навантаження на довкілля через надлишкові відходи та споживання природних ресурсів. Наприклад, у сфері "швидкої моди" (fast fashion) виробництво товарів стимулюється короткостроковими трендами, що збільшує кількість відходів.

6. Когнітивне перевантаження. Велика кількість варіантів на ринку може призводити до "паралічу вибору", стресу та зниження задоволення від процесу купівлі. Споживачі можуть приймати рішення, керуючись спрощеними або необґрунтованими критеріями.

Нераціональна поведінка споживачів є багатогранним явищем із глибокими економічними та соціальними наслідками. З одного боку, вона сприяє економічному зростанню, розвитку інновацій та задоволенню

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

57

емоційних потреб. З іншого боку, створює ризики для фінансової стабільності, посилює соціальну нерівність та завдає шкоди довкіллю. Баланс між перевагами і недоліками цієї поведінки є ключем до її розуміння і використання для формування ефективних економічних і маркетингових стратегій.

Для того, щоб зменшити негативні наслідки нераціональної поведінки, необхідно:

- Проводити освітні кампанії, інформуючи споживачів про наслідки їхніх рішень.
- Сприяти розвитку критичного мислення, навчати людей аналізувати інформацію та приймати обґрунтовані рішення.
- Створити стимули для раціональної поведінки. Наприклад, запроваджувати податки на шкідливі продукти або субсидувати екологічно чисті товари.
- Розробляти продукти та послуги, які задовольняють як матеріальні, так і духовні потреби споживачів.

Зазначимо, що повністю уникнути нераціональної поведінки неможливо. Однак, розуміючи її причини та наслідки, можна зменшити її негативний вплив на суспільство.

Узагальнимо аксіоми поведінки споживача, що відображають сучасні реалії і враховують не тільки класичні раціональні рішення, але й нові соціальні, психологічні, технологічні та екологічні фактори, які впливають на вибір споживача.

1. Аксіома обмеженої раціональності: споживач ухвалює рішення в умовах обмеженої інформації, часу та обробки інформації. Це означає, що вибір споживача не завжди є ідеально раціональним, а часто підпорядкований евристичним прийомам або емоціям.

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

58

Герберт Саймон уперше висунув цю концепцію в роботах про категорію «обмежена раціональність», наприклад, у книзі «Моделі людини: соціальна та раціональна» (1957) [9].

2. Аксиома впливу соціального середовища: на вибір споживача впливають соціальні мережі, думка оточення та культурні тренди. Споживачі часто обирають товари, орієнтуючись на приклад інших або на популярність продуктів у їхньому соціальному колі.

Річард Талер та Кас Санстейн у книзі «Підштовхування: покращення рішень щодо здоров'я, багатства та щастя» (2008) [10] розкривають важливість соціальних і психологічних чинників у поведінці споживачів.

3. Аксиома сталого споживання: сучасні споживачі враховують екологічність товарів, етичні норми виробництва, рівень екологічної відповідальності компаній. Це означає, що споживач може обрати товар, який є менш шкідливим для довкілля, навіть якщо його ціна вища.

Роботи, присвячені етичному та сталому споживанню, широко представлені в дослідженнях, зокрема у спеціальному випуску «Стала поведінка споживачів: колекція емпіричних досліджень» (2017) під редакцією Герріта Антонідеса [1].

4. Аксиома технологічного впливу: завдяки доступу до технологій, споживач має можливість порівнювати товари, шукати відгуки, користуватися додатками для знижок та рекомендацій. Це змінює його поведінку, збільшуючи інформованість та варіанти вибору.

Вплив цифрових технологій на вибір споживача досліджується в книзі «Маркетинг цифрових і соціальних медіа» (2018) під редакцією Нріпендри П. Рани та інших [8].

5. Аксиома адаптивних уподобань: сучасні споживачі швидко адаптуються до нових трендів і технологій, що впливають на їхні переваги.

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

59

Уподобання можуть динамічно змінюватися залежно від нових товарів, послуг або реклами, що викликає новий інтерес.

Теорія адаптації до нових трендів розглядається у праці «Адаптація та добробут» (2001) Д. Канемана та Е. Дінера [5], які вивчають, як люди змінюють свої вподобання з часом.

6. Аксиома психологічного задоволення: споживач прагне задовольнити не лише матеріальні потреби, а й отримати емоційне чи естетичне задоволення від споживання. Це стосується вибору товарів, які асоціюються з певним статусом, стилем або самоідентифікацією.

Розширення концепції поведінки споживача на основі емоційного задоволення зустрічається в дослідженнях П. Котлера та інших [7].

7. Аксиома чутливості до ризику: у сучасних умовах споживачі схильні враховувати ризики, пов'язані з безпекою продуктів, захистом персональних даних, фінансовою стабільністю компаній та здоров'ям. Це може впливати на їх вибір на користь перевірених або відомих брендів.

Брадфорд Д. та інші [2] досліджують вплив переваг часу на поведінку споживачів, включаючи фінансові рішення.

8. Аксиома зручності та доступності: через високий темп життя споживачі цінують зручність і швидкість доступу до товарів та послуг. Це означає, що вони можуть обрати дорожчий продукт, якщо його можна отримати швидше чи з більшою зручністю (наприклад, через онлайн-доставку).

Поняття «зручність» як провідний чинник описано в дослідженні «Революція зручності» (2018) Ш. Хайкена [4], який розглядає, як сучасні компанії впливають на вибір споживачів, надаючи їм зручний сервіс.

Ці аксіоми допомагають краще описати сучасний вибір споживача, в якому раціональні рішення поєднуються з психологічними, соціальними та технологічними аспектами.

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

60

Сформульовані аксіоми є переосмисленням і узагальненням класичних та сучасних концепцій поведінки споживача, з акцентом на новітні тренди й особливості сучасного суспільства, зокрема обмеженої раціональності, соціального впливу, етичного споживання, впливу технологій та інших факторів. Аксіоми відображають зміни, які відбулися в споживчій поведінці за останні десятиліття, такі як зростання ролі цифрових технологій, соціальних мереж та етичних міркувань. Аксіоми є синтезом різних теорій та досліджень у галузі поведінкової економіки, психології та маркетингу. Вони відображають загальний консенсус щодо сучасних тенденцій у споживчій поведінці.

Сформульовані аксіоми можуть бути корисні для маркетологів, бізнес-аналітиків та дослідників споживчої поведінки для розробки ефективних маркетингових стратегій та інструментів аналізу; створення товарів та послуг, які краще відповідають потребам споживачів в сучасних умовах; точніше прогнозувати зміни в поведінці споживачів на ринку.

Список використаних джерел:

1. Antonides, G. *Sustainable Consumer Behaviour: A Collection of Empirical Studies. Sustainability* 2017, 9, 1686. <https://doi.org/10.3390/su9101686>
2. Bradford, D., Courtemanche, C., Heutel, G., McAlvanah, P., & Ruhm, C. *Time preferences and consumer behavior. Journal of Risk and Uncertainty*, 2017, 55(2-3), 119–145. <https://doi.org/10.1007/s11166-018-9272-8>
3. Butt, Trevor. *George Kelly: The psychology of personal constructs. Bloomsbury Publishing*, 2008.
4. Hyken, Shep. *The convenience revolution: how to deliver a customer service experience that disrupts the competition and creates fierce loyalty. Sound Wisdom*, 2018.
5. Kahneman, D., & Diener, E. (Eds.). *Adaptation and Well-Being. Russell Sage Foundation*, 2001.
6. Kahneman, D., & Tversky, A. *Prospect theory: An analysis of decision under risk. Econometrica*, 1979. 47(2), 263-291.

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

61

7. Kotler, P., & Armstrong, G. *Principles of Marketing (15th ed.)*. New York: Pearson Publishing, 2014.

8. Rana, N. P., Slade, E. L., Sahu, G. P., Kizgin, H., Singh, N., Dey, B., & Dwivedi, Y. K. (Eds.). *Digital and Social Media Marketing*. Springer, 2018.

9. Simon, H. A. *Models of Man, Social and Rational: Mathematical Essays on Rational Human Behavior in Society Setting*. New York, NY: Wiley, 1957.

10. Thaler, R. H., & Sunstein, C. R. *Nudge: Improving decisions about health, wealth, and happiness*. Yale University Press, 2008.

Сандугей В.В.

*кандидат економічних наук, доцент,
професор кафедри економіки та підприємництва
Українського державного університету
імені Михайла Драгоманова
м. Київ, Україна*

ПРОБЛЕМА НЕРІВНОСТІ В ГЛОБАЛЬНІЙ ЕКОНОМІЦІ

Нерівномірність економічного розвитку залишається однією з фундаментальних проблем глобальної економіки. прогрес на значний прогрес, досягнутий завдяки глобалізації та економічній інтеграції, який сприяв підвищенню рівня добробуту в багатьох регіонах, розрив між заможними та менш розвиненими країнами продовжує бути суттєвим. Ця диспропорція проявляється у нерівномірному розподілі прибутків, а також у відмінностях у доступі до природних, фінансових та технологічних ресурсів. Ретельне вивчення цієї проблеми потребує міждисциплінарного підходу, що враховує як історичні передумови, так і сучасні фактори, що формують економічну нерівність.

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

62

Історично, економічний прогрес відбувається нерівномірно, залежно від низки чинників, таких як географічне положення, колоніальна спадщина та ступінь індустріалізації. Держави, які першими розпочали індустріалізацію, зокрема Велика Британія, Німеччина та Сполучені Штати, отримали значні конкурентні переваги, що дозволило їм накопичити капітал і побудувати інститути, які підтримують їхній високий рівень економічного розвитку до сьогодні. Натомість чисельності країн Африки та Латинської Америки залишилася під впливом колоніальних імперій, що сприяло виникненню монокультурних економік, орієнтованих на експорт сировинних ресурсів з низькою диверсифікацією. Така модель економіки продовжує гальмувати свій розвиток, обмежуючи можливості для формування внутрішнього виробничого потенціалу. У сучасному світі нерівномірність економічного розвитку розроблена складною сукупністю факторів, серед яких ключовими є доступ до передових технологій, капіталу, висококваліфікованих людських ресурсів та рівня політичної стабільності. Одним із центральних драйверів розвитку є доступ до інноваційних технологій. Країни, які активно інвестують у технологічні розробки та цифрову трансформацію, зберігають значні переваги у підвищенні продуктивності та економічної конкурентоспроможності. Водночас держави, які не мають достатніх фінансових і технічних ресурсів для таких інвестицій, втрачають позиції в глобальній економіці.

Капіталовкладання відіграють вирішальну роль у забезпеченні економічного зростання. Розвинуті фінансові ринки та доступ до міжнародного капіталу забезпечують стабільний притік інвестицій, додаткові для розширення економічної діяльності. Проте країни з нерозвиненими фінансовими системами або обмеженим доступом до міжнародного фінансування залишаються вразливими до зовнішніх економічних потрясінь [1].

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

63

Політична стабільність та ефективність інституцій також є вагомими детермінантами економічного розвитку. Наявність дієздатності правових систем, низький рівень корупції та забезпечення прав власності створюють сприятливі умови для залучення інвестицій та стимулювання підприємницької активності. Натомість держави з політичними кризами або слабкими інститутами стикаються з відтоком капіталу та людських ресурсів, що підтримує економічну стабільність [2].

Глобальна нерівність у розподілі доходів і ресурсів залишається значущим викликом. Значна частина світового багатства зосереджена в економічно розвинених країнах, тоді як велика кількість населення в державах Африки та інших регіонах живе в бідності, обмеженій доступності до базових соціальних і економічних можливостей. Нерівномірність у розподілі природних ресурсів також робить вагомий внесок у глобальну економічну нерівність. Держави, багаті на стратегічні ресурси, часто забезпечують значні прибутки від їх експорту, але неефективне управління цими ресурсами може призвести до економічної нестабільності та конфліктів.

Для проведення конкретного аналізу розподілу доходів і ресурсів між різними групами країн, на наш погляд, необхідно звернути увагу на ключові макроекономічні показники, такі як валовий внутрішній продукт на душу населення, індекс людського розвитку, а також структуру ВВП за секторами економіки.

Слаборозвинуті країни, такі як Нігерія, Мозамбік, Гаїті, характеризуються низькими показниками ВВП на душу населення [3]. За даними Міжнародного валютного фонду [10], на початок 2022 р. ВВП на душу населення в цих країнах складає менше 2 000 дол США. Наприклад, у Мозамбік цей показник становить 1 291 дол, що є одним із найнижчих у світі (рис 1.)

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

64

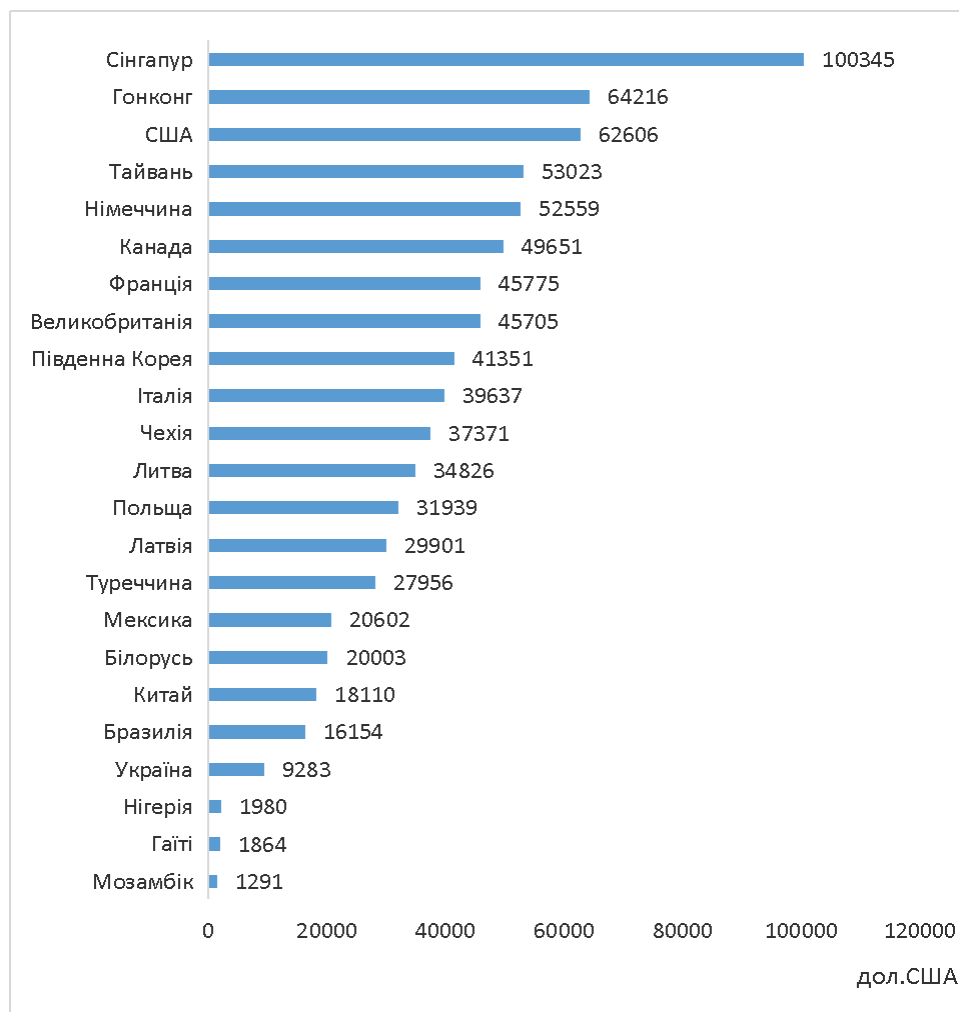

Рис.1. Рейтинг країн за рівнем ВВП на душу населення на початок 2022 р.
Джерело: побудовано на основі даних МВФ [10]

Нові індустріальні країни, такі як Південна Корея, Тайвань, Бразилія, і Мексика, демонструють вищий рівень ВВП на душу населення. У Південній Кореї цей показник становить 41351 дол, що є суттєвим досягненням у порівнянні з 1970-ми роками, коли країна перебувала на рівні слаборозвинутих економік. У Бразилії та Мексиці ВВП на душу населення коливається в межах \$16 000–\$20 000 [10]. Європейський Союз, представлений такими країнами, як Німеччина, Франція, Італія, має один із найвищих рівнів ВВП на душу населення у світі. У Німеччині цей

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

65

показник у 2021 р. становив близько 52 559, однак у 2023 році знизився до \$50 000.

Канада і Сполучені Штати є одними з найбагатших країн світу з ВВП на душу населення у 2021 році від близько \$50 000 у Канаді до \$62 606 у США, станом на 2023 рік цей показник дорівнював \$52 000 у Канаді та близько \$60 000 у США. Ці країни мають високий рівень індустріалізації та розвинену інфраструктуру, яка підтримує їхню провідну роль у світовій економіці.

Індекс людського розвитку дає змогу порівнювати рівень розвитку між країнами та регіонами, а також аналізувати їхню соціально-економічну ситуацію. Як демонструє рис. 2, слаборозвинуті країни мають найнижчі значення ІЛР, які зазвичай не перевищують 0,6. Це вказує на низький рівень життя, обмежений доступ до якісної освіти та низьку тривалість життя. Наприклад в Нігерії ІЛР у 2022 році становив близько 0,535, що відносить її до категорії країн із низьким рівнем розвитку, тривалість життя в країні складає приблизно 55 років, рівень грамотності серед дорослого населення – близько 62%, а ВВП на душу населення – лише близько \$2 100. У Мозамбік ІЛР у 2022 році становив 0,456, що свідчить про значні соціальні та економічні проблеми. Тривалість життя – 60 років, рівень грамотності – близько 50%, а ВНД на душу населення – менше \$1 000.

Нові індустріальні країни демонструють середні та високі показники ІЛР, що свідчить про покращення рівня життя і доступу до освіти, а також зростання економічних можливостей [6]. У Південній Кореї ІЛР у 2022 році – 0,925. Це дуже високий показник, який відображає високий рівень життя, відмінну систему освіти і тривалість життя близько 83 років. Рівень грамотності майже 100%, а ВВП на душу населення – понад \$35 000. У Бразилії ІЛР – 0,754. Бразилія має порівняно високі показники за рівнем

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

66

грамотності та доступу до освіти, хоча все ще стикається з проблемами нерівності та бідності, тривалість життя – близько 75 років [7].

Країни Європейського Союзу мають одні з найвищих показників ІЛР, що відображає високу якість життя, розвинену систему соціального захисту, а також відмінний рівень освіти, наприклад, у Німеччині ІЛР – 0,947. Німеччина демонструє дуже високий рівень життя, тривалість життя – 81 рік, рівень грамотності та доступу до вищої освіти є надзвичайно високим. У Італії ІЛР – 0,895, тривалість життя – 83 роки, високий рівень освіти та доступу до медичних послуг.

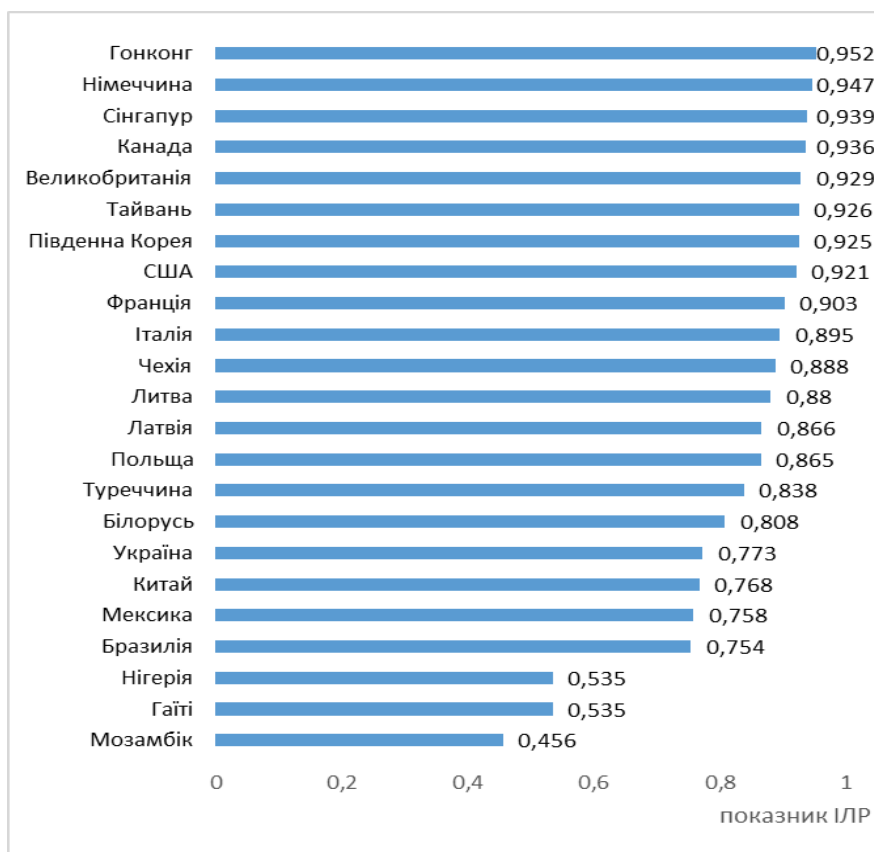

Рис.2. Індекс людського розвитку в країнах світу у 2022 р.
Джерело: побудовано на основі [5]

Канада та Сполучені Штати є одними з найбільш розвинених країн світу з високими показниками ІЛР. У Канаді ІЛР – 0,936, тривалість життя близько 82 років, високий рівень освіти і медичного обслуговування. США

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

67

демонструють показник ІЛР на рівні 0,921. Тривалість життя в США – 79 років. ВНД на душу населення – понад \$60 000. Хоча США мають високий рівень ІЛР, вони також стикаються з проблемами нерівності в доступі до освіти і медичних послуг.

Україна знаходиться на середньому рівні ІЛР серед країн світу – 0,773. Цей показник відображає складне економічне становище країни, тривалість життя – близько 72 років, попри високий рівень освіти, економічні труднощі та низький рівень доходів впливають на якість життя [9].

Економічний розвиток різних країн світу значно відрізняється залежно від структури їхнього ВВП. Ці відмінності відображають як історичні особливості розвитку, так і сучасні тенденції в глобальній економіці. Структура ВВП за галузями дає уявлення про рівень індустріалізації, технологічний розвиток та економічну диверсифікацію. Це економічне есе аналізує особливості структури ВВП у слаборозвинутих країнах, нових індустріальних країнах, країнах ЄС, Канаді, США, Україні та Китаї, пропонуючи відповідні узагальнення та висновки.

Слаборозвинуті країни Мозамбік, Гаїті та Нігерія, мають економіку, що значною мірою залежить від аграрного сектора. Частка сільського господарства у ВВП цих країн може перевищувати 30-50%, що свідчить про низький рівень індустріалізації та високу залежність від сільського господарства. Промисловий сектор у таких країнах зазвичай слаборозвинений і складає менше 20% ВВП, що ускладнює економічний розвиток і диверсифікацію економіки. Сфера послуг у слаборозвинутих країнах також є недостатньо розвиненою, що додатково обмежує можливості для економічного зростання та підвищення рівня життя населення [6].

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

68

Нові індустріальні країни Бразилія, Мексика, Туреччина та Південна Корея, демонструють більш збалансовану структуру ВВП. У цих країнах частка сільського господарства у ВВП зменшилася до менш ніж 10%, оскільки економіки активно індустріалізуються. Промисловий сектор становить значну частину ВВП (25-40%), що забезпечує країнам стійке економічне зростання та дозволяє їм конкурувати на міжнародних ринках. Зростає також частка сфери послуг, яка в деяких випадках перевищує 50% ВВП, відображаючи зростання ролі технологічних інновацій і послуг у глобальній економіці.

Країни Європейського Союзу, такі як Німеччина, Італія, Франція та Польща, характеризуються високим рівнем економічного розвитку та диверсифікованою структурою ВВП. Частка сільського господарства у ВВП цих країн є незначною, зазвичай менше 3%, що свідчить про високу продуктивність аграрного сектору та його незначну вагу у загальній економічній структурі. Промисловий сектор вносить значний вклад у ВВП, особливо в країнах з сильною виробничою базою, таких як Німеччина. Сфера послуг є домінуючою, становлячи понад 60% ВВП, що пов'язано з високим рівнем урбанізації, розвиненими фінансовими ринками та інноваційною економікою [6].

Канада та США мають подібну структуру ВВП, де основну роль відіграє сфера послуг. У США частка послуг у ВВП перевищує 80%, а в Канаді — близько 70%. Ці країни мають розвинений промисловий сектор, що становить приблизно 19-28% ВВП, з акцентом на високотехнологічне виробництво та видобуток ресурсів. Частка сільського господарства в обох країнах є незначною, менше 2% ВВП, що відображає високий рівень механізації та інтенсивність аграрного виробництва.

Економіка України характеризується відносно високою часткою сільського господарства (близько 10% ВВП), що є однією з важливих

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

69

складових національного ВВП. Промисловий сектор також відіграє важливу роль, становлячи приблизно 30% ВВП, що свідчить про збереження значної частини важкої промисловості та експортно-орієнтованих галузей. Сфера послуг в Україні поступово зростає, займаючи близько 60% ВВП, що відображає трансформацію економіки в бік послуг та інновацій

Отже, аналіз структури ВВП за галузями демонструє суттєві відмінності між групами країн. У слаборозвинутих країнах аграрний сектор продовжує домінувати, обмежуючи можливості для економічного зростання. Нові індустріальні країни демонструють перехід до більш збалансованої структури ВВП з акцентом на промисловості та послугах. Розвинені країни, як-от країни ЄС, США та Канада, мають високо диверсифіковану економіку з домінуванням сфери послуг, що забезпечує стійкість і високу продуктивність їхніх економік. Україна та Китай показують різні підходи до економічної трансформації, що відображають їхні національні особливості та стратегічні цілі. Ці висновки підкреслюють важливість структурної трансформації для досягнення сталого економічного зростання і підвищення добробуту населення.

Розподіл доходів і ресурсів між країнами демонструє значну диференціацію, яка відображає як історичні, так і сучасні економічні реалії. Слаборозвинуті країни залишаються на периферії глобальної економіки, з низькими доходами і високою залежністю від сільського господарства. Нові індустріальні країни демонструють значний прогрес, але все ще стикаються з проблемами нерівності. Країни ЄС і Північної Америки мають високий рівень добробуту, хоча й з різною ступеню нерівності. Китай продовжує свій стрімкий економічний розвиток, але зберігає серйозні виклики, пов'язані з нерівністю доходів і структурними проблемами.

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

70

Крім того, інтеграція менш розвинених країн у глобальні економічні процеси через розширення участі у міжнародній торгівлі та інвестиціях може сприяти зменшенню розриву між багатими і бідними країнами. Також важливо підтримувати розвиток ефективних інститутів, які забезпечують прозорість, підзвітність та дотримання правових норм, що є основою для стійкого економічного розвитку.

Отже, нерівномірний економічний розвиток і розподіл доходів і ресурсів між країнами є складною проблемою, яка вимагає багаторівневого підходу до її вирішення. Розуміння історичних, соціально-економічних та політичних чинників, що сприяють економічній нерівності, є ключовим для розробки ефективних політик, спрямованих на подолання глобальних диспропорцій та забезпечення сталого розвитку для всіх країн світу.

Список використаних джерел:

- 1 Абсава Л. О. Прямі іноземні інвестиції в геоeкономічному вимірі. Інвестиційні пріоритети епохи глобалізації: вплив на національну економіку та окремий бізнес: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (14-15 лютого 2018 р.). URL: http://www.confcontact.com/2018febr/3_absava.php
- 2 Бєбїк В. М., Шергїн С. О., Дегтерьова Л. О. Сучасна глобалїстика: провідні концепції і модерна практика: Монографія. К.: Ун-т «Україна», - 2016. -140 с.
- 3 Бойко Н. О. Дослідження нерівності в розвитку світового господарства. Соціально-економічні проблеми сучасного розвитку, 2023,- № 8, -с. 85-92.
- 4 Вплив процесів глобалізації на розвиток національних економік. 2016. – [Веб-сайт]. – Електронні дані. – Дата доступу: 20.11.2024 р. Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5297>.
- 5 Євростат. Офіційний сайт статистичної служби Європейського Союзу. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat> (дата звернення: 21.11.2024).
- 6 Касич А. О. Досвід формування національних інноваційних систем в країнах, що розвиваються / А.О. Касич // Актуальні проблеми економіки. — 2019. — № 5 (143). — С. 46—49.
- 7 Кирилов Ю.Є. Вплив процесів глобалізації на розвиток національних економік. Ефективна економіка. 2022.- № 12. -С. 13-28.

**НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ
ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ**

71

8 Кузьмін В. О. *Світове господарство: тенденції та виклики*. Київ: Видавництво "Наукова думка", 2022. - 320 с.

9 Лавренюк А. В. *Соціально-економічні виклики сучасного світового господарства*. *Економічні науки*, 2023, - № 1, - с. 110-116.

10 Офіційний сайт Міжнародного валютного фонду. URL: <https://www.imf.org> (дата звернення: 21.11.2024).

Bielova O.I.

Ph.D. in Economics, Associate professor

Associate Professor of the Department of Marketing and Behavioral

Economics

“KROK” University

Kyiv, Ukraine

Lotariev A.G.

Ph.D. in Public Administration

Associate Professor of the Department of International Business

“KROK” University

Kyiv, Ukraine

Bielov O.E.

Ph.D student of Management Technologies Department

“KROK” University

Kyiv, Ukraine

UDC 005.73:005.8:005.21:331.101.3

**CORPORATE CULTURE IN FORMING THE MOTIVATIONAL MECHANISM OF
STRATEGIC MANAGEMENT OF PROJECT-ORIENTED ORGANIZATIONS**

In project-oriented organizations operating in the rapidly changing environment of globalization and digitalization, corporate culture takes on special importance. It is the corporate culture that becomes the basis for creating a motivational mechanism for strategic management that stimulates employees to implement strategic innovation projects, increase work efficiency, and achieve the company's strategic goals.

Corporate culture emphasizes the importance of communication, mutual respect, and shared values that allows minimizing these barriers for virtual teams. In large international projects involving teams from different countries of the world, it is corporate culture that serves as the basis for creating trusting relationships, a favorable team spirit, and effective coordination [1].

Corporate culture not only helps employees adapt to a changing organizational environment, but also forms the basis for their motivation. By implementing the principles of openness, innovation, and support for initiatives, organizations achieve employee involvement in the decision-making process, which increases their interest in achieving high results [4].

Corporate culture also plays a crucial role in ensuring an organization's ethical standards. In project-oriented structures that interact with a wide range of stakeholders — from clients and partners to the public — ethical principles become an important guideline for decision-making and reputation building. The integration of corporate culture into the motivational mechanism of strategic management deserves special attention. Corporate culture acts as a catalyst for the development of tools such as reward programs, leadership development, and career support [5].

Corporate culture is the subject of research by many scientists who analyze it from various aspects, such as the influence of cultural values on the management of organizations, the role in shaping modern organizational

**НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ
ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ**

73

behavior, and the importance for the development of human resources in the enterprise. I. Petrova emphasizes the importance of corporate culture for small businesses and emphasizes the importance of creativity within the framework of strategic human resource management [3]. N. Lytvynenko focuses on the connection between corporate culture and the level of organizational resilience in times of crisis [2]. But the question of how corporate culture can adapt to modern conditions, when most processes take place in a remote format, remains insufficiently researched. Despite the significant contribution to the study of corporate culture, there is a need to determine the specifics of the influence of corporate culture on the work of virtual teams in the process of developing a motivational mechanism in the context of strategic management of project-oriented organizations that use virtual teams. Therefore, corporate culture, as a social foundation for creating a motivational mechanism for strategic management, requires further study in the context of its adaptation to the working conditions of project-oriented organizations using virtual teams.

For project-oriented organizations, especially those that actively use virtual teams, it is advisable to apply the motivational mechanism of strategic management, which can be defined as a set of factors, principles, incentives, motives, motivators, value orientations and behavioral reactions aimed at achieving the strategic goals of the organization as a whole and its personnel in particular.

In the process of forming such a mechanism, the owners and management of project-oriented organizations must clearly understand what effect they seek to obtain from its implementation. In today's environment, most project-oriented organizations are focused on long-term profitability and efficiency, which depend on the successful implementation of strategic projects, including with the participation of virtual teams. That is why the motivational mechanism of strategic management must be accessible for implementation, understandable,

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

74

consistent and filled with meaningful elements that are integrated into the corporate culture.

In accordance with the mission and goals of a project-oriented organization, strategic priorities are formed that influence further development and performance indicators. To do this, it is necessary to conduct a comprehensive analysis of the organization's activities, in particular to assess the factors that hinder the development and formation of the motivational mechanism. Based on this analysis, new strategic goals are determined, as well as the main demotivating factors that need to be eliminated. Particular attention should be paid to barriers to motivating employees in virtual teams, which may arise due to lack of physical presence, cultural differences, or lack of shared values.

The formation of a motivational mechanism is based on the corporate culture of the organization, which creates the foundation for the development of the main elements of the mechanism. It is important to highlight several key components: the motivational mechanism of labor, the motivational mechanism of resource provision, the project management mechanism, and the economic motivational mechanism. At this stage, the main motivational priorities of the organization are established, which become the basis for the implementation of its strategic objectives. For virtual teams, it is especially important to ensure transparent communication, regular feedback, and integration of new team members through adaptive corporate culture strategies.

The final stage is the control of the implementation of the strategy, which allows assessing the effectiveness of the implemented motivational mechanism and its compliance with the strategic goals of the project-oriented organization. This approach not only helps to increase the efficiency of project implementation, but also ensures the long-term competitiveness of the

**НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ
ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ**

75

organization, including achieving a high level of motivation and productivity of virtual teams.

The formation and implementation of a motivational mechanism for strategic management in project-oriented organizations requires a close relationship with corporate culture. Each stage of this process depends on the effectiveness of communication, motivation and support of the organization's values, which is especially important for virtual teams. Thus, the integration of corporate culture into motivational mechanisms allows organizations not only to achieve their strategic goals, but also to create stable and productive conditions for employee development.

References:

1. Bielova, O., & Bielov, O. (2023). *Corporate culture as the social foundation of strategic management of virtual teams. Social and Labour Relations: Theory and Practice*, 13(2), 42–52. [https://doi.org/10.21511/slntp.13\(2\).2023.05](https://doi.org/10.21511/slntp.13(2).2023.05)
2. Lytvynenko, N. (2023). *Korporatyvna kultura yak element hlobalnoho trendu sotsialno-ekonomichnoho rozvytku [Corporate culture as an element of the global trend of socio-economic development]. Adaptivne upravlinnia: Teoriia i Praktyka. Seriiia Ekonomika*, 16(32). [https://doi.org/10.33296/2707-0654-16\(32\)-15](https://doi.org/10.33296/2707-0654-16(32)-15) (In Ukrainian).
3. Petrova, I. (2022). *Creativity development as an imperative for strategic human resource management. Social and Labour Relations: Theory and Practice*, 12(2), 40–48. [https://doi.org/10.21511/slntp.12\(2\).2022.05](https://doi.org/10.21511/slntp.12(2).2022.05)
4. Poskrypko, Yu., & Bielova, O. (2021). *Work motivation factors at project-oriented enterprises. Norwegian Journal of Development of the International Science*, 75(1), 26–30. Retrieved from https://nor-ijournal.com/wp-content/uploads/2023/09/NJD_75_1.pdf
5. Timtsunik, V. & Bielova, O. (2011). *Korporatyvna kultura yak osnova formuvannia motyvatsiinoho mekhanizmu u stratehichnomu upravlinni pidpriemstvom [Corporate culture as a basis for forming a motivational mechanism in strategic management]. Naukovyi Visnyk Akademii Munitsypalnoho Upravlinnia. Seriiia Ekonomika*, 2, 80–92. (In Ukrainian).

Liyousa Taghikilani Damavandi,

Ph.D student at Management technologies Department

University of Economics and Law “Krok”, Kyiv, Ukraine,

e-mail: tagikilani@krok.edu.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8796-830X>

UDC 658.3:331.5

**UNITY IN ADVERSITY: STRENGTHENING UKRAINIAN
CORPORATE CULTURE THROUGH VETERAN INCLUSION AND
BUSINESS RESILIENCE**

In times of national crisis, businesses face profound challenges that test their resilience, adaptability, and commitment to their workforce. The ongoing conflict in Ukraine has profoundly disrupted the nation’s business environment, forcing companies to adapt to unprecedented challenges. Workforce shortages, economic instability, and the psychological toll of war have deeply affected corporate operations and highlighted the need for transformative strategies. Ukrainian businesses are now tasked with not only maintaining operational stability but also fostering resilience and inclusivity to support employees during these turbulent times. Building on these challenges, businesses like Epicenter, a leading Ukrainian hypermarket chain, exemplify the struggle to maintain operations and adapt to workforce disruptions. With over 4,000 employees mobilized into the Ukrainian Armed Forces, some of its stores are now predominantly staffed by women. This dramatic shift has compelled the company to reconsider traditional workforce structures and adapt its management practices. Similarly, the steel manufacturer Interpipe has experienced significant labor shortages due to conscription, prompting the company to advocate for workforce exemptions to stabilize operations. These

**НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ
ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ**

77

examples highlight the critical need for innovative corporate culture approaches. Among these challenges, the integration of veterans into the workforce stands out as a key opportunity. Veterans bring unique skills such as leadership, adaptability, and crisis management, which are invaluable in fostering organizational resilience. These qualities align with established frameworks for corporate adaptability, such as Schein's Corporate Culture Model, which emphasizes the importance of aligning individual contributions with organizational values. By effectively leveraging these qualities, companies can address staffing needs, promote inclusivity, and contribute to long-term sustainability. The integration of veterans into corporate culture is particularly significant in the Ukrainian context, where many veterans present a distinct profile compared to traditional military personnel. Unlike those with longstanding military careers, Ukrainian veterans were often mobilized from civilian lives, transitioning suddenly from roles as retail workers, office administrators, or artisans into high-stakes military environments. This profound shift has fundamentally altered their personal and professional trajectories, making their reintegration into civilian life and the workforce a uniquely complex process. Many veterans find it difficult to return to their previous roles due to changes in skill relevance or personal transformations resulting from their service. For instance, a retail worker mobilized during their service may struggle to return to their previous role or adapt to a workplace that now feels disconnected from their military experiences. Psychological and emotional adjustment adds another layer of difficulty, as veterans often face trauma, anxiety, or identity loss. These invisible wounds require corporate cultures to adopt trauma-informed practices and foster environments that prioritize mental health support. Successfully integrating veterans into corporate culture requires a multi-faceted approach that addresses their unique challenges while leveraging their strengths. Developing career transition programs, such as apprenticeships

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

78

and upskilling initiatives, helps bridge the gap between veterans' military experiences and civilian job requirements, offering them clear pathways to meaningful employment. Additionally, flexible work models, including part-time or remote options, can accommodate veterans' recovery and adjustment periods. Trauma-informed management practices are equally essential. Companies should train leaders to recognize and respond to mental health challenges, fostering an environment where open communication and support are prioritized. According to the National Center for PTSD, creating trauma-informed workplaces not only benefits veterans but also strengthens overall organizational effectiveness. Moreover, organizations must promote empathy and inclusivity by celebrating veterans' unique contributions. Leadership, teamwork, and crisis management are assets that can strengthen corporate resilience. Recognizing and rewarding these qualities not only benefits veterans but also inspires loyalty and cohesion across the workforce. Integrating veterans into corporate culture has a profound impact on business resilience. Veterans' experiences in high-stress environments prepare them to handle challenges and inspire teams to approach uncertainty with confidence. By fostering an inclusive culture that values these contributions, organizations strengthen morale and loyalty among all employees, creating a more cohesive and adaptable workforce. This commitment to inclusivity enhances the company's reputation, positioning it as a leader in societal rebuilding efforts. Moreover, Kotter's Change Management Model suggests that fostering inclusion and celebrating small victories in veteran reintegration can further cement these practices into organizational culture. Ultimately, these strategies contribute to long-term organizational sustainability, ensuring businesses are better equipped to thrive in dynamic and challenging environments.

Conclusion. The integration of Ukrainian veterans into corporate culture presents a unique opportunity for businesses to rebuild in a post-crisis

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

79

environment. By addressing veterans' challenges and leveraging their strengths, companies can transform their cultures into resilient and inclusive systems that support both individual and organizational success. Veterans bring invaluable skills such as leadership, teamwork, and resilience, which, when nurtured through customized support, drive growth and stability. Now is the time for Ukrainian companies to lead by example. By fostering innovation in workplace policies, career development programs, and trauma-informed practices, businesses can create comprehensive systems that benefit not only veterans but also their broader workforces. Collaboration with NGOs and government agencies will amplify these efforts, ensuring a sustainable impact.

References:

1. Петрова І.Л. *Культурна трансформація як чинник гідної праці. - Гідна праця: імперативи, українські реалії, механізми забезпечення: монографія/ за наук. ред. д.е.н., проф. А. М. Колома. - К., КНЕУ, 2017.с.85-97.*
2. *Harvard Business Review. The Best Practices for Corporate Culture Transformation. Accessed November 12, 2024. <https://hbr.org/2024/11/best-practices-corporate-culture>*
3. *Forbes. How Ukrainian Businesses Reinvent Workforce Structures Amid Crisis. Published October 15, 2024. <https://www.forbes.com/ukraine-business-crisis>*
4. *European Union and International Organization for Migration (IOM). Support for Veterans' Employment and Community Resilience in Ukraine. Published March 2024. <https://ukraine.iom.int/news/eu-and-iom-support-veterans-employment-and-community-resilience-ukraine>*
5. *National Center for PTSD (U.S. Department of Veterans Affairs). Trauma-Informed Care for Veterans: A Guide for Organizations. Published 2023. <https://www.ptsd.va.gov/professional/treatment/veterans-trauma-informed-care.asp>*

**НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ
ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ**

80

Шевчук В.О.

кандидат економічних наук,

доцент,

доцент кафедри теоретичної та прикладної економіки

Державного університету інфраструктури та технологій,

м. Київ, Україна

Резнік В.І.

здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти 3 курсу

спеціальності «Міжнародні економічні відносини»

Державного університету інфраструктури та технологій

м. Київ, Україна

УДК 339.982(510)

**ПРОБЛЕМИ ВЕДЕННЯ МІЖНАРОДНОГО БІЗНЕСУ В КНР ТА
ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ**

Загалом, КНР сьогодні – друга країна світу за економічними показниками ВВП, але це не говорить про те, що дана країна не стикається з рядом проблем у веденні бізнесу. У 2020 році у рейтингу «Ведення бізнесу» КНР посіла 31 місце серед 190 країн світу з індексом легкості ведення бізнесу 77,9. У 2024 році КНР зайняла високу 11 позицію у рейтингу Глобального індексу складності ведення бізнесу серед 79 країн світу, погіршивши своє місце за останні роки (у 2023 році – 15, у 2022 – 14).

Ключовими є такі проблеми ведення бізнесу, як дешева робоча сила з проблемою захисту прав працівників; низька участь жінок у виробництві; валовий зовнішній борг країни; інвестиції у сектор нерухомості; зростання обсягів кредитування інших країн.

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

81

Дешева робоча сила зумовлена низьким рівнем заробітної плати робітникам, а захист прав працівників не відбувається у повній мірі. Ці дві проблеми взаємопов'язані між собою, оскільки такі критерії приваблюють іноземні підприємства – менші витрати на заробітні плати, виробництво, покращення умов тощо. Як наслідок, країна стикається зі збільшенням рівня безробіття, що призводить до потреби робочої сили. При цьому, вирішення даної проблеми може призвести до зменшення прямих іноземних інвестицій у виробництво [1].

Проблема низької участі жінок у виробництві пов'язана з політикою «Одна родина – одна дитина», яку скасували у 2015 році. Наслідком проблеми стало зменшення рівня народжуваності в країні з 25,5 мільйонів до 9,9 мільйонів людей за період 1987-2022 рр. Проблема призводить і до зменшення робочої сили [2].

Проблема валового боргу пов'язана, насамперед, з кредитуванням. КНР надавала позики іншим державам, що не мають стабільної економіки. Через фінансові проблеми країни не можуть виплачувати борги, а це призвело до перевищення боргу у 3 рази показника ВВП у КНР. Це впливає на вибір деяких іноземних підприємців у питанні інвестування коштів у виробництво [3].

Інвестиції у сектор нерухомості мало виправдовують себе, тому це є однією з головних проблем як для економіки Китаю, так і для ведення бізнесу. Нерухомість (квартири, дачі, будинки) в країні дуже дорого коштують для населення. Молодь не може дозволити купувати квартири без допомоги, тому батьки приймають участь у зборі коштів на покупку. Окрім цього, в КНР існує термін експлуатації будинку, тому раз на 30 років його зносять. Таким чином, витрачається багато засобів та матеріалів, щоб побудувати новий будинок.

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

82

Щодо ведення міжнародного бізнесу, то виникає ще ряд проблем, зокрема залежність від зовнішніх ринків; торговельні обмеження для китайського імпорту, що ускладнює доступ КНР до зовнішніх ринків; конфлікти у рамках торговельних відносин (наприклад, торговельна війна між Китаєм і США); обмеження на імпорт передових технологій та інноваційних рішень через політичну напруженість, особливо з країнами Заходу, що впливає на можливості модернізації виробництва; високий рівень бюрократії та складність процедур для виходу іноземних компаній на китайський ринок; складність проведення транснаціональних транзакцій через активний контроль руху капіталу та валютних операцій в Китаї; валютні обмеження через коливання валютного курсу юаня; культурні та мовні бар'єри, які ускладнюють співпрацю між китайськими та іноземними партнерами; зростання чисельності конкурентів із країн Південно-Східної Азії, Індії та Африки, які пропонують нижчу вартість виробництва.

С. О. Стрельник та І. А. Зарицька, крім зазначених проблем, вказують, що однією з головних проблем Китаю залишається корупція, яка негативно впливає на фінансову систему країни та на розвиток підприємництва, а також недостатній захист прав інтелектуальної власності [4].

Крім врахування цих проблем компаніям, які прагнуть вийти на китайський ринок та стати конкурентним гравцем, важливо розуміти ще й особливості ведення бізнесу китайцями, які сформувались на основі таких національних особливостей, як прагнення до неметушливості, доброзичливості та довіри; наполегливе працелюбство, яке в деяких випадках може бути позбавлене добросовісності, що призводить до неякісних результатів роботи; прихильність до ритуалів та чиношанування;

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

83

чуттєвість та позитивне ставлення до жартів і гумору; традиційний конфуціанський культ сім'ї [5].

Для китайських бізнесменів надзвичайно важливим є процес переговорів, особлива етика ділового спілкування. Ведення переговорів з китайськими партнерами є своєрідною церемонією і часто досить тривале – від декількох днів до декількох місяців, адже китайці ніколи не приймають рішень без детального вивчення всіх аспектів питання, вони стримані і дуже терплячі. Характерною особливістю є й те, що ділові люди КНР уникають говорити прямо «ні», навіть якщо це єдина відповідь.

Експерти виділяють такі дві особливості китайського бізнесу: порівняно невеликий розмір компаній і короткий термін їх існування, що не допускає створення монополій. Китайський діловий світ останнім часом представлений десятками тисяч компаній, що швидко збільшуються, пристосовуються до ринку, досягають певного рівня процвітання і також швидко зникають, звільняючи місце для нових підприємств [5].

Отже, враховуючи ці особливості, шляхами вирішення зазначених проблем ведення міжнародного бізнесу в КНР є:

✓ **Посилення трудового законодавства, законодавче регулювання умов праці та їх контроль на підприємствах.**

✓ **Розвиток програм професійного навчання**, адже інвестиції у перекваліфікацію робітників дозволять забезпечити конкурентоспроможнішу робочу силу.

✓ **Стимулювання автоматизації** – використання сучасних технологій зменшить залежність від дешевої робочої сили, а також допоможе створити більше висококваліфікованих робочих місць.

✓ **Підтримка гендерної рівності** шляхом впровадження програм підтримки жінок, таких як доступні дитячі садки, гнучкий графік роботи та програми реінтеграції після декретної відпустки.

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

84

✓ Програми для підтримки населення. Це важливо для тієї частини населення, яке планує створити сім'ю, але переймається через свою кар'єру. До того ж, скасована політика «Одна родина – одна дитина» має супроводжуватися активним стимулюванням народжуваності через фінансову підтримку молодих сімей.

✓ **Впровадження екологічних технологій** – зменшення витрат на будівництво шляхом впровадження сучасних методів будівництва та екологічних матеріалів.

✓ **Узгодження та оптимізація міжнародної кредитної політики** з метою зменшення кількості ризикових позик іншим країнам та проведення аудиту діючих кредитних зобов'язань для визначення найпроблемніших напрямків. Створення механізмів реструктуризації боргів країн-позичальників через міжнародні організації для зменшення тиску на китайську економіку. Перенаправлення інвестицій на внутрішні проекти, що забезпечують довготривалий економічний ефект.

✓ **Інвестиції у стратегічні проекти** – кредитування має спрямовуватись на проекти, що забезпечують економічну вигоду для Китаю, наприклад, інфраструктурні проекти в рамках ініціативи «Один пояс, один шлях».

✓ Зниження залежності від зовнішніх ринків шляхом розвитку внутрішнього ринку та підтримки малого та середнього бізнесу.

✓ Подолання торговельних обмежень та протекціонізму шляхом диверсифікація ринків збуту та встановлення взаємовигідних торговельних угод з країнами, які зацікавлені у співпраці.

✓ Покращення доступу до технологій шляхом інвестицій у наукові дослідження та співпраці у сфері технологій за допомогою створення партнерств із країнами, що не обмежують передачу технологій, зокрема у Південній Азії, Латинській Америці та Африці, а також захист

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

85

інтелектуальної власності шляхом реформування національної системи захисту патентів і авторських прав для підвищення довіри іноземних інвесторів.

✓ Боротьба з корупцією – використання новітніх технологій, таких як блокчейн, для моніторингу державних закупівель та інших ризикових процесів; введення суворіших санкцій за корупційні правопорушення та створення незалежних антикорупційних органів; проведення реформ для забезпечення справедливості у спорах із залученням іноземних компаній.

✓ Послаблення валютних обмежень через поетапну лібералізація валютного контролю; розвиток міжнародних розрахунків у юанях та стабілізацію курсу юаня.

✓ Подолання культурних та мовних бар'єрів – створення навчальних курсів для іноземних компаній про китайську культуру, мову та бізнес-практики; розвиток мультикультурних команд через залучення працівників із міжнародним досвідом для кращої інтеграції іноземного бізнесу; цифрові рішення автоматизації перекладів і комунікацій.

✓ Покращення екологічної політики за допомогою стимулювання «зеленого бізнесу» та розвитку відновлюваних джерел енергії шляхом зниження залежності від традиційних ресурсів через інвестиції в екологічно чисту енергетику та дотримання міжнародних стандартів.

✓ Посилення конкурентоспроможності шляхом інвестування у високотехнологічні галузі, реформування податкової системи (податкові пільги для галузей із високою доданою вартістю), формування позитивного міжнародного іміджу китайської продукції через якість та надійність.

Отже, КНР стикається на сьогодні зі значною кількістю проблем у веденні бізнесу, які впливають на розвиток економіки та на міжнародні економічні відносини. Наведені заходи дозволять знизити ризики для

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

86

економіки Китаю, зміцнити позиції на міжнародному ринку та створять сприятливіші умови для ведення бізнесу.

Список використаних джерел:

1. Сильвія Чанг, Келлі Нг. «Діти на повний робочий день». Чому молоді китайці кидають роботу, щоб працювати вдома на батьків. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-66226717>
2. Семиженко А., Скібіцька Ю. Китай роками проводив політику однієї дитини, а тепер щосили переконує народжувати більше. Але пізно – жінкам уже не до цього, і жодна пропаганда не працює. URL: <https://babel.ua/texts/102628-kitay-rokami-provodiv-politiku-odniyeji-ditini-a-teper-shchosili-perekonuye-narodzhuвати-bilshe-ale-pizno-zhinkam-uzhe-ne-do-cogo-i-zhodna-propaganda-ne-pracyuye-za-materialom-wsj>
3. Велика гра КНР за глобальне лідерство: історичні корені, сучасні інструменти, майбутні наслідки. URL: <https://razumkov.org.ua/statti/velyka-gra-knr-za-globalne-liderstvo-istorychni-koreni-suchasn-i-instrumenty-maibutni-naslidky>
4. Стрельник С.О., Зарицька І.А. Особливості ведення бізнесу в Китаї. URL: <https://ir.kneu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/120c7f39-62c4-4334-8611-cc9fed118dff/content>
5. Деякі особливості ведення бізнесу з Китаєм, про які варто знати. URL: <https://aucc.org.ua/deyaki-osoblivosti-vedennya-biznesu-z-kitayem-pro-yaki-var-to-znati/>

Самусь Г.І.,

к.е.н., викладач

Класичний фаховий коледж

Сумського державного університету

м. Конотоп, Україна

Івашко В.В.,

здобувач освіти

Класичний фаховий коледж

**НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ
ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ**

87

Сумського державного університету

м. Конотоп, Україна

УДК 330.3

**ПРОБЛЕМИ ФУНКЦІОНУВАННЯ БІЗНЕСУ ТА ШЛЯХИ
ПОДОЛАННЯ КРИЗИ В УМОВАХ ВІЙНИ**

На тлі останніх подій, що відбуваються в Україні, все більше уваги приділяється функціонуванню вітчизняного бізнесу. Війна з росією стала серйозним потрясінням для української економіки. Відбулося скорочення виробництва, порушилася логістика. А також, зруйнована маркетингова, соціальна та інженерна інфраструктури. Через пряму загрозу життю в Україні економічно активна частина населення виїжджає за кордон. У цей нелегкий для нашої країни час важливо зберегти і підтримати на належному рівні функціонування вітчизняного бізнесу в Україні. І в найближчий час вивести основні показники на довоєнний рівень.

Бізнес – це багатогранне поняття, яке поєднує в собі цілий світ унікальних відносин. З одного боку, він виступає як організаційна форма будь-якої господарської діяльності, з іншого боку – це форма прояву економічних відносин, як всередині компанії, так і ззовні [1, с. 12].

Проведення будь-якої діяльності є важливою складовою розвитку країни. Важливу роль в такій діяльності відіграє саме бізнес, оскільки він визначає зовнішньоекономічну діяльність, стан ринку на міжнародному рівні, науково-технічний прогрес і політичну орієнтацію держави. Розвиток вітчизняного бізнесу відповідно відбувається під впливом внутрішніх і зовнішніх факторів.

З моменту повномасштабного вторгнення росії на територію нашої держави бізнес перебуває в стані постійної нестабільності. Суб'єкти господарювання виявилися неготовими до військових подій про що

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

88

свідчить фактична відсутність достатніх резервів. Лише невелика кількість суб'єктів господарювання мають фінансові резерви достатні для забезпечення діяльності більше року. Натомість, значна частина суб'єктів взагалі не має резервного капіталу, що компенсувалося звільненнями та скороченням заробітної плати.

Проте, фінансові резерви не можуть повністю гарантувати збереження бізнесу, оскільки існують високі ризики пошкодження або знищення суб'єктів господарювання. Щонайменше 109 великих і середніх підприємств зазнали прямих збитків внаслідок повномасштабного вторгнення. Переважна більшість цих підприємств зосереджена в шести областях – Київській та Донецькій (17% від загальної кількості), Запорізькій (14%), Харківській (13%), Луганській (10%) та Миколаївській (8%) [2, с. 28].

Але великий бізнес продемонстрував більшу стійкість і майже 90% суб'єктів господарювання продовжують працювати на повну або скорочену потужність, що не характерно для малого та середнього бізнесу [2, с. 29].

Серед основних проблем, які суттєво обмежують можливість ведення бізнесу є:

- зростання цін на сировину, матеріали, товари;
- труднощі з транспортуванням сировини чи готової продукції територією України;
- зниження попиту на товари та послуги;
- дефіцит палива;
- обстріли критичної інфраструктури України;
- перебої з електро-, водо-, теплопостачанням;
- брак робочої сили внаслідок масової міграції;
- руйнування виробничих потужностей у результаті активних бойових дій;

– корупція.

Підприємствам у воєнний час актуально використовувати стратегію антикризового управління: розробляти стабільні шляхи адаптації до проблем пов'язаних з електропостачанням, оптимізувати витрати, налагоджувати ефективні комунікації з працівниками для підтримки рівня зайнятості та активності на ринку праці [3, с. 39].

Досить важливо забезпечити надійний рівень мотиваційної та координаційної складових роботи з персоналом. У цей надскладний для суб'єкта господарювання період управлінський персонал підприємства повинен забезпечити стабільні взаємовідносини з працівниками.

Важко оцінити довгострокові наслідки війни, оскільки ми зараз знаходимось в активній фазі її розвитку. Проте український бізнес продовжує працювати, платити податки, давати робочі місця в такий надзвичайно скрутний для нашої країни період. Саме розвиток вітчизняного бізнесу може вплинути на стан розвитку економіки України в сучасних умовах шляхом прискорення науково-технічного прогресу, створення нових робочих місць, насичення ринку. Ключовим завданням нашого уряду має стати прийняття всіх необхідних законодавчих актів, які б сприяли розвитку бізнесу, поліпшенню бізнес-середовища, закласти основи для економічного злету України у повоєнний період та її розквіту як сучасної європейської держави.

Список використаних джерел:

1. Мельник Л. Г., Карінцева О. І. Економіка і бізнес: підручник. Суми : Університетська книга, 2021. 316 с.
2. Експрес-оцінка впливу війни на мікро-, малі та середні підприємства в Україні. Аналітичний звіт. Київ: Програма розвитку ООН в Україні, 2022. 77 с.
3. Сагун Л. М., Веденіна Ю. Ю., Сухомлин Л. В., Цимбал О. С. Формування стратегії антикризового управління на підприємствах машинобудування в умовах змін. Вісник

**НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ
ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ**

90

Хмельницького національного університету: науковий журнал. 2021. № 5. Т. 2. С. 35–40.

Шевчук В.О.

***кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри теоретичної та прикладної економіки
Державного університету інфраструктури та технологій,
м. Київ, Україна***

Луньов А.В.

***здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
спеціальності «Економіка»
Державного університету інфраструктури та технологій,
м. Київ, Україна***

УДК 331.522:338.245.4

**НЕОБХІДНІСТЬ ТА НАПРЯМИ ВІДНОВЛЕННЯ ЛЮДСЬКОГО
КАПІТАЛУ В ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД**

Війна спричиняє значну втрату людського капіталу через загибель, поранення, інвалідизацію, вимушену міграцію населення та втрату кваліфікації кадрів, оскільки люди вимушено залишають роботу або не мають можливості підтримувати свої професійні навички. Ці втрати створюють серйозні перешкоди для післявоєнного відновлення економіки та соціальної стабільності, вимагаючи масштабних зусиль для реабілітації та відновлення людського та кадрового потенціалу.

Як відомо, людський капітал є основним чинником економічного розвитку. Повоєнне відновлення економіки неможливе без якісної робочої сили, що вимагає інвестицій в освіту, охорону здоров'я та соціальний

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

91

захист населення. Тому економічне відновлення країни після війни значним чином залежить від відновлення людського капіталу, оскільки кваліфіковані кадри є основою для зростання продуктивності, відновлення виробничих потужностей та конкурентоздатності країни на світовому ринку.

За прогнозними розрахунками, у 2024-2032 рр. чисельність працездатного населення України може знизитися до 11,7 млн. осіб [1, с. 3].

За оцінкою НБУ, у 2023 р. порівняно з 2021 р. відбулось скорочення робочої сили приблизно на 40%. За даними Конфедерації роботодавців України, у 2022-2023 рр. компанії втратили понад 781 тис. чоловіків (деякі звільнилися, інших мобілізували, а треті виїхали або перевелися на неофіційну роботу) та до 1,5 млн. жінок (більшість виїхали з дітьми за кордон або втратили роботу після початку активних бойових дій). Ринок праці України загалом зменшився на 2,23 млн. осіб [2].

За даними кадрового порталу grc.ua, в Україні через війну вже залишилися без роботи до 40% людей. Нині продовжують працювати і отримувати заробітну плату в повному обсязі менше 23% жителів країни. За оцінкою НБУ, рівень безробіття у 2022 р. становив – 21,1%, у 2023 р. – 18,2%, у 2024 р. прогнозується 14%. У щоквартальному звіті НБУ вказано, що станом на липень 2024 р. безробіття в Україні зросло до 35% [3].

Людський капітал відіграє ключову роль у підтримці соціальної стабільності, оскільки зайняті, освічені та кваліфіковані громадяни сприяють зниженню рівня безробіття, соціальної нерівності та напруженості в суспільстві. Підтримка професійного розвитку, перепідготовка та забезпечення робочих місць, особливо для постраждалих від війни верств населення, створюють умови для економічної інтеграції, сприяють почуттю безпеки та довіри, що зміцнює суспільні зв'язки та запобігає соціальним конфліктам.

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

92

Війна залишає глибокі психологічні травми. Повернення до повноцінного життя в повоєнний період передбачає підтримку психологічного здоров'я через реалізацію програм реабілітації та перепідготовки, щоб допомогти громадянам, які постраждали від війни, відновити здоров'я, адаптуватися до мирного життя та повернутися на ринок праці. Особливо важливо забезпечити фізичну й психологічну реабілітацію ветеранів, а також перепідготовку робітників, які втратили кваліфікацію або змушені змінити професію. Такі програми сприятимуть відновленню людського капіталу, підвищенню зайнятості та загальній стабілізації економіки.

Повоєнний період часто супроводжується демографічними втратами, особливо серед молодого покоління. Нині коефіцієнт народжуваності в Україні складає 0,7 (для підтримання кількості населення на сталому рівні він має становити 2,14). Це означає, що навіть якщо Україна відновить довоєнні значення народжуваності, цього буде недостатньо, щоб подолати негативний тренд скорочення населення. Зниження коефіцієнта народжуваності, ймовірно, триватиме й після війни і в довгостроковій перспективі відобразиться на наступних поколіннях. На рівень народжуваності суттєво впливає роз'єднання сімей, яке відбувається унаслідок мобілізації або того, що жінки виїхали за кордон, а чоловіки залишилися в Україні. Також відбулось скорочення середньої очікуваної тривалості життя людей на 10 років: у чоловіків – із 66,4 року до 57,3 року, у жінок – із 76,2 року до 70,9 року [4]. Демографічні виклики посилюють прогресивне старіння населення України, зокрема прискорене старіння серед поранених військових, які повернулися з фронту, та висока передчасна смертність, насамперед чоловіків працездатного віку. Спостерігається погіршення репродуктивного здоров'я населення унаслідок отриманих фізичних та психологічних травм. Тому потрібно

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

93

розробляти політики, що стимулюватимуть народжуваність та підтримуватимуть сім'ї, щоб уникнути скорочення трудових ресурсів у довгостроковій перспективі.

У відновленні людського капіталу після війни вирішальну роль відіграють освіта та підвищення кваліфікації, які забезпечують населення сучасними знаннями та навичками, необхідними для ефективного розвитку економіки. Адаптація освітніх програм до потреб ринку праці, розвиток професійно-технічної освіти та створення програм підвищення кваліфікації дозволять збільшити кількість кваліфікованих фахівців у ключових галузях, стимулюючи економічне зростання та соціальну інтеграцію.

Важливими чинниками відновлення людського капіталу є залучення діаспори та міжнародної допомоги, оскільки вони сприяють притоку ресурсів, знань і досвіду, необхідних для відбудови країни. Розробка державних програм для підтримки зв'язків з діаспорою, стимулювання повернення спеціалістів, а також активне залучення міжнародних партнерів допоможуть ефективніше впроваджувати проекти відновлення, підвищувати рівень кваліфікації робочої сили та зміцнювати економічну стійкість.

Щодо інституційної підтримки відновлення людського капіталу, то вона має зосереджуватися на освіті, соціальному захисті, зайнятості та реабілітації громадян після кризових подій. Це включає модернізацію системи освіти, доступ до медичної і психологічної допомоги, програми працевлаштування, стимулювання бізнесу, а також співпрацю з міжнародними партнерами для обміну досвідом і ресурсами. Така підтримка сприяє соціальній інтеграції, підвищенню кваліфікації та сталому розвитку.

Стимулювання підприємництва та розвитку малого бізнесу є важливим фактором економічного відновлення і зростання. Це передбачає

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

94

створення сприятливих умов для започаткування бізнесу, спрощення регуляторних процедур, надання доступу до фінансових ресурсів, грантів і кредитів. Важливою є підтримка стартапів, освітніх програм для підприємців, а також розвиток інфраструктури, такої як бізнес-інкубатори й технологічні парки. Держава може стимулювати партнерство з приватним сектором, сприяти інноваціям та розширенню ринків збуту, що підвищує зайнятість і економічну стійкість.

З 2022 р. в Україні діє проєкт «єРобота» – гранти для започаткування бізнесу, розвитку підприємництва та навчання, включно з мікрогрантами для створення власного бізнесу, фінансування переробних підприємств, садівництва та тепличного господарства, а також кошти на реалізацію стартапів, у тому числі у сфері ІТ, навчання ІТ-спеціальностям. Проєкт реалізується Міністерством економіки та спрямований на стимулювання підприємницької активності та створення робочих місць. Станом на вересень 2024 р. майже 19,6 тис. підприємців отримали гранти сумарно на 9,3 млрд. грн., що дозволило створити 55 тис. робочих місць [5].

Психологічна підтримка та формування нових цінностей є ключовими аспектами у відновленні суспільства після криз. Психологічна допомога має забезпечити реабілітацію постраждалих, зняття стресу та інтеграцію людей у нові умови через центри підтримки, консультації, групові програми. Паралельно важливо формувати нові суспільні цінності – солідарність, взаємопідтримку, толерантність і повагу до людських прав, що сприятиме згуртованості суспільства та подоланню психологічних травм.

Відновлення людського капіталу в повоєнний період є необхідним для забезпечення стійкого економічного і соціального розвитку країни. Основними напрямками мають стати модернізація системи освіти, забезпечення соціального захисту, психологічна підтримка постраждалих,

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

95

розвиток підприємництва та створення нових робочих місць. Інституційна підтримка і залучення міжнародних партнерів сприятимуть поверненню людей до активного життя, підвищенню кваліфікації та формуванню нових суспільних цінностей.

Список використаних джерел:

1. Людський капітал – виклики для відновлення України. Травень 2024. Центр Разумкова. URL: <https://razumkov.org.ua/images/2024/05/29/2024-ПАКТ-9.pdf>
2. Інфляційний звіт, квітень 2024 р. Національний банк України. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/IR_2024-Q2.pdf?v=7
3. Обух В. «Нерайдужний» стан ринку праці та перспективи його відновлення після війни. Укрінформ. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3574736-nerajduznij-stan-rinku-praci-ta-perspektivi-vidnovlennja-pisla-vijni.html>
4. Стратегія демографічного розвитку України на період до 2040 р. Міністерство соціальної політики України. URL: <https://www.msp.gov.ua/projects/870/>
5. Студеннікова І. Ринок праці в умовах війни: демографічні виклики для України. URL: <https://voxukraine.org/rynok-pratsi-v-umovah-vijny-demografichni-vyklyky-dlya-ukrayiny>

Підпригора Л. А.

**кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економіки та підприємництва
Українського державного університету
імені Михайла Драгоманова
м. Київ, Україна**

Ван Юаньцунь

**здобувач другого (магістерського)
рівня вищої освіти
спеціальності 051 "Економіка"**

**НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ
ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ**

96

Українського державного університету

імені Михайла Драгоманова

м. Київ, Україна

УДК 330.5

**РОЗВИТОК КОНЦЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЯК МЕХАНІЗМУ
ВЗАЄМОДІЇ ДЕРЖАВНОГО І ПРИВАТНОГО СЕКТОРІВ
ЕКОНОМІКИ**

Концесійна діяльність є важливим механізмом державно-приватного партнерства, який дозволяє державі та приватним інвесторам співпрацювати для розвитку інфраструктури та надання публічних послуг. У рамках концесії приватна компанія отримує право на будівництво, експлуатацію або управління певними об'єктами (наприклад, дорогами, портами, енергетичними об'єктами) на визначений період часу, при цьому держава зберігає власність на ці об'єкти. Основними елементами концесійної діяльності є:

1). Довгострокове партнерство. Концесійні угоди укладаються на тривалий період, зазвичай від 10 до 30 років, що дозволяє приватним інвесторам отримати стабільний дохід і повернути вкладені кошти.

2). Перерозподіл ризиків. У рамках концесії ризики розподіляються між державою та приватним партнером. Держава бере на себе частину регуляторних та політичних ризиків, тоді як приватний сектор бере на себе фінансові та операційні ризики, пов'язані з управлінням або будівництвом об'єкта.

3). Інвестиції в інфраструктуру. Концесії дозволяють державі залучати значні кошти приватного капіталу для модернізації або будівництва нової інфраструктури без безпосередніх витрат з державного

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

97

бюджету.

4). Умови концесії. Приватний оператор часто отримує право на стягування плати за користування інфраструктурою (наприклад, платні дороги, порти), що дозволяє йому окупити свої інвестиції. Після завершення терміну концесії об'єкт може передаватися назад державі.

Концесійна діяльність є поширеною в сучасній економіці країн світу, зокрема у транспортній інфраструктурі, енергетичних проєктах, у секторі водопостачання та комунальних послуг. Франція є одним з лідерів у використанні концесій для розвитку транспортної інфраструктури. Більшість швидкісних автодоріг у країні побудовані та експлуатуються приватними компаніями в рамках концесійних угод. У США, концесії активно використовуються для будівництва та управління платними автомагістралями (наприклад, концесійна дорога в штаті Вірджинія). Концесії також активно застосовуються в аеропортах і морських портах. У Південній Америці, зокрема у Чилі, концесійні угоди відіграють ключову роль у будівництві великих енергетичних об'єктів, таких як гідроелектростанції та лінії електропередач. У країнах Азії (Індія, Філіппіни) концесійні угоди допомогли залучити інвестиції у розвиток водопостачання, водовідведення та переробки відходів.

В Україні концесійна діяльність розвивається з метою залучення приватних інвестицій у транспортну, енергетичну та комунальну інфраструктуру. За останні роки було зроблено кілька важливих кроків для розвитку цього механізму взаємодії державного і приватного секторів. Зокрема, в Україні діє Закон України "Про концесію" (зі змінами 2019 року), який покращив правові умови для залучення інвесторів. Новий закон спростив процедури конкурсного відбору та розподілу ризиків, що зробило концесійні проєкти більш привабливими для іноземних інвесторів.

Одними з перших успішних концесійних проєктів стали концесійні

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

98

угоди в портах "Ольвія" та "Херсон" у 2020 році. Ці угоди залучили приватних інвесторів з Катару та Туреччини, які взяли на себе модернізацію та управління портовою інфраструктурою. Загальний обсяг інвестицій у ці проекти перевищив 300 млн. дол. США [1]. Розвиток концесій у транспортному секторі також знаходиться на етапі планування, зокрема концесійна дорога Львів – Краковець та інші проекти, що залучають приватних інвесторів до будівництва платних автомагістралей. У сфері комунальних послуг концесійні проекти включають модернізацію тепломереж, водопостачання та водовідведення в кількох містах України. Це допомагає залучати інвестиції до місцевої інфраструктури та покращувати якість комунальних послуг.

В Україні держава активно шукає нові напрямки для концесійних проектів, зокрема в галузі залізничного транспорту, аеропортів та енергетики. Крім того, концесії в Україні можуть стати важливим інструментом для відбудови інфраструктури після війни.

Китай є одним із лідерів у використанні концесій як механізму взаємодії державного і приватного секторів для розвитку транспортної інфраструктури та енергетики. Китай широко використовує концесійні угоди для будівництва та управління швидкісними залізницями, автомагістралями та портами. Наприклад, багато швидкісних залізничних ліній було побудовано за участі приватних інвесторів через концесійні угоди. Будівництво доріг у Китаї також активно підтримується через концесії, де приватні компанії фінансують будівництво та отримують право на стягнення плати за користування дорогами. У сфері енергетики концесійні угоди допомагають залучати інвесторів до будівництва великих об'єктів "зеленої енергетики" – сонячних і вітрових електростанцій.

У рамках глобальної ініціативи "Один пояс, один шлях" Китай активно використовує концесійні угоди для фінансування та управління

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

99

інфраструктурними проектами не лише в країні, але й за кордоном (у країнах Азії, Африки, Європи).

Таким чином, концесійна діяльність є ефективним механізмом для взаємодії державного та приватного секторів, але цей інструмент також стикається з низкою проблем, які можуть обмежувати його ефективність. Ці проблеми варіюються залежно від конкретної країни, її законодавства, політичної стабільності та рівня економічного розвитку. Визначимо основні проблеми, з якими стикаються концесійні проекти в різних країнах. Зокрема, такими проблемами є:

- *юридичні та регуляторні проблеми* – невизначеність законодавства та непослідовність у застосуванні законів. Нечітка або недосконала законодавча база щодо концесій може створювати правові ризики для обох сторін. У деяких випадках відсутні чіткі правові рамки, що регулюють концесійні угоди, що може призвести до конфліктів або неправильного тлумачення умов угоди. Невідповідність між законодавством національного рівня і місцевими регуляціями може створювати бар'єри для реалізації проектів, особливо якщо місцеві органи влади не мають достатніх повноважень або досвіду для управління концесійними проектами;

- *корупційні ризики* через непрозорість тендерних процесів та зловживання під час управління проектами. Корупція може значно впливати на процес вибору концесійного партнера, коли тендери виграють компанії, пов'язані з урядовцями, а не ті, які пропонують найкращі умови. Це призводить до низької якості реалізації проектів і втрати довіри з боку потенційних інвесторів. Після укладення концесійних угод корупційні практики можуть впливати на управління проектами, зокрема на встановлення тарифів або нагляд за виконанням умов угоди;

- *фінансові та інвестиційні ризики: фінансові, кредитні,*

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

100

економічні. Реалізація великих інфраструктурних проектів вимагає значних інвестицій. Приватні інвестори часто стикаються з фінансовими труднощами через довгостроковий характер концесійних угод і ризики, пов'язані з окупністю проекту. У країнах із нестабільною економікою приватні компанії можуть стикатися з труднощами в отриманні кредитів від банків, що обмежує їх здатність фінансувати проекти. Високі кредитні ставки можуть додатково збільшувати ризики для приватного сектора. Економічна криза, інфляція або зміни валютних курсів можуть зробити концесійні проекти фінансово не вигідними або нерентабельними. Приватні інвестори можуть втратити кошти через економічну нестабільність;

- *політична нестабільність* – зміна політичного курсу, військові конфлікти та внутрішні заворушення. Зміна урядів або політичного курсу може призводити до перегляду або скасування раніше укладених концесійних угод. Це створює ризик для приватних інвесторів, оскільки довгострокові проекти можуть бути скасовані або змінені в залежності від політичної кон'юнктури. У регіонах із високим рівнем політичної нестабільності або військовими конфліктами концесійні проекти можуть бути під загрозою зупинки або руйнування. Це особливо стосується таких країн, як Україна, де військова агресія РФ впливає на реалізацію інфраструктурних проектів;

- *ризик неефективного управління* – недостатній досвід державних органів та недосконала система моніторингу та нагляду. У багатьох країнах урядові установи не мають достатнього досвіду або кваліфікації для ефективного управління концесійними угодами. Це може призводити до затримок у реалізації проектів, неправильної оцінки ризиків або неефективного розподілу ресурсів. Відсутність системи моніторингу за виконанням умов концесійних угод може призводити до невиконання приватними партнерами зобов'язань або до низької якості послуг.

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

101

Ефективний нагляд за концесіями вимагає створення чітких механізмів контролю та аудиту;

- *соціальні та екологічні ризики* – незадоволення населення та екологічні ризики. Впровадження концесійних проектів, зокрема у сфері комунальних послуг (водопостачання, енергетика), може призводити до підвищення тарифів, що викликає соціальне невдоволення. Якщо підвищення тарифів не супроводжується покращенням якості послуг, це може призвести до протестів і погіршення відносин між приватним і державним секторами. Деякі концесійні проекти, зокрема в енергетиці або транспорті, можуть мати негативний вплив на довкілля. Недостатнє врахування екологічних норм та вимог може призвести до деградації навколишнього середовища і зростання соціальної напруги;

- *недовіра міжнародних інвесторів* через репутаційні ризики. У країнах із високим рівнем корупції, правової невизначеності та політичної нестабільності міжнародні інвестори часто відчувають недовіру до участі в концесійних проектах. Це обмежує можливості для залучення іноземного капіталу і технологій у ключові інфраструктурні проекти.

Незважаючи на прогрес у розвитку концесій, в Україні залишаються виклики, пов'язані з правовими ризиками, корупцією та недостатньою прозорістю процесів. Міжнародні інвестори обережно ставляться до участі в проектах через ці ризики.

Незважаючи на значні успіхи в реалізації концесійних проектів, Китай також стикається з низкою проблем, які можуть обмежувати ефективність цього механізму. Це включає недостатньо чітке законодавство, високий рівень фінансових та екологічних ризиків, а також корупційні ризики та непрозорість процедур. Для вирішення цих проблем Китай продовжує реформувати свою концесійну систему, покращуючи законодавчу базу, підвищуючи прозорість процесів і запроваджуючи кращі

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

102

практики для залучення інвесторів.

Отже, концесії є ефективним механізмом залучення приватного капіталу до розвитку інфраструктури, особливо у сферах транспорту, енергетики та комунальних послуг. Цей підхід дозволяє державі скоротити витрати на великі інфраструктурні проекти, зменшити фінансове навантаження на бюджет та залучити інновації від приватного сектору. В Україні концесії демонструють поступовий розвиток і мають значний потенціал, зокрема у транспортному та енергетичному секторах. Для подальшого успіху необхідно забезпечити прозорість процедур, правову стабільність та довіру з боку міжнародних інвесторів. Китай є прикладом успішної реалізації концесійних проектів, зокрема через масштабні інфраструктурні ініціативи та підтримку держави. Концесійна діяльність як механізм взаємодії державного і приватного секторів економіки стикається з низкою проблем, які можуть обмежувати її ефективність і потенціал. Для подолання цих проблем необхідно розвивати прозорі правові рамки, покращувати управління та моніторинг проектів, забезпечувати політичну стабільність та зменшувати рівень корупції. Також важливо залучати громадськість до процесу планування і реалізації концесійних проектів, щоб уникнути соціальної напруги і покращити якість надання публічних послуг.

Список використаних джерел:

1. *INTEGRATION WITH IN THE ASSOCIATION: IMPLEMENTATION DYNAMICS OF THE EU UKRAINE AGREEMENT* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ier.com.ua/files/Projects/Integration_UA_EU/Report_Integration_prefinal_en.pdf
2. *Linda Yueh. A Stronger China* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/fandd/2010/06/yueh.htm>
3. *Nationalisation and Privatisation* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://shs.cairn.info/revue-economique-2007-1-page-277?lang=fr>

**НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ
ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ**

103

Підпригора Л. А.
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економіки та підприємництва
Українського державного університету
імені Михайла Драгоманова
м. Київ, Україна

Бу Юйчжень
здобувач другого (магістерського)
рівня вищої освіти
спеціальності 051 "Економіка"
Українського державного університету
імені Михайла Драгоманова
м. Київ, Україна

УДК 338.2

**РОЛЬ ДЕРЖАВИ У РЕГУЛЮВАННІ ІННОВАЦІЙНИХ
ПРОЦЕСІВ ТА РОЗВИТКУ СУСПІЛЬНОГО ВИРОБНИЦТВА**

Держава відіграє провідну роль у регулюванні інноваційних процесів та розвитку суспільного виробництва в сучасних розвинутих країнах. Основними напрямками державного регулювання інноваційних процесів та розвитку суспільного виробництва є:

1. *Державна фінансова підтримка та стимулювання інновацій.*

Держава часто прямо фінансує наукові дослідження та розвиток, що є основою для інновацій. Це включає прямі субсидії, гранти, податкові пільги та державні інвестиції в ключові галузі, такі як біотехнології, штучний інтелект, зелена енергетика та інші. Наприклад, у США

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

104

Національний науковий фонд і DARPA (Агентство перспективних дослідницьких проєктів у галузі оборони) фінансують проривні дослідження, які в подальшому комерціалізуються приватним сектором.

Основним показником державної підтримки інновацій є витрати на наукові дослідження та розвиток. У більшості розвинутих країн цей показник коливається від 2% до 4% від ВВП. Так, наприклад, у США витрати на наукові дослідження та розвиток складають близько 3,2% від ВВП (станом на 2022 рік). У 2021 році США витратили приблизно 679 млрд. дол. на ці цілі, де значна частина фінансування йде на оборонну сферу, а також на інформаційні технології, медицину та енергетику [2]. ЄС прагне досягти показника витрат на R&D у 3% від ВВП до 2030 року. В 2022 році середній показник у ЄС становив 2,2% від ВВП. Окремі країни, такі як Німеччина, витрачають до 3,1% від ВВП на дослідження і розвиток, а Швеція – понад 3,5% [3].

Китай активно інвестує у розвиток інноваційних технологій через державну фінансову підтримку та програми стимулювання. Протягом останніх років інвестиції в дослідження та розробки зросли, досягнувши у 2022 році 3,08 трлн. юанів, що на 10,1% більше, ніж у попередньому році. Показник зростання інвестицій у дослідження та розвиток стабільно високий з 2015 року, в середньому на рівні 11,7% на рік [2]. Платформи для розвитку таких підприємств, зокрема Пекінська фондова біржа, сприяють швидкому зростанню інноваційних малих та середніх підприємств.

В Україні держава активно підтримує інноваційну діяльність через низку фінансових інструментів. Наприклад, Фонд розвитку інновацій за станом на початок 2023 року надав понад 160 мільйонів гривень грантів для 229 стартапів. Він опрацював понад 3700 заявок, що свідчить про значну підтримку технологічних проєктів на ранніх стадіях розвитку [1]. Крім того, в Україні діє Державна інноваційна фінансово-кредитна

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

105

установа (ДФКУ), яка спрямована на фінансову підтримку інноваційної діяльності та залучення як вітчизняних, так і іноземних інвестицій у розвиток реального сектору економіки.

2. *Розвиток інфраструктури державою.* Інноваційні процеси потребують сучасної інфраструктури. Держава бере участь у будівництві та підтримці інфраструктурних проєктів, таких як транспортні системи, комунікаційні мережі (включаючи широкопasmовий інтернет), енергетичні системи тощо. Ці інвестиції створюють основу для економічного зростання та ефективного функціонування суспільного виробництва.

Розвинені країни приділяють значну увагу розвитку інфраструктури через державні інвестиції, які включають транспорт, енергетику, водопостачання та цифрову інфраструктуру. Наприклад, у 2021 році Канада і Велика Британія були серед лідерів з ефективного інвестування в інфраструктуру, орієнтовану на соціальні та екологічні потреби. Канада витратила 1,52% ВВП на інфраструктуру, а Велика Британія – 0,9% ВВП. Німеччина та Швеція також мали високі показники інвестицій, зокрема в транспортні мережі та зелені технології [1]. Загалом інвестиції в інфраструктуру у розвинених країнах часто коливаються в межах 0,7–2% ВВП, залежно від галузей та пріоритетів. Наприклад, Німеччина інвестує значні кошти у транспорт та відновлювану енергію, в той час як США зосереджені на модернізації доріг, мостів і цифрової інфраструктури [1].

Китай у 2023 році продовжує збільшувати інвестування в інфраструктуру, щоб стимулювати економічне зростання та модернізувати свої ключові галузі. Видатки на інфраструктуру сягнули нових показників: місцеві уряди отримали рекордну квоту на продаж спеціальних облігацій в розмірі 3,8 трлн. юанів (приблизно 521 млрд. дол.), основну частину яких спрямували на великі інфраструктурні проєкти. Основні інвестиції йдуть на транспортну, цифрову та екологічну інфраструктуру [2].

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

106

Китай також запусив великі проекти у сфері технологій, включаючи розвиток 5G-мереж, штучного інтелекту, Інтернету речей і високошвидкісних залізничних ліній. До 2025 року планується збільшити довжину залізничних колій на 19 тис. км, з яких 12 тис. км будуть високошвидкісними. Також передбачено будівництво нових аеропортів і магістралей для підвищення ефективності транспортної системи [2].

Україна у 2023 році зосередила свої зусилля на відновленні та розвитку інфраструктури, попри руйнування, завдані війною. Принцип "Build Back Better" став головним підходом у відбудові. Замість простого відновлення старих об'єктів, акцент зроблено на впровадження сучасних технологій, сталий розвиток та інноваційні рішення. Особлива увага приділяється цифровізації та екологічним стандартам. Основні напрямки державного фінансування включають відбудову транспортної інфраструктури, розвиток портів, реконструкцію доріг і мостів, а також модернізацію залізничного сполучення. Для реалізації цих проектів активно залучаються міжнародні партнери та фонди, такі як Horizon Europe та інші програми ЄС. Крім того, велика увага приділяється розвитку логістичних та транскордонних маршрутів, що перетворює Україну на ключовий логістичний хаб у Європі, що має важливе значення для відновлення економіки [1].

3. *Державні регуляторні механізми.* Держава встановлює законодавчу базу для функціонування ринку, захисту інтелектуальної власності та регулювання конкуренції. Вона також розробляє екологічні стандарти, норми безпеки та захисту прав споживачів. Ефективне регулювання сприяє розвитку технологій і водночас захищає суспільство від можливих ризиків, пов'язаних з новими технологіями, такими як штучний інтелект чи генно-модифіковані продукти. Багато розвинутих країн пропонують податкові пільги для компаній, які інвестують в дослідження і розвиток.

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

107

Наприклад, у Франції система податкових пільг для інноваційних компаній дозволяє знижувати податок на прибуток до 30% на витрати на науково-дослідні та конструкторські розробки [R&D tax]. А у Канаді програма Scientific Research and Experimental Development (SR&ED) забезпечує податкові кредити на витрати на дослідження та інновації для компаній, що інвестують у ці сфери [4].

Китай у 2023 році продовжує активно регулювати та стимулювати інноваційну діяльність через кілька ключових механізмів. Основну роль відіграють державні інвестиції в науку та технології, включаючи штучний інтелект (ШІ), нові матеріали, електромобілі та інші високотехнологічні сектори. У 2022 році інвестиції в дослідження та розробки досягли 3,08 трлн. юанів, що на 10,1% більше, ніж у попередньому році. Інтенсивність витрат на дослідження і розробки (відношення витрат до ВВП) зросла до 2,54% [5]. Китай також прийняв "Тимчасові заходи щодо управління генеративними AI" у 2023 році, які регулюють використання та розвиток технологій штучного інтелекту, зокрема для забезпечення їх безпеки та етичності. Ці заходи спрямовані на підтримку місцевих інновацій та регулювання використання нових технологій у різних секторах. Завдяки цим заходам Китай успішно розвиває інноваційну екосистему, залучаючи як внутрішні, так і міжнародні інвестиції, зокрема через угоди в межах ініціативи "Один пояс, один шлях".

Україна у 2023 році активно працює над розвитком інноваційної діяльності через державні програми і регулювання. Основні напрями державної політики включають підтримку інноваційного середовища, стимулювання стартапів та технологічних компаній, а також усунення бюрократичних перешкод для бізнесу. Важливим кроком стало затвердження Стратегії інноваційного розвитку до 2030 року, яка базується на дерегуляції, стимулюванні технологій і багатосторонній державній

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

108

підтримці інноваційних проєктів [39]. Окрім цього, згідно з даними Глобального інноваційного індексу 2023 від WIPO, Україна посіла 55 місце у світі за інноваційною діяльністю, що показує поступове покращення позицій у порівнянні з попередніми роками [1].

4. *Державне фінансування освіти і підготовки кадрів.* Держава відіграє важливу роль у розвитку людського капіталу шляхом фінансування системи освіти, підготовки та перепідготовки кадрів. Якісна система освіти, орієнтована на розвиток STEM-напрямів (наука, технології, інженерія, математика), є ключовим фактором у підтримці інноваційного середовища. У розвинутих країнах державне фінансування освіти та підготовки кадрів відіграє ключову роль у розвитку економіки. В середньому країни ОЕСР витрачають значні кошти на освіту на різних рівнях. Наприклад, у США витрати на одного студента у вищих навчальних закладах становили 36,172 дол., що вдвічі перевищує середній показник по ОЕСР, який складає \$18,105 дол. Це також більше, ніж 2,5% ВВП, що є одним з найвищих рівнів серед країн ОЕСР [1]. У країнах ОЕСР частка державного фінансування освіти варіюється, але загалом уряд покриває більшість витрат на освіту від початкового до середнього рівня. Наприклад, Норвегія витрачає більше 1% ВВП на освіту дітей віком 3-5 років, тоді як середній показник по ОЕСР становить 0,6% [3].

5. *Публічно-приватне партнерство.* У багатьох розвинутих країнах держави активно співпрацюють з приватним сектором через механізми публічно-приватного партнерства. Це дозволяє поєднувати ресурси та знання держави і бізнесу для досягнення спільних цілей у сфері інновацій. Такі партнерства ефективно використовуються у сфері оборони, охорони здоров'я, енергетики та багатьох інших. Так, наприклад, у ЄС програма "Horizon Europe" (2021-2027) передбачає фінансування досліджень та інновацій у розмірі 95,5 млрд. євро. Програма охоплює широкий спектр

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

109

проектів, від кліматичних інновацій до цифрових технологій та біотехнологій [4].

6. *Державна підтримка стартапів та малих інноваційних підприємств.* Держава стимулює розвиток стартапів через інкубатори, акселератори та венчурні фонди. У деяких країнах створені спеціальні зони, де стартапи отримують податкові пільги та доступ до фінансування й інфраструктури. Зокрема у США у 2022 році венчурне фінансування стартапів перевищило 200 млрд. дол., значна частина якого підтримується державними програмами, такими як Small Business Innovation Research (SBIR) [5].

7. *Захист навколишнього середовища та сталий розвиток.* У сучасних умовах важливою складовою державного регулювання є сприяння переходу до сталого розвитку та екологічно чистих технологій. Це включає підтримку розвитку відновлюваної енергетики, енергоефективних технологій та впровадження екологічних стандартів у виробництві. Багато країн спрямовують значні ресурси на розвиток зеленої економіки та екологічно чистих технологій. Так, наприклад, у ЄС Європейська зелена угода передбачає інвестиції до 1 трлн. євро до 2030 року на підтримку переходу до екологічно чистої економіки [4].

Отже, у сучасних розвинутих країнах держава відіграє важливу роль в стимулюванні інновацій і розвитку суспільного виробництва через фінансування досліджень, регулювання ринку, підтримку стартапів, розвиток інфраструктури та освіти. Ефективна взаємодія держави і приватного сектору сприяє економічному зростанню, підвищенню конкурентоспроможності та забезпеченню сталого розвитку.

Список використаних джерел:

1. [Education at a Glance 2023: Putting U.S. Data in a Global Context.](https://nces.ed.gov/blogs/nces/post/education-at-a-glance-2023-putting-u-s-data-in-a-)
<https://nces.ed.gov/blogs/nces/post/education-at-a-glance-2023-putting-u-s-data-in-a->

**НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ
ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ**

110

[global-context](#)

2. *How much public and private investment in educational institutions is there?*
https://www.oecd-ilibrary.org/education/education-at-a-glance-2023_fb8e8d85-en
3. *Public Statement: A Social and Green Investment Plan for a prosperous and just transition.*
<https://caneurope.org/public-statement-a-social-and-green-investment-plan-for-a-prosperous-and-just-transition/>
4. *The Horizon Europe Programme.*
[https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2024/757813/EPRS_STU\(2024\)757813_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2024/757813/EPRS_STU(2024)757813_EN.pdf)
5. *Small Business Research Programs: SBIR and STTR.*
<https://crsreports.congress.gov/product/pdf/R/R43695>

Підпригора Л. А.

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економіки та підприємництва
Українського державного університету
імені Михайла Драгоманова
м. Київ, Україна*

Чень Тун

*здобувач другого (магістерського)
рівня вищої освіти
спеціальності 051 "Економіка"
Українського державного університету
імені Михайла Драгоманова
м. Київ, Україна*

УДК 338.2

**БЕЗПЕКА ДЕРЖАВИ В УМОВАХ ТРАНСНАЦІОНАЛІЗАЦІЇ
СУЧАСНОГО СВІТОВОГО ГОСПОДАРСТВА**

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

111

Безпека держави в умовах транснаціоналізації сучасного світового господарства – це складна та багатовимірна проблема, яка включає в себе економічну, соціальну, екологічну та політичну безпеку. Транснаціоналізація світового господарства передбачає зростаючу інтеграцію національних економік у глобальні ринки через діяльність транснаціональних корпорацій, міжнародних організацій та інших гравців глобальної економіки. Цей процес має свої як переваги, так і ризики для національної безпеки. Визначимо основні аспекти впливу транснаціоналізації на безпеку держави.

По-перше, мова йде про економічну безпеку. Інтеграція до світової економіки через діяльність ТНК може сприяти економічному зростанню, інноваціям та створенню нових робочих місць. ТНК приносять інвестиції, передові технології та відкривають нові ринки для національних компаній. Але надмірна залежність від іноземних корпорацій і капіталу може послабити національну економічну стійкість. Наприклад, вихід великих ТНК з країни або раптове зниження інвестицій може призвести до економічної кризи. Крім того, ТНК можуть монополізувати окремі галузі, витісняючи місцеві компанії, що підриває економічну автономію держави.

Близько 80% зовнішньоторговельних операцій у багатьох країнах, що розвиваються, контролюються ТНК, що робить ці країни залежними від економічної діяльності цих корпорацій. Це може призводити до політичного тиску на уряди через контроль за економічними ресурсами, торгівлею та інвестиціями.

Аргентина тривалий час залежала від іноземних інвестицій у сільське господарство та видобувну промисловість. Проте така залежність від ТНК призвела до економічної нестабільності, оскільки корпорації могли вільно виводити свої капітали з країни, що призводило до девальвації

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

112

національної валюти та соціальних криз.

По-друге, важливим аспектом є технологічна та інноваційна безпека. ТНК часто приносять передові технології та знання, що сприяє модернізації економіки і підвищенню конкурентоспроможності країни на глобальних ринках. Однак, країни можуть стати технологічно залежними від іноземних компаній. Якщо держава покладається виключно на зовнішні джерела технологій, це може обмежити її можливості для розвитку власного інноваційного потенціалу. У кризових ситуаціях (санкції, війни) країни можуть бути позбавлені доступу до критичних технологій.

Зокрема, Європа тривалий час покладалася на імпорт енергоносіїв, контрольованих міжнародними корпораціями, такими як Газпром. Це створювало політичну та енергетичну залежність, яку гостро відчували після початку війни Росії проти України у 2022 році, коли поставки енергоносіїв стали елементом політичного тиску.

По-третє, важливе значення має політична безпека та суверенітет. Інтеграція в глобальну економіку та співпраця з ТНК можуть підвищити міжнародний статус країни, сприяти її політичному впливу та зміцнити відносини з іншими державами. Однак надмірний вплив ТНК може обмежувати політичний суверенітет держави. В окремих випадках ТНК мають настільки значний економічний вплив, що можуть тиснути на уряди приймаючих країн для прийняття рішень, вигідних корпораціям, але шкідливих для національних інтересів. Наприклад, ТНК можуть вимагати послаблення екологічних стандартів або трудового законодавства для збільшення своїх прибутків.

Так, зокрема, на сьогодні 69 із 100 найбільших економічних суб'єктів світу – це корпорації, а не держави. За даними на 2022 рік, найбільші ТНК, такі як Apple, Amazon, ExxonMobil та Microsoft, мали доходи, що перевищують ВВП деяких середніх країн. Це робить їх надзвичайно

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

113

впливовими в міжнародних відносинах і часто надає їм можливість тиснути на уряди приймаючих країн.

За даними Transparency International, багато ТНК використовують лобістські механізми для впливу на уряди і зміну законодавства у свою користь. У 2020 році сума витрат на лобізм лише в США досягла понад 3,5 млрд. дол. [3]. Подібні процеси спостерігаються і в інших країнах, де ТНК лобіюють інтереси для зменшення податкового навантаження або отримання державних субсидій.

За даними Світового банку, ТНК часто використовують свої інвестиції як важелі для впливу на прийняття рішень урядами. Країни, що залежать від іноземних інвестицій, часто змушені поступатися національними інтересами, щоб забезпечити стабільний приплив капіталу. Наприклад, у деяких африканських країнах ТНК, що займаються видобутком корисних копалин, активно лобіюють зміни у податковому законодавстві та екологічних регулюваннях.

Наприклад, у Нігерії нафтові корпорації, зокрема Royal Dutch Shell, мають значний вплив на політичні процеси. Державні органи часто залежні від прибутків від видобутку нафти, що призводить до конфліктів інтересів і впливу корпорацій на прийняття рішень. Водночас корупція та недосконале законодавство дозволяють ТНК уникати відповідальності за екологічні катастрофи та порушення прав людини. А Аргентина у 2001 році під час економічної кризи опинилася в значній залежності від транснаціональних кредиторів та інвесторів. Багато ТНК вимагали від уряду реформ у сфері приватизації, що в кінцевому підсумку обмежило економічний і політичний суверенітет держави. Така залежність призвела до поглиблення економічної кризи та масових протестів.

Також мова йде про соціальну безпеку. Діяльність ТНК може сприяти створенню робочих місць, підвищенню рівня життя та зниженню

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

114

безробіття в приймаючих країнах. Проте ТНК часто використовують дешеву робочу силу, створюючи нерівні умови праці та поглиблюючи соціальну нерівність. Соціальна напруга може зростати через погані умови праці, низькі зарплати та нерівний розподіл прибутків. Крім того, корпорації можуть негативно впливати на місцеві громади, витісняючи їх із земель або порушуючи традиційні економічні моделі.

Наприклад, у деяких країнах, таких як Бангладеш, Індія та В'єтнам, ТНК використовують дешеву робочу силу для виробництва одягу, електроніки та інших товарів. Ці країни стають «фабриками світу», проте рівень життя працівників залишається низьким, а соціальна нерівність зростає через низькі зарплати і погані умови праці.

І нарешті, важливе значення має екологічна безпека. Деякі ТНК впроваджують екологічно чисті технології та практики, що може сприяти стійкому розвитку і зменшенню впливу на довкілля. У той же час, багато ТНК забруднюють довкілля, особливо в країнах, де екологічні регуляції менш жорсткі. Діяльність корпорацій у видобувних галузях (нафта, газ, видобуток корисних копалин) часто призводить до деградації екосистем, забруднення води та ґрунтів, що може спричиняти екологічні катастрофи та загрожувати здоров'ю населення.

Зокрема, транснаціональні нафтові корпорації, такі як Shell, стали причиною значного забруднення довкілля в дельті річки Нігер. Це спричинило не лише екологічну, але й соціальну кризу через втрату джерел існування місцевого населення, що залежить від рибальства та сільського господарства.

У зв'язку з цим ключового значення набуває розробка стратегії забезпечення безпеки держави в умовах транснаціоналізації сучасного світового господарства. Дана стратегія повинна включати такі напрямки державної політики:

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

115

1. *Розвиток національних економік.* Держави повинні працювати над зміцненням своїх національних економік, щоб уникнути надмірної залежності від ТНК. Це включає розвиток малого і середнього бізнесу, стимулювання інновацій та впровадження державних програм підтримки місцевих підприємців.

2. *Регулювання діяльності ТНК.* Важливо створити правову базу, яка забезпечуватиме дотримання соціальних, екологічних і трудових стандартів ТНК. Це може включати встановлення жорсткіших екологічних норм, захист прав працівників та запровадження механізмів відповідальності корпорацій перед місцевими громадами.

3. *Диверсифікація джерел технологій.* Держави повинні інвестувати у власні дослідження та розробки, щоб зменшити технологічну залежність від ТНК. Створення місцевих наукових та інноваційних центрів може допомогти країні розвивати власні технології.

4. *Захист політичного суверенітету.* Важливо забезпечити, щоб національні уряди мали можливість контролювати важливі галузі економіки і приймати рішення, що відповідають інтересам країни, а не лише інтересам іноземних корпорацій.

Успішні стратегії захисту державної безпеки в умовах транснаціоналізації світового господарства передбачають баланс між економічною відкритістю та захистом національних інтересів. Деякі країни продемонстрували ефективні підходи, які дозволили їм отримувати вигоди від глобалізації, водночас мінімізуючи ризики для політичної, економічної та соціальної безпеки.

Для прикладу візьмемо Норвегію. Норвегія має значні нафтові ресурси, які видобуваються спільно з транснаціональними корпораціями. Щоб уникнути надмірної залежності від прибутків нафтових корпорацій і захистити економіку від коливань на ринку нафти, Норвегія створила Фонд

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

116

національного добробуту, який керує доходами від видобутку нафти. Стратегія захисту державної безпеки в таких умовах включає:

1. Контроль над стратегічними ресурсами. Норвегія контролює свої нафтові ресурси через державну компанію Statoil (зараз Equinor), що дозволяє державі залишатися головним гравцем у галузі, співпрацюючи з ТНК, але зберігаючи національний контроль.

2. Суверенний фонд. Кошти від експорту нафти спрямовуються до суверенного фонду, що зменшує залежність бюджету від нафтогазових доходів і дозволяє інвестувати в інші сектори економіки. Це також захищає економіку Норвегії від глобальних криз на ринку нафти.

3. Довгострокове планування. Інвестиції фонду здійснюються в різні активи по всьому світу, що захищає національну економіку від ризиків і дозволяє Норвегії підтримувати високий рівень життя та соціальних стандартів.

Така стратегія дозволила Норвегії досягти вагомих результатів у захисті свої безпеки. Зокрема, Норвегія є однією з найбільш розвинених країн світу з високим рівнем соціальної безпеки. Суверенний фонд забезпечує стабільність національної економіки та стійкість до коливань світових цін на нафту. Контроль над нафтовими ресурсами дозволив державі зберегти суверенітет і уникнути надмірної залежності від ТНК.

Ще одним прикладом успішної стратегії може бути Китай. Китай відкрив свою економіку для іноземних інвестицій і став ключовим глобальним гравцем. Однак держава прагне зберегти контроль над стратегічними галузями та забезпечити технологічну незалежність. Це передбачає:

1. Контроль над стратегічними секторами. Китай дозволяє іноземним корпораціям працювати в країні, але зберігає контроль над стратегічними галузями, такими як енергетика, транспорт, оборона та телекомунікації.

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

117

Державні компанії, такі як China National Petroleum Corporation (CNPC) та State Grid Corporation, домінують у цих секторах.

2. Політика "Made in China 2025". Китай активно розвиває свою промислову та технологічну базу, щоб стати світовим лідером у високотехнологічних галузях, таких як робототехніка, штучний інтелект і біотехнології. Це зменшує залежність від іноземних технологій і стимулює розвиток внутрішніх інновацій.

3. Умови для ТНК. Китай вимагає від ТНК передачі технологій і створення спільних підприємств із місцевими компаніями, що дозволяє державі отримувати доступ до передових технологій і підвищувати національну конкурентоспроможність.

В результаті Китай став однією з найбільших економік світу і глобальним технологічним гравцем. Держава зберігає контроль над ключовими секторами економіки, захищаючи національний суверенітет. Технологічна незалежність посилює економічну і політичну безпеку країни.

Отже, транснаціоналізація світового господарства створює як можливості для розвитку, так і виклики для державної безпеки. Країни повинні розробляти стратегії, що дозволяють використовувати переваги глобалізації, але водночас захищати свій суверенітет, економічну стійкість і соціальну стабільність.

Список використаних джерел:

1. Лук'яненко Д.Г., Поручник А.М. та інші. Глобальна економіка XXI ст.: людський вимір: Монографія. – К.: КНЕУ, 2008. – 420 с.

2. Моторнюк У. І., Терехух М. І., Стасюк Н. Р. Транснаціоналізація як фактор розвитку світової економіки [Електронний ресурс] / У. І. Моторнюк, М. І. Терехух, Н. Р. Стасюк. // Ефективна економіка. - 2018. - № 11. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2018_11_73

3. Рогач О. І. Транснаціоналізація світової економіки: переосмислення

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

118

парадигми [Електронний ресурс] / О. І. Рогач // Економіка і управління. - 2014. - № 1. - С. 5-12. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/econupr_2014_1_3

4. Duncan Green. 8 Transnational Corporations as Drivers and Targets of Change [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://academic.oup.com/book/10072/chapter/157529791?login=false>

5. TRANSNATIONAL CORPORATIONS [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://unctad.org/publication/transnational-corporations-vol4-no3>

Петраковська О.В.

кандидат економічних наук, доцент,

викладач

ТОВ «Фаховий передвищий коледж «ОПТИМА»

м. Київ, Україна

Булгаков Д.О.,

студент

ТОВ «Фаховий передвищий коледж «ОПТИМА»

м. Київ, Україна

МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ НОРМАТИВНО – ПРАВОВОЇ БАЗИ, ЯКА РЕГУЛЮЄ ФІНАНСОВУ ЗВІТНІСТЬ В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Розвиток фінансової звітності відбувається під впливом численних факторів, серед яких важливими є стан економіки та рівень розвитку інформаційних технологій. Одним із ключових аспектів, що визначають методологію фінансової звітності в Україні, є адаптація національних стандартів до міжнародних вимог, зокрема до Міжнародних стандартів фінансової звітності (далі - МСФЗ). Цей процес потребує гармонізації

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

119

національних положень з міжнародними стандартами для забезпечення прозорості та порівнянності фінансової інформації. Значні зміни в цих напрямках сприяли виникненню нових тенденцій у фінансовій звітності. У зв'язку з цим для подальшого розвитку методології фінансової звітності важливо здійснити аналіз чинної нормативно-правової бази, що регулює її в Україні. Різноманітні аспекти, пов'язані з формуванням фінансової звітності, зокрема питання нормативно-правового забезпечення, знайшли висвітлення в дослідженнях Озеран А.В. [4], Рубейкіна В.А. [5] та інших авторів. Проте питання щодо сучасного розвитку нормативно-правового регулювання фінансової звітності залишаються актуальними і вимагають подальших досліджень.

В Україні процес регулювання фінансової звітності проходив кілька етапів. Було прийнято низку нормативно-правових актів, що мали на меті приведення фінансової звітності до міжнародних стандартів. Окремо слід виділити прийняття Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» (далі - ЗУ) [2], який встановлює правові основи для регулювання бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності. З моменту прийняття першої редакції Закону України [2] важливими змінами стали уточнення термінів "фінансова звітність" та "консолідована фінансова звітність", а також доповнення термінології визначенням "таксономія фінансової звітності" (табл. 1).

Таблиця 1.

Порівняльний аналіз змін основних термінів, на яких ґрунтується фінансова звітність

Закон України "Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні" (перша редакція – прийнятий від 16.07.1999)	Закон України "Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні" (поточна редакція – редакція від 03.09.2024)
Фінансова звітність	

**НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ
ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ**

120

бухгалтерська звітність, що містить інформацію про фінансове становище, результати діяльності та рух грошових коштів підприємства за звітний період	звітність, що містить інформацію про фінансовий стан та результати діяльності підприємства
Консолідована фінансова звітність	
фінансова звітність, яка відображає фінансове становище, результати діяльності та рух грошових коштів юридичної особи та її дочірніх підприємств як єдиної економічної одиниці	фінансова звітність підприємства, яке здійснює контроль, та підприємств, які ним контролюються, як єдиної економічної одиниці
Таксономія фінансової звітності	
-	склад статей і показників фінансової звітності та її елементів, які підлягають розкриттю

Джерело: сформовано авторами на основі [2]

З моменту прийняття першої редакції Закону України [2], також відбулись зміни у принципах бухгалтерського обліку та фінансової звітності, що визначають правила вимірювання, оцінки та реєстрації господарських операцій, а також відображення їх результатів у фінансових звітах. Із 10 принципів залишилось лише 7. Порівняльний аналіз принципів, на яких ґрунтується фінансова звітність, представлений у табл 2.

Таблиця 2.

Принципи, на яких ґрунтується фінансова звітність

Закон України "Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні" (перша редакція – прийнятий від 16.07.1999)	Закон України "Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні" (поточна редакція – редакція від 03.09.2024)
обачність	-
повне висвітлення	повне висвітлення
автономність	автономність
послідовність	послідовність

**НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ
ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ**

121

безперервність	безперервність
нарахування та відповідність доходів і витрат	нарахування
превалювання сутності над формою	превалювання сутності над формою
історична (фактична) собівартість	-
єдиний грошовий вимірник	єдиний грошовий вимірник
періодичність	-

Джерело: сформовано авторами на основі [2]

Найважливішим нововведенням у сфері нормативно-правового регулювання фінансової звітності в Україні стало затвердження в 2013 році НП(С)БО 1 "Загальні вимоги до фінансової звітності" [1]. Однак НП(С)БО 1 [1] не містить детального пояснення кожної статті, тому для цього були розроблені Методичні рекомендації щодо заповнення форм фінансової звітності.

З моменту прийняття першої редакції НП(С)БО 1 [1] в нормативно-правовий документ регулярно вносяться зміни, зокрема через накази Міністерства фінансів України, такі як: № 627 від 27.06.2013, № 48 від 08.02.2014, № 241 від 17.02.2017, № 564 від 20.06.2018, № 226 від 31.05.2019, № 385 від 09.07.2021, № 18 від 12.01.2023, № 624 від 07.11.2023.

Після затвердження НП(С)БО 1 [1] набрав чинності НП(С)БО 2 "Консолідована фінансова звітність" [1]. Цей нормативно-правовий акт також піддається постійному вдосконаленню.

Окрім того, постійним змінам підлягають й інші нормативно-правові документи, які регулюють порядок складання та подання фінансової звітності, зокрема: НП(С)БО 6 "Виправлення помилок і зміни у фінансових звітах" [1], НП(С)БО 25 "Спрощена фінансова звітність" [1], НП(С)БО 29

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

122

"Фінансова звітність за сегментами" [1], а також Порядок подання фінансової звітності [3].

Отже, на підставі проведеного дослідження було встановлено, що нормативно-правова база, що регулює фінансову звітність в Україні, постійно зазнає змін. Зокрема, відбувається уточнення та доповнення термінів, вдосконалюються вимоги до подання та оприлюднення фінансової звітності, змінюється порядок її складання, а також спрощується доступ до фінансової інформації підприємств. Одним із першочергових завдань є розробка та адаптація нормативно-правової бази, яка регулює фінансову звітність в Україні відповідно до законодавства Європейського Союзу та МСФЗ. Це дозволить підвищити якість фінансової звітності в Україні, сприятиме розвитку бізнесу, залученню інвестицій і сприятиме інтеграції національної економіки в міжнародний фінансовий простір.

Список використаних джерел:

1. Національні положення (стандарти) бухгалтерського обліку.
2. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: Закон України від 16.07.1999 № 996-XIV (із змінами та доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14#Text>
3. Порядок подання фінансової звітності: Постанова КМУ № 419 від 28.02.2000. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/419-2000-%D0%BF#Text>
4. Озеран А.В. Гармонізація фінансової звітності підприємств з міжнародними стандартами та потребами управління : автореф. дис. ... док. екон. наук : спец. 08.00.09 / А.В. Озеран ; Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана. Київ, 2016. 35 с.
5. Рубейкін В.А. Призначення та зміст фінансової звітності / Ефективна економіка № 10, 2015. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4403>

Зубко К. Ю.,

викладач

ТОВ «ФАХОВИЙ ПЕРЕДВИЩИЙ КОЛЕДЖ «ОПТИМА»

м. Київ, Україна

Гура Д.В.,

ТОВ «ФАХОВИЙ ПЕРЕДВИЩИЙ КОЛЕДЖ «ОПТИМА»

м. Київ, Україна

ШЛЯХИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАБІЛЬНОЇ РОБОТИ БІРЖ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ

Внаслідок краху біржі, чи ще гірше бірж, як це було в часи Першої світової війни, економіка зазнає чималих втрат, оскільки біржова діяльність складає в середньому третину фінансового вкладу в казну держави[1]. Припинення роботи біржі унеможливорює здійснення великого обсягу торгових операцій, що зазвичай відбуваються на цих платформах. Це створює значні перешкоди для економічної діяльності, призводить до затримок у поставках товарів та послуг, а також до скасування вже укладених контрактів.

Впровадження чітких правил та обмежень на біржі є необхідним заходом для запобігання маніпуляціям ринком, шахрайству та іншим недобросовісним практикам. Дотримання цих правил усіма учасниками ринку, від клієнтів до брокерів, забезпечує прозорість біржових торгів та відповідність їх законодавству.

Не менш важливою частиною забезпечення стабільної роботи бірж є підвищення ліквідності, а саме створення сприятливих умов для нових інвесторів, трейдерів та компаній, це знижуватиме ризики низької

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

124

ліквідності. Також важливо завжди розширювати асортимент фінансових продуктів для ширшого покриття потреб інвесторів.

У сучасних умовах, коли інвестори прагнуть максимально захистити свої активи, використання інструментів, що дозволяють оцінювати ризики та прогнозувати кризові ситуації, є ключовим фактором успішних інвестицій.

Для забезпечення безперебійної роботи біржі необхідно проводити регулярні аудити, які дозволяють оцінити ефективність роботи всіх систем та процедур. Результати таких аудитів слугують основою для впровадження нових інструментів та удосконалення існуючих, що сприяє підвищенню стабільності та надійності біржової платформи.

Для роботи онлайн, а біржі зараз інтегрують в інтернет формат, потрібно відслідковувати тренди та поведінку клієнтів та інвесторів задля забезпечення найкращих результатів та виправдовувати їх очікування.

Стабільна робота бірж включає в себе надійність системи забезпечення, прозорість ціноутворення та незалежність від зовнішніх чинників. Для досягнення цього важливо впроваджувати чіткі правила та регуляції, що запобігають маніпуляціям і шахрайству. Міжнародні стандарти допомагають біржам працювати на глобальному рівні, співпрацюючи з іноземними ринками та інвесторами, що підвищує прозорість і довіру.

Окрім цього, важливо підвищувати ліквідність ринку шляхом залучення нових інвесторів і розширення фінансових продуктів. Інструменти для попередження криз, регулярні аудити й аналіз результатів також допомагають забезпечити стабільність бірж [2]. Біржі повинні забезпечувати чіткі правила гри для учасників ринку та захищати їх від ризиків, включаючи інсайдерські маніпуляції та кіберзагрози. Міжнародні стандарти і колаборації з іноземними партнерами додають додаткового

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

125

рівня довіри, що важливо для підтримки стабільної роботи на глобальному ринку.

Список використаних джерел:

1. *Солодкий М. О. Яворська В.О. Біржовий товарний ринок. К.:ЦП Компринт. 2019, 482 с.*
2. *Згурська О. М., Сьомкіна Т. В., Гужавіна І. В. Фундаментальні тренди розвитку світової біржової торгівлі. Інвестиції: практика та досвід. 2020. № 24. С. 5-9.*

Мамедова Шахла

КНЕУ імені В. Гетьмана, м. Київ

ОЦІНКА ВТРАТ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВІЙНИ

Людський капітал є основним ресурсом розвитку будь-якої держави, який включає сукупність знань, навичок, досвіду, творчого потенціалу та здоров'я населення. У сучасному світі саме людський капітал досягає здатності країни до економічного зростання, технологічних інновацій та забезпечення стійкого соціального розвитку. В умовах війни, яка триває в Україні, цей ресурс дізнається значних втрат, що має далекосяжні наслідки як для поточного стану країни, так і для її майбутнього.

Російська агресія проти України спричинила масові втрати середнього цивільного населення, змусила мільйони людей залишити свої домівки та шукати притулку за кордоном, а також завдала шкоди системам освіти, охорони здоров'я та соціального захисту. Значна частина працездатного населення була мобілізована до лав Збройних сил України, що призвело до зміни структури робочої сили та зниження економічної активності в багатьох секторах. Додатково, руйнування інфраструктури,

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

126

підприємств та житлового фонду ускладнюють повернення переселенців та економічного відновлення.

Оцінка втрат людського капіталу є критично важливою для розуміння масштабів викликів, які стали перед Україною, та для розробки ефективних стратегій відновлення. У цьому контексті необхідно отримати не лише прямі втрати, пов'язані з людськими життями, а й довгострокові дослідження, такі як скорочення рівня освіти, втрати кваліфікованих кадрів та вплив на демографічну структуру.

Основні фактори втрат людського капіталу

1. *Загибель та поранення громадян.* Прямі втрати людей внаслідок військових дій складають найбільшу частку у загальних втратах людського капіталу. Масштаби втрат охоплюють як тих, хто загинув у бойових діях, так і мирних жителів, які стали жертвами обстрілів, бомбардувань або інших форм військової агресії. Тисячі люди підтримують важкі поранення, що призводять до втрати працездатності, а також потребують тривалого лікування та реабілітації. Це суттєво зменшує кількість активного населення. Серед загиблих і поранених — лікарі, вчителі, науковці, інженери, які мають критичне значення для розвитку системи.

2. *Масова еміграція та вимушене переміщення населення.* Міграційні процеси суттєво зменшують працездатне населення та знаннєвий потенціал країни.

Вплив масової міграції на людський капітал в Україні проявляється в наступних аспектах:

- скорочення працездатного населення - велика кількість працездатних громадян виїжджає за кордон або змінює місце проживання в межах країни. Це призводить до зменшення робочої сили, яка є основою економічної активності. Згідно з даними, в Україні залишилося понад 8 мільйонів осіб, значна частина з яких — молоді люди та професіонали.

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

127

Згідно з даних Міжнародної організації з міграції, приблизна кількість громадян, які знаходились за межами України станом на 24 лютого 2022 року може бути не менше 2 млн осіб. Публікуються різні дані щодо внутрішньо переміщених осіб, проте і УВКБ ООН, і МОМ демонструють цифри більше 7 млн осіб станом на початок червня 2022 року. Численність населення, яке знаходиться на тимчасово окупованих територіях, може сягати не менше 1,5 млн осіб [1].

Україна, як і ЄС загалом, переживають наймасштабнішу міграційну кризу з часів другої світової війни. Небачена кількість вимушених переселенців з України заповнила країни Європи. Відповідно до офіційної статистики, до початку вторгнення РФ, в Україні мешкало 41 млн. осіб (без урахування Криму, Севастополя та ОРДЛО). У відповідності до статистики Управління Верховного комісара ООН у справах біженців, станом на 19 липня 2022 року з України виїхало 9 567 033 особи [2]. Транскордонні переміщення, які можуть носити маятниковий характер, і не можуть вважатись підтвердженням стійкого повернення – 3 793 403 особи.

Разом з тим, проблема природного приросту в Україні завжди була актуальною проблемою, з початком повномасштабної війни проблема старіння населення ще більше поглибилась (рис.1.)

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

128

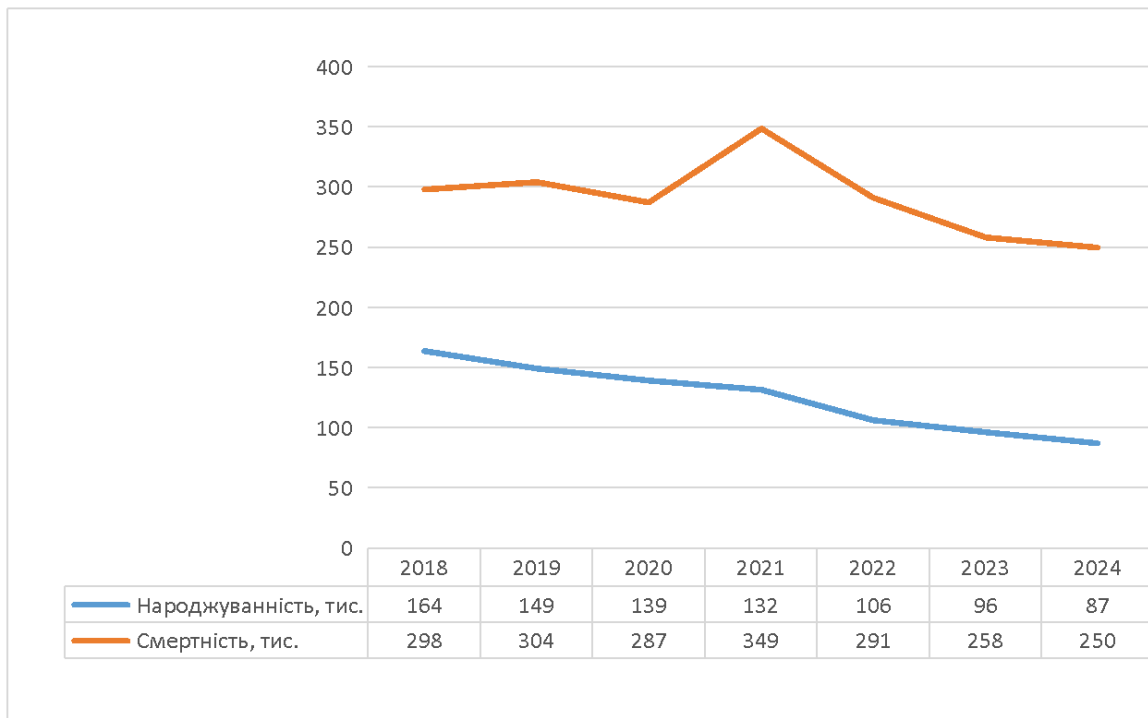

Рис. 1. Динаміка народжуваності та смертності в Україні 2018-2024 рр.
Джерело: [3].

- втрата кваліфікованих кадрів - серед тих, хто емігрував, часто опиняються висококваліфіковані спеціалісти, такі як вчені, інженери, медики, викладачі. Цей "відтік мізків" створює дефіцит у стратегічно важливих галузях;
- демографічні зміни - виїзд молодих сімей та осіб репродуктивного віку знижує рівень народжуваності та сприяє старінню населення. Це ускладнює відновлення робочої сили довгострокової перспективи;
- зниження економічного потенціалу - втрата працездатного населення знижує продуктивність та економічну активність. Крім того, регіони, які приймають внутрішньо переміщених осіб, стикаються з додатковим тиском на економіку через збільшення витрат на соціальну підтримку;
- навчальні та професійні втрати – населення, яке відмовилося залишити свої домівки, часто не мають можливості продовжувати навчання

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

129

чи працювати за спеціальністю. Це перериває кар'єрний розвиток і зменшує їхній внесок у розвиток країни;

– соціальна адаптація та напруга - переселенці потребують значущих зусиль для адаптації до нових умов, що можуть призвести до конфліктів у місцевих громадах та ускладнити інтеграцію [4].

Отже, масова еміграція та вимушене переміщення суттєво послаблюють людські ресурси України, створюючи демографічні, економічні та соціальні виклики. Для відновлення країни потрібні комплексні заходи, спрямовані на повернення громадян, підтримку переселенців та інтеграцію, хто залишається за кордоном.

3. Деградація системи освіти та науки. Знищення інфраструктури, складнощі у отриманні якісної освіти суттєво обмежують можливості навчання та підготовки кадрів. Зупинимось детальніше на оцінці даного явища. Вплив деградації системи освіти та науки на людський капітал під час війни в Україні проявляється в наступному:

– знищення освітньої та наукової інфраструктури: військові дії завдали значних руйнувань школам, університетам, науково-дослідним центрам і лабораторіям. це забезпечує доступ до якісної освіти та досліджень для мільйонів громадян;

– знищення матеріально-технічної бази університетів і шкіл унеможлиблює проведення практичних занять, наукових експериментів і досліджень;

– вимушене переміщення викладачів та науковців - багато освітян та науковців були змушені залишити свої домівки або емігрувати. це призвело до шлюбу кваліфікованих кадрів у закладах освіти й науки, що ускладнює підготовку нових фахівців;

– дефіцит професорсько-викладацького складу негативно позначається на якості навчання;

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

130

– переривання навчального процесу - постійні обстріли, тривоги та окупація окремих регіонів змушують школи та університети закриватися або переходити на дистанційне навчання;

– відсутність стабільного навчального процесу до прогалин у знаннях, особливо в критичних галузях, як-от медицини, інженерії та інформаційних технологій;

– зміна доступу до якісної освіти: у сільській місцевості та зоні бойових дій доступ до інтернету та електроенергії обмежений, що ускладнює дистанційне навчання;

– нестача підручників, обладнання та фінансування дає учням і студентам можливість отримати сучасну освіту;

– втрата наукового потенціалу - війна перервала багаторічні наукові проекти, знищила результати досліджень і змусила багатьох науковців шукати роботи за кордоном. це значно знижує інноваційний потенціал країни;

– змінення фінансування науки у пріоритетах державного бюджету під час війни гальмує розвиток нових технологій;

– зниження мотивації до навчання та еміграція молоді. в умовах невизначеності багатьох молодих людей не бачать перспективи у навчанні або шукають можливості за кордоном. це зменшує кількість талановитої молоді, яка могла б працювати на благо країни [5].

Отже, повномасштабна війна в Україні має руйнівний вплив на людський капітал, який є основою для розвитку країни. Масові втрати через загибель та поранення громадян суттєво зменшують кількість працездатних осіб, що негативно позначається на економічній та соціальній стабільності. Більше того, величезний обсяг міграції та вимушеного переміщення населення сприяє значному скороченню робочої

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

131

сили, виведеному з країни кваліфікованих кадрів і поглиблення демографічної кризи.

Деградація системи освіти та науки через руйнування інфраструктури, переривання навчального процесу та зменшення фінансування знижує рівень підготовки майбутніх поколінь та обмежує інноваційний потенціал країни. Відсутність можливостей для молоді отримати якісну освіту та працювати в рідній країні призведе до втрати інтелектуального потенціалу і відтоку молодих спеціалістів за кордон.

Ці фактори в сукупності послаблюють конкурентоспроможність країни на міжнародній арені, зменшують її економічні можливості та забезпечують процеси відновлення після війни. Для ефективного відновлення людського капіталу необхідні комплексні заходи з підтримки освіти, науки та інтелектуального потенціалу, а також створення умов для повернення емігрантів і внутрішньо переміщених осіб в Україну.

Список використаних джерел:

- 1 Данилишин Б. Втрати людського капіталу внаслідок війни як загроза економічному відновленню України // *Економіка України*. – № 8. – 2022. – с. 4–15.
- 2 Обрізан М. Бідність, безробіття та переміщення в Україні: три місяці після початку війни // *arXiv*. – 2022. – с. 1–15.
- 3 Офіційний сайт Державної служби статистики в Україні. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>
- 4 Кузьменко О. Людський капітал України та розвиток бізнесу: як зберегти та примножити // *Економічна правда*. – №31 - 2024 – с.12-18.
- 5 Пономаренко І. Людський капітал — виклики для відновлення України // *Пакт*. – № 9. – 2024. – с. 1–10.
- 6 Коваленко В. Збереження людського капіталу України в умовах війни: чинники соціальної вразливості населення // *Соціально-економічні студії*. – № 2. – 2023. – с. 20–30.

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

132

Мазур О.О.,

ст. викладач кафедри менеджменту

та інноваційних технологій соціокультурної діяльності

Українського державного університету

імені Михайла Драгоманова

МАРКЕТИНГ СОЦІОКУЛЬТУРНИХ ПРОЕКТІВ: УПРАВЛІНСЬКИЙ АСПЕКТ

В сучасних умовах глобалізації ринкових відносин актуалізується впровадження маркетингових технологій в усі сфери взаємодії учасників економічних відносин. Особливої уваги заслуговують процеси розробки та впровадження соціокультурних проектів, оскільки вони виступають міждисциплінарними інтегративними формами економічної активності суб'єктів ринку.

Питанню управління та маркетингу в сфері соціокультурного проектування присвячені праці Давидовського К., Головач Н.М., Зотова О.В, Івановської Н.В., Комарніцької О.В., Кучиної Н.І., Яковлева О.В. та ін.

Комарніцька О.В. визначає «проект» як «комплекс взаємопов'язаних і чітко орієнтованих на результат заходів, підпорядкованих конкретній меті / місії, скерованих на вирішення конкретної проблеми, обмежених часовими і фінансовими ресурсами і механізмом реалізації». [1, с. 140]
Соціально-культурним (соціокультурним) проектом Кулешник О. називає «ідею і план її реалізації, котрі спрямовані на вирішення актуальних суспільних проблем або втілення задумів, що стосуються соціокультурної сфери, а також реакцію чи зміну поглядів на певну проблему» [2, с. 279]

Формування соціокультурного проекту та його впровадження потребує чіткого визначення алгоритму дій на кожному етапі: від ідеї до

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

133

фінальної реалізації. Ефективність цих процесів забезпечується за рахунок чіткого управління. Управління або менеджмент соціокультурних проектів традиційно включає п'ять функцій: планування, організація, мотивація, координація та контроль.

Головач Н.М. зазначає, що «на сучасному етапі специфікою сфери культури є те, що вона включає як некомерційну (нонпрофітну) діяльність, так і комерційну (надання платних послуг). Відповідно кожен заклад культури повинен створювати, надавати та оновлювати конкурентоспроможні культурно-дозвіллеві послуги, враховуючи запити населення, а це вимагає використання маркетингу. За допомогою маркетингу відбувається аналіз ринку, попит населення на ті чи інші послуги, стратегія просування культурно-дозвіллевих послуг на ринок тощо, що сприяє більш ефективній діяльності закладу культури».

Аналізуючи управлінський аспект маркетингу соціокультурного проектування можемо зазначити, що мова йде про реалізацію функцій менеджменту в контексті розробки та реалізації комплексу маркетингу конкретного соціокультурного проекту.

Управлінський аспект маркетингу соціокультурних проектів включає в себе наступні елементи:

1. Планування: управління соціокультурним проектом починається з чіткої стратегії планування, яка включає:

- дослідження цільової аудиторії: визначення потреб та інтересів різних соціальних груп є основою для успішної реалізації проекту. Включає демографічні, культурні та соціальні чинники, щоб адаптувати проект до потреб громади;

- стратегічне планування: визначення цілей, завдань та ключових етапів реалізації проекту для належної організації його виконання та забезпечення ефективності використання ресурсів;

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

134

- аналіз конкурентів: вивчення інших проектів задля уникнення повторення / плагіату та створення унікальної пропозиції.

2. Організація: матеріально-технічне забезпечення просування проекту та системи його реалізації / збуту.

3. Мотивація: включає кадрове забезпечення реалізації маркетингової стратегії на рівні проекту та загальної стратегії виробника / підприємства.

4. Координація: передбачає оперативне управління та коригування реалізації маркетингової кампанії в контексті конкретного соціокультурного проекту.

5. Контроль: співставлення отриманих результатів з очікуваними показниками проекту, визначеними на етапі планування. Варто зазначити, що маркетингові кампанії досить часто мають «відкладений ефект», тому контроль має відповідати за термінами тим часовим показникам, на які розраховано отримання результатів.

Ключовий момент полягає в тому, що управління маркетингом соціокультурних проектів підпорядковується загальному управлінню в процесі реалізації конкретного проекту. Система маркетингу може лежати в основі загального проектного планування та може бути його похідною. Важливо визначити пріоритети та ключові показники для співставлення результатів з очікуваними нормативами. Чітко прописати алгоритм дій та слідувати визначеній маркетинговій стратегії.

Список використаних джерел:

1. Комарніцька О.В. Сутність і різновиди проектів у сфері культури. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв* № 1'2024. С. 137 - 143
2. Кулешник О. Соціокультурні проекти в медіапросторі Львова. *Вісник Львівського університету. Серія журналістика*, 2012. Вип. 36. С. 276–282.
3. Головач Н.М. *Маркетинг культурно-дозвіллевих послуг*. URL: <https://elib.nakkkim.edu.ua/handle/123456789/2474>

Маршавін О. Ю.

аспірант

Київський національний економічний університет імені Вадима

Гетьмана

м. Київ, Україна

<https://orcid.org/0009-0007-6754-6437>

УДК 331.5

**РОЗВИТОК КРЕАТИВНИХ ВИДІВ ЗАЙНЯТОСТІ ТА
ТРАНСФОРМАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ НА РИНКУ ПРАЦІ**

У сучасних глобальних умовах креативні форми зайнятості демонструють динамічне зростання, слугуючи перспективним інструментом для подолання серйозних викликів у соціально-економічній сфері, таких, наприклад, як наслідки пандемії COVID-19. В Україні креативні індустрії мають стати рушійною силою економічного відновлення після завершення воєнних дій, оскільки розвиток цих секторів сприятиме диверсифікації національної економіки, залученню іноземних інвестицій і розширенню експортного потенціалу, особливо у сфері ІТ, продуктах інтелектуальної власності, культурних та творчих індустріях. Крім того, зміцнення креативних індустрій стимулюватиме формування висококваліфікованого людського капіталу, впровадження інноваційних бізнес-моделей та відповідатиме стратегіям державної підтримки відновлення країни. Це відкриває можливість для створення нових робочих місць, підвищення конкурентоспроможності на глобальних ринках та формування позитивного іміджу України як перспективної економіки з високим потенціалом, розвиненою інтелектуальною та культурною складовою.

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

136

Пандемія COVID-19 докорінно трансформувала ринки праці, стимулюючи масштабні та оперативні запроваджені експерименти із гнучкими формами організації робочого часу та новими форматами взаємодії з традиційним офісним середовищем. Ці новаторські підходи сформували підґрунтя для «нової норми», яка вже зараз значною мірою визначає характер організації праці в багатьох сферах по всьому світу. Запровадження гнучких умов праці кинули виклик усталеним практикам взаємин між роботодавцями та найманими працівниками, установленому розподілу робочого часу, а також традиційному уявленню про баланс між роботою та особистим життям, істотно впливаючи на ставлення людей до своєї професійної діяльності [1].

Поширення гнучких та дистанційних форматів роботи, підтримане сучасними інформаційно-комунікаційними технологіями, дозволяє підвищити продуктивність, адаптивність та привабливість ринку праці. Така реорганізація трудових відносин стимулює формування нових компетенцій, зміцнює інноваційний потенціал національних економік, сприяє переходу до більш стійких та інклюзивних моделей зайнятості в майбутньому [2].

В контексті становлення нових «нетрадиційних» форм зайнятості варто відзначити дуальну природу процесів, що відбуваються. З одного боку, креативні індустрії сприяють поширенню та зростанню, фрілансу та інших гнучких форматів праці, що відповідають новим технологічним реаліям та динаміці суспільних відносин, а також мають суттєвий вплив на трансформаційні зрушення ринку праці через формування нових форм роботи. З іншого боку, розвиток економіки знань і постійна еволюція ринку праці створюють нові можливості зайнятості, що виникають у відповідь на технологічні інновації та соціальні перетворення. Так, дослідження Міжнародної організації праці за 2019 рік засвідчило загальну тенденцію:

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

137

незалежно від географічного розташування, рівня економічного розвитку чи домінуючих трудових відносин, у креативних індустріях спостерігається збільшення кількості фрілансерів та самозайнятих працівників [3].

У 2015 році Європейський фонд із покращення умов життя та праці окреслив низку «нових форм роботи», що дедалі частіше застосовуються в креативних індустріях:

- спільне використання працівників, коли один працівник одночасно працює на кількох роботодавців, задовольняючи потреби різних організацій та забезпечуючи собі таким чином повну зайнятість;
- розподіл робочих місць, коли двоє або більше працівників сумісно виконують завдання, які зазвичай передбачають одну повноцінну посаду, фактично об'єднуючи декілька часткових зайнятостей у повну;
- проміжне управління: тимчасове залучення висококваліфікованих фахівців для виконання окремих проектів або розв'язання специфічних проблем, що дозволяє організаціям отримувати зовнішній управлінський досвід без постійного найму;
- нерегулярна робота: роботодавець не гарантує постійної зайнятості, але може викликати працівника в той момент, коли виникає потреба в його послугах;
- мобільна робота на основі ІКТ: можливість виконувати робочі завдання незалежно від місця та часу, забезпечуючи гнучкість і мобільність праці завдяки використанню цифрових технологій;
- ваучерна робота, коли оплата послуг та соціальні відрахування здійснюються за допомогою ваучерів, придбаних в уповноважених організаціях, формуючи таким чином специфічну модель оформлення трудових відносин;

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

138

- портфельна зайнятість, коли самозайнята особа співпрацює з численними клієнтами, виконуючи для кожного дрібні завдання, у такий спосіб формуючи різноманітний портфель проектів і замовників;
- групове працевлаштування (краудпраця), коли онлайн-платформи об'єднують роботодавців і виконавців, розподіляючи масштабні проекти між широкою «хмарою» працівників, котрі працюють дистанційно;
- спільна зайнятість, коли фрілансери, самозайняті спеціалісти чи мікропідприємства об'єднуються для подолання обмежень малого масштабу діяльності та уникнення професійної ізоляції, формуючи спільні ресурси та мережі співробітництва [3].

Говорячи про цифровізацію та розвиток технологій як потужний чинник трансформаційних процесів на ринку праці, слід підкреслити, що ці процеси не лише зумовлюють зростання попиту на креативні та інноваційні навички, а й суттєво змінюють структуру й зміст робочих місць. Цифрові технології інтегруються не лише у креативні сектори, але й проникають у галузі, які раніше вважалися консервативними, такі як сільське господарство, будівництво, логістика чи роздрібна торгівля. Таким чином, формуються нові можливості для творчої діяльності, що пов'язані з автоматизацією та оптимізацією процесів, інноваційними підходами до виробництва та маркетингу, а також зростанням ролі даних та інформаційних систем. У результаті цієї взаємодії креативні індустрії починають слугувати моделлю для інших сфер, заохочуючи активніше впровадження творчого мислення, підприємницьких підходів та здатності адаптуватися до швидких змін. Це, в свою чергу, формує нові практики організації праці, стимулює розвиток нових професій та рольових моделей, а також перетворює саму природу зайнятості, роблячи її більш гнучкою, мобільною та орієнтованою на сталий розвиток [4].

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

139

Диджиталізація сприяє збільшенню пропозиції робочих місць для нових цифрових професій та, водночас, зменшенню попиту і зникненню потреби в створенні робочих місць для працівників, навички яких виявляються не доречними в умовах сучасної цифрової економіки. Поряд зі структурними змінами попиту і пропозиції, суб'єкти ринку праці зіштовхуються з новими формами організації праці та вимогами до їх компетентності [5]. Це свідчить про поглиблення та тривалість структурних зрушень у формуванні ринку праці, які вимагають активної адаптації з боку держави, бізнесу та працівників. Зокрема, необхідним стає запровадження гнучких моделей професійної підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації, розвиток інституційних механізмів регулювання нових форм зайнятості, а також формування ефективних соціальних гарантій у контексті швидких технологічних змін та цифрової трансформації економіки.

Сучасний розвиток креативних індустрій істотно впливає на ринок праці, розширюючи спектр можливостей для працівників та створюючи нові форми зайнятості. Завдяки гнучким умовам праці, що притаманні більшості творчих професій (в тому числі, сектору ІТ), фахівці отримують змогу самостійно визначати робочий графік, оптимальні робочі навантаження та підтримувати динамічний баланс між професійною діяльністю й особистим життям [6]. Такі умови також сприяють формуванню розгалужених мереж співпраці, збільшенню доступу до різноманітних замовників і проєктів, розширюючи професійні обрії та стимулюючи безперервний розвиток навичок. Використання нових моделей зайнятості та технологічних рішень у креативному секторі створює підґрунтя для підвищення інклюзивності та соціальної справедливості на ринку праці, допомагаючи вирішувати проблеми нерівності, зокрема, за гендерними й віковими ознаками [7].

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

140

Однак, поряд із цими перевагами, виникають і суттєві виклики: нестабільність доходів, ізолюваність від колективних форм професійної взаємодії, неврегульованість трудових відносин, послабленням традиційних соціальних гарантій, особливо пенсійних і страхових механізмів. Недостатнє правове регулювання фріланс-зайнятості та інших нестандартних форм проєктної діяльності, де відсутні чіткі трудові зобов'язання роботодавця, сприяє поширенню прихованих форм найму та поглиблює нерівність у доступі до соціальних гарантій. У результаті такі працівники опиняються в уразливому становищі, наражаючись на ризики правової невизначеності, нестабільної професійної позиції й економічної незахищеності. Кумулятивний вплив цифровізації та креативної зайнятості, хоч і сприяє розвитку культури самореалізації та посилення індивідуальної відповідальності, водночас загострює проблему нерівного доступу до соціальних благ через нестачу колективних механізмів підтримки. Отже, в умовах зростання ролі креативних індустрій, важливими завданнями стають формування належної нормативно-правової бази щодо умов праці та соціальних гарантій, в тому числі, у креативних секторах національної економіки, налагодження ефективного соціального діалогу, вдосконалення системи професійної підготовки та підвищення кваліфікації кадрів, зміцнення інституційних механізмів, які б забезпечували справедливі, стійкі та прозорі трудові відносини.

Список використаних джерел:

1. Vyas L. «New normal» at work in a post-COVID world: work–life balance and labor markets, *Policy and Society*. 2022. Volume 41. Issue 1. Pages 155–167. URL: <https://doi.org/10.1093/polsoc/puab011> (дата звернення: 14.11.2024)
2. *Working from home: From invisibility to decent work*. International Labour Office - Geneva: ILO, 2021. URL: https://www.ilo.org/sites/default/files/wcmsp5/groups/public/%40ed_protect/%40protrav/%40travail/documents/publication/wcms_765806.pdf (дата звернення: 16.11.2024)

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

141

3. Gruber M. *Challenges and opportunities for decent work in the culture and media sectors*. International Labour Office, Sectoral Policies Department – Geneva: ILO, 2019 Working Paper №. 324. 44 p. URL: <https://www.ilo.org/media/411006/download> (дата звернення: 05.12.2024).
4. *New forms of work in the digital economy*. OECD Digital economy policy papers. No. 260. 2016. URL: https://www.oecd-ilibrary.org/new-forms-of-work-in-the-digital-economy_5jlwnklt820x.pdf (дата звернення: 02.12.2024)
5. Барааш А.Ю., Петрова І.Л. Аналіз впливу диджиталізації на попит і пропозицію на ринку праці України. *Соціально-трудові відносини: теорія та практика*. 2022. Т. 12. № 1. С. 26-40. DOI 10.21511/slrtp.12(1).2022.03.
6. Iryna Petrova (2022). *Creativity development as an imperative for strategic human resource management*. *Social and labour relations: theory and practice*, 12(2), 40-48. doi:10.21511/slrtp.12(2).2022.05- doi: [http://dx.doi.org/10.21511/slrtp.12\(2\).2022.05](http://dx.doi.org/10.21511/slrtp.12(2).2022.05)
7. *Re|shaping policies for creativity: addressing culture as a global public good*. UNESCO 2022 Global Report. URL: <https://doi.org/10.58337/OILN3726> (дата звернення: 14.12.2024)

Манжула Є.В.

**старший викладач кафедри
економіки та підприємництва**

Українського державного університету

імені Михайла Драгоманова

м. Київ, Україна

УДК 334

КОРПОРАТИВНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ УКРАЇНСЬКОГО БІЗНЕСУ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Корпоративна соціальна відповідальність (КСВ) уже давно стала важливою частиною бізнес-стратегії в Україні. Ще до початку

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

142

повномасштабного вторгнення російської федерації близько 80% українських компаній впроваджували КСВ або дотримувалися її принципів, згідно з дослідженням Центру «Розвиток КСВ». Попри те, що ці показники дещо поступаються рівню розвинених європейських країн (90-95%), позитивні тенденції зростання соціальної відповідальності бізнесу в Україні були помітними.

В умовах війни поняття КСВ набуло нового значення. Збереження бізнесу стало не лише питанням економічної стабільності, а й важливим аспектом соціальної відповідальності. Підтримка економіки, створення робочих місць, виробництво якісної продукції, сплата податків — усе це стало критично важливим для наповнення державного бюджету та забезпечення функціонування країни під час агресії.

Хоча війна створила значні виклики для бізнесу, багато компаній не тільки продовжують працювати, а й активно долучаються до волонтерської діяльності. Вони фінансово підтримують Збройні Сили України, допомагають постраждалим, внутрішньо переміщеним особам та іншим категоріям населення. Такий підхід показує, що навіть у найскладніших умовах український бізнес залишається соціально відповідальним, сприяючи зміцненню національної економіки та підтримці суспільства. Основні напрями КСВ у цей період включають:

1. Гуманітарна допомога. Під час війни українські компанії активно надають гуманітарну допомогу, підтримуючи населення та сприяючи подоланню кризи. Так, Fozzy Group та Нова Пошта є співзасновниками Help Ukraine Center — гуманітарного центру в Польщі, який збирає допомогу з усього світу та перенаправляє її в Україну. Крім того, Нова Пошта реалізує проєкт "Гуманітарна пошта України", що надає можливість благодійним фондам та волонтерським організаціям безкоштовно відправляти й отримувати гуманітарні вантажі. [1]

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

143

Багато компаній створюють спеціальні благодійні фонди для підтримки населення і військових за різними напрямками. Наприклад, компанія SoftServe через свій благодійний фонд "Відкриті очі" активно підтримує гуманітарні проекти. З початку повномасштабного вторгнення фонд допоміг понад 250 медичним установам, надавши більше ніж 700 тонн гуманітарної допомоги, включаючи ліки, харчові продукти та товари першої потреби. Загалом, станом на зараз, SoftServe використала на допомогу країні за час війни понад 850 мільйонів гривень. [2] Також компанія реалізує проєкт "Health Drive Mission", метою якого є створення мобільних медичних амбулаторій для надання медичної допомоги в прикордонних регіонах України.

Завдяки цим та подібним ініціативам український бізнес робить вагомий внесок у підтримку населення.

2. Фінансова підтримка армії. Український бізнес активно підтримує не лише населення, а й Збройні Сили України (ЗСУ). Багато компаній здійснюють фінансові внески до фонду "Повернись живим" та інших благодійних організацій, що підтримують армію. Загальна сума фінансової допомоги, наданої 72 компаніями, перевищує 2 мільярди гривень. [3] До того ж українські компанії активно забезпечують військових необхідним обладнанням. Проєкт «Армія дронів», об'єднує зусилля держави та бізнесу для постачання дронів українським військовим. Metinvest системно постачає безпілотники для армії, зокрема БпАК Sirko та FPV-дрони.

3. Надання своїх продуктів чи послуг для військових потреб. Бізнеси також надають власну продукцію та послуги для підтримки ЗСУ. Понад 150 українських компаній співпрацюють із ДОТ (Державний оператор тилу), постачаючи продукцію для ЗСУ, що сприяє масштабуванню бізнесу та створенню нових робочих місць. [4]

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

144

Завдяки таким зусиллям український бізнес робить вагомий внесок у зміцнення обороноздатності країни та підтримку військових у цей складний час.

4. Підтримка співробітників. Компанії забезпечують працевлаштування та підтримку для своїх працівників, які змушені були переїхати через війну: створюються можливості для дистанційної роботи; підтримуються сім'ї співробітників, деякі компанії вивозять жінок і дітей співробітників в безпечні регіони або за кордон; за потреби, співробітникам надається додаткова відпустка чи матеріальна допомога.

5. Відновлення інфраструктури. Деякі бізнеси долучаються до відбудови зруйнованих об'єктів інфраструктури, житлових будинків та підприємств. Наприклад, аграрні компанії допомагають відновлювати сільськогосподарську техніку. ІТ-компанії створюють цифрові рішення для документування втрат.

Здебільшого вітчизняні підприємства співпрацюють з Державним агентством відновлення та розвитку інфраструктури України. А от українські представництва іноземних компаній за підтримки головних офісів повністю фінансують різні проєкти з відбудови. Так, французька компанія Neo-Eco, яка спеціалізується на переробленні відходів та екодизайні, навесні 2022 року розпочала діяльність в Україні через партнерську компанію «Нео-Еко Україна». Вона залучає кошти з Франції та міжнародних організацій для допомоги українським громадам у відновленні інфраструктури. Зокрема, компанія реалізує проєкти з екологічного відновлення, перероблювання будівельних відходів та будівництва нових об'єктів. Компанія L'Oréal Україна підтримує відновлення пошкодженої або зруйнованої інфраструктури через свої соціальні ініціативи. Зокрема, вона реалізує проєкти, спрямовані на

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

145

забезпечення енергоживлення лікарень та інших критично важливих об'єктів, а також надає гуманітарну допомогу постраждалим від війни. [5]

Як бачимо, попри складні умови, підприємства продовжують працювати, сплачуючи податки та створюючи робочі місця, що є важливим для економічної стійкості України. І сьогодні вітчизняний бізнес демонструє високий рівень солідарності та відповідальності, що сприяє не лише підтримці громадян, але й наближенню перемоги України.

Список використаних джерел:

1. Сайт Нової пошти. Гуманітарна пошта України. URL: https://novaposhta.ua/humanitarian_post
2. Сайт SOFTSERVE. SOFTSERVE та благодійний фонд «Відкриті очі» передали ще 25 швидких для військових. URL: <https://www.softserveinc.com/uk-ua/news/softserve-and-open-eyes-donate-25-ambulances>
3. CSR Ukraine. Український бізнес і війна: унікальний каталог від CSR Ukraine. URL: <https://csr-ukraine.org/news/ukrainskiy-biznes-i-viyuna-unikalni/>
4. Міністерство оборони України. Як бізнесу стати постачальником для ЗСУ. URL: <https://mod.gov.ua/news/yak-biznesu-stati-postachalnikom-dlya-zsu-dot-zapustiv-osvitnij-serial-dlya-ukrayinskih-kompanij>
5. Як компанії стали на захист України і змінили уявлення про бізнес. Спецпроекти OBOZ.UA. URL: <https://projects.obozrevatel.com/zarady-nezalezhnosti-ia-kompanii-staly-na-zakhyst-ukrainy-i-zminyly-uvavlennia-pro-biznes/>

Чу Ян

здобувач другого (магістерського)

рівня вищої освіти

спеціальності 051 "Економіка"

Українського державного університету

імені Михайла Драгоманова

***РІВЕНЬ, ДИНАМІКА ТА ОСОБЛИВОСТІ ЗАРОБІТНОЇ ПЛАТИ В
УКРАЇНІ***

Як соціально-економічна категорія заробітна плата є основним інструментом суспільного відтворення. Аналіз рівня та динаміки заробітної плати дає змогу розв'язувати проблеми фінансово-господарської діяльності підприємств, оцінювати ефективність формування та використання трудових ресурсів, вивчати основні чинники, що впливають на розмір заробітної плати, та працювати над пошуком її оптимального рівня.

За даними Державної служби статистики України [4], з 2007 по 2023 рік середня заробітна плата в Україні збільшувалася (табл. 1) і у 2023 році становила 17442 грн, що на 17,5% у номінальному вираженні більше, ніж у 2022 році. Загалом за аналізований період номінальне зростання середньої заробітної плати було майже в 13 разів вищим, але, попри позитивну динаміку, вона залишається низькою (455,1 євро на початок 2022 року) порівняно з європейськими країнами (2066 євро на кінець 2022 року). Середня зарплата у Франції 2021 року становила 3321 євро, у Німеччині - 4100 євро, в Австрії - 2521 євро, у Литві - 2129 євро, у Польщі - 1522 євро, у Китаї - 1281 євро.

Табл. 1. Рівень заробітної плати в Україні (2007- 2023 рр.)

Рік	Середня заробітна плата, грн	Мінімальна заробітна плата, грн	Реальна заробітна плата, % до попереднього року
2007	1351	460	112,5
2008	1806	605	106,3
2009	1906	744	90,8

**НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ
ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ**

147

2010	2239	922	110,2
2011	2633	1004	108,7
2012	3026	1134	114,4
2013	3265	1218	108,2
2014	3480	1218	93,5
2015	4195	1378	79,8
2016	5183	1600	109
2017	7104	3200	119,1
2018	8865	3723	112,5
2019	10497	4173	109,8
2020	11591	5000	107,4
2021	14014	6000	110,5
2022	14847	6500	н/д
2023	17442	6700	н/д

Джерело: складено автором за даними [4]

Особливе місце в системі оплати праці посідає мінімальна заробітна плата. Мінімальна заробітна плата законодавчо встановлена як розмір оплати за просту некваліфіковану працю, нижче за який не може бути здійснена оплата місячної або погодинної заробітної плати за виконану працівником роботу. Мінімальна заробітна плата не включає в себе жодних додаткових виплат, надбавок, винагород або компенсацій.

Слід зазначити, що прожитковий мінімум не гарантує нормального відтворення робочої сили, оскільки він орієнтований на мінімальну суму, яку людина може споживати для споживання найбільш важливих матеріальних благ і послуг, і не враховує всього спектра товарів і послуг, необхідних для задоволення основних матеріальних і культурних потреб. Прожитковий мінімум також є спірним, особливо тому, що він не враховує сімейні витрати. Тому його слід розглядати як тимчасовий критерій соціальної політики, обмежений періодами економічної кризи.

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

148

При розрахунку мінімальної заробітної плати практично не враховуються очікувані темпи зростання макроекономічних показників української економіки. Офіційні мінімальна заробітна плата і прожитковий мінімум не завжди переглядаються відповідно до зростання індексу споживчих цін, і під час їхнього розрахунку не враховується інфляція.

Мінімальна заробітна плата виконує кілька функцій:

- відтворювальну – забезпечення відтворення робочої сили;
- еталонну – формування базового орієнтиру у встановленні рівня державної соціальної підтримки і пенсійного забезпечення населення;
- зарплато організовуючу – встановлення мінімальної тарифної ставки найманих працівників за просту, некваліфіковану працю;
- регулюючу – створення умов для диференціації трудових доходів і ведення переговорів між найманими працівниками та роботодавцями;
- соціальну – гарантування задоволення основних життєвих потреб працівників [3].

Мінімальна заробітна плата взаємопов'язана з прожитковим мінімумом, і під час розгляду її масштабу необхідно оцінювати співвідношення цих показників.

Варто зазначити, що мінімальна заробітна плата з 2014 року незначно перевищує прожитковий мінімум, у середньому на 5%. Це означає, що останніми роками мінімальна заробітна плата встановлюється на рівні, який гарантує мінімальні засоби до існування населення.

Однак із січня 2017 року було ухвалено принципово новий підхід до державного регулювання базових соціальних стандартів, і мінімальний розмір оплати праці було значно збільшено: із січня 2021 року мінімальний розмір оплати праці майже втричі перевищує прожитковий мінімум, що є кроком до подолання бідності. Наразі мінімальна заробітна плата значно перевищує прожитковий мінімум, який становить у середньому 61%.

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

149

Міжнародна організація праці (МОП) рекомендує встановлювати мінімальну зарплату на рівні 25% вище прожиткового мінімуму.

Таким чином, відхилення мінімальної зарплати від прожиткового мінімуму у 2023 році становило 2262 грн, або 25,24%.

Таким чином, встановлення мінімальної заробітної плати є складною системною проблемою на макроекономічному рівні, розв'язання якої лежить не тільки в царині соціально-економічної політики, а й у політичному векторі розвитку країни загалом.

Державний соціальний захист - це мінімальна заробітна плата, яка є обов'язковою для підприємств усіх форм власності та господарювання на всій території України, а з 2007 року законом встановлено, що її розмір не повинен бути меншим за прожитковий мінімум для працездатної особи.

Всупереч положенням закону, у 2007 році прожитковий мінімум був у 1,2 раза більшим за мінімальну заробітну плату, але 2009 року ці два показники зрівнялися, а з 1 січня мінімальна заробітна плата була вдвічі більшою за прожитковий мінімум.

В Україні розмір мінімальної заробітної плати постійно змінюється в бік збільшення (табл. 2). За даними Державної служби статистики України [4], на 1 січня 2017 року мінімальна заробітна плата одного працівника, зайнятого в економіці України, становила 3200 гривень, що майже вдвічі більше, ніж за аналогічний період минулого року; на початок 2024 року мінімальна заробітна плата становила 7100 гривень, що на 3028 гривень більше за прожитковий мінімум (у 2,3 раза вище за прожитковий рівень (3028 грн.).

Наведені вище статистичні дані про рівень мінімальної заробітної плати в Україні підтверджують той факт, що вона є найнижчою в Європі (близько 174 євро).

**НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ
ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ**

150

Табл. 2. Динаміка прожиткового мінімуму та мінімальної заробітної плати в Україні

Рік	Мінімальна заробітна плата, грн.	Прожитковий мінімум, грн.	Співвідношення, %	Відхилення МЗП від ПМ, грн.
01.01.2014	1218,00	1176,00	103,57	42
01.01.2015	1218,00	1176,00	103,57	42
01.01.2016	1378,00	1330,00	103,61	48
01.01.2017	3200,00	1544,00	207,25	1656
01.01.2018	3723,00	1700,00	219	2023
01.01.2019	4173,00	1853,00	225,20	2320
01.01.2020	4723,00	2027,00	233	2696
01.01.2021	6000,00	2189,00	274,10	3811
01.01.2022	6500,00	2393,00	271,63	4107
01.01.2023	6700,00	2589,00	258,79	4111

Джерело: складено автором за даними [2; 4; 5]

У Європі рівень мінімальної заробітної плати сильно варіюється залежно від країни. В одних країнах він становить майже 400 євро на місяць, в інших - перевищує 2000 євро. Ці відмінності зумовлені низкою чинників, зокрема рівнем економічного розвитку кожної країни, продуктивністю праці, вартістю життя і соціальною політикою.

За даними Євростату [1], мінімальна заробітна плата в Європі коливається від 399 до 2 387 євро на місяць. У країнах Східної та Південно-Східної Європи, таких як Болгарія, Румунія та Латвія, мінімальні зарплати нижчі. Наприклад, у Болгарії мінімальна зарплата становить близько 400 євро на місяць, а на Кіпрі - 1000 євро. Це пояснюється низьким рівнем економічного розвитку та доступною вартістю життя в цих країнах.

На заході та півночі мінімальна зарплата становить 400 євро на місяць, тоді як у Західній та Північній Європі, наприклад у Люксембурзі, Нідерландах та Ірландії, мінімальна зарплата є набагато вищою. У Люксембурзі, наприклад, вона перевищує 2000 євро на місяць. Таким чином, найвищі мінімальні зарплати (вище за 1500 євро) спостерігаються в Люксембурзі (2571 євро), Ірландії (2146 євро), Нідерландах (2070 євро),

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

151

Німеччині (2054 євро), Бельгії (1944 євро) та Франції (1767 євро). Вищі мінімальні зарплати в цих країнах зумовлені вищою продуктивністю праці, розвиненішою економікою та значно вищою вартістю життя.

Проаналізуємо вплив війни та економічних криз на ринок праці та заробітну плату. Періоди економічних криз та військових дій, зокрема починаючи з 2014 року та під час повномасштабної війни в 2022 році, мали значний негативний вплив на ринок праці в Україні. Війна спричинила скорочення виробничих потужностей у промислово розвинених регіонах, що призвело до зниження заробітної плати та зростання безробіття. Багато підприємств на сході України були змушені зупинити свою діяльність або працювати з меншими обсягами виробництва, що суттєво вплинуло на оплату праці.

Війна також зумовила зростання заборгованості із виплати заробітної плати, яка досягла критичних значень у 2022 році. Найбільша частка цієї заборгованості припадає на промислові підприємства та сектори, що залежать від експорту, зокрема видобуток корисних копалин і транспорт. Економічні наслідки війни також включають втрату значної частини національного доходу через руйнування інфраструктури та промислових об'єктів, що призвело до зниження загального рівня життя населення.

У таких умовах держава повинна розробити стратегії підтримки ринку праці, включаючи реабілітацію постраждалих регіонів, надання допомоги внутрішньо переміщеним особам, підтримку малих і середніх підприємств та стимулювання створення нових робочих місць. Важливо також забезпечити належну індексацію заробітних плат та соціальних виплат, щоб захистити купівельну спроможність населення в умовах інфляції та економічної нестабільності.

Таким чином, можна зробити висновок, що реальні доходи домогосподарств значно знизилися через коливання валютного курсу,

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

152

високу інфляцію та нестабільну військово-політичну ситуацію. Аналіз структури доходів і витрат домогосподарств показує, що загалом доходи перевищують затверджений державою рівень життя. Однак цих доходів недостатньо для покриття витрат, які дозволили б членам домогосподарства задовольнити рівень споживання. Тому домогосподарствам необхідно шукати способи отримання додаткових доходів для покриття всіх необхідних витрат.

Аналіз показує, що в Україні існує низка проблем, пов'язаних із формуванням і розподілом заробітної плати. Тому це питання потребує подальшого вивчення та вдосконалення, орієнтуючись, насамперед, на європейський досвід і стандарти оплати праці.

Список використаних джерел:

1. Завіновська Г.Т. Економіка праці: [навч. посібник. – К.: КНЕУ, 2003. – 300 с.
2. Мінімальна зарплата в Україні. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/labour/salary/min>
3. Новак І. Мінімальна заробітна плата: методичні підходи до визначення та вплив на ринок праці. Україна: аспекти праці. 2020. № 5. С. 23-29.
4. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>
5. Прожитковий мінімум в Україні 2023. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/labour/wagemin>

Пань Шаоцінь
здобувач другого (магістерського)
рівня вищої освіти
спеціальності 051 "Економіка"
Українського державного університету
імені Михайла Драгоманова
м. Київ, Україна

**НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ
ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ**

153

Науковий керівник – к.е.н., доцент Бицюра Ю.В.

**ХАРАКТЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ ТА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ
НАСЛІДКИ ТРАНСФОРМАЦІЇ ВЛАСНОСТІ В УКРАЇНІ**

Основними передумовами формування приватної, колективної та акціонерної власності в Україні були необхідність подолання монополій державної власності та розвитку конкуренції, а також створення різноманіття форм власності для переходу до соціально орієнтованої ринкової економіки. Це зумовило необхідність роздержавлення і приватизації, що призвело до створення нової системи власності.

Щоб запустити цей процес, уряду необхідно було створити так звану «критичну масу» недержавної власності. Спочатку це потрібно було зробити у виробничому секторі.

Залежно від способу приватизації в Україні вчені виокремлюють такі основні етапи: 1 етап - стихійна або «номінальна» приватизація (кінець 80-х - початок 90-х років); 2 етап - «мала» приватизація (1992-1994 рр.) - мала приватизація підприємств. 3 етап - «безкоштовна» приватизація або приватизація за актом, масова приватизація з використанням приватизаційних цінних паперів, запрошення населення до купівлі акцій великих і середніх підприємств та дрібної власності (1995-1999 рр.); 4 етап - грошова приватизація за індивідуальними процедурами із залученням стратегічних інвесторів (після 1999 р.).

Спочатку процес приватизації регулювався програмами приватизації (1994, 1997, 1998, 1999, 2000-2002 рр.), але надалі орієнтувався на минулі рішення (підходи), особливо ті, що були визначені в Державній програмі приватизації на 2000-2002 рр. та інших документах. Процес здійснювався в «ручному режимі», який був спрямований на. Запропоновані програми приватизації 2003-2008 і 2004-2006 років так і не були затверджені законом.

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

154

Нову державну програму приватизації було ухвалено тільки у 2012-2014 роках [1].

Таким чином, формування нової системи відносин власності в Україні відбувалося без адекватної правової бази, що не могло не позначитися на актуальності та якості цього процесу.

Динаміка даних таблиці 1 показує, що в Україні активно формуються суб'єкти колективної та приватної форм власності: якщо на початок 1997 року в Україні налічувалося 173633 суб'єкти приватної форми власності, то на початок 2004 року - 290304 (зростання на 67,2%). В абсолютному і відносному вираженні в Україні переважають підприємства та організації з колективною формою власності. Так, з 1997 по 2004 рік їхня кількість збільшилася з 340618 до 564500 (зростання на 65,7%), а їхня частка в загальній кількості охоплених - з 55,3 до 57,5%, що є найбільшим показником. Під час приватизації кількість державних підприємств та організацій скоротилася (з 52 836 до 42 935, тобто на 18,7%).

**Таблиця 1. Кількість та частка об'єктів ЄДРПОУ за формами
власності в Україні (на початок року)**

Форма власності	1997		1999		2001		2003		2004	
	К-ть, од.	%	К-ть, од.	%	К-ть, од.	%	К-ть, од.	%	К-ть, од.	%
Державна	52836	8,6	43776	6,0	43060	5,2	42484	4,5	42935	4,4
Комунальна	44558	7,2	58078	8,0	63707	7,6	70231	7,5	74252	7,6
Приватна	173633	28,2	210596	28,9	244788	29,3	277679	29,7	290304	29,6
Колективна	340618	55,3	408951	56,2	475759	57,0	536620	57,4	564500	57,5
у т.ч. акціонерна	30922	5,0	35693	4,9	34942	4,2	35061	3,7	34662	3,5
Міжнародних орг. та юросіб інших держав	4041	0,7	6606	0,9	7572	0,9	8564	0,9	9063	0,9
Всього	615686	100	728007	100	834886	100	935578	100	981054	100

Джерело: складено автором за даними: [7, с.319; 5, с.307]

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

155

Власність на засоби виробництва характеризує сутність відносин власності в національній економіці, включно з механізмами розподілу і привласнення ресурсів, продуктів і доходів. Власники засобів виробництва здебільшого привласнюють результати виробництва.

У період з 1990 по 2003 рік структура власності на основні фонди в Україні істотно змінилася. Так, частка державної власності зменшилася з 81,3% до 29,9%, колективної - збільшилася з 13,3% до 40,7%, приватної - зменшилася з 5,4% до 4,2% (табл. 2). Станом на 2003 рік на частку державної та комунальної власності припадало більше половини (54,6%) усіх основних фондів економіки. Таким чином, у результаті політики лібералізації економіки держава була фактично виключена з активної економічної політики.

Таблиця 2. Структура основних засобів за формами власності в Україні

Форма власності	1990	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Державна	81,3	51,1	49,6	45,8	40,0	39,0	32,6	32,1	30,4	29,9
Комунальна		10,9	9,3	10,9	12,6	14,3	21,9	23,3	23,8	24,8
Приватна	5,4	2,0	1,7	1,9	2,2	2,4	4,0	4,3	4,3	4,2
Колективна	13,3	35,9	39,3	41,3	45,1	44,1	41,3	40,1	41,1	40,7
Міжнародних організацій та юросіб інших держав	-	0,1	0,1	0,1	0,1	0,2	0,2	0,2	0,4	0,5

Джерело: складено автором за даними: [7, с.320; 6, с.314; 5, с. 308]

Одним з аргументів реформаторів на користь приватизації була низька ефективність державних підприємств. Однак аналіз їхньої соціально-економічної ефективності спростовує цей аргумент. Так, у 2003 році обсяг промислової продукції на одне підприємство державних підприємств становив 34,207 млн грн, колективних - 6,009 млн грн, а приватних - лише 0,353 млн грн [6, с. 106, 317]. Рентабельність виробництва державних підприємств становила 12,1%, приватних - 13,3%, колективних - 8,2% [6, с.316]. Таким чином, державні підприємства мають

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

156

потужну виробничу базу і можуть бути високорентабельними (якщо їх штучно не заганяють у банкрутство з метою «наживи»).

Зі зростанням виробництва, у період з 2001 по 2003 рік, норма прибутку на випуск продукції зросла з 7,2 до 12,1% для державних підприємств, з 10,3 до 13,3% для приватних підприємств і з 4,5 до 8,2% для колективних підприємств [5, с.308; 12, с.316], що свідчить про тенденцію збільшення валових прибутків. Це означає, що 2003 року, наприклад, державні підприємства отримали прибуток у розмірі 0,12 грн. на гривню, витрачену на виробництво.

За останніми даними Міністерства економіки України, загальна питома вага державного сектору у національній економіці стабілізувалась на рівні 8-10%. При цьому за окремими показниками спостерігалось зменшення його частки. Зокрема, Питома вага кількості суб'єктів господарювання державного сектору в економіці України за період 2010-2020 рр. зменшилась з 1,0 до 0,5%. Питома вага чистого доходу (виручки) від реалізації продукції суб'єктів господарювання державного сектору економіки зменшилась з 9,2 до 6,6%. Частка кількості працівників державного сектору економіки зменшилась з 15,5 до 11,5%. Це свідчить про активне формування і чисельне домінування економічних суб'єктів недержавної форми власності в Україні і про те, що більшість робочих місць в Україні забезпечують підприємства приватної та колективної форм власності.

Трансформація структури власності призвела до масштабної та швидкої зміни правового статусу державних підприємств. Однак це не є достатнім засобом для підвищення виробничої ефективності новостворених недержавних підприємств. Декларовані основні цілі трансформації власності (прискорення економічного розвитку, його якісна перебудова, досягнення істотного економічного ефекту та забезпечення

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

157

значного підвищення рівня життя населення, на якому воно базується) не були значною мірою враховані під час ухвалення рішень та підмінені необхідністю швидкої зміни колишньої суспільно-політичної системи. Приватизація здійснювалася без урахування критеріїв соціальної та економічної ефективності й охопила практично всі галузі народного господарства (навіть стратегічно важливі).

Таблиця 3. Частка державного сектору у складі економіки за 2010-2020 рр.

Роки	Питома вага кількості суб'єктів господарювання державного сектору економіки, %	Питома вага чистого доходу (виручки) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) суб'єктів господарювання державного сектору економіки, %	Питома вага середньої кількості працівників суб'єктів господарювання державного сектору економіки, %	Питома вага капітальних інвестицій суб'єктів господарювання державного сектору економіки, %	*Питома вага державного сектору економіки, %
2010	1,0	9,2	15,5	н/д	9,2
2011	0,9	10,1	14,9	н/д	10,4
2013	0,7	9,2	15,6	9,0	9,8
2014	0,7	8,9	15,1	11,3	10,3
2015	0,6	11,4	15,8	9,3	11,3
2016	0,7	11,0	15,4	9,7	11,1
2017	0,6	8,6	13,2	7,7	9,4
2018	0,6	8,2	12	8,3	8,9
2019	0,5	7,6	11,9	7,6	8,3
2020	0,5	6,6	11,5	7,7	8,0

* Питома вага державного сектору економіки розрахована відповідно до наказу Мінекономрозвитку України від 20.12.2012 №1466 зі змінами, на підставі показників, наданих Державною службою статистики України (лист від 20.07.2015 № 04.1-07/131-15)

Джерело: складено автором за даними: [3]

На думку В. Рибалкіна та І. Лазні, критеріями приватизації в Україні є: підвищення ефективності виробництва, стимулювання випуску продукції, поліпшення економічної ситуації в країні, прискорення НТІ, вдосконалення державної фінансової системи, посилення стимулів до

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

158

раціонального господарювання та досягнення більшої соціальної справедливості [4, с. 222].

На думку С. Мочерного [2], для здійснення докорінної трансформації власності в Україні недостатньо роздержавлення економіки, істотного зниження питомої ваги державної власності (з 92% до приблизно 35%) та подальшого забезпечення формування інших форм власності, необхідно також радикально реформувати всі елементи цієї системи виробничих відносин. Це означає докорінну зміну форм привласнення засобів виробництва, робочої сили та предметів споживання у цінах, заробітній платі, розподілі прибутку та ін. Це вимагає одночасної зміни кількісних і кількісних параметрів, що впливають на формування власності. Це вимагає одночасної зміни кількісної структури власності (наприклад, співвідношення між заробітною платою і прибутком, прибутком і цінами тощо).

В умовах стрімкої приватизації розробка і впровадження ефективних економічних механізмів, що дають змогу реалізувати переваги різних форм власності, відійшли на другий план. Масштабна приватизація призвела до розпаду великих підприємств, тобто виділення дрібних розрізаних структурних одиниць у самостійні юридичні особи. Разом із розвалом відбулося і злиття підприємств, але не за ознакою соціально-економічної ефективності, а за принципом належності до тієї чи іншої фінансово-промислової групи.

Орієнтуючись на ліберальну модель, формування оптимальної системи власності було підірване недостатнім захистом статусу вітчизняних виробників (наприклад, скорочення можливостей економічного відтворення вітчизняних підприємств, масштабні банкрутства, занепад цілих галузей та деформація їхніх структур). Формування відносин власності було спрямоване на розпад суб'єктів

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

159

власності, зниження їхнього відтворювального потенціалу, децентралізацію та розосередження виробництва. На нашу думку, на тлі глобалізації світової економіки в нашій країні цілеспрямовано реалізовувалася ліберальна модель, спрямована на підпорядкування української економіки транснаціональному капіталу.

Список використаних джерел:

1. Державна програма приватизації на 2012-2014 роки. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4335-17>
2. Мочерний С. Власність і особливості її розвитку в розвинутих країнах світу // *Економіка України*. – 1994. – №4. – С. 48–57.
3. *Питома вага державного сектору в економіці / Сайт Міністерства економіки України.* URL: <https://me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&id=3f9cbf0b-24bf-48f8-8360-04d559e41d60&tag=UpravlinniaDerzhavnimSektoromEkonomikils>
4. Рибалкін В. О. *Теорія власності* / В. О. Рибалкін, І. В. Лазня. – К.: Логос. 2000. – 279 с.
5. *Статистичний щорічник України за 2001 рік / Держ. комітет статистики України; [за ред. О. Г. Осауленка].* – К.: Техніка, 2002. – 644 с.
6. *Статистичний щорічник України за 2003 рік / Держ. комітет статистики України; [за ред. О. Г. Осауленка].* – К.: Консультант, 2004. – 631 с.
7. *Статистичний щорічник України за 2004 рік / Держ. комітет статистики України; [за ред. О. Г. Осауленка].* – К.: Консультант, 2005. – 591 с.

Лю Гуанюань
здобувач другого (магістерського)
рівня вищої освіти
спеціальності 051 "Економіка"
Українського державного університету
імені Михайла Драгоманова
м. Київ, Україна

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

160

Науковий керівник – к.е.н., доцент Бицюра Ю.В.

АНАЛІЗ РІВНЯ СТАЛОГО ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

21 серпня 2019 року Кабінет міністрів України затвердив 183 показники, за якими мають збиратися дані для моніторингу виконання 17 Цілей сталого розвитку [1], зобов'язавши Держкомстат забезпечити збір таких даних, розрахувати показники та згодом визначено перелік органів, відповідальних за розрахунок показників і їхнє подальше подання до Держкомстату. Наприклад, Міністерство економіки має надавати Держкомстату інформацію про кількість проєктів державно-приватного партнерства за регіонами та по Україні загалом кожного січня.

Наступним кроком України на шляху до досягнення цілей сталого економічного розвитку (ЦСЕР) став Указ Президента України від 30 вересня 2019 року «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року» [2]. Указ визначає цілі сталого розвитку країни як додаткові критерії для підготовки прогностичних і програмних документів та проєктів нормативно-правових актів. Президент України також ухвалив рішення забезпечити виконання Україною ЦСЕР до 2030 року, що повністю відповідатиме глобальним ЦСЕР, визначеним у Порядку денному ООН, та доручив КМУ провести аналіз прогностичних і програмних документів з урахуванням ЦСЕР України та визначити механізми їх досягнення, включно із створенням ефективної системи реалізації ЦСЕР у країні з наступним щорічним звітуванням.

З ініціативи Міністерства економіки було розроблено систему моніторингу реалізації ЦСЕР в Україні. У результаті Державною службою статистики та Міністерством економіки було підготовлено перший

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

161

моніторинговий звіт «Цілі сталого розвитку - Україна 2019» [3], у якому було подано інформацію про національні показники за 17 цілями. Таким чином, було започатковано процес моніторингу реалізації ЦСЕР в Україні.

15 вересня 2017 року Уряд України представив Національну доповідь «Цілі сталого розвитку: Україна», яка визначає базові показники для досягнення ЦСЕР [4]. У доповіді представлені результати адаптації 17 глобальних ЦСЕР з урахуванням специфіки національного розвитку.

З 2016 року глобальне видання Звіту про сталий розвиток надає найновіші дані для відстеження та рейтингу ефективності всіх держав-членів ООН щодо ЦСЕР. Видання 2024 р. було написано групою незалежних експертів Центру трансформації Цілей сталого розвитку, ініціативи Мережі рішень для сталого розвитку [5].

Основними складовими індексу сталого економічного розвитку є оцінки за 17 Цілями сталого економічного розвитку, що охоплюють економічні, соціальні та екологічні аспекти розвитку. Вони включають:

- Боротьба з бідністю та голодом (ЦСЕР 1 і 2) – зниження рівня бідності та забезпечення продовольчої безпеки.
- Здоров'я та добробут (ЦСЕР 3) – підтримка високих стандартів охорони здоров'я.
- Якісна освіта та гендерна рівність (ЦСЕР 4 і 5) – рівний доступ до якісної освіти та підтримка гендерної рівності.
- Чиста вода, санітарія та доступна енергія (ЦСЕР 6 і 7) – доступ до чистої води, санітарних послуг та безпечної енергії.
- Гідна праця та економічне зростання (ЦСЕР 8) – забезпечення гідних умов праці та сприяння економічному зростанню.
- Інновації та інфраструктура (ЦСЕР 9) – розвиток інноваційних технологій та інфраструктури.
- Розвиток міст, боротьба зі зміною клімату (ЦСЕР 11 і 13) –

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

162

створення сталих міст та адаптація до змін клімату.

- Збереження біорізноманіття (ЦСЕР 14 і 15) – збереження життя на суходолі та під водою.

- Мир та справедливість (ЦСЕР 16) – сприяння миру, справедливості та ефективним інституціям.

Серед країн-лідерів за індексом сталого економічного розвитку виділяються скандинавські країни, такі як Швеція, Данія та Фінляндія. Їх успіх обумовлений політиками, спрямованими на підтримку високих стандартів охорони здоров'я, рівний доступ до освіти, перехід на відновлювані джерела енергії та впровадження ефективних екологічних стандартів.

В звіті "Sustainable Development Report 2024" [5] представлено кілька ключових показників, які характеризують сталий розвиток України. Основні показники включають наступні:

- Доступ сільського населення до доріг із твердим покриттям: 99.9% (2024 рік).

- Використання Інтернету населенням: 79.2% (2021 рік).

- Підписки на мобільний широкопasmовий Інтернет (на 100 осіб): 80.1 (2021 рік).

- Індекс логістичної інфраструктури: 2.4 (оцінка від 1 до 5, де 5 — найкраще, 2023 рік).

- Середній бал трьох провідних університетів за рейтингом Times Higher Education: 30.1 (2024 рік).

- Статті, опубліковані в наукових журналах (на 1 000 населення): 0.4 (2022 рік).

- Витрати на дослідження і розробки (% від ВВП): 0.3% (2022 рік).

Проаналізуємо ці показники, що характеризують рівень сталого економічного розвитку в Україні.

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

163

1. Рівень бідності. Згідно з останніми даними, рівень бідності в Україні залишається високим, особливо серед сільського населення та осіб, зайнятих у неформальному секторі економіки. За даними Світового банку, приблизно 23% населення України вважається бідним за національними критеріями, а значна частина населення знаходиться на межі бідності.

Основними причинами високого рівня бідності є економічна нестабільність, низькі доходи населення, зростання інфляції та слабка соціальна підтримка. Війна на сході України також негативно вплинула на добробут населення, зокрема у зонах, що постраждали від бойових дій.

2. Гідна праця та економічне зростання. Ситуація на ринку праці в Україні залишається складною через низький рівень заробітних плат та обмежені можливості працевлаштування, особливо для молоді та жінок. Рівень безробіття в Україні в 2023 році становив приблизно 9%, що свідчить про необхідність активізації політики у сфері зайнятості.

Показники економічного зростання України демонструють нестабільність, що обумовлено як внутрішніми факторами, так і глобальними економічними викликами. ВВП України зростав у середньому на 2-3% на рік до 2022 року, але темпи зростання залишаються нижчими за середні показники країн Європейського Союзу.

3. Здоров'я та добробут. Стан здоров'я українців продовжує залишатися критичним фактором, що впливає на соціально-економічний розвиток країни. За останніми даними, очікувана тривалість життя в Україні становить близько 72 років, що є нижчим за середні показники в ЄС.

Хоча реформа системи охорони здоров'я в Україні передбачала покращення якості та доступності медичних послуг, багато громадян все ще стикаються з проблемами обмеженого доступу до медичних установ,

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

164

особливо в сільських районах.

Психічне здоров'я та рівень добробуту українців також піддаються значним негативним впливам через економічні труднощі та соціальну нестабільність. Зростання рівня стресу, пов'язаного з економічними проблемами та війною, негативно позначається на загальному добробуті населення.

4. Доступ сільського населення до доріг із твердим покриттям (99.9%). Високий рівень доступу сільського населення до доріг з твердим покриттям свідчить про покращення транспортної інфраструктури в Україні. Це важливий показник для стимулювання економічного розвитку регіонів і зменшення логістичних витрат. Порівняно з іншими країнами регіону, Україна має високий рівень доступу до транспортної інфраструктури, що є позитивним фактором для розвитку сільських територій.

5. Використання Інтернету населенням (79.2%). Показник проникнення Інтернету в Україні демонструє значний прогрес, проте все ще відстає від середніх показників країн ЄС, де цей показник наближається до 90-95%. Збільшення доступу до Інтернету є важливим чинником для підвищення економічної активності, розвитку електронної комерції та цифровізації послуг в Україні.

6. Мобільні широкосмугові підписки (80.1 на 100 осіб). Показник мобільних підписок демонструє високу частку населення, яке користується сучасними комунікаційними технологіями. Це свідчить про прогрес у сфері цифровізації та поширення інтернет-послуг.

7. Індекс логістичної інфраструктури (2.4 з 5). Оцінка логістичної інфраструктури України на рівні 2.4 свідчить про наявність викликів у розвитку транспортних мереж і логістичних послуг, які можуть стримувати економічний розвиток. Порівняно з країнами ЄС, цей

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

165

показник потребує значного покращення для підвищення конкурентоспроможності на міжнародному рівні.

8. Витрати на дослідження і розробки (0.3% від ВВП). Інвестиції у дослідження та розробки залишаються на низькому рівні, що стримує інноваційний розвиток країни. Для порівняння, середній показник країн ОЕСР становить близько 2.4% від ВВП. Недостатнє фінансування науки і технологій є серйозною перешкодою для довгострокового економічного зростання та конкурентоспроможності на глобальних ринках.

9. Публікації в наукових журналах (0.4 на 1000 населення). Низький рівень наукових публікацій свідчить про обмежені можливості розвитку наукових досліджень в Україні. Це може бути наслідком недостатнього фінансування науки, а також відсутності стимулів для молодих науковців.

Аналіз складових цілей сталого розвитку в Україні показав, що країна має значні можливості для покращення показників, пов'язаних із рівнем бідності, гідною працею та здоров'ям населення. Зусилля з удосконалення економічної політики, інвестицій у соціальні програми та підтримки зайнятості можуть суттєво сприяти підвищенню рівня добробуту населення та забезпеченню сталого розвитку в довгостроковій перспективі. Отже, для покращення рівня сталого економічного розвитку в Україні необхідні економічні реформи, посилення соціальних програм та активізація екологічних ініціатив.

Список використаних джерел:

1. *Перетворення нашого світу: Порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 року.* URL: https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/migration/ua/Agenda2030_UA.pdf
2. *Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року. Указ Президента України від 30 вересня 2019 року №722/2019.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019>

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

166

3. Цілі сталого розвитку – Україна. 2019. Моніторинговий звіт. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/menu/st_rozv/publ/SDGs-MonitoringReport_v08_24.09.2019.pdf

4. 2017 Baseline National Report "Sustainable Development Goals: Ukraine", UNDP in Ukraine. URL: <http://www.ua.undp.org/content/ukraine/en/home/library/sustainable-development-report/sustainable-development-goals--2017-baseline-national-report.html>

5. Sachs, J.D., Lafortune, G., Fuller, G. (2024). *The SDGs and the UN Summit of the Future. Sustainable Development Report 2024*. Paris: SDSN, Dublin: Dublin University Press. 10.25546/108572
<https://s3.amazonaws.com/sustainabledevelopment.report/2024/sustainable-development-report-2024.pdf>

Загорний А. А.,
здобувач першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти
спеціальності 051 "Економіка"
Національного університету «Києво-Могиллянська академія»,
м. Київ, Україна

ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА ТА ОСНОВНІ НАПРЯМИ ЇЇ ПІДВИЩЕННЯ В УКРАЇНІ

Актуальність теми обумовлена тим, що економічна безпека є однією з найважливіших складових національної безпеки України. Вона визначає здатність країни задовольняти потреби населення, протистояти зовнішнім економічним загрозам і забезпечувати економічний розвиток.

Проведене дослідження показало, що економічна безпека України набуває особливої актуальності в умовах постійної зміни геополітичної ситуації, глобалізації економіки, зростання кіберзагроз та гібридної війни з

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

167

росією. Зовнішні виклики економічній безпеці України включають: економічну експансію з боку росії та інших країн, що може призвести до втрати контролю над стратегічними галузями економіки та ключовими активами; глобалізацію економіки, яка робить Україну більш вразливою до зовнішніх шоків, таких як фінансові кризи, коливання цін на світових ринках та економічні санкції ж зростання кіберзагроз, що може призвести до крадіжки даних, порушення роботи критичної інфраструктури та дестабілізації фінансової системи, зміна клімату, яка може негативно вплинути на сільське господарство, водні ресурси та енергетичну безпеку, що, в свою чергу, може призвести до дефіциту продовольства, енергоресурсів та зростання цін. Внутрішні виклики економічній безпеці України включають: війну, яка дестабілізує економічну систему, руйнує інфраструктуру та призводить до відтоку капіталу; корупцію, яка підриває основи економіки, веде до неефективного використання ресурсів та дискредитує владу; тіньову економіку, яка робить економіку менш прозорою, знижує податкові надходження та веде до недобросовісної конкуренції; недостатній рівень інвестицій, що стримує економічне зростання та модернізацію економіки; недосконалість системи державного управління, яка робить її неефективною та нездатною адекватно реагувати на зовнішні та внутрішні виклики. Існуюча система економічної безпеки України потребує удосконалення з урахуванням нових викликів. Необхідно: розробити комплексний підхід до оцінки та підвищення економічної безпеки України, який враховує як зовнішні, так і внутрішні виклики; підвищити ефективність роботи органів державної влади, які відповідають за економічну безпеку; удосконалити законодавство у сфері економічної безпеки; підвищити рівень економічної та інформаційної культури населення; створити сприятливі умови для розвитку вітчизняного

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

168

виробництва; підвищити рівень конкурентоспроможності української економіки.

Економічна безпека - це стан національної економіки, за якого забезпечується її стійкість до внутрішніх і зовнішніх загроз, ефективне задоволення потреб населення країни, а також конкурентоспроможність національної економіки у світовій системі господарювання. Вона має такі складові: економічна незалежність, стійкість і стабільність національної економіки, здатність до саморозвитку та прогресу.

До структури економічної безпеки належать: макроекономічна, фінансова, зовнішньоекономічна, інвестиційна, соціальна, науково-технологічна, енергетична, демографічна та продовольча безпеки (див. рис. 1).

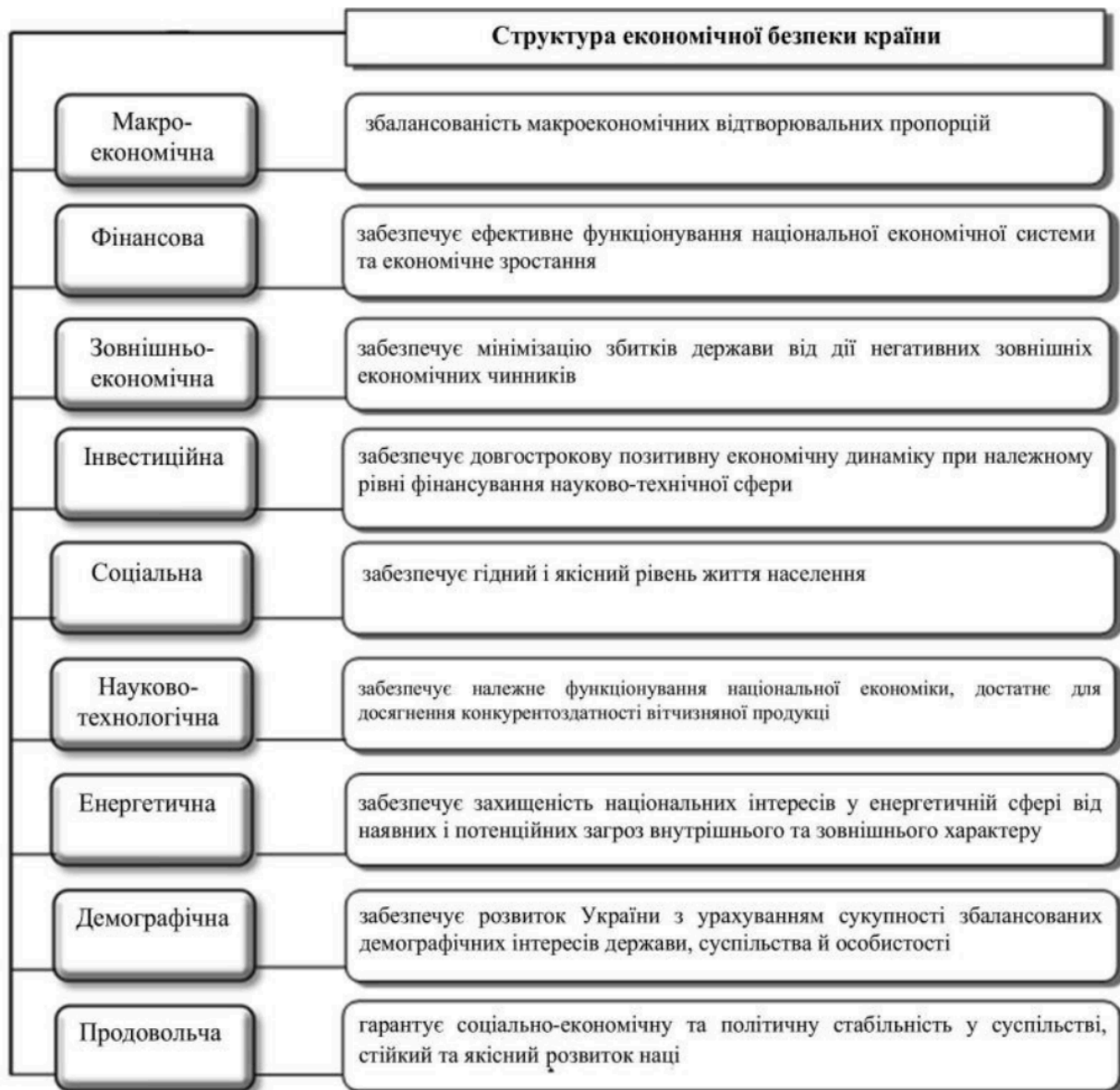
Стратегія національної безпеки України визначає напрями й основні зусилля державної політики національної безпеки в інтересах обстоювання національних інтересів України в конкретній обстановці існуючих і таких, що зароджуються, загроз і викликів національним інтересам. Вона також визначає чітку позицію керівництва виконавчої гілки влади щодо ролі й місця України в сучасному світі, а також щодо інтегрального магістрального задуму на певну перспективу в державній політиці.

У системі показників (індикаторів) економічної безпеки виділяють:

- рівень і якість життя населення країни;
- темпи інфляції; - рівень безробіття;
- економічне зростання чи спад;
- дефіцит державного бюджету;
- державний борг;
- зв'язки зі світовою економікою;
- стан національних золотовалютних резервів;
- діяльність тіньової економіки в країні.

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

169

Рис. 1 Складові економічної безпеки країни [1]

В роботі розглянуто та визначено протидію таким чинникам, що негативно впливають на рівень економічної безпеки в Україні: економічні злочини і корупція, тіньова економіка і недобросовісна конкуренція, ухилення від економічних санкцій шляхом використання криптовалют.

Економічна злочинність – це сукупність суспільно-небезпечних діянь, що посягають на валютно-фінансову систему країни, вчинених на певній території за певний період часу. Для протидії економічній злочинності необхідно удосконалювати законодавство, створювати

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

170

спеціалізовані підрозділи для боротьби з нею, забезпечити прозорість і відкритість державних закупівель, підтримувати добросовісність в державному секторі, розвивати міжнародне співробітництво [2].

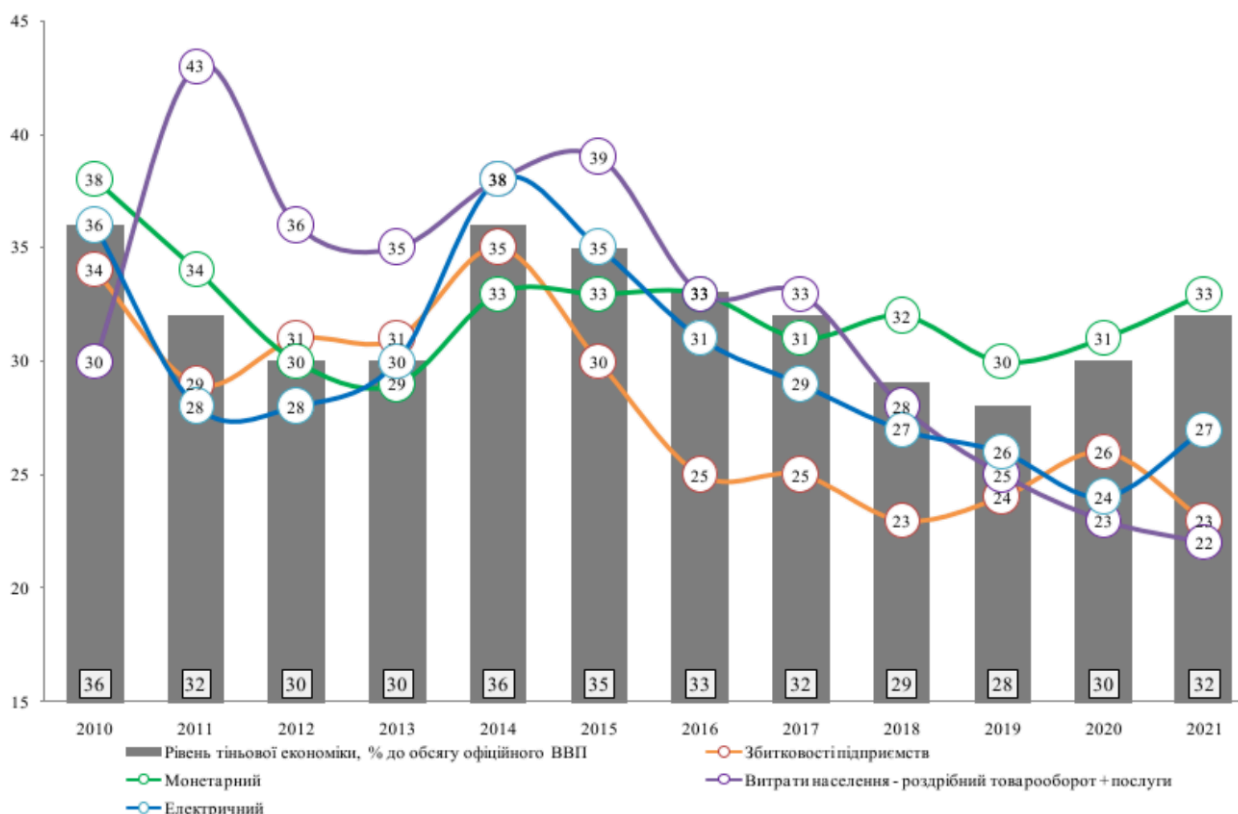
Корупція (від лат. corrumpere — псувати) являє собою негативне суспільне явище, яке проявляється в злочинному використанні службовими особами, громадськими і політичними діячами їх прав і посадових можливостей з метою особистого збагачення. Протидія визначається за такими ж методами, як і для боротьби з економічними злочинами.

Недобросовісною конкуренцією є будь-які дії у конкуренції, що суперечать торговим та іншим чесним звичаям у господарській діяльності. У роботі проаналізовано звіт Антимонопольного комітету за 2022 рік. Відповідно до нього встановлено, що в Україні на ринку природних монополій діють наступні компанії: ТОВ «Оператор ГТС України», АТ «Укртрансгаз», ТОВ «ГК «Нафтогаз Трейдинг». Зокрема Комітет розглядав скарги відносно перелічених підприємств з питань недобросовісної конкуренції. Тривають слідчі дії стосовно з'ясування причетності даних компаній до порушення Закону «Про захист від недобросовісної конкуренції». Однак компанії отримали рекомендації, виконання яких вплинуло на суспільний добробут на суму понад 808,1 млн грн.

Тіньова економіка – це економічна діяльність, яка не враховується офіційною статистикою та не відображається в ВВП. Вона існує в кожній країні. Однак у деяких країнах тіньова економіка знаходиться на рівні, який не має значного впливу на економіку. Переважно в таких країнах частка тіньової економіки приблизно 5-12% ВВП. В роботі проаналізовано звіт міністерства економіки за 2021 рік. Де була опублікована динаміка зміни рівня тіньової економіки України (див. рис. 2).

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

171

Рис. 2. Динаміка зміни рівня тіньової економіки в Україні [3, с. 4]

До методів можна віднести: зменшення податкового навантаження, удосконалення системи оподаткування, запровадження заходів проти незаконної діяльності, створення сприятливого бізнес-клімату, просвітницька робота.

Криптовалюта - віртуальні гроші, які відрізняються від фіатних коштів тим, що не мають свого фізичного вираження. Використовуючи такі свої переваги (анонімність, швидкість трансакцій, дешеві трансакції), вона стає ключовим засобом ухилення від деяких економічних санкцій.

Для того щоб ухилитися від економічних санкцій, використовуючи криптовалюти, необхідно скористатися офшорними зонами, майнерами та криптобіржею. Умовна країна Р., щоб продати свою нафту, отримує від покупців криптовалюту з криптобіржі або офшорних зон, після отримання платежу, країна Р. відправляє нафту покупцеві через посередників. Скоріш за все такою ж схемою скористалася українська компанія «Мотор Січ», яка

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

172

«прославилася» тим, що продавала двигуни для військової авіації росії, при посередництві азіатських країн, навіть під час повномасштабної війни. Таким чином компанія не лише допомогла країні-агресорці, а й порушила санкції, які були накладені на рф.

Для протидії цьому деякі країни запровадили проекти законів, спрямованих на посилення правил використання та обігу цифрових активів у різних формах. Таким чином росіянам стало важче зареєструвати новий акаунт на нових біржах (використовуючи КУС – know your customer). Проте повністю заблокувати можливість такого ухилення поки, на жаль, неможливо.

Список використаних джерел:

1. *Методика розрахунку рівня економічної безпеки України URL: http://me.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=97980&cat_id=38738*
2. *Волженкин Б. В. Преступления в сфере экономической деятельности (экономические преступления) / СПб.: Юридический центр Пресс, 2002. - 641с*
3. *Звіт Міністерства Тенденції тіньової економіки 2021 URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&id=e384c5a7-6533-4ab6-b56f-50e5243eb15a&tag=TendantsiiTinovoiEkonomik>*

Федорцов-Крижний В. А.

здобувач першого (бакалаврського)

рівня вищої освіти

Віденського економічного університету,

Відень, Австрія

МОНЕТАРНА ПОЛІТИКА: ПРОБЛЕМИ ТА ВИКЛИКИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Питання фінансової стабільності є як ніколи гострим на сьогоднішній день. Роль монетарної політики в умовах війни в Україні є

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

173

важливим для розуміння її впливу на економічну стабільність країни. У сучасному світі, де економіки чутливі до зовнішніх і внутрішніх шоків, здатність Центрального банку швидко адаптуватися та ефективно відповідати на фінансові виклики є ключовою для забезпечення фінансової стабільності. Військовий конфлікт унікально впливає на економіку, вимагаючи особливих підходів до управління інфляцією, підтримки ліквідності фінансової системи, та забезпечення фінансування оборонних потреб. Ця наукова робота має на меті визначити стратегії монетарної політики, які були б ефективними в умовах війни, сприяючи економічному відновленню та зростанню в воєнний та післявоєнний період.

Розглянемо досвід різних країн у боротьбі з інфляцією та забезпеченні макроекономічної стабільності під час воєнного стану.

У 1980-х роках інфляція в Ізраїлі вийшла з-під контролю і досягла рівня гіперінфляції. До 1984 року рівень інфляції злетів до 445%. Така екстремальна інфляція призвела до впровадження політики економічної стабілізації в липні 1985 року, яка включала:

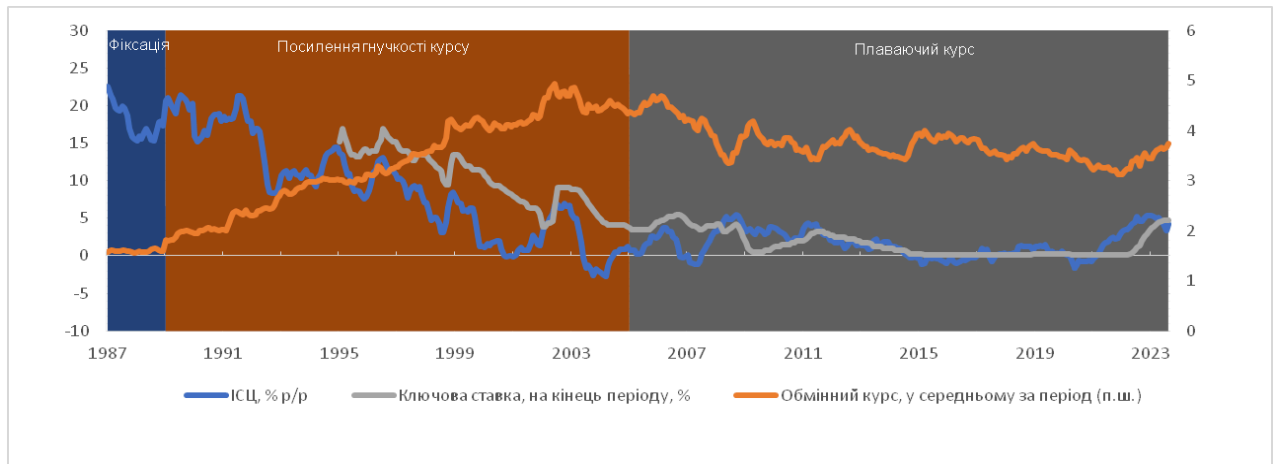
- замороження цін і зарплат: критично важливим елементом політики було повне заморожування цін і заробітної плати в усіх сферах. Це означало, що ціни на товари та послуги, заробітна плата, а також будь-які контракти були зафіксовані на існуючому рівні. Це заморожування було прямим і негайним заходом, спрямованим на зупинення інфляційної спіралі;

- призупинення дії механізму прив'язки: однією з унікальних особливостей ізраїльської економіки на той час був механізм прив'язки, коли заробітна плата, ціни та фінансові контракти коригувалися відповідно до рівня інфляції. Політика економічної стабілізації призупинила дію цього механізму, щоб розірвати цикл інфляційного тиску;

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

174

- регулювання обмінного курсу та зовнішньої торгівлі: Політика включала заходи зі стабілізації обмінного курсу та управління зовнішньою торгівлею. Це було важливо для запобігання інфляції, спричиненої девальвацією, особливо враховуючи залежність країни від імпорту багатьох товарів першої необхідності [1].

Рис 1. ІСЦ, офіційний обмінний курс та ключова процентна ставка ЦБ Ізраїлю

Складено автором а даними [2;3]

Протягом 1990-х років Ізраїль змістив акцент на досягнення цінової стабільності. Це передбачало перехід від якоря обмінного курсу до якоря інфляційного таргетування. Банк Ізраїлю використовував різноманітні монетарні заходи для поступового зниження інфляції. Наприклад, він скористався позитивним шоком пропозиції, спричиненим великою імміграцією з пострадянських республік на початку 1990-х років, щоб підтримувати реальну процентну ставку, яка ефективно знизила як цільову, так і фактичну інфляцію. Стабілізація і рух до цінової стабільності мали кілька позитивних наслідків. Це призвело до поступового зникнення доларизації на ринку нерухомості, і уряд отримав можливість випускати неіндексовані довгострокові боргові зобов'язання за нижчими відсотковими

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

175

ставками. Стабілізаційні зусилля значно зменшили передачу впливу змін обмінного курсу на внутрішню інфляцію [1].

Реалізація цих заходів призвела до різкого зниження темпів інфляції. До кінця 1985 року інфляція значно знизилася, а економіка почала демонструвати ознаки стабілізації. Шлях країни від гіперінфляції до цінової стабільності підкреслює критичну роль добре скоординованої економічної політики та потенційні переваги фіксованого обмінного курсу для стримування реактивної інфляції.

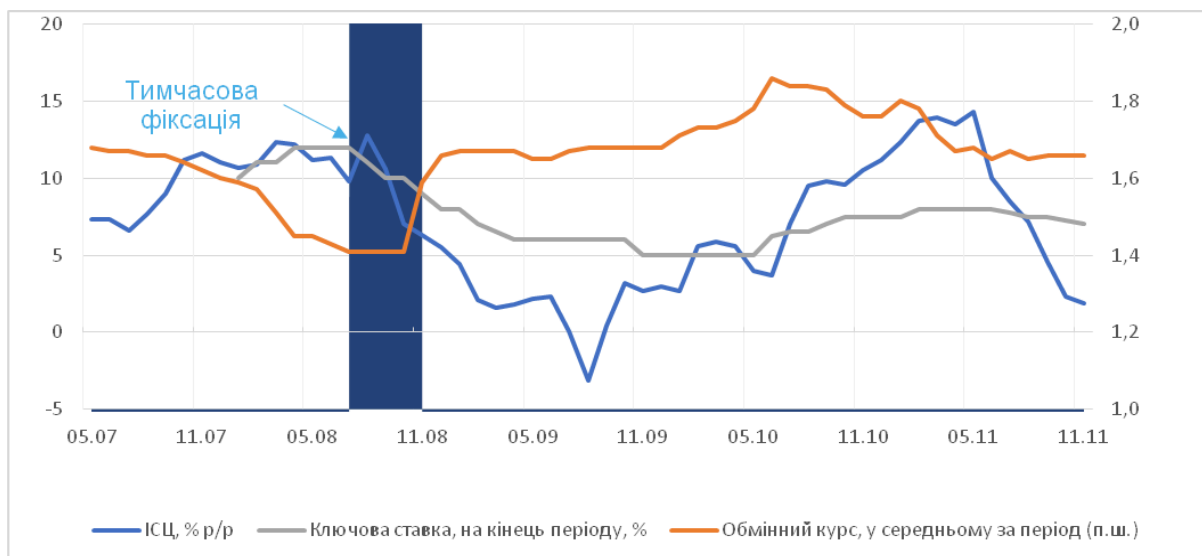
У Грузії до серпня 2008 року діяв режим плаваючого обмінного курсу. В умовах військового вторгнення російської федерації ЦБ Грузії тимчасово зафіксував обмінний курс ларі до дол. США для уникнення розгортання панічних настроїв, урівноваження ситуації на валютному ринку та забезпечення макрофінансової стабільності [4]. Проте валютні інтервенції, завдяки яким підтримувалася фіксація, виснажували міжнародні резерви країни: за серпень 2008 року їх обсяг знизився на 23% порівняно з показником за попередній місяць [4]. Тож уже в першій декаді листопада 2008 року ЦБ Грузії прийняв рішення скоригувати курс ларі до долара США як проміжний крок на шляху повернення до плаваючого курсоутворення. Курс у два кроки послабився на 15%: 4 жовтня 2008 року на 4% та 10 жовтня 2008 року на 11%. Новий рівень курсу ЦБ вважав рівноважним з огляду зокрема на негативний прогноз платіжного балансу та суттєву переоціненість курсу ларі через різке зміцнення долара США до інших валют в умовах розгортання останньої світової фінансової кризи. Протягом двох наступних днів після девальвації ЦБ здійснював активні інтервенції для стабілізації курсу на новому рівні та відновлення довіри до ларі. Надалі ЦБ суттєво скоротив щоденні обсяги інтервенцій, а вже в січні 2009 року перейшов до режиму ІТ. Водночас протягом 2009–2013 років

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

176

обмінний курс утримувався у відносно вузькому діапазоні 1.6-1.8 лар за 1 дол. США.

Рис 2. ІСЦ, офіційний обмінний курс та ключова процентна ставка ЦБ Грузії

Складено автором за даними [5].

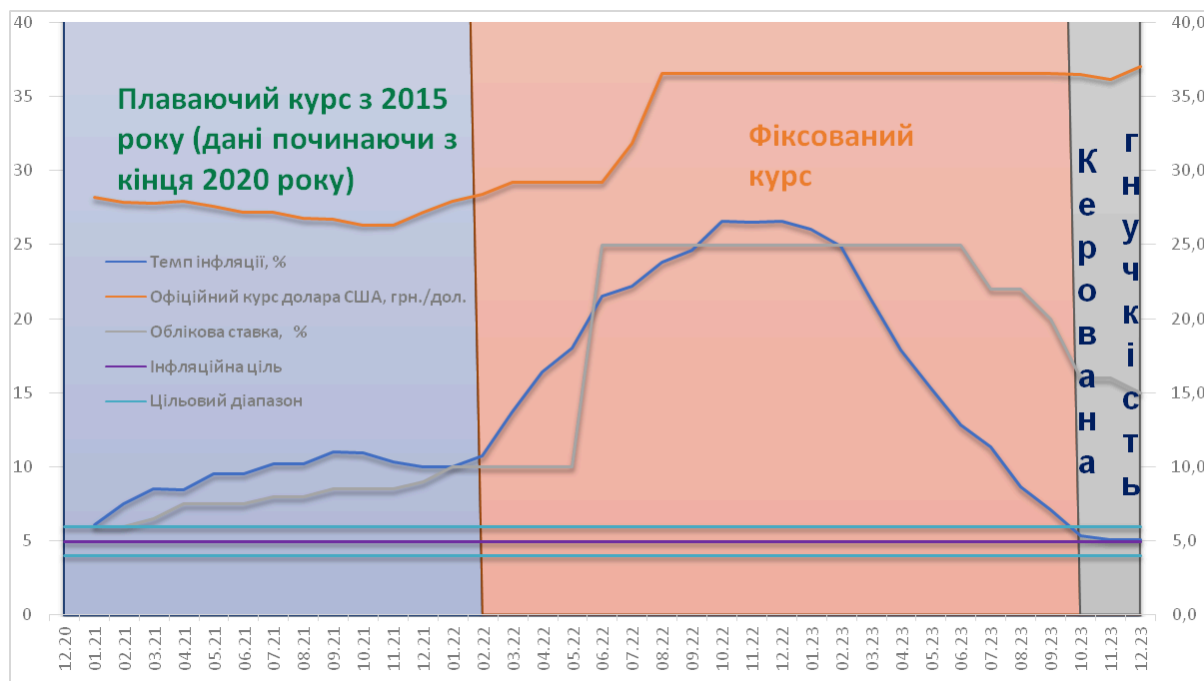
Протягом 2022 та 2023 років монетарна політика України, яку проводив НБУ, зазнала значних змін та адаптацій у відповідь на виклики, спричинені повномасштабною війною та її економічними наслідками. Спочатку НБУ підтримував фіксований обмінний курс української гривні до долара США. Ця політика була спрямована на стабілізацію валютного ринку та уникнення паніки, особливо одразу після початку війни. НБУ також запровадив низку тимчасових адміністративних обмежень на валютні операції та транскордонний рух капіталу.

Однак проаналізувавши міжнародний досвід виникли побоювання, що така політика може вичерпати свій стабілізаційний потенціал і призвести до макроекономічних дисбалансів, що потенційно може спровокувати фінансово-економічну кризу. Тому в квітні 2022 року, невдовзі після запровадження фіксованого обмінного курсу, НБУ оголосив про намір повернутися до режиму інфляційного таргетування з плаваючим

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

177

обмінним курсом, як тільки будуть створені відповідні макроекономічні та фінансові умови. У червні 2023 року НБУ затвердив та оприлюднив стратегію пом'якшення валютних обмежень, переходу до більшої гнучкості обмінного курсу та повернення до інфляційного таргетування. Ця стратегія окреслила принципи та пріоритети реалізації кроків у цих напрямках.

Рис 3. Темп інфляції, офіційний обмінний курс та ключова процентна ставка, інфляційна ціль, цільовий діапазон

Складено автором за даними [6; 7]

До 3 жовтня 2023 року, відповідно до стратегії, НБУ перейшов до керованої гнучкості обмінного курсу, враховуючи стійкий прогрес у зниженні інфляції та накопичення значних міжнародних резервів, а також збереження привабливості гривневих інструментів. НБУ продовжував відігравати активну роль на валютному ринку, компенсуючи структурну складову чистого попиту на іноземну валюту. Інтервенції центрального банку були спрямовані на обмеження курсових коливань, не допускаючи як суттєвого послаблення, так і надмірного зміцнення гривні.

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

178

Крім того, монетарна політика НБУ, у тому числі процентна, була спрямована на підтримання курсової стабільності. На початку червня 2022 року НБУ підвищив облікову ставку на 15% до 25% і утримував її незмінною понад рік, щоб підвищити привабливість гривневих інструментів та зменшити тиск на валютний ринок. Покращення інфляційних очікувань та прогнозів щодо подальшого уповільнення інфляції у поєднанні зі стабільною ситуацією на валютному ринку дали змогу Національному банку розпочати цикл зниження облікової ставки в липні 2023 року. Таке пом'якшення монетарної політики підтримало відновлення економіки, не створюючи при цьому загроз для макрофінансової стабільності.

Отже, дії Національного банку впродовж 2022 та 2023 років відображали динамічне реагування на безпрецедентні економічні виклики, балансуючи між необхідністю забезпечення валютної стабільності, стримуванням інфляції та відновленням економіки.

У підсумку проведемо SWOT-аналіз для визначення сильних та слабких сторін, а також можливості та виклики монетарної політики в Україні в умовах війни.

Сили та можливості монетарної політики в Україні полягають у застосуванні інфляційного таргетування та гнучкості монетарної політики, що сприяє кращому прогнозуванню інфляції та швидкому реагуванню на макроекономічні зміни. Покращення банківського нагляду та розвиток фінтех-сектору відкривають нові можливості для фінансової стабільності та інновацій. Міжнародна співпраця та координація зі структурними реформами також є важливими факторами ефективності монетарної політики.

Слабкості та виклики монетарної політики включають залежність від зовнішніх факторів та обмежені монетарні інструменти, а також високу

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

179

чутливість економіки до зовнішніх шоків. Велика грошова маса, заморожена в депозитних сертифікатах, може призвести до інфляції, якщо вона швидко повернеться в обіг. Політична нестабільність та військовий конфлікт також представляють значні виклики для фінансової стабільності та ефективності монетарної політики.

Список використаних джерел:

1. *How Israel avoided hyperinflation. The success of its 1985 stabilization plan in the light of post-Keynesian theory.* 2023. URL: <https://shs.hal.science/halshs-02427915/document>
2. *IMF: International Financial Statistics.* URL: <https://data.imf.org/?sk=4c514d48-b6ba-49ed-8ab9-52b0c1a0179b>
3. *Challenges faced by Advanced Inflation Targeters: The Case of Israel.* 2008. URL: https://www.cnb.cz/export/sites/cnb/cs/verejnost/galleries/pro_media/konference_projevy/konference/download/cnb10y_it_20080408_Flug.pdf
4. *НБУ: Інфляційний звіт.* 2023. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/IR_2023-Q4_en.pdf?v=6
5. *National Bank of Georgia: Statistics Data.* URL: <https://nbg.gov.ge/en/statistics/statistics-data>
6. *Офіційний курс гривні щодо іноземних валют Національного банку України.* URL: <https://bank.gov.ua/ua/markets/exchangerates?date=22.01.2024&period=daily>
7. *НБУ: Інфляційний звіт.* 2023. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/natsionalniy-bank-prognozuye-znijennya-inflyatsiyi-v-tsomu-r-otsi-ta-povnotsinne-vidnovlennya-ekonomiki-z-2024-roku--inflyatsiyiy-zvit#:~:text=Інфляція%20почне%20знижуватися%20з%20цієї%20весни&text=У%20результаті%20інфляція%20сповільниться%20до,комунальні%20послуги%20до%20ринкових%20рівнів.>

**НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ
ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ**

180

Танева Є. Г.

студентка,

студентка кафедри економіки підприємства

Київського національного університету

імені Тараса Шевченка

м. Київ, Україна

Науковий керівник – д.е.н., професор Грішнова О. А.

**ЗМІНА ОРІЄНТИРІВ У СФЕРІ ІТ В ЧАС ВІЙНИ У ЗВ'ЯЗКУ З
СИТУАЦІЄЮ НА РИНКУ ПРАЦІ**

ІТ-індустрія України є ключовим сектором економіки, що забезпечує значний експорт і створює робочі місця, активно співпрацюючи з іноземними ринками. Однак війна спричинила нові виклики: загрозу безпеці працівників, масова еміграція, підвищення важливості ІТ для військових потреб. В умовах кризи виникла потреба в інших компетенціях на ринку праці. Тому важливо дослідити вплив війни на ІТ-сферу України та стратегії адаптації до викликів у зв'язку зі зміною орієнтирів, щоб визначити перспективи розвитку галузі.

Останніми роками до повномасштабного вторгнення Україна активно розвивалася та досягала успіху на ринку інформаційних технологій. За результатами аналізу ефективності ІТ-сектору України, ІТ-послуги знаходяться на другій позиції в загальній структурі експорту послуг упродовж 2017–2021 рр., конкуруючи здебільшого лише з транспортними послугами. За підсумками 2021 р., експорт ІТ-сектору України досяг рекордного значення в 3 856.6 млн дол. США. Найбільша частка в експорті ІТ-послуг за 2021 р. припадала на комп'ютерні послуги (78.9 %), інформаційні (18.4 %) та телекомунікаційні послуги (2.6%). [1, с. 21]

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

181

Після вторгнення росії на територію України 24 лютого 2022 року всі галузі економіки країни зазнали значних викликів і були змушені швидко адаптуватися до нових умов ведення бізнесу. ІТ-сегмент не став винятком: спостерігалось зменшення кількості вакансій, що стало наслідком загального економічного спаду та невизначеності. Однак, ринок праці в ІТ-галузі продовжував трансформуватися, а фахівці проявляли гнучкість і креативність у пошуку нових можливостей.

Станом на 2021 рік, в ІТ-секторі України працювало 311 тисяч осіб. За підсумками 2022 року їх кількість змінилася до 336 тисяч, а у 2023 році виросла до 346 тисяч. Таким чином, зайнятість ІТ-фахівців, попри складні умови, продовжує зростати. [2, с. 15] Це свідчить про стійкість і адаптивність ІТ-індустрії України навіть в умовах війни. Компанії продовжують розширюватися, залучаючи нові таланти та освоюючи міжнародні ринки, що створює додаткові можливості для працевлаштування і підтримує економіку країни.

Війна спричинила зміни в попиті на ІТ-спеціалістів, а також сформувала нові вимоги до навичок. Суттєвий вплив мало створення кіберармії 26 лютого 2022 року Мінцифрою України. Більше цінується досвід у сфері кібербезпеки, розробці технологій для оборонної промисловості. Кількість вакансій у галузі кібербезпеки зросла приблизно на 30% порівняно з початком 2022 року. [3, 6-7]. А багато українських бізнесів переорієнтували свою діяльність на розробку продуктів та послуг для оборонного сектору та гуманітарних проектів.

ІТ-компанії в Україні змушені пристосовуватися до реалій воєнного часу, зважаючи на часті повітряні тривоги, загрози фізичній безпеці співробітників та необхідність ефективної організації віддаленої роботи. Особливу увагу почали приділяти підтримці психологічного здоров'я

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

182

працівників, оскільки постійний стрес і небезпека для життя значно впливають на моральний стан та продуктивність фахівців.

Загальний попит на ІТ-спеціалістів змістився. Найчастіше вакансії в категорії «ІТ, комп'ютери, інтернет» розміщують компанії із таких галузей: «ІТ» (31%), «Маркетинг, реклама, PR» (13%), «Роздрібна торгівля» (11%), «Оптова торгівля, дистрибуція, експорт, імпорт» (6%), «Освіта, наука» (4%). Якщо порівняти з лютим 2022 року, у червні 2023 року частка вакансій від галузі «ІТ» знизилась з 44% до 31%. Разом з тим вирости частки вакансій від галузей «Маркетинг, реклама, PR» (з 10% до 13%), «Роздрібна торгівля» (з 8% до 11%), «Оптова торгівля, дистрибуція, експорт, імпорт» (з 5% до 6%), «Освіта, наука» (з 3% до 4%). Середня заробітна плата в категорії «ІТ, комп'ютери, інтернет» в Україні станом за жовтень 2024 року складала 27 000 грн, що є медіаною за даними 13 111 вакансій, розміщених на Work.ua за останні три місяці. Загалом, можна спостерігати позитивну тенденцію у зростанні заробітної плати, хоча кількість вакансій продовжує зменшуватися з кожним роком. [4]

Масова еміграція та внутрішня міграція ІТ-фахівців спричиняють суттєві структурні зміни на ринку праці. Значна частина спеціалістів нині перебуває за кордоном, що впливає на доступність кваліфікованих працівників всередині країни. Водночас багато ІТ-професіоналів перемістилися до західних регіонів України, перетворивши ці міста на своєрідні технологічні центри.

В рамках мого дослідження було опитано 51 особу задля аналізу змін на ринку праці ІТ-сектору, його адаптації до нових економічних умов, потреби в нових навичках та переорієнтації. Згідно з результатами, найзатребуванішими навичками в ІТ-сфері стали кібербезпека (92,2%), розробка ПЗ для оборонного сектору (78,4%) та робота зі штучним інтелектом (74,5%). Найменш популярними виявилися дизайн та

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

183

управління проектами (15,7%), що свідчить про зміну фокусу на технічні навички. Головними орієнтирами у сфері ІТ респонденти визначили гнучкі умови праці (76,5%) та соціальну відповідальність (68,6%). Що ще раз підкреслює вплив війни на створення нових факторів для ІТ-компаній та підкреслює важливість етичних аспектів бізнесу під час повномасштабного вторгнення.

Значна частина респондентів (45,1%) не відчули потреби в релокації, що може свідчити про досить успішні стратегії компаній щодо збереження робочих місць станом на 2024 рік. А внутрішні та зовнішні мігранти розподілилися досить пропорційно – релокувалися в інші регіони України 33,3%, за кордон - 21,6%.

Серед важливих умов праці виділено високу заробітну плату (68,6%), дистанційну роботу (58,8%) та безпеку (43,1%), що відображає загальні тенденції прагнення до стабільності та гідних умов праці. Після початку війни 19,6% респондентів перейшли в ІТ, 43,1% мають знайомих, які зробили це, а 33,3% працювали в цій сфері до та після війни. Високий відсоток нових вступників вказує, що війна стала каталізатором кар'єрних змін.

Більшість (82,4%) вважають державну підтримку, освітні ініціативи та інвестиції критично важливими для стабілізації ринку, що підтверджує потребу в стратегічних діях уряду.

У відповідь на виклики, що постали перед ІТ-сектором в Україні після початку війни, необхідна чітка політика адаптації до змін. Компанії мають пристосувати свої бізнес-моделі для швидкого реагування на ринковий попит. На основі проведеного аналізу, можна виділити кілька стратегій для адаптації ІТ-сектору до нових орієнтирів ринку праці в умовах війни. Попит на фахівців із кібербезпеки продовжує зростати, це створює нові робочі місця в галузі, яка ще не є переповненою. 92,2%

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

184

респондентів вважають навички кібербезпеки надзвичайно важливими, тому рекомендую інвестувати в програми навчання та сертифікації в цій галузі.

Ефективне навчання й розвиток допомагають полегшити цифрову трансформацію. Компанії повинні підготувати команди до впровадження нових технологій, забезпечивши доступ до навчальних матеріалів і вказівок. Так, Deloitte у 2023 році інвестувала 1,4 мільярда доларів у створення ініціативи Deloitte Learning Solutions, спрямованої на зміну підходів до навчання та розвитку через використання сучасних технологій. Подібним прикладом є PWC, що оголосила про інвестування 1 мільярда доларів протягом трьох років у розширення рішень ШІ для клієнтів. [5, с. 33, 37]

Враховуючи ці приклади, українським ІТ-компаніям варто зосередитися на усуненні цифрового розриву шляхом надання рівних можливостей для навчання всім працівникам, незалежно від їхньої кваліфікації чи доступу до ресурсів. Це сприятиме адаптації галузі до нових викликів та підтримці її стабільності.

Варто створити курси з використання штучного інтелекту для автоматизації бізнес-процесів, це також підвищить ефективність та конкурентоспроможність українських компаній на міжнародному ринку.

Необхідно забезпечити механізми підтримки працівників, які змушені були релокуватися через бойові дії. Це може включати онлайн-інструменти для збереження робочих місць та програми співпраці з міжнародними компаніями. Компанії повинні враховувати і соціальну відповідальність, зокрема, дбати про безпеку та добробут своїх співробітників, допомагати військовим, що буде підвищувати довіру та конкурентоспроможність. Загалом, реалізація цих стратегій допоможе

**НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ
ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ**

185

ІТ-компаніям не лише адаптуватися до нових реалій, але й зберегти стабільність, сприяючи подальшому розвитку сектору в умовах війни.

Список використаних джерел:

1. Мельник Т., Завгородня Є. ІТ-СЕКТОР УКРАЇНИ НА СВІТОВОМУ РИНКУ: 2022. URL: <https://journals.knute.edu.ua/foreign-trade/article/view/1597/1560>.
2. Digital tiger: research about the IT industry in Ukraine. IT Ukraine Assotiation. 2023. URL: <https://skilky-skilky.info/wp-content/uploads/2024/03/Digital-Tiger-the-Power-of-Ukrainian-IT-research-for-2023.pdf>.
3. Самойленко В., Прохоровська С., Дмитрієнко О. ІТ-PRODUCT MANAGER: АНАЛІЗ РИНКУ ПРАЦІ НА ТЛІ ЕКОНОМІЧНИХ ЗМІН. 2023. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2696/2610>.
4. Найбільший в Україні сайт пошуку роботи та працівників URL: <https://www.work.ua/>
5. Грішнова О., Марковець Д. ЦИФРОВІЗАЦІЯ РОЗВИТКУ КОРПОРАТИВНОГО ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ: ТРЕНДИ, ВИКЛИКИ, ЕФЕКТИВНІСТЬ (НА ПРИКЛАДІ КОНСАЛТИНГОВИХ КОМПАНІЙ). Вчені записки Університету "КРОК". 30.03.2024 URL: <https://snku.krok.edu.ua/index.php/vcheni-zapiski-universitetu-krok/article/view/680/690> (дата звернення: 16.11.2024).

Сахно А.В.,

студентка кафедри економіки підприємства

Київського національного університету

імені Тараса Шевченка

м. Київ, Україна

Науковий керівник – д.е.н., професор Грішнова О. А.

УДК 331.5

ГІГ-ЕКОНОМІКА ЯК ІННОВАЦІЙНА МОДЕЛЬ ТРУДОВИХ ВІДНОСИН

Гіг-економіка за останні роки стала однією з популярних моделей трудових відносин. Вона виникла в умовах швидкого технологічного прогресу та глобалізації, коли традиційні моделі зайнятості піддаються значним змінам, внаслідок чого і виникають нові формати організації праці.

Гіг-економіка — це ринок праці, для якого характерні короткострокові трудові відносини, за яких працівник не входить до складу штатного персоналу і самостійно організовує час для виконання роботи. Зазвичай така робота здійснюється за допомогою засобів інформаційних технологій.

Суб'єктами такого ринку праці є виконавці, які роблять завдання на замовлення або надають послуги, замовники, які виплачують винагороду за виконане замовлення, та цифрова платформа, що є посередником (провайдером) між виконавцями та замовниками.

Гіг-економіка охоплює декілька форм зайнятості, що включає фріланс, віддалена робота за аутсорсингом, краудсорсингом та за допомогою цифрових платформ.

Трудові відносини за моделі гіг-економіки мають як свої сильні сторони, так і більш слабкі.

Проаналізувавши переваги, можна виділити основними такі:

- незалежна робота дає змогу людям працювати гнучко та самостійно розпоряджатися своїм часом і відокремлювати робочий час та особистий;
- під час війни такий формат сприяє на певних видах робіт працювати в нестабільних умовах більш адаптивно, адже вони можуть підлаштовувати свою діяльність під, наприклад, повітряні тривоги;

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

187

- можливість отримати роботу і реалізувати свій трудовий потенціал людям з інвалідністю, що, на жаль, стало актуально зараз в часи війни, оскільки вони можуть обрати таку роботу, щоб працювати вдома в комфортних для себе умовах та підлаштовувати її до свого графіку медичних процедур.

- здатність працювати на декількох проєктах або поєднувати таку роботу з іншою і отримувати додатковий дохід;

- для тих, хто працює за цифрової зайнятості, робота більше не прив'язуватиме їх до конкретного місцезнаходження і надасть можливість, наприклад, працювати та подорожувати одночасно;

- виростання електронних сервісів, що автоматично знайдуть замовника або виконавця роботи, допомагає скоротити час на пошук;

- компанії, які не в змозі утримувати працівників на постійній роботі, можуть скористатися способом залучення позаштатних, що буде вигідно і скоротить витрати на персонал.

Найголовнішим недоліком є те, що зайнятість у межах гіг-економіки не має регулювання соціально-трудових відносин, оскільки відсутні трудові контракти, що створює загрозу порушення прав працівників.

Це також створює багато проблем щодо оплати лікарняних, відпусток, понаднормової праці та оплати у святкові дні, сплати державі податків з отриманого доходу за виконані завдання.

Доходи працівників часто є нестабільними і можуть змінюватися залежно від обсягу проєктів, попиту на певні послуги. Це може призвести до ситуації, коли працівник залишається без достатнього доходу на основні потреби, особливо у періоди, коли замовлень мало. Така нестабільність доходів може спричиняти фінансовий стрес, що є особливо відчутним для людей без додаткових джерел доходу [4, с. 103].

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

188

Робота в сфері гіг-економіки не завжди може надати перспективи кар'єрного зростання, тому що часто працівники орієнтуються на кількість виконаних завдань, щоб отримати більший дохід, а не на якість та вдосконалення для цього своїх професійних навичок.

Також не зрозуміло, як такі працівники будуть отримувати пенсію в майбутньому. Коли працівники не будуть працездатними, то саме держава вимушена надавати соціальну підтримку таким громадянам, хоч і в мінімальному розмірі. Те, що з доходів працівників, які працювали в межах платформ, не здійснювалися пенсійні відрахування, послабить національну систему соціального захисту [3, с. 128].

Під час проведення власного опитування 32 працівників в сфері гіг-економіки (опитані працівники таких платформ: Glovo, Uklon, Upwork, JustSchool, AntiSchool) було поставлено запитання щодо визначення найбільшої переваги їх роботи та найбільшого недоліку.

Отримано такі результати щодо найбільшої переваги їх роботи:

- 68,4% вважають найбільшою перевагою гнучкість графіку;
- 15,8% - можливість поєднувати таку роботу з іншою роботою;
- 10,5% - привабливість заробітної плати;
- 5,3 % - можливість адаптуватися до воєнних умов.

Найбільш сильна сторона для гіг-працівників виявилася гнучкість графіку. Респонденти відмітили, що їм подобається бути автономними у виконанні завдань та підлаштовувати час для роботи під свої потреби, а не працювати за визначеним роботодавцем графіком. Також деякі відмітили можливість поєднання ще з однією роботою. Серед опитаних були працівники в сфері ІТ, які працюють за фрілансом і мають достатні доходи від такої роботи, тому вони відмітили привабливість заробітної плати основним плюсом.

Результати щодо найбільшого недоліку їх роботи:

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

189

- 65,2% вважають найбільшим недоліком нестабільність доходів;
- 21,7% - відсутність кар'єрного зростання;
- 8,7% - складність захисту їх трудових прав;
- 4,4% - відсутність гарантованої пенсії.

Судячи з цих відповідей, можна сказати, що найбільшою недосконалістю респонденти виділяють нестабільність доходів від такої зайнятості, оскільки інколи вони не мають достатньої кількості замовлень, також серед опитаних були репетитори онлайн-шкіл, яким виплачують заробітну платню чітко за кількість проведених уроків, але опитані кажуть, що бували ситуації, коли учень відміняє урок, і працівник втрачає свій дохід. Багатьом не вистачає кар'єрного розвитку в такій формі праці, оскільки вони працюють на кількість виконаних завдань або замовлень, що не враховує ступінь їх кваліфікації.

З огляду на те, що в нашій країні немає реальних інструментів моніторингу та державного регулювання такої зайнятості, то необхідно впровадити у законодавство термінологію, що пов'язана з зайнятістю на ринку гіг-економіки, та визначити характерні ознаки такої зайнятості, за якими її можна чітко ідентифікувати. Слід також закріпити в нормативно-правових актах права, обов'язки та гарантії для всіх суб'єктів трудової діяльності гіг-економіки: виконавців робіт чи послуг, замовників та посередників/провайдерів.

Обов'язково запровадити вимоги контролю посередниками/провайдерами діяльності користувачів, зокрема у тих сферах, які пов'язані з ризиком для життя людей, наприклад, пасажирські перевезення.

Важливо створити механізм, що гарантуватиме працівникам мінімальну заробітну плату, контролюватиме, щоб замовник обов'язково

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

190

здійснив оплату за надані йому послуги, а оплата понаднормової праці була розрахована згідно з КЗпП України.

Окрім того, треба розробити системи надання відпусток, лікарняних, медичного страхування працівникам та сплати податків і пенсійних нарахувань до держави.

Гіг-економіка виникла в умовах швидкого технологічного прогресу та глобалізації, коли традиційні моделі зайнятості піддаються значним змінам, внаслідок чого і виникає нова модель трудових відносин. В моєму опитуванні було визначено, що багатьом працівникам найбільш зручно обирати такі нестандартні форми зайнятості гіг-економіки через гнучкість у розпорядженні своїм часом. Найбільшим недоліком, який виявило власне опитування, є нестабільність доходів. Для того, щоб зменшити негативні аспекти, слід на державному рівні розробити нормативно-правові акти для регулювання справедливих та безпечних умов праці за моделі гіг-економіки.

Список використаних джерел:

1. Панченко В. Г., Резнікова Н. В., Іващенко О. А., Русак Д. М. Гіг-економіка як середовище трансформації міжнародного ринку праці. *Інвестиції: практика та досвід*. 2024, № 4, С. 12-18. - Режим доступу:

https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/48913/1/Ivashchenko_O_et_Inv_2024_4_FEU.pdf

2. Хлівнюк Т. П. ПЛАТФОРМНА ЕКОНОМІКА ЯК ЧИННИК МОДЕРНІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНОЇ ДЕРЖАВИ. *«Epistemological Studies in Philosophy, Social and Political Sciences»*, 2021, 4 (1). С. 123-131- Режим доступу:

https://www.academia.edu/120456947/%D0%9F%D0%9B%D0%90%D0%A2%D0%A4%D0%9E%D0%A0%D0%9C%D0%9D%D0%90_%D0%95%D0%9A%D0%9E%D0%9D%D0%9E%D0%9C%D0%86%D0%9A%D0%90?email_work_card=view-paper

3. Туль С. І. Нові форми праці в умовах діджиталізації економіки та світового ринку праці / С. І. Туль // *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Міжнародні економічні відносини та світове господарство.* -

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

191

2019. - Вип. 23(2). - С. 100-105. - Режим доступу:
[http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuuimevcg_2019_23\(2\)_21](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuuimevcg_2019_23(2)_21)

4. Азьмук Н. А. Зайнятість через цифрові платформи – нова реальність сучасної економіки: виклики та стратегії адаптації / Н. А. Азьмук // Економічний простір. – 2019. – № 152. – С. 66-80 - Режим доступу:
<http://srd.pgasa.dp.ua:8080/bitstream/123456789/5522/1/Azmuk.pdf>

Пушко Д. С.

студентка кафедри економіки підприємства

Київського національного університету

імені Тараса Шевченка

м. Київ, Україна

Науковий керівник – д. е. н., проф. Грішнова О. А.

УДК 338.48

ВПЛИВ ВІЙНИ НА ЗАЙНЯТІСТЬ У ТУРИСТИЧНОМУ СЕКТОРІ: ПОШУК МОЖЛИВОСТЕЙ ВІДНОВЛЕННЯ Й РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Зайнятість - це трудова діяльність громадян, пов'язана із задоволенням особистих і суспільних потреб, що не суперечить законодавству і, як правило, приносить заробіток (трудоий дохід) [1, с. 93].

24 лютого 2022 року російська федерація розпочала повномасштабне військове вторгнення на територію України, що спричинило серйозні наслідки для всіх сфер життя, включаючи економіку та зайнятість. Туристичний сектор опинився в зоні особливого ризику через масові бойові дії, руйнування інфраструктури та евакуацію населення. Багато туристичних об'єктів, готелів та підприємств припинили діяльність, а працівники залишилися без роботи.

**НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ
ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ**

192

Аналіз зайнятості за видами економічної діяльності наведено у таблиці 1, для його проведення було взято сектори, пов'язані з туризмом.

Таблиця 1

**Зайнятість, пов'язана з туризмом (за видами економічної діяльності)
2021-2022 рр., осіб**

Види економічної діяльності	2021 р.	2022 р.
Надання послуг таксі	6088	4101
Пасажирський авіаційний транспорт	-	-
Інший пасажирський наземний транспорт	15723	13686
Тимчасове розміщення	38269	27934
Надання в оренду автомобілів	4887	4098
Діяльність туристичних агенств	13074	8851
Разом	78041	58670

Джерело: розроблено автором на основі [2].

З таблиці видно, що зайнятість у туристичній галузі в Україні значно скоротилася з 78 041 у 2021 році до 58 670 у 2022 році (-33%). Це свідчить про суттєве зниження активності в галузі, зокрема скорочення туристичних потоків, закриття готелів та зниження попиту на послуги розміщення, що є результатом економічних і соціальних потрясінь. Скорочення відбулося в абсолютно кожному секторі туристичної галузі. Найбільше постраждали сектор тимчасового розміщення – зайнятість зменшилась на 10335 осіб (27%), сектор діяльності туристичних агентств – на 4233 особи (32,3%) та інший пасажирський наземний транспорт – скорочення відбулось на 2037 осіб (13%). Незважаючи на відсутність даних про зайнятість в пасажирському авіаційному транспорті, закриття неба над Україною з перших годин повномасштабного вторгнення свідчить про неймовірно великий спад у цьому секторі.

В той час, коли більша частина території України є небезпечною не тільки для туристичної, а для будь-якої діяльності, розвиток внутрішнього туризму на безпечній території Заходу України є одним з шляхів збільшення зайнятості населення.

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

193

Внутрішній туризм, а конкретно такі його види як лікувально-оздоровчий, лижний та пізнавальний були досить розвиненими в Україні ще до початку повномасштабного вторгнення, проте зараз, у зв'язку зі зростанням курсу валют та закритими кордонами для чоловічої частини населення України, попит на них зріс ще більше. Віддаленість від лінії фронту, зони бойових дій та замінованих територій спонукають туристів обирати для подорожей Захід України. Спираючись на це, обсяг робочих місць треба збільшувати саме в західних регіонах держави. Основними способами цього є:

Розвиток інфраструктури: покращення транспортних шляхів, розвиток місцевих готелів і закладів громадського харчування. Реконструкція діючих, а також покинутих та законсервованих санаторіїв, курортів. Наприклад, у селі Брюховичі (Львівська область) планують побудувати новий оздоровчий комплекс, хоча, можливо, раціональніше було б реконструювати покинуту санаторій «Сокіл», розташований поруч.

Таким чином розвиток інфраструктури сприятиме зростанню зайнятості не тільки в сфері туризму, а й будівництва.

Державна допомога: держава виплачує українським родинам гроші на оздоровлення та відпочинок дітей за програмою «Оздоровлення». Батьки мають змогу самостійно обрати заклад і придбати путівку. Виплата на одну дитину віком від 6 до 18 років становить 15 980 гривень. Вказаною послугою можуть скористатися:

- діти з інвалідністю, які виховуються в малозабезпечених сім'ях;
- діти з багатодітних малозабезпечених сімей [3].

Послуга доступна за умови, що дитина цього року ще не оздоровлювалась за рахунок коштів державного або місцевого бюджету. Задля одночасного збільшення потоку туристів та покращення соціального захисту працівників критичної інфраструктури (КІ) можна впровадити

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

194

державну програму, схожу на попередню. А саме програма з щорічних виплат у розмірі 15 000 грн на оздоровлення працівникам енергетики, харчової промисловості, транспортних вузлів, телекомунікаційних мереж, медичних та фінансових установ. Отримані гроші виплачуватимуться на окремий рахунок і використати їх можна буде тільки на оплату путівки в межах України. Коштами можуть скористатись як самі працівники, так і їх родичі першого ступеня, оскільки роботодавець має право відмовити у наданні відпустки через залучення працівника до виконання робіт на об'єктах критичної інфраструктури.

Туризм на різний бюджет: широкий діапазон цін на туристичні послуги приверне увагу різних категорій людей за рівнем матеріального забезпечення. Подорожі ніколи не були дешевими, а з початком повномасштабного вторгнення і ціни зросли, і доходи громадян значно впали.

Задля економії грошей туристів можна розробити додаток або платформу, де вже на етапі планування подорожі можна буде порівняти актуальні ціни на всі необхідні та бажані послуги: розміщення, харчування, екскурсії, транспорт. Наприклад, перед поїздкою можна дослідити меню та ціни у закладах харчування обраної місцевості та зробити перелік місць, що відповідають бюджету.

Тому цей додаток допоможе детальніше ознайомитись з усіма пропозиціями ринку заздалегідь і допоможе вибрати більш економніші варіанти на етапі планування подорожі, а також вбереже від незапланованих витрат під час поїздки.

Ще один спосіб збільшення зайнятості в сфері туризму - розвиток малих та середніх підприємств. Виробники локальних сувенірів, гіді, ресторатори, місцеві фермери можуть створювати нові продукти та послуги для туристів, що, у свою чергу, підвищує рівень зайнятості.

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

195

Хоч внутрішній туризм в Україні досить розвинений, про такий його вид як агротуризм відомо небагато.

Агротуризм – це вид діяльності у сільській місцевості з надання для приїжджих гостей комплексних послуг з проживання та відпочинку, харчування, екскурсійного обслуговування, організації дозвілля і спортивних заходів, занять активними видами туризму, організації риболовлі, полювання, придбання нових знань і умінь. Агротуризм орієнтований на використання сільськогосподарських, природних, культурно-історичних та інших ресурсів сільської місцевості та її специфіки для створення комплексного туристичного продукту [4, с. 109] .

Для власників ферм агротуризм — це можливість створити додаткове джерело доходу для підтримки рентабельності свого господарства. До того ж, це гарний рекламний хід для покращення продажів продукції. Україна має великий потенціал у розвитку сільського туризму. І впровадження чіткої законодавчої бази та маркетингової кампанії помітно сприятиме цьому.

Агротуризм в Карпатах – один з небагатьох способів залучення іноземних туристів в Україну під час війни із забезпеченням їм безпеки. Наближеність до кордонів з країнами Європейського Союзу, гірська місцевість, поодинокі розташування садиб гарантують туристам максимальну безпеку, яку можливо забезпечити в країні, на території якої йде повномасштабна війна.

Отже, можна зробити висновки, що зайнятість у туристичній галузі України зазнала значного скорочення внаслідок повномасштабного вторгнення російської федерації. Скорочення кількості робочих місць у цій галузі відобразило зменшення туристичного потоку, закриття багатьох підприємств та скорочення попиту на послуги. Однак розвиток внутрішнього туризму, зокрема в західних регіонах України, може стати

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

196

шляхом відновлення зайнятості у галузі. Розвиток інфраструктури, нових видів туризму, таких як агротуризм, підтримка місцевих ініціатив, впровадження державних програм можуть сприяти розвитку туристичної галузі та зайнятості в ній в умовах війни.

Список використаних джерел:

1. Грішнова О. А. Економіка праці та соціально-трудові відносини : навч. посіб. Київ : Знання, 2009.

2. _____ *Dashbordy turystychnoi statystyky Ukrainy 2009-2022 (onovlennia vid 01.2024)*. URL: https://nto.ua/nsts_analytics_ua.html

3. Державна підтримка оздоровлення дітей: хто може отримати кошти на путівки – Міністерство з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України. Міністерство з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України.

URL: <https://minre.gov.ua/2024/07/25/derzhavna-pidtrymka-ozdorovlennya-ditej-hto-mozhe-otrymaty-koshty-na-putivky/>.

4. Савенко Г. Є. Інноваційний розвиток агротуризму в Україні. Причорноморські економічні студії. 2017. № 22.

URL: http://www.bses.in.ua/journals/2017/22_2017/25.pdf.

Підгорна А. Ю.

студентка кафедри економіки підприємства

Київського національного університету

імені Тараса Шевченка

Науковий керівник – д.е.н., професор Грішнова О. А

м. Київ, Україна

УДК 331.45

**БЕЗПЕКА ПРАЦІ НА ПІДПРИЄМСТВАХ У ПРИФРОНТОВІЙ
ЗОНІ**

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

197

В умовах війни безпека праці на підприємствах у прифронтовій зоні стає надзвичайно актуальною. Військові дії створюють серйозні ризики для життя і здоров'я працівників, особливо тих, хто працює в зонах бойових дій. Підприємства стикаються з викликами, такими як загроза обстрілів, руйнування інфраструктури та проблеми з логістикою. У таких умовах потрібні заходи для мінімізації ризиків і збереження фізичного та психічного здоров'я персоналу. Представлене дослідження спиралося на роботи з аналізом цього питання, а також на особисте спілкування з представниками різних підприємств Запоріжжя, яке знаходиться в 30 км від лінії фронту.

Безпека праці на підприємствах — це комплекс заходів, що забезпечують захист життя і здоров'я працівників в процесі виконання ними трудових обов'язків. Одним із головних елементів захисту є чітка система управління ризиками, яка включає постійний моніторинг ситуації, своєчасне інформування персоналу та впровадження заходів щодо зменшення впливу небезпек, фізичний захист робочих місць, евакуаційні плани, а також забезпечення персоналу засобами індивідуального захисту та впровадження психологічної підтримки [1]. Отже, основними підходами до забезпечення безпеки праці є аналіз ризиків, пристосування умов роботи до нестабільної військової обстановки та впровадження заходів, спрямованих на підтримку психічного здоров'я працівників.

Безпека праці на підприємствах у прифронтових зонах залежить від зовнішніх факторів, таких як загроза військових дій, руйнування інфраструктури, проблеми з логістикою та нестабільність комунікацій. Ці ризики ускладнюють охорону праці, вимагаючи ефективного управління [3]. Головним пріоритетом є збереження життя людей, тому важливо впроваджувати засоби захисту, такі як укриття, плани евакуації та

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

198

оперативне інформування. Працівники повинні точно розуміти свої дії під час оголошення тривоги.

Нестабільна логістика створює труднощі з постачанням сировини, транспортуванням продукції та евакуацією персоналу [4]. Отже, підприємствам необхідно створювати альтернативні маршрути, що забезпечать безпечне перевезення.

Аналізуючи показники травматизму в Україні за період з початку повномасштабного вторгнення, у 2023 році в Україні зафіксовано 357 нещасних випадків на виробництві, з них 39 — зі смертельними наслідками. Це менше, ніж у 2022 році, коли зареєстровано 468 випадків. Найбільше травматизму припадає на енергетику (66 випадків), машинобудування (58) та будівництво (45) [5].

Підприємства, які розташовані в прифронтових областях, постійно потерпають від обстрілів – балістичних ракет та керованих авіаційних бомб. Близькість до лінії фронту ускладнює захист споруд, виробничих потужностей таких підприємств. Один з найвідоміших заводів «Мотор Січ», розташований в Запоріжжі, десятки раз протягом війни потерпав від обстрілів. А таких заводів на прифронтових територіях багато. Наявність на великих підприємствах сховищ дало змогу зберегти частину коштовного обладнання та допомагає зберігати людський ресурс під час обстрілів.

Окрему увагу варто приділити тим видам діяльності, які унеможливають швидкий доступ до укриттів у разі небезпеки. До таких робіт належать професії, пов'язані з постійним перебуванням у русі або на відкритих просторах: наприклад, водії громадського транспорту або водії машин, що здійснюють перевозки на далекі відстані (про це говорить засновник підприємства «Булат Спецтехніка»), будівельники, рятувальники. Відповідно, вони підлягають найбільшому ризику при

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

199

виконанні своїх службових обов'язків, їм потрібні додаткові засоби індивідуального захисту.

Засновник фермерського господарства «Таврія» (Вільнянський район Запорізької області) каже, що найбільшою проблемою агробізнесу є небезпечна робота у відкритому полі, оскільки дуже часто на полях знаходять частини збитих бомб чи дронів, що становить небезпеку. Близькість лінії фронту також означає наявність підвищеної уваги противника до розташування нашої техніки, що також становить загрозу життю людей.

Підприємства малого бізнесу в прифронтових районах за можливості переходять на режим віддаленої роботи. Це дає змогу зменшити скупчення людей в одному місці, але перекладає відповідальність за умови праці на саму людину. Оскільки в прифронтових містах не всюди є облаштовані сховища, інколи таким працівникам у себе вдома приходиться користуватися правилом «двох стін».

Для підвищення безпеки праці на підприємствах у прифронтових зонах важливо впровадити кілька ключових заходів. По-перше, підприємствам слід створити інтегровану систему моніторингу загроз, яка допоможе своєчасно відстежувати повітряну активність, артилерійські та балістичні обстріли, мінну небезпеку. Це можливо за допомогою сучасних технологій, таких як дрони, сенсори та супутникові системи, що надають інформацію в реальному часі та дають змогу оперативно приймати рішення про евакуацію чи укриття персоналу. Важливим елементом також є облаштування сертифікованих укриттів на підприємствах, які мають бути розташовані в безпосередній близькості до робочих місць і мати оновлені евакуаційні маршрути, з урахуванням змін на фронті. Ще одним необхідним заходом є впровадження гнучких графіків роботи або можливості віддаленої праці для усіх, хто може виконувати свої функції

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

200

дистанційно. Це знижує ризик для здоров'я та зберігає робочі місця навіть за умови фізичної відсутності професіоналу на підприємстві. Не менш важливим є проведення тренінгів з надання першої медичної допомоги, що дасть змогу персоналу бути готовими до критичних ситуацій і надати необхідну допомогу колегам у разі поранень. Забезпечення психологічної підтримки для персоналу, включаючи тренінги з управління стресом, також є необхідним, адже це знижує рівень тривожності та емоційного виснаження в умовах постійного ризику. Окрім цього, підприємствам слід надати персоналу додаткові засоби індивідуального захисту, такі як бронежилети та каски, а також навчити їх користуватися медичними аптечками. Нарешті, впровадження сучасних технологій для раннього оповіщення про загрози значно підвищить безпеку робочого процесу. Такі системи можуть відстежувати звукові та вибухові хвилі та передавати сповіщення на мобільні пристрої працівників, забезпечуючи тим самим своєчасне реагування на потенційні небезпеки.

Отже, у сучасних умовах війни безпека праці на підприємствах прифронтових зон є критичною необхідністю. Дослідження показало, що комплексний підхід, включаючи фізичні та психологічні заходи захисту, здатен зменшити ризики для життя працівників. Особливу роль відіграють сучасні технології, як-от дрони та системи моніторингу, а також психологічна підтримка працівників для подолання стресу. Державна підтримка та законодавчі ініціативи щодо захисту праці в екстремальних умовах є необхідними для стабільної роботи підприємств.

Список використаних джерел:

1. *Безпека і здоров'я на роботі у військовій та післявійськовій час: досвід України в умовах російської агресії*. 30.06.2023. Західне міжрегіональне управління Державної служби з питань праці. URL: https://www.ilo.org/sites/default/files/wcmsp5/groups/public/@europe/@ro-geneva/@sro-budapest/documents/genericdocument/wcms_856143.pdf (дата звернення 29.09.2024).

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

201

2. *Потенціал запорізького бізнесу в часи війни: Олександр Головка. Рада відновлення Запоріжжя. 19.10.2023. URL: <https://vidnova.info/zaporizka-promyslovisht-adaptuvalasya-do-zhyttya-v-osoblyvyh-umovah-c-has-planuvaty-majbutnye.html> (дата звернення 29.09.2024).*
3. *Бужанська М.В. Актуальні проблеми безпеки праці під час воєнного стану в Україні. Вісник ХНТУ. 2023. №4 (87). С. 414-418. DOI: <https://doi.org/10.35546/kntu2078-4481.2023.4.54> (дата звернення 29.09.2024).*
4. *Прифронтовий бізнес під прицілом: як держава може допомогти зараз. Мережа захисту національних інтересів ANTS. 10.07.2024. URL: <https://ants.org.ua/prifrontovij-biznes-pid-priczilom-yak-derzhava-mozhe-dopomogti-zaraz/> (дата звернення 01.10.2024).*
5. *Стан виробничого травматизму. Державна служба України з питань праці. URL: <https://dsp.gov.ua/stan-vyrobnychoho-travmatyzmu/> (дата звернення 29.09.2024).*

Онофрійчук А. В.

студентка,

студентка кафедри економіки підприємства

Київського національного університету

імені Тараса Шевченка

м. Київ, Україна

Науковий керівник – д.е.н., професор Грішнова О. А.

ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗБАР'ЄРНОГО ПРАЦЕВЛАШТУВАННЯ І ДОСТУПНОСТІ НА РОБОЧОМУ МІСЦІ В УМОВАХ ПОВНОМАШТАБНОЇ ВІЙНИ

Держава гарантує рівні можливості для всіх працівників, будь-якої категорії населення. Проте, все ще перед багатьма громадянами України стоїть ряд бар'єрів у реалізації своїх прав, отриманні доступу до публічних

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

202

послуг та повноцінної участі у культурному, політичному та суспільному житті. З початком повномасштабної війни важливість доступності стала ще більше затребованою, особливо це стосується умов евакуації, доступу до укриттів, економічної та соціальної підтримки, зручних і доступних послуг, адаптації ветеранів та ветеранок до цивільного життя.

Шлях до створення комфортного середовища, де немає обмежень і кожен має можливість реалізувати свій потенціал, починається з усвідомлення бар'єрів з якими кожного дня стикаються люди з особливими потребами. Бар'єри можуть бути різними та мати фізичний, психологічний або соціальний характер.

Соціальні бар'єри — це перш за все негативні стереотипи та упередження, що поширені в суспільстві щодо людей з інвалідністю, психологічні — пов'язані із емоційним станом, фізичні — стосуються обмежень, з якими стикається людина з інвалідністю на фізичному та природному рівнях (будівлі, дороги, громадський транспорт, парки, нерівний рельєф місцевості). [5, с. 14-15]

Для дослідження доступності ринку праці насамперед було проведено власне опитування серед різних представників населення. Метою дослідження було проаналізувати те, наскільки помітні проблеми доступності звичайним громадянам, які не мають особливого залучення в цю сферу, та наскільки вони обізнані в сучасних проблемах.

Участь в опитуванні взяло 54 особи і результати показали, що громадяни позитивно ставляться до роботи з людьми з інвалідністю, проте основними проблемами все ще залишаються недоступність інфраструктури та труднощі з працевлаштуванням через брак спеціально обладнаних робочих місць, що стоять на перешкоді до залучення людей з особливостями до роботи. Це підкреслює необхідність подальших кроків для покращення умов інклюзії в суспільстві та на ринку праці.

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

203

Проблеми соціальної інтеграції учасників бойових дій постають перед кожною країною, в яку приходить війна. Починаючи з 2014 року ця проблема важлива і для України, а після 24 лютого 2022 року ситуація ще дужче загострилася. [1, с. 147] Війна створила надзвичайні виклики для ринку праці, зокрема втрату кадрів унаслідок міграції та мобілізації, а також зміни в структурі зайнятості. Проте з кожним днем все більше людей, повертаються до цивільного життя, виконавши свій обов'язок, але вже не такими як колись.

Дані Державної служби зайнятості України (ДСЗУ) свідчать, що поступово зростає зацікавлення роботодавців до залучення ветеранів та осіб з інвалідністю, оскільки часто це люди з досвідом роботи та меншим ризиком мобілізації. У 2024 році частка осіб з інвалідністю серед тих, хто отримав послуги з працевлаштування та навчання у Державному центрі зайнятості (ДЦЗ), становила 5,6% – лише на 0,3 в.п. більше порівняно з 2023 роком. Наразі в Україні близько 1,2 млн ветеранів, із них 800 тисяч – учасники бойових дій (УБД), решта – особи з інвалідністю внаслідок війни та учасники війни. Частка УБД серед отримувачів послуг ДЦЗ становить 2,5% (10,1 тис. осіб), що на 1,6 в.п. більше, ніж у 2023 році. За законом роботодавець не може відмовити у працевлаштуванні через інвалідність кандидата. Однак у законі не зазначено, що для конкретної людини мають бути забезпечені певні умови праці. За замовчуванням — будь-яке робоче місце має бути безпечним, доступним і безбар'єрним. На практиці ситуація дещо інша і не всі робочі місця є доступними для всіх людей. Це пов'язано з тим, що не передбачені покарання за невиконання державних будівельних норм і, крім того, люди поки що не завжди розуміють, як створити дійсно безбар'єрний простір. [2]

Зараз головними бар'єрами серед роботодавців, які заважають працевлаштуванню особливих категорій персоналу, є насамперед

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

204

стереотипи та упередження, неадаптованість робочих просторів та інфраструктури, побоювання стосовно відсутності програм чи ресурсу для психосоціальної підтримки ветеранів і нестача спецкурсів щодо роботи з ветеранами. Стереотипи виникають через брак розуміння і досвіду спілкування з людьми з інвалідністю. Недостатня кількість кваліфікованих кадрів, недосконалість нормативно-правової бази та системи моніторингу постають ключовими причинами того, що більшість громадського транспорту, а також міжміського, міжнародного авто- та залізничного сполучення є застарілою та недоступною.

Слід зазначити, що в Україні є дуже хороший приклад із залучення осіб з інвалідністю до роботи. Наразі в Укрзалізниці працює близько 11 тисяч людей з інвалідністю і якщо такий працівник може виконувати свою ділянку роботи, то він її виконує. Компанія змогла добитись того, щоб демобілізовані продовжували працювати у компанії — наразі лише 12-18% демобілізованих працівників звільнились із УЗ. Необхідною складовою у ході повернення ветеранів на роботу є вшанування їх служби та подяка. [3]

Інклюзивність на робочому місці — це не лише про рівні можливості, а й про створення умов, які допомагають людям з інвалідністю розкрити свій потенціал. Проте часто стереотипи та упередження стають перепоною для їх працевлаштування.

Для частини роботодавців слово інвалідність — це синонім непрацездатності. Тобто нездатність виконувати певну роботу. Фактично, людина з інвалідністю має додаткові права на працю, які гарантовані державою, але в реальності можливості реалізувати ці права просто немає. Існує перевірений інструмент, який сприяє швидшій інтеграції на робоче місце. Це соціальна послуга, яка називається «соціальний супровід». Послуга ґрунтується на Конвенції ООН про права людей з інвалідністю, ратифікованій Україною у 2009 році. [4, с. 6-7] На сьогодні роботодавцям,

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

205

які облаштовують робочі місця для людей з інвалідністю та забезпечують супровід, передбачається компенсація. Якщо ж компанія не наймає таких працівників, то вона сплачує внесок до Фонду соціального захисту, який фінансуватиме програми зайнятості.

Для врівноваження ситуації на ринку праці під час війни Урядом були запроваджені програми підтримки зайнятості, які адмініструє ДЦЗ за кошти Фонду соціального страхування на випадок безробіття.

Проєкт «єРобота» реалізується Мінекономіки та спрямований на стимулювання підприємницької активності та створення робочих місць. За два роки проєкту «єРобота» станом на вересень 2024 року майже 19,6 тис. підприємців отримали гранти сумарно на 9,3 млрд грн, що дозволило створити 55 тис. робочих місць. [3]

Безбар'єрність сьогодні — це нагальна необхідність для мільйонів українців. Для людей різних вікових груп, професій, соціального походження. Особливо акцентується увага на потребах наших захисників. Наш обов'язок — усунути для них усі перешкоди, які стримують адаптацію, реабілітацію та самореалізацію. Поки що в Україні недостатньо розвинені інфраструктурні рішення для людей з інвалідністю. Але водночас є позитивні починання — законодавчі зміни, програми підтримки працевлаштування, оновлення державних будівельних норм та впровадження нових реабілітаційних методик, що свідчить про поступовий рух у напрямку безбар'єрності.

Список використаних джерел:

- Гришнова О, Лисенко В. Реінтеграція учасників бойових дій у цивільне життя: проблеми зайнятості та шляхи їх розв'язання. Вчені записки Університету «КРОК» No2(74), 2024. С.146-156.
URL: <https://snku.krok.edu.ua/index.php/vcheni-zapiski-universitetu-krok/article/view/726/738>*

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

206

2. Ринок праці в умовах війни: демографічні виклики для України. 2024.
URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/3909003-rinok-praci-v-umovah-vijni-demograficni-vikliki-dla-ukraini.html>

3. Завальнюк І. Ринок праці та інклюзивні групи: як інтегрувати на роботі ветеранів і фахівців з інвалідністю. 2024.
URL: <https://ua.news/ua/money/rynok-truda-y-ynklyuzyvnye-gruppy-kak-yntegryrovat-na-rabote-veteranov-y-spetsyalystov-s-ynvalydnostyu>

4. Студілко М., Штогрин Р., Дичко Л., З. Панасюк., Шпикуляк І. Інтеграція людей з інвалідністю на відкритий ринок праці шляхом надання соціального супроводу при працевлаштуванні та на робочому місці: практичний посібник для фахівців із супроводу. 2024.
URL: https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/2024-03/integrating_people_with_disabilities_into_the_open_labor_market.pdf

5. Лещук Г. Концепт безбар'єрності в теорії та практиці інклюзії. 2022. С. 8-28.
URL: <http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/25418/1/Leshuk.pdf>

Кисіль К. Ф.

студентка,

студентка кафедри економіки підприємства

Київського національного університету

імені Тараса Шевченка

м. Київ, Україна

Науковий керівник – д.е.н., професор Грішнова О. А.

УДК 331.543

ВПЛИВ ВІЙНИ НА ТВОРЧІ ВИДИ ДІЯЛЬНОСТІ

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

207

По всьому світу конфлікти залишили шрами в суспільствах, роз'їдаючи інституції, роз'єднуючи спільноти та ставлячи під загрозу культурну спадщину [1, с. 2]. В умовах війни в Україні питання зайнятості митців набуває особливого значення, оскільки багато творчих працівників вимушені залишати свої професії через мобілізацію або еміграцію.

Ринок праці у сфері творчих професій є важливою складовою креативної економіки, яка включає численні професії, що створюють культурні, естетичні та інтелектуальні продукти. Результати творчості вчених, винахідників, підприємців, художників, письменників, артистів становлять у розвинених країнах вагомую частину національного багатства, а їх частка в національному доході невідмінно зростає, тому ми визнаємо творчість одним із видів праці, який, щоправда, має суттєві особливості [2, с. 14]. Основною рисою цих видів діяльності є унікальність створюваного продукту та індивідуальність процесу його створення. Відмінністю творчих професій є те, що кінцевий результат залежить від творчого потенціалу та самовираження конкретної особи чи групи осіб.

Війна значно вплинула на сферу праці артистів, викликавши суттєві зміни в умовах їхньої діяльності та формуючи нові тенденції. Масштабні арт-проекти, статті, творчі спілкування і численні мистецькі плани повністю втратили своє значення на стадії так званого шоку перших днів та тижнів. Прийняття першочергових рішень щодо порятунку близьких, допомоги армії та всім тим, хто захищає країну, стало найголовнішими завданнями життя практично для кожного, хто не вийшов на лінію фронту [3, с. 14]. Багато митців були змушені залишити свої місця проживання або шукати альтернативні джерела доходу, що негативно вплинуло на стабільність їхньої професійної діяльності.

Перепони та небезпеки, які з'явилися під час війни, серйозно обмежують можливості діяльності у сфері культури та мистецтва. Згідно

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

208

з даними Міністерства фінансів України, середня заробітна плата у сфері творчості, мистецтва та розваг у 2024 році зросла з 11,532 грн у I кварталі до 12,791 грн у II кварталі [4]. Проте, цей показник залишається одним із найнижчих серед усіх сфер економічної діяльності. Це підкреслює важливість підтримки митців, які зазнали суттєвих втрат через війну. Окрім того, ворожі обстріли знищують надбання української культурної спадщини, руйнують музеї, виставкові зали та витвори мистецтва, архітектурні споруди, пам'ятники культури.

Наразі творча сфера в Україні перебуває під впливом багатьох негативних чинників та гібридних загроз:

1. Брак інвестицій, скорочення виробництва та загальна економічна нестабільність призводять до зменшення фінансування мистецтва, закриття проєктів та зростання безробіття серед митців.

2. Постійний стрес, невизначеність і травматичні події війни негативно впливають на творчість митців та їхню здатність працювати.

3. Відтік талантів за кордон у пошуках безпеки та можливості професійної діяльності, а також перекваліфікація фахівців, створюють загрозу дефіциту працівників у майбутньому. Це може значно вплинути на післявоєнний розвиток України та відновлення творчої сфери [5, с. 49].

4. Нестача обладнання, студій та безпечних приміщень ускладнює реалізацію творчих проєктів.

5. Мобілізація талантів на фронт призводить до втрат у культурній сфері та посилює проблему нестачі професіоналів.

6. Небезпека та економічні труднощі зменшують попит на культурні послуги, що призводить до занепаду галузі.

Опитування, проведене нами серед 42 представників творчих професій, показало, що війна суттєво вплинула на їхню діяльність, доходи та можливості професійної реалізації. Респонденти, зокрема студенти

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

209

Львівської національної академії мистецтв і митці-початківці, відзначили як позитивні, так і негативні наслідки. Так, 33.3% опитаних знайшли нові можливості для творчості, однак 9.5% були змушені повністю припинити свою діяльність через війну [6]. Особливо це стосується тих, чия робота потребує фізичної присутності або доступу до ресурсів, які стали недоступними в умовах воєнних дій.

Серед опитаних є музикант, який тимчасово припинив творчу діяльність через службу у Збройних силах України, проте планує повернутися до роботи після війни. Це ілюструє стійкість і готовність митців до відновлення своєї діяльності у майбутньому. Зміна місця роботи або професії також стала поширеним явищем, особливо серед тих, хто був змушений переїхати за кордон чи перейти в інші сфери через економічні труднощі або небезпеку.

Щодо фінансового аспекту, більшість творчих працівників зазнали значного скорочення доходів через зменшення культурних заходів і купівельної спроможності населення. Однак деякі з них змогли адаптуватися до нових умов, використовуючи різноманітні платформи для заробітку або залучаючись до проєктів, пов'язаних із соціальними викликами війни.

Відповіді на запитання про вплив війни на умови праці людей творчих професій свідчать про зростання невизначеності, що змусило митців переорієнтуватися на інші сфери або шукати можливості на міжнародному ринку. Особливо перспективними напрямками стали дизайн і фотожурналістика, що відповідають потребам документування війни та соціальних змін.

Дані, взяті з дослідження «The effects of the war in Ukraine on the environment of Ukrainian artists», вказують, що 56.92% респондентів відзначили появу альтернативних джерел фінансування для культурних

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

210

ініціатив, а 42.82% згадали про збільшення фінансової підтримки з боку міжнародних партнерів [1, с. 12-13]. Водночас 42.3% зазначили зменшення доступності робочих місць через знищення культурної інфраструктури. Розірвання партнерств з лобістами російської агресії (57.18%) демонструє політичний аспект змін, що дає змогу українським митцям зміцнювати свої позиції на міжнародному ринку.

Для вирішення проблем зайнятості митців під час війни потрібні гнучкі підходи, які підтримають творчу спільноту та допоможуть відновити її після завершення конфлікту. Одним із ключових рішень є створення онлайн-платформи, де автори, включаючи військових і тих, хто виїхав за кордон, зможуть монетизувати свою творчість, проводити онлайн-заходи та спілкуватися з аудиторією. Документальне підтвердження українського походження гарантуватиме автентичність контенту та захистить від шахрайства.

Об'єднання волонтерських культурних ініціатив на єдиному координаційному майданчику допоможе митцям реалізовувати масштабні проекти на підтримку суспільства і армії. Війна наголосила на необхідності збереження національної ідентичності, а популяризація українського мистецтва за кордоном є стратегічно важливою для відновлення галузі та зміцнення міжнародного іміджу України.

Отже, війна стала серйозним випробуванням для українських митців, поставивши перед ними безпрецедентні виклики. Незважаючи на труднощі, творча спільнота продемонструвала здатність адаптуватися до нових умов та продовжувати свою діяльність. Для забезпечення стійкого розвитку культури в Україні необхідно розробити комплекс заходів, спрямованих на її підтримку.

Список використаних джерел:

**НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ
ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ**

211

1. *The effects of the war in Ukraine on the environment of Ukrainian artists: An evaluation by a diagnostic survey [Electronic resource] / Józef Ober, Serhii Rusakov, Tetiana Matuskevych // Media, War & Conflict. – 2024. – p. 1–24. – URL: <https://doi.org/10.1177/17506352241269604>*
2. *Економіка праці та соціально-трудова відносини : підручник / [А. М. Колот, О. А. Грішнова, О. О. Герасименко та ін.] ; за наук. ред. А. М. Колота ; М-во освіти і науки України, ДВНЗ «Київ. нац. екон. ун-т ім. Вадима Гетьмана». – Київ : КНЕУ, 2009. – 711 с.*
3. *Мистецтво та війна: специфіка художніх трансформацій [Електронний ресурс] / Стоян С. П. // Філософська думка (3). – 2022. – с. 119–124. – URL: https://www.pdcnet.org/fd/content/fd_2022_2022_0003_0119_0124*
4. *Середня місячна заробітна плата за галузями (2020-2024) [Електронний ресурс] // Мінфін. – URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/labour/salary/average/branch/>*
5. *СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ РИНКУ ПРАЦІ КРЕАТИВНОГО СЕКТОРУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ [Електронний ресурс] / Батюк А. А. // Молодий вчений. – 2023. – № 9 (121). – с. 47–52. – URL: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2023-9-121-10>*
6. *Власне дослідження. URL: <https://forms.gle/UJNftrFBxLEn5aEx7>*

Бондаренко М.В.

**студентка кафедри економіки підприємства
Київського національного університету імені Тараса**

Шевченка

м. Київ, Україна

Науковий керівник – д.е.н., професор Грішнова О. А.

УДК 331.5

**НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ
ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ**

212

**ЕКОНОМІЧНИЙ ВПЛИВ ВТРАТИ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ
ЧЕРЕЗ ВІЙСЬКОВІ ДІЇ НА ДОВГОСТРОКОВИЙ РОЗВИТОК
РИНКУ ПРАЦІ В УКРАЇНІ**

Військові дії в Україні спричинили значні втрати людського капіталу, що мають безпосередній вплив на довгостроковий розвиток ринку праці. Розвиток людського капіталу є ключовим елементом економічного прогресу та визначає конкурентоспроможність країни на глобальному ринку. Він вже став провідним фактором виробництва і займає зараз близько 70% в структурі національного багатства розвинутих країн [1]. Формування орієнтованих на знання та інновації навичок виступає стратегічним інструментом для забезпечення довгострокової економічної стабільності та сталого зростання.

У цьому дослідженні використовується поняття «людський капітал» у тлумаченні запропонованому Грішновою О.А. «як сукупність сформованих і розвинутих внаслідок інвестицій продуктивних здібностей, особистих рис і мотивацій індивідів, що перебувають у їхній власності, використовуються в економічній діяльності, сприяють зростанню продуктивності праці і завдяки цьому впливають на зростання доходів власника та національного доходу» [2, с. 56].

Повноцінне використання інтелектуального та творчого потенціалу в умовах війни є вкрай обмеженим. Це зумовлено масовою втратою українцями роботи через знищення підприємств та організацій. Значна частина бізнесу зіткнулася з повним або частковим зниженням попиту на свої товари й послуги через зміну пріоритетів споживачів. За кордоном головною перепоною для біженців є мовний бар'єр, посилений високою конкуренцією на ринку праці, а також вимогами місцевого законодавства

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

213

щодо підтвердження кваліфікації чи ліцензування для виконання професійної діяльності.

Демографічні зміни також мають критичний вплив. За даними Євростату майже половину українських біженців становлять жінки (46,4%), третину — діти, дорослих чоловіків одна п'ята (20,2%) [2]. Найбільша частка вимушених мігрантів за кордоном становлять саме жінки дітородного віку та малі діти, які є основою демографічного майбутнього країни. Тому надважливо зосередити фокус на поверненні цієї верстви українського народу. З іншого боку, потенційною загрозою для населення країни є втрата українських чоловіків, які можуть виїхати за кордон для возз'єднання з родиною чи в пошуку спокійного життя.

Ринок праці додатково ускладнюється тим, що внутрішньо переміщені особи створили додаткове навантаження на нього, адже на сході України більшість робочих місць пов'язані з промисловим напрямком, на відміну від західних регіонів країни. Ще більшої критичності ситуації додає виїзд за кордон висококваліфікованих спеціалістів, які до війни працювали в таких галузях, як освіта, інженерія, наука, економіка та ІТ. Попит на цих фахівців в Україні залишається високим, проте наявна кількість спеціалістів не може його повністю забезпечити.

Збройні конфлікти спричиняють сильний негативний вплив на освітню сферу, яка є ключовою для відновлення людського капіталу. Наприклад, за оцінками, ізраїльсько-палестинський конфлікт спричинив зниження результатів тестів студентів до одного стандартного відхилення порівняно зі студентами, яких конфлікт не торкнувся. Особливо сильно це впливає на дітей, які зазнали впливу війни з народження [3].

Для оцінки впливу демографічних змін на довгостроковий розвиток ринку праці було проведено власне дослідження серед 81 респондента.

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

214

Результати проведеного опитування, свідчать про значні демографічні зміни в Україні, спричинені війною. Близько 36,3% респондентів повідомили про зростання населення у їхніх регіонах через внутрішню міграцію, водночас 30% зауважили суттєве скорочення населення через евакуація за кордон. Також війна змусила 30,8% респондентів змінити місце роботи чи проживання, хоча лише 1,3% повністю втратили роботу, що свідчить про певну адаптацію населення. Водночас 67,9% повідомили про відсутність впливу на їхню професійну діяльність, ймовірно через зайнятість у менш постраждалих галузях. Ці зміни створюють нерівномірне навантаження на соціальну та економічну інфраструктуру країни, ускладнюючи процес відновлення ринку праці.

Ключовим фактором, який здатен підтримати розвиток людського капіталу, є система освіти. Вона потребує відновлення інфраструктури, модернізації шкіл і формування сучасних університетських центрів. Для забезпечення рівних можливостей як у містах, так і в сільській місцевості необхідно впроваджувати сучасні світові практики й цифрові технології. Втрата мільйонів робочих місць, більшість яких неможливо буде відновити, вимагає створення програм навчання на перекваліфікації у сферах з високим попитом на ринку праці. Зокрема, розвиток цифрових, гнучких і комунікаційних навичок серед фахівців та здобувачів вищої освіти повинні стати одним з ключових елементів майбутнього плану відновлення України.

Недостатня оперативність держави в питанні реєміграції є ще однією проблемою. На третьому році війни відсутність правової бази та політики реєміграції свідчить про необхідність розробки системної стратегії реєміграції та реінтеграції трудових ресурсів. Варто лібералізувати процедури працевлаштування іноземних громадян з компетенціями, котрі необхідні українським роботодавцям. Доцільно враховувати небезпеку

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

215

масової трудової міграції до України іноземців із країн, які за критеріями Комітету ООН, характеризуються низьким рівнем доходу, слабкими людськими ресурсами та є економічно вразливими, що матиме вплив на людський капітал через заповнення виключно його кількісного показника [4, с. 147].

Необхідно також забезпечити підтримку ветеранів на шляху повернення до ринку праці. Доступ до профорієнтаційних послуг, навчання, перекваліфікації не можуть бути обмеженими та мають бути відкритими для всіх зацікавлених ветеранів [5, с. 60]. У цьому контексті важливу роль відіграють програми стимулювання бізнесу та самозайнятості. Вони повинні мати комплексний характер та передбачати систему механізмів підтримки: фінансових, регуляторних, освітніх і цифрових. У післявоєнному відновленні українського бізнесу важливу роль відіграє вже наявна підтримка з боку держави. Зокрема, програма «Доступні кредити 5-7-9%» у поєднанні з державною програмою портфельних гарантій стали рушійною силою для кредитування бізнесу, сприяючи його стабілізації та збереженню. Водночас партнерство з країнами ЄС стане ключовим елементом подальшого економічного відновлення України. Це партнерство включає не лише перспективу вступу до ЄС, але й розширення чотирьох свобод: вільного руху товарів, послуг, капіталу та працівників. Крім того, особлива увага приділяється розвитку ІТ-сектору та креативних індустрій, розширенню логістичних шляхів, усуненню технічних бар'єрів для української продукції, а також промислового освоєнню західних регіонів.

Як свідчать результати проведеного дослідження, втрата людського капіталу через військові дії має суттєвий економічний вплив на довгостроковий розвиток ринку праці в Україні, створюючи комплексні виклики для його стабільності та зростання. Для подолання цих наслідків

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

216

необхідно враховувати взаємопов'язані фактори, зокрема демографічні зміни, міграційні процеси та економічні обмеження. Ефективна стратегія пом'якшення негативного впливу передбачає створення умов для повернення працівників, підтримку їхньої реінтеграції, активне впровадження програм перекваліфікації, а також адаптацію політики зайнятості до потреб різних категорій населення, спрямовану на відновлення та зміцнення економічного потенціалу країни.

Список використаних джерел:

1. *Євростат. (2023). More than 4.2 million people under temporary protection. Грудень 2023. Отримано з: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/w/ddn-20231208-2>.*
2. *Грішнова, О. А. (2004). Економіка праці та соціально-трудова відносини: підручник. К.: Знання, 535 с.*
3. *Balázs Égert, Christine de La Maisonneuve. The impact of the war on human capital and productivity in Ukraine. 2023. Отримано з: <https://cepr.org/voxeu/columns/impact-war-human-capital-and-productivity-ukraine>*
4. *Купіна Л. Ф. (2023) Реєміграція та реінтеграція трудових ресурсів як виклик для інституційного механізму держави в період повоєнного відновлення України. Наука і техніка сьогодні. С. 149–155.*
5. *Грішнова, О. А., Н. М. Самолюк, and I. А. Роцик. "Визначення актуальних потреб учасників бойових дій (УБД) як основа їх ефективного соціального захисту." Теоретичні та прикладні питання економіки. Збірник наукових праць (2023): 56-66.*

Калініченко Д.І.,
Національний університет
“Києво – Могилянська академія”,
Київ, Україна

ЗАСАДИ МОНЕТАРНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ІНТЕГРАЦІЇ ДО ЄС

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

217

Економічні цілі на шляху до ЄС передбачають відновлення промислового потенціалу, модернізацію критично важливої інфраструктури та стимулювання розвитку інноваційних секторів економіки. Ключовим аспектом у цій стратегії може бути залучення міжнародних інвестицій, що не лише сприятиме економічному відновленню, але й зміцнить довіру іноземних партнерів до України як надійного економічного союзника. Особлива увага приділяється формуванню сприятливого інвестиційного клімату, який передбачає правовий захист інвесторів та вдосконалення регуляторного середовища. Це є критично важливим для залучення фінансових ресурсів та іноземного капіталу, які становлять основу для економічного зростання. Варто враховувати і забезпечення енергетичної безпеки через розвиток відновлюваних джерел енергії та скорочення залежності від імпорту енергоресурсів, що сприятиме підвищенню економічної стабільності країни. Не менш значущою складовою є збереження та розвиток трудових ресурсів, зокрема, стимулювання повернення трудових мігрантів, що є важливим для підтримання демографічного балансу та довгострокового економічного розвитку[1].

Вступ України до Європейського Союзу вимагатиме не лише адаптації економічних і політичних інститутів, але й суттєвого вдосконалення монетарної політики. Національний банк активно інтегрує норми права ЄС у фінансове регулювання України. У 2022 році НБУ розробив нормативні акти, що реалізують євроінтеграційні закони в банківському регулюванні, платіжних послугах, страхуванні та захисті прав споживачів. Окрім того, НБУ долучився до розробки відповідей на Опитувальник ЄС, які стали основою позитивного висновку щодо готовності України до членства[2]. Експерти регулятора працювали над розділами "Свобода руху капіталу" та "Фінансові послуги", а також над додатковими питаннями Єврокомісії

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

218

щодо сталого фінансування. Варто додати, що у 2022 році НБУ, також, посилив співпрацю з Європейською комісією, Європейським центральним банком та іншими інституціями ЄС. Регулятор брав участь у засіданнях двосторонніх органів асоціації Україна – ЄС, зокрема у роботі Комітету асоціації та Ради асоціації. Також опрацьовувалися питання щодо приєднання України до Єдиної зони платежів у євро (SEPA).

Враховуючи специфіку ЄС, монетарна політика повинна базуватися на чотирьох ключових аспектах: адаптація до критеріїв Маастрихтського договору, забезпечення цінової стабільності, управління інфляційними очікуваннями та стабілізація валютної політики.

Рис. 1. Аспекти монетарної політики України в контексті вступу до ЄС

Джерело: створено автором на основі [3,4,5]

Україна повинна відповідати економічним та монетарним критеріям, визначеним Маастрихтським договором, для можливого переходу на євро. Інфляція не повинна перевищувати більше ніж на 1,5% середнього рівня

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

219

інфляції трьох країн ЄС з найнижчими показниками. У контексті цього, перехід до політики інфляційного таргетування (з 2016 року) став важливим кроком у забезпеченні стабільності цін та зміцненні довіри до монетарної політики. Національний банк України (НБУ) визначив цільовий рівень інфляції ($5\% \pm 1$ п.п.), що відповідає європейським стандартам. Політика таргетування інфляції включає прозору комунікацію з суспільством і ринками, що підвищує ефективність рішень НБУ. Ефективність такого інструменту значною мірою залежить від управління очікуваннями суспільства, на які часто впливають когнітивні упередження та обмежене розуміння монетарної політики. Наприклад, упередженість статус-кво може призвести до опору необхідним коригуванням, тоді як страх перед інфляцією може спровокувати непропорційну реакцію, підриваючи успіх політики. Використання поведінкових економічних інструментів, таких як теорія підштовхування та цілеспрямовані комунікаційні стратегії, можуть допомогти узгодити суспільне сприйняття з цілями політики. Інфляційні очікування громадян і бізнесу матимуть вирішальний вплив на ефективність монетарної політики. Підвищення фінансової грамотності населення є одним з ключових завдань для мінімізації впливу когнітивних упереджень.

Окрім того, лібералізація валютного ринку є необхідним кроком для забезпечення відповідності європейським стандартам. НБУ буде необхідно поступово перейти до плаваючого обмінного курсу, що допоможе зменшити зовнішні шоки.

Іншим важливим фактором у формуванні економічної політики є суспільне ставлення. Громадяни висловлюють неоднозначні думки щодо прийняття євро, головним чином стурбовані побоюваннями щодо інфляції та певної втрати “суверенітету”. Аналіз та оцінка суспільних реакцій має значення для розробки політики, яка заручиться громадською підтримкою,

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

220

зберігаючи імпульс до інтеграції. Стала та послідовна комунікація центрального банку має відігравати вирішальне значення для формування суспільних очікувань. Включення аналізу поведінки в моделі прогнозування може ще більше підвищити точність і адаптивність заходів таргетування інфляції, сприяючи макроекономічній стабільності.

Таким чином, економічна політика України в контексті інтеграції в ЄС вимагає багатовимірного підходу, який об'єднує структурні реформи, аналіз поведінки та надійні макроекономічні інструменти. НБУ продовжує реалізовувати заходи, спрямовані на виконання Україною зобов'язань у сфері європейської інтеграції, створюючи передумови для повної інтеграції у фінансовий простір ЄС. Шляхом інтеграції законодавства зі стандартами ЄС, усунення упереджень громадськості щодо інтеграції та використання інструментарію стратегічних комунікацій для управління інфляційними очікуваннями, Україна може зміцнити свою економічну стійкість і прискорити свій шлях до успішної інтеграції з Європейським Союзом.

Список використаних джерел:

1. *Войтович Л., Федик М. Стратегія повоєнного відновлення економіки України в умовах євроінтеграції/ Економіка та суспільство – 2024*
2. *Офіційний сайт Національного банку України. URL: <http://www.bank.gov.ua>*
3. *Офіційний сайт Європейського центрального банку. URL: <http://www.ecb.europa.eu>*
4. *Faryna O., Tsapin A. The Role of Financial Literacy in Anchoring Inflation Expectations/ National Bank of Ukraine – 2024*
5. *Casiraghi M., Pio Perez L. Central Bank Communications/ International Monetary Fund – 2022*

Нехай А. В.

здобувач першого (бакалаврського)

рівня вищої освіти

**НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ
ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ**

221

спеціальності "Математика"

Українського державного університету

імені Михайла Драгоманова

м. Київ, Україна

Науковий керівник – к.е.н., доц. Бицюра Ю.В.

ВАЛЮТНЕ РЕГУЛЮВАННЯ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВІЙНИ

Відповідно до умов воєнного стану, НБУ зобов'язаний регулювати обіг валюти (Постанова НБУ №18 «Про роботу банківської системи в умовах воєнного стану»). НБУ повинен збалансувати свою роль регулятора валютного обігу у воєнний час із новою стратегією, що включає низку амбітних цілей для забезпечення фінансової стабільності та підтримки України на шляху до перемоги [1].

Нині бізнес стикається з валютними обмеженнями, які включають обмежений доступ до різних інструментів валютного обігу (зокрема для повернення інвестицій) та обмеження на проведення операційних платежів.

Також НБУ зробив певні кроки у напрямку дозволу інструментів репатріації. Зокрема, було знято обмеження на виплату відсотків за кордон за деякими кредитними угодами.

Однак на цей прогрес все ще діють необхідні обмеження. Серед них – умови щодо суми інвестицій, виплати відсотків і строків погашення основної суми боргу. Бізнес, який не підпадає під ці винятки і не має права повернути «боргові» інвестиції, може розглядати альтернативи, як-от обмін боргу на капітал або реінвестування. На жаль, дивіденди, як ключовий інструмент, наразі не можуть бути репатрійовані за кордон. Інвестори

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

222

можуть спрямовувати отриманий прибуток на нерухомість, державні облигації, депозити в Україні або реінвестувати в свій бізнес [2].

Загалом, очікування повного скасування обмежень на репатріацію дивідендів залишаються у перспективі. Водночас НБУ розглядає можливість дозволу репатріації дивідендів для «нових» інвестицій, використовуючи аналогічний підхід до кредитів. Це спрямовано на стимулювання нової фінансової підтримки для подальшої реконструкції України. Деталі та механізми поки перебувають у стадії розробки.

Якщо говорити про експортні та імпорتنі операції, то після здійснення інвестицій підприємства, що співпрацюють з іноземними постачальниками, повинні враховувати валютні обмеження, які поширюються на їхню операційну діяльність в Україні.

Однією з головних проблем є строки розрахунків за експортно-імпортними операціями. Протягом останнього року ці строки було скорочено до 180 днів (порівняно з 365 днями до повномасштабного вторгнення та запровадження воєнного стану) [3].

Це обмеження створює труднощі для бізнесу, який іноді потребує більше часу для імпорту певних товарів через виробничі або логістичні ускладнення. Водночас варто зазначити, що строки розрахунків не поширюються на всі види експортних послуг, зокрема на експорт страхових чи транспортних послуг.

Для подолання цих обмежень компанії можуть звертатися до Міністерства економіки України щодо продовження строків, отримувати сертифікати форс-мажору від Торгово-промислової палати чи ініціювати судові процеси у випадку порушення угод контрагентами. З належною підготовкою доказів ці процедури можуть бути відносно простими.

Крім строків, важливим є питання можливості платежів. НБУ раніше запровадив низку послаблень, зокрема дозвіл на оплату всіх імпортних

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

223

товарів і розширення списку робіт та послуг, за якими дозволені платежі нерезидентам.

Для операцій, які не входять до цього переліку, НБУ може надавати індивідуальні дозволи. Але такі дозволи ґрунтуються на рішеннях Кабінету Міністрів України, а не самого НБУ. Кабмін визначає, чи відповідає операція національним інтересам під час воєнного стану. Через це процедура залишається нечіткою щодо строків, критеріїв та прозорості [4].

Якщо говорити про банківські операції на фронтових територіях, то платежі з фронтових територій також створюють проблеми для операцій з іноземною валютою, що впливає на нові інвестиції та діючий бізнес.

Українські компанії, зареєстровані на фронтових територіях під контролем України, часто стикаються з труднощами проведення валютних платежів через іноземні кореспондентські банки, які розглядають ці території як окуповані. НБУ активно працює над наданням списків підконтрольних територій іноземним центральним банкам, що має зменшити затримки при здійсненні платежів.

Підприємствам, які вже працюють в Україні або планують це зробити, важливо враховувати, що всі зусилля НБУ та уряду спрямовані на залучення іноземної валюти. Хоча повна репатріація інвестицій поки неможлива, варто розглядати можливості реінвестування, розвиток нових проєктів чи купівлю державних облігацій. Коли макрофінансова ситуація стабілізується, можна очікувати сигналів про повне відкриття України для бізнесу.

Також варто відзначити, що 2 жовтня 2023 року НБУ перейшов на плаваючий валютний курс. За один тиждень (з 02.10.2023 по 06.10.2023) чистий продаж валюти з боку НБУ склав 1151,69 млн доларів США, в той час як від початку війни середній за тиждень обсяг чистих інтервенцій склав всього 488,60 млн доларів, а з початку 2023 року – 499,01 млн.

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

224

доларів. Тож, на перехід з плаваючого на фіксований курс НБУ додатково витратив із золотовалютних резервів (ЗВР) мінімум 652,68 млн доларів, саме для того щоб заспокоїти ринок і не допустити суттєвих коливань офіційного курсу. Надмірних витрат із ЗВР з боку НБУ можна було б запобігти, якщо б НБУ обрав би більш коректний час для переходу на плаваючий курс, наприклад травень-серпень 2023 року, коли має місце сезонне уповільнення ділової активності. Тим не менше, не дивлячись на втрату частини ЗВР від переходу на плаваючий курс, рівень ЗВР НБУ залишається досить високим (див. рис.).

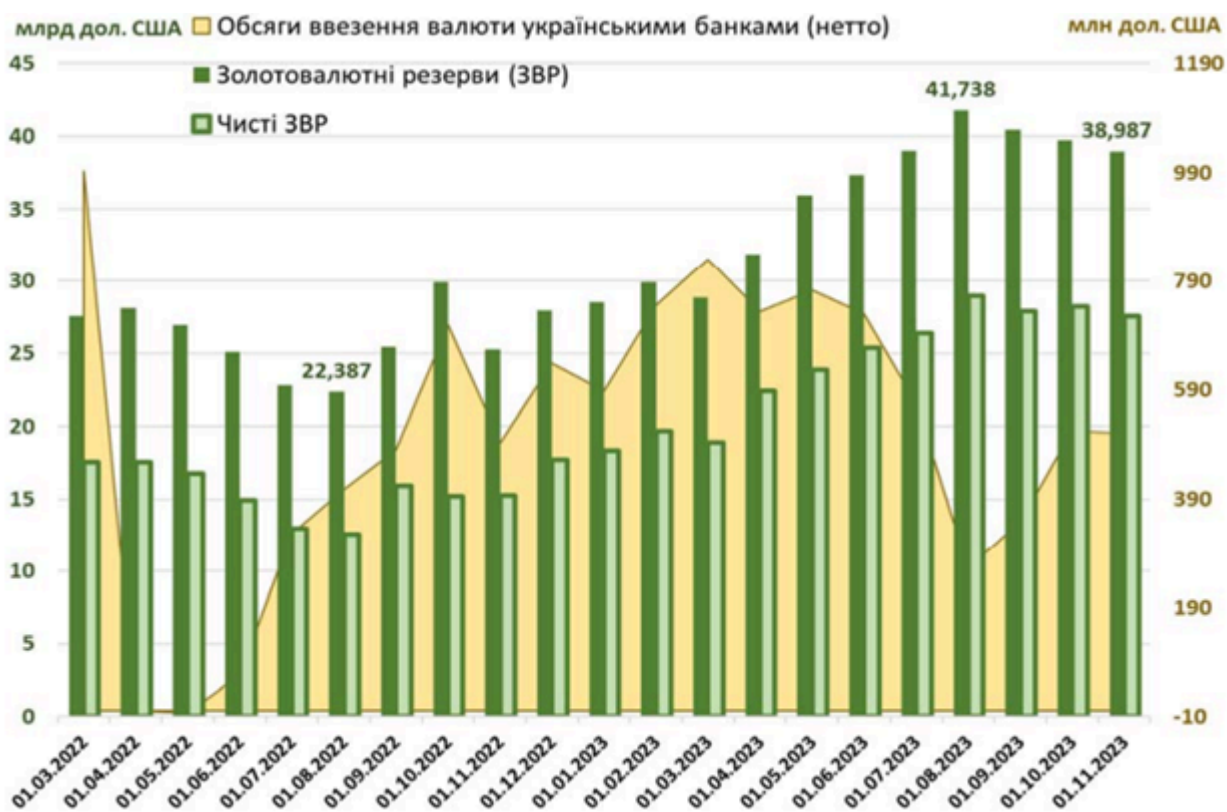

Рис. Динаміка ЗВР НБУ (млрд дол. США) та обсягів готівкової валюти, яка ввезена банками (млн дол. США)

Станом на 01.11.2023 року ЗВР НБУ складала 38,987 млрд доларів, а чисті ЗВР – 27,565 млрд доларів. Слід звернути увагу, що поступово чисті ЗВР починають займати більшу частку у валових ЗВР. Відбувається це тому, що значна частина міжнародної допомоги в Україну поступає не

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

225

тільки в формі кредитів, але й у формі грантів, тобто як безповоротна фінансова допомога. Станом на 01.10.2023 обсяг офіційних ЗВР НБУ у гривні становив 1,453 трлн грн: це приблизно на 15% менше за грошовий агрегат M1, який відображає всю готівкову та безготівкову гривню, що знаходилась в обігу [5].

Тобто НБУ був дуже добре забезпечений ЗВР, і технічно міг підтримувати валютний курс гривні як на міжбанківському ринку, так і на готівковому ринку. В принципі, коливання курсу гривні до долара на готівковому ринку у порівнянні з офіційним курсом від початку 2023 року можна вважати несуттєвими, а влітку 2023 року вони взагалі знизились до мінімуму.

Готівковий валютний ринок України почав насичуватись за рахунок притоку валюти з боку мігрантів, які повертались додому, та за рахунок банків. Всього від початку війни українські банки ввезли в Україну понад 10,5 млрд доларів готівкової іноземної валюти і банківських металів. В середньому ж від початку війни банки ввозили в Україну готівкової іноземної валюти в еквіваленті 510 млн доларів на місяць. Таким чином, насичення ринку готівкової іноземної валюти відбулось саме під тиском повернення першої хвилі мігрантів в Україну.

У підсумку, Україна адаптує свою фінансову політику відповідно до умов воєнного стану, зосереджуючись на стабілізації економіки та залученні іноземної валюти. НБУ запроваджує низку заходів, спрямованих на підтримку валютного ринку, регулювання операцій бізнесу та забезпечення стабільності обмінного курсу.

Попри часткове пом'якшення валютних обмежень, таких як дозвіл виплати відсотків за деякими кредитами, обмеження на репатріацію дивідендів та строків експортно-імпортних операцій все ще діють. НБУ працює над дорожньою картою для подальшого зняття обмежень, що

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

226

залежить від військової та політичної стабільності. Запровадження плаваючого курсу гривні супроводжувалося суттєвими витратами із золотовалютних резервів, але їхній рівень залишається стабільним.

Список використаних джерел:

1. Постанова «Про роботу банківської системи в умовах воєнного стану».
URL: https://bank.gov.ua/ua/legislation/Resolution_24022022_18
2. Інвестування в Україні. URL: <https://minfin.com.ua/ua/invest/articles/10-variantov-dlya-investiciy-v-ukraine/>
3. Граничні строки розрахунків для деяких експортних операцій.
URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/pereglyanuto-granichni-stroki-rozrahunkiv-dlya-deyakih-ekspornih-operatsiy>
4. НБУ суттєво послаблює валютні обмеження. URL: <https://golaw.ua/ua/insights/publication/nbu-suttyevo-poslablyuye-valyutni-obmezhennya/>
5. Тенденції розвитку валютного ринку в період війни.
URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/download/3125/3048>

Бібік С.О.

здобувач першого (бакалаврського)

рівня вищої освіти

спеціальності 051 "Економіка"

Українського державного університету

імені Михайла Драгоманова

м. Київ, Україна

Науковий керівник – к.е.н., доц. Підпригора Л. А.

УДК 336.7

**КРИПТОВАЛЮТА ЯК РЕВОЛЮЦІЯ ДЛЯ БАНКІВСЬКОЇ
СИСТЕМИ**

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

227

У 2008 році Сатоши Накамото, що має ще псевдонім «творець першої децентралізованої криптовалюти», представив світу концепцію Bitcoin в документі під назвою "Bitcoin: a Peer-to-Peer Electronic Cash System". Це стало відправною точкою для всієї криптовалютою індустрії і заклало основу для створення принципово нового підходу до фінансових транзакцій і фінансової системи в цілому [31].

Якщо криптовалюта продовжить активно розвиватися, то банки опиняться перед великим викликом. Сьогодні вони контролюють більшість фінансових операцій, але з появою і розвитком криптовалют їх роль може істотно змінитися. Люди зможуть здійснювати перекази, отримувати кредити або зберігати гроші безпосередньо через блокчейн, минаючи банки. Це не тільки спрощує процес, але і робить його дешевшим і швидшим.

Банки позбудуться значної частини доходів, тому що комісії за перекази або кредити в криптовалюта набагато нижче. Крім того, міжнародні транзакції через крипту вже зараз відбуваються без кордонів, а банки звикли заробляти на таких операціях.

Традиційні банки можуть зберегти свої позиції, якщо швидко адаптуються:

- інтегрують блокчейн в свої системи;
- пропонують послуги зі зберігання та торгівлі криптовалютами.

Криптовалюти не тільки загрожують банківській системі, а й створюють стимули для її модернізації. Ті банки, які зможуть пристосуватися, залишаться важливою частиною фінансової системи. Решта ризикують опинитися в минулому.

Криптовалюти також кидають виклик монетарній політиці, оскільки центральні банки та комерційні структури втрачають контроль над грошовою масою. Це може дестабілізувати економіку, якщо люди почнуть

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

228

масово використовувати крипту замість традиційних грошей.

Але це не означає, що банки зникнуть. Їм доведеться адаптуватися. Іншими словами, банки не зникнуть повністю, але їх роль зміниться, а ті, хто не встигне адаптуватися, можуть втратити актуальність. Таким чином, криптовалюти дійсно представляють революційний виклик для банківської системи, що вимагає адаптації та новаторських рішень.

Криптовалюти визнані в багатьох країнах світу, зокрема в Японії, Сальвадорі та Центрально-Африканській Республіці. У Японії цифрові валюти регулюються як легальний платіжний засіб, а криптобіржі проходять державну реєстрацію. У Сальвадорі з 2021 року біткоїн використовується як офіційна валюта, що сприяє економічній інновації [2].

В Україні криптовалюти активно інтегруються в економіку. У 2022 році був підписаний закон "Про віртуальні активи", який легалізує використання криптовалют. Проте його повне впровадження залежить від ухвалення податкового законодавства. У контексті війни криптовалюти стали важливим інструментом для альтернативних міжнародних переказів, що дозволяє підтримувати економічні відносини та залучати донати з усього [3].

У США криптовалюти не мають єдиного правового статусу, але ведуться активні обговорення щодо їх регулювання. Ілон Маск підтримує ідею інтеграції криптовалют у щоденне життя, зокрема біткоїна і догкоїна, для проведення платежів. Різні штати та федеральні органи розглядають варіанти законодавчих ініціатив у цій сфері

Таким чином, використання криптовалют активно розвивається, особливо в контексті інноваційних рішень для платежів та фінансових трансакцій у складних економічних умовах.

Список використаних джерел:

1. *Forklog / White paper біткоїну виповнилося 14 років / 31.10.2022 / URL:*

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

229

<https://forklog.com.ua/news/white-paper-bitkoyinu-vypovnylosya-14-rokiv>

2. 24 Економіка / В яких країнах криптовалюта має законний статус: дослідження / Віта Свірневська / URL: https://24tv.ua/economy/yakih-krayinah-kriptoalyuta-maye-zakonniy-status-doslidzhennya_n2669935

3. TRUSTEE / Юридичний статус криптовалюти в Україні / URL: <https://trusteeglobal.com/academy/legalizaciya-kriptoalyut-ukraina/>

Світельська П. К.

учениця 11 класу

Лицей політики, економіки,

права та іноземних мов,

вихованка КМАН секції “Економіка та економічна політика”,

м. Київ, Україна

Науковий керівник – к.е.н., доц. Підпригора Л. А.

УДК 331.5

РОЛЬ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ В СУСПІЛЬНОМУ ВИРОБНИЦТВІ РОЗВИНУТИХ КРАЇН

Людський капітал відіграє важливу роль у розвитку економіки та суспільного виробництва в умовах ХХІ століття, а саме глобалізації та швидкого технологічного прогресу. Роль людського капіталу у розвинутих країнах посідає особливе місце, адже професійна підготовка, високий рівень освіти та новітня діджиталізація є ключовими аспектами для забезпечення конкурентноспроможності економіки в країні.

Сучасний світ постійно розвивається і не стоїть на місці, тому матеріальні ресурси поступаються творчим та інтелектуальним можливостям людини, що характеризує необхідність переосмислення підходів до формування розвитку та ефективного застосування людського

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

230

капіталу.

Слід зауважити, що саме дослідження ролі людського капіталу в суспільному виробництві дає змогу набагато глибше зрозуміти механізм економічного зростання; взаємозв'язок між якістю здоров'я людей, їхньої освіти, інноваційної діяльності, а також продуктивністю праці. Людський капітал – це невід'ємна частина суспільного виробництва, яка визначає характер економічного розвитку, здатність населення адаптуватись до нових викликів та темпи технологічного розвитку, а також їх змін.

Людський капітал впливає на економічне зростання, може сприяти розвитку економіки за рахунок розширення знань та навичок її людей. Навички мають економічну цінність, оскільки кваліфікована робоча сила може підвищити продуктивність [1].

На прикладі розвинутих країн, таких як, Сполучені Штати Америки, Франція, Японія, Німеччина та Швеція, можна простежити, як інвестиції держави в освіту, науку, здоров'я, технології впливають та забезпечують високий рівень продуктивності праці, конкурентоспроможності на ринках світу, а також стійкість до будь-яких економічних криз.

Сполучені Штати Америки витрачають вагому частину ВВП на наукові дослідження та нові розробки, що дозволяє їм зберігати лідерство в різних галузях, до прикладу, штучний інтелект, космічні дослідження і тощо.

Система освіти США одна з найпотужніших систем у світі. Значна увага приділяється STEM-напрямам, тобто технології, наука, інженерія та математика, що формують основу для високотехнологічного розвитку; доступність освіти через фінансові програми, підтримки, стипендії та кредити на навчання. Федеральний уряд та приватний сектор підтримують розвиток стартапів через фінансування, програми грантів.

Значна увага приділяється до діджиталізації населення; ініціативи з

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

231

ІТ-навичок, як приклад онлайн курси та різні платформи для кваліфікації населення набирають чималих обертів.

Інвестиції в охорону здоров'я є важливою складовою розвитку людського капіталу. Різні американські програми забезпечують доступ до базових медичних послуг, що позитивно впливає на працездатність населення.

Німеччина користується дуальною системою освіти, яка забезпечує теоретичне навчання з практичним досвідом на виробництві. Великі компанії Німеччини активно інвестують у навчання своїх співробітників, що забезпечує їм постійний розвиток. Також, програми співпраці між компаніями та університетами, що позитивно впливають на розвиток інновації та підвищують здорову конкурентоспроможність серед студентів.

Німеччина є лідером у фінансуванні фундаментальних досліджень. Багато університетів цієї країни є центрами інноваційних розробок, що підтримують економічний розвиток країни. Німеччина активно інвестує в екологічну систему технологій, яке сприяє підготовці робочої сили до роботи в умовах сталого розвитку.

Франція, розвиток людського капіталу цієї країни орієнтується на поєднання високого рівня освіти, соціального захисту та розвитку творчого потенціалу. Франція відома своїми провідними інституціями, які забезпечують підготовку населення, які в подальшому стануть висококваліфікованими спеціалістами. Велика увага приділяється у галузі, такі як авіабудування та енергетика; є лідером у розвитку креативної економіки, що включає кінематограф, дизайн, моду. Державні програми спрямованні для підтримки залучення молодих креативних громадян. Також, слід зауважити, що Франція активно впроваджує політику рівності, що дозволяє залучати більше жіночої статті до професій, де у подальшому можуть стати висококваліфікованими спеціалістами та управлінська

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

232

діяльність.

Розвиток людського капіталу в Японії базується на традиційних цінностях та сучасних технологій. Країна відома своїми сучасними навичками в освіті, з акцентом на математичні та природничі науки. Японські компанії, як приватні, так і державні інвестують у розвиток своїх співробітників. Багато компаній проводять регулярне щорічне навчання персоналу, забезпечуючи високу якість продукції. Японія є лідером у розробці робототехніки, електротехніки та постійного вдосконалення медичних технологій. Саме в ці галузі інвестування, забезпечують тривале збереження конкурентних переваг країни. Зазначимо, що Японія має одну з найвищих показників тривалості життя та найнижчих показників смертності у світі, завдяки якісній системі охорони здоров'я, а також здоровому способу життя громадян країни.

Швеція відрізняється від вище зазначених країн, що має інтегровану систему розвитку людського капіталу; зосередженням на інноваціях, рівності та постійному навчанні. Держава активно підтримує програми перекваліфікації, кваліфікації та перепідготовки населення, що дозволяє громадянам адаптуватись до постійних змін на ринку праці. Велика кількість університетів Швеції спеціалізується на науці та великої кількості медичних досліджень. Зауважимо, що Швеція є однією із світових лідерів у забезпеченні рівності між жінками та чоловіками, що сприяє найвищому показнику використанню потенціалу людського капіталу. Країна виділяє з державного бюджету кошти на екологічну освіту та підтримку екологічних підприємств/компаній. Соціальне забезпечення громадян Швеції включає в себе безкоштовну освіту, охорону здоров'я, що створює сприятливі умови для розвитку людського капіталу.

Отже, людський капітал відіграє важливу роль у житті держави. Інвестиції в науку, здоров'я, освіту, професійний розвиток населення

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

233

кожної країни є фундаментальною умовою для забезпечення стабільного розвитку, покращення рівня життя, збереження та вдосконалення конкурентоспроможності країни. Спільними рисами розвинутих країн є акцент на інноваціях, підтримка постійного навчання та забезпечення рівних можливостей працевлаштування громадян.

Список використаних джерел:

1. *Важливість розвитку людського капіталу у сучасному світі. Якою має бути стратегія України.* URL: <https://uifuture.org/publications/vazhlyvist-rozvytku-lyudskogo-kapitalu-u-suchasnomu-sviti-y-akoyu-maye-buty-strategiya-ukrayiny/>
2. *Шумська С. С. Людський капітал у глобальному світі та в Україні: довгострокові тренди та вплив Covid-19.* URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/download/1850/1784/>
3. *Mincer J. Investment in Human Capital and Personal Income Distribution. Journal of Political Economy. 1958.V. 66. P. 281–302.*

Дзюба В. В.

учень 9 класу

Ліцею № 306 м. Києва,

вихованець КМАН секції “Економіка та економічна політика”,

м. Київ, Україна

Науковий керівник – к.е.н., доц. Підпригора Л. А.

УДК 338.1

РОЗВИТОК БІЗНЕСУ ЯК ФАКТОР ЕКОНОМІЧНОГО ВІДНОВЛЕННЯ В ПРАКТИЦІ РОЗВИНУТИХ КРАЇН

У практиці розвинутих країн економічне відновлення відбувалося під впливом різних факторів, ключовим з яких є розвиток бізнесу. Так, зокрема, розвиток бізнесу став ключовим фактором економічного відновлення Німеччини після Другої світової війни, що відоме як

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

234

«німецьке економічне диво» (Wirtschaftswunder). Економічна модель, що базувалася на концепції соціального ринкового господарства, поєднала ринкову економіку з державним регулюванням, щоб забезпечити справедливі умови для розвитку бізнесу. Важливим кроком стала валютна реформа 1948 року, яка замінила рейхсмарку на дойчмарку, ліквідувала централізоване планування і стимулювала розвиток приватного сектора. Це покращило довіру населення і підприємств, що призвело до стрімкого зростання виробництва та зайнятості. Значним фактором став експортний потенціал Німеччини. Політика дерегуляції та розвиток міжнародної торгівлі дозволили німецьким підприємствам швидко інтегруватися у глобальні ринки. Розвиток промисловості, особливо автомобільної та машинобудівної, став основою стійкого економічного зростання. За період з 1950 до 1962 року рівень безробіття зменшився з 11,2% до майже повного працевлаштування [1]. Інвестиції в капітал і технології стимулювали підвищення продуктивності праці, що забезпечило поступове досягнення Німеччиною передових позицій серед західних економік. Державна підтримка бізнесу включала пільгове оподаткування, стимулювання створення капіталу та інфраструктурні інвестиції. Серед компаній, які стали основою економічного відновлення Німеччини, були Volkswagen, Siemens, BASF та Daimler-Benz. Держава відіграла ключову роль у їхньому відродженні через низку економічних реформ та програм підтримки. Volkswagen отримала значну державну підтримку в рамках післявоєнного відновлення. Уряд використовував компанію як символ економічного зростання, субсидуючи виробництво автомобілів і надаючи вигідні умови для експортних операцій. Завдяки цим заходам Volkswagen став глобальним гравцем, який сприяв зростанню зайнятості та експорту в Німеччині. Siemens, яка діяла в енергетиці, телекомунікаціях та електроніці, відновила свої позиції завдяки субсидіям на дослідження та

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

235

інновації. Держава створила умови для інтеграції компанії в міжнародні ринки, одночасно забезпечуючи її співпрацю з університетами для розвитку технологій BASF хімічний гігант, виграв від податкових пільг та інвестицій в інфраструктуру, особливо в транспорт і логістику. Завдяки державній політиці вдалося швидко відновити виробництво і розширити експортну діяльність, що стало важливим чинником для загальної економіки країни. Daimler-Benz, відома своїми автомобілями, отримала підтримку через програми сприяння промисловості, включно з фінансуванням для модернізації виробництва та доступом до нових ринків. Це допомогло компанії швидко відновити своє становище на світовому ринку автомобілів преміум-класу. Політика підтримки бізнесу включала податкові пільги, кредитні програми для модернізації обладнання, а також субсидії на навчання персоналу. Уряд також сприяв розвитку інфраструктури, зокрема будівництву доріг та портів, що полегшувало логістичні операції компаній. Завдяки цій політиці німецький бізнес швидко інтегрувався в міжнародні ланцюги постачання, сприяючи загальному економічному зростанню.

Хоча план Маршалла також сприяв відновленню, роль іноземної допомоги була вторинною порівняно з внутрішніми економічними реформами. Значний внесок зробили малі й середні підприємства, які, адаптуючись до нових умов, забезпечили диверсифікацію економіки. Також важливим чинником стало зміцнення інститутів, які регулювали конкуренцію, що запобігало монополізації і сприяло динаміці розвитку. Економічне відновлення Німеччини стало прикладом ефективної інтеграції бізнесу, державного регулювання та соціальних реформ. Такий підхід дозволив країні подолати наслідки війни і стати одним з лідерів світової економіки.

Також розвиток бізнесу став важливим елементом економічного

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

236

відновлення Японії після Другої світової війни, що увійшло в історію як "японське економічне диво". Ключову роль зіграв уряд через стимулювання інновацій, розвиток інфраструктури і стратегічну підтримку ключових галузей. Економічні реформи включали ліквідацію довоєнних монополій ("дзбайцу") і перехід до вільнішої ринкової системи. Уряд заснував Міністерство міжнародної торгівлі та промисловості, яке сприяло розвитку промисловості, виділяючи субсидії і направляючи інвестиції в стратегічні сектори, такі як сталеливарна і автомобільна промисловість. Технологічний розвиток стимулювався через активне впровадження західних технологій і методів управління, зокрема, завдяки вкладу американських експертів, таких як В. Е. Демінг, який впровадив системи контролю якості у виробництві.

Ці технології значно підвищили продуктивність і репутацію японських товарів на міжнародному ринку. Економічний підйом також був пов'язаний з війною в Кореї, яка створила попит на японські товари і послуги. Завдяки контрактам з США на постачання спорядження і логістичної підтримки, промисловість отримала значні фінансові вливання. Це допомогло Японії швидше подолати наслідки війни і створити базу для тривалого економічного зростання. Автомобільна промисловість, представлена такими компаніями, як Toyota, стала символом економічного відновлення. Toyota розвивалася за підтримки урядових субсидій і пільг на імпорт технологій, що сприяло її експансії на міжнародні ринки. Сталеливарні компанії, такі як Nippon Steel, отримували пріоритет у фінансуванні, що дозволило відновити і модернізувати виробництво.

Mitsubishi Heavy Industries стала важливим гравцем у відновленні промислової бази країни. Компанія отримувала замовлення на суднобудування та виробництво важкого обладнання для енергетичного сектора. Уряд субсидював її через державні кредити на модернізацію

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

237

виробничих потужностей. Hitachi спеціалізувалася на розробці інфраструктурного обладнання, зокрема енергетичних систем. Державна підтримка, включно з податковими пільгами для інноваційних проєктів, дозволила компанії розширити присутність у міжнародних проєктах. Panasonic, спочатку відома як Matsushita Electric, зосередилася на виробництві побутової техніки. Компанія розширювалася завдяки державній політиці підтримки експорту, що дало їй змогу закріпитися на зовнішніх ринках. Вона також отримувала підтримку для розробки енергоефективних технологій. Крім того, Mazda відновила автомобільне виробництво після Другої світової війни завдяки інвестиціям у модернізацію заводів. Компанія отримала державні субсидії на інноваційні дослідження, що дозволило їй випустити перший у світі серійний автомобіль із роторним двигуном.

Високий рівень внутрішніх заощаджень, інвестиції в людський капітал і державна підтримка інфраструктурних проєктів створили основу для подальшого економічного зростання. Завдяки цим зусиллям Японія стала другою за величиною економікою світу, значно підвищивши рівень життя свого населення. Економічне відновлення Японії після Другої світової війни стало можливим завдяки інтеграції державної підтримки, інновацій і стратегічного розвитку бізнесу. Серед ключових чинників успіху — підвищення продуктивності через впровадження сучасних технологій, розвиток експорту і підтримка урядом інфраструктури. Компанії, такі як Sony, Toyota, Panasonic та Mitsubishi, стали світовими лідерами завдяки інноваціям та урядовим субсидіям. Японський уряд стимулював економічне зростання через податкові пільги, фінансування досліджень і заохочення приватного сектору до участі в міжнародній торгівлі. Цей досвід підтверджує, що ефективна взаємодія бізнесу та держави є важливим фактором економічного розвитку.

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

238

Економічне відновлення Південної Кореї після Корейської війни стало можливим завдяки активній підтримці держави, стратегічному розвитку бізнесу та зовнішній допомозі. Уряд запровадив систему п'ятирічних планів економічного розвитку, починаючи з 1962 року, яка була зосереджена на стимулюванні експорту, індустріалізації та інвестиціях у стратегічні сектори, такі як важка промисловість, електроніка та автомобілебудування.

Зокрема, уряд під керівництвом Пак Чон Хі активно підтримував великі конгломерати — чеболі, серед яких Samsung, Hyundai, LG і SK Group. Ці компанії отримували пільгові кредити, податкові стимули та доступ до технологій. Samsung починала як компанія в сфері торгівлі, але завдяки державній підтримці та залученню інвестицій стала глобальним гравцем у сфері електроніки. Hyundai, за фінансової підтримки уряду, розвинула автомобільну та суднобудівну галузі, ставши символом корейської індустріалізації. LG, яка спочатку займалася виробництвом хімічної продукції, розширила діяльність у сфері електроніки завдяки державним інноваційним програмам. SK Group розвинулася в нафтопереробній галузі, отримуючи фінансування для розширення виробництва. Політика імпортозаміщення в 1950-х роках поступилася місцем експортно-орієнтованій стратегії, яка стала рушійною силою для розвитку бізнесу. Держава підтримувала ці реформи через покращення інфраструктури, створення індустріальних зон і розвиток освітніх програм. Уряд також сприяв залученню іноземних інвестицій через міжнародну співпрацю, зокрема з США. За період з 1960-х до 1990-х років темпи економічного зростання Південної Кореї були одними з найвищих у світі. Суттєву роль відіграло забезпечення конкурентоспроможності продукції на світових ринках. Успіх корейських компаній був зумовлений інтеграцією сучасних технологій і орієнтацією на інновації. Наприклад,

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

239

Samsung і LG отримали доступ до передових досліджень у сфері напівпровідників та споживчої електроніки, що сприяло їхній глобальній експансії. Hyundai стала лідером у виробництві автомобілів та суден, що забезпечило значні валютні надходження.

Отже, активна роль держави, підтримка чеболів, орієнтація на експорт та інновації стали основними чинниками відновлення економіки Південної Кореї після війни. Цей досвід показує, як ефективна співпраця між бізнесом і урядом може сприяти швидкому економічному розвитку. Роль бізнесу у відновленні Німеччини, Японії та Південної Кореї після воєн стала ключовою для їхнього економічного успіху. У Німеччині бізнес відродився завдяки соціальній ринковій економіці, яка поєднувала вільний ринок із державною підтримкою, що сприяло розвитку таких компаній, як Volkswagen та Siemens. Японія відновила економіку через активну індустріалізацію, експорт та інновації; компанії Sony, Toyota та Panasonic отримували субсидії й доступ до західних технологій. У Південній Кореї економічний ріст стимулювався через урядову підтримку великих чеболів, таких як Samsung і Hyundai, із залученням іноземних інвестицій і фокусом на експорт. Для кожної країни ключовим стало поєднання державного втручання та приватної ініціативи, що дозволило швидко адаптуватися до міжнародних викликів. Німеччина орієнтувалася на стабільність і інфраструктурні проекти, Японія — на впровадження сучасних технологій, а Південна Корея — на створення індустріальних зон і розвиток експортного потенціалу. Зусилля бізнесу сприяли диверсифікації економіки, підвищенню зайнятості та поліпшенню добробуту населення.

Ці приклади демонструють, що співпраця бізнесу і держави, підтримка інновацій і відкритість до глобальних ринків можуть слугувати ефективною стратегією для економічного відновлення. Усі три країни, маючи різні початкові умови, досягли значного успіху завдяки

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

240

комплексному підходу до розвитку бізнесу. Їхній досвід залишається прикладом для держав, які прагнуть економічного зростання після криз.

Список використаних джерел:

1. *Benedikt Wieneke. Rapid structural change in Germany after WWII.* URL: https://www.ucl.ac.uk/economics/sites/economics/files/rapid_structural_change_in_west_germany_after_wwii.pdf
2. *Modern economic history: from partition to reunification.* URL: <https://www.britannica.com/place/Germany/Modern-economic-history-from-partition-to-reunification>
3. *The German Economic Miracle Post WWII.* URL: <https://www.investopedia.com/articles/economics/09/german-economic-miracle.asp>
4. *Simon Bytheway. The Japanese Economy Since World War II.* URL: <https://oxfordre.com/asianhistory/display/10.1093/acrefore/9780190277727.001.0001/acrefore-9780190277727-e-688>

Романій Д. В.

учениця 9 класу ліцею “Фінансовий”

м. Київ, Україна

**вихованка КМАН секції “Фінанси, банківська справа та
страхування”**

Науковий керівник – Ілюхіна В.В.,

викладач УДУ ім. М.Драгоманова

ФОРМУВАННЯ СУЧАСНОЇ СТРУКТУРИ МІЖНАРОДНИХ ВАЛЮТНИХ ВІДНОСИН

Міжнародні валютні відносини - це система економічних відносин між країнами, юридичними та фізичними особами, міжнародними економічними, фінансово-кредитними організаціями щодо функціонування та розвитку валюти. Міжнародна валютна система сформувалась ще в ХІХ

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

241

ст. у вигляді золотого стандарту, за якого міжнародними грошима вважали золото. В 1922 році на Генуезькій конференції було введено золотодевізний стандарт, який передбачав обмін провідних валют на золото за фіксованими співвідношеннями.

Міжнародна валютна система охоплює визначення платіжних засобів, регулювання валютних курсів і конвертації, уніфікацію міжнародних розрахунків, забезпечення обігу платіжних інструментів та роль міждержавних установ. Вона складається з валютного механізму (сукупності правових норм і організацій) та валютних відносин, що охоплюють міжнародні розрахунки, кредити, валютні операції, а також діяльність МВФ і валютно-кредитних установ.

Контроль валютних відносин між країнами здійснює Міжнародний валютний фонд (МВФ). Його ключовою метою є забезпечення стабільності валютних курсів і уникнення різких коливань, що можуть загрожувати стабільності зовнішньої торгівлі.

Система міжнародних фінансових відносин формується взаємодією різних суб'єктів, серед яких є держави, фізичні особи та юридичні особи. Суб'єкти реалізують свої права та обов'язки у сфері міжнародних фінансів як безпосередньо, так і через уповноважених представників. У контексті конкретної держави суб'єктів міжнародної фінансової системи поділяють на резидентів та нерезидентів. З економічної точки зору, до них належать: домашні господарства, підприємства, фінансові установи, держава та міжнародні організації.

Еволюція світової валютної системи проходила через кілька етапів:

Золотий стандарт, який був першим зразком світовою валютної системи прийнято вважати систему золотого стандарту, яка фактично розпочалась в 1821 році, коли Британська імперія запровадила можливість обміну фунта стерлінгів на золото після завершення наполеонівських воєн.

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

242

На Паризькій конференції 1867 року її було оформлено юридично міждержавною згодою та з цього моменту, золото набуває ролі основного виконавця функцій світових грошей. Розпочинається встановлення фіксованого золотого паритету національної грошової одиниці. Золоті монети активно використовуються в обігу в розвинених країнах, поступово стаючи законним платіжним засобом.

Під час Першої світової війни більшість країн припинили обмін паперових грошей на золото, але у 1924–1928 роках відновили золотий стандарт у зміненій формі — золотозливковій та золотодевізній через нестачу резервів.

Золотий стандарт повністю втратив свою ефективність через світову валютну кризу 1929–1936 років, що призвело до переходу на систему паперових грошей. Це супроводжувалося такими економічними явищами, як інфляція та значні коливання валютних курсів. В результаті, багато країн почали поступово відмовлятися від золотого стандарту.

Бреттон-Вудська валютна система. Друга світова війна стала передумовою для реформування міжнародної валютно-фінансової системи.

Нові основи міжнародної валютної системи, відомої як Бреттон-Вудська валютна система було укладено у 1944 р. у Бреттон-Вудсі (США). Принципи функціонування системи були закріплені у «Статтях Угоди», що увійшли до статуту Міжнародного валютного фонду (МВФ). У міжнародному обігу широко використовувалися американський долар і частково англійський фунт стерлінгів. Однією із ключових умов було дотримання кожної країни стабільного фіксованого курсу власної валюти відносно долара та валют інших країн. У цей період розвитку валютних систем створюються Міжнародний валютний фонд (МВФ) і Міжнародний банк реконструкції та розвитку (МБРР).

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

243

Економічна, сировинна та енергетична кризи 60-х років дестабілізували Бреттон-Вудську систему, після чого зміна співвідношень сил на світовому тлі підірвало її структурні принципи. З кінця 60-х років економічна перевага США поступово втрачала свої переваги над західними конкурентами. Великий вплив мало й швидке економічне зростання країн Західної Європи та Японії, в яких продуктивність праці у промисловості була значно вищою, ніж у США.

Після рішення США припинити обмін долара на золото фіксовані валютні курси замінили плаваючими, що започаткувало сучасний етап еволюції світової валютної системи.

Сучасною міжнародною валютною системою вважають Ямайську валютну систему, що у 1972-1974 роках була одним із проєктом валютної реформи від МВФ та було затверджено на конференції у Кінгстоні (Ямайка) в січні 1976 р. Досягнута угода сформулила основні принципи нової міжнародної валютної системи, яка мала вирізнитись здатністю оперативніше реагувати на коливання платіжних балансів і валютних курсів. Фундаментом Ямайської валютної системи став повний відхід від золотого стандарту та надання можливості країнам самостійно встановлювати порядок визначення обміну курсу: плаваючого, фіксованого чи змішаного.

Сучасна міжнародна валютна система є найбільш гнучкою ніж її попередники. Важливим є те, що валютна політика не має обмежень міжнародними правилами щодо валютних курсів з часів укладення Ямайської угоди.

Важливим етапом для змін стало додавання китайського юаня до кошика спеціальних прав запозичення (SDR) Міжнародного валютного фонду (МВФ) у 2016 році. Юань став п'ятою валютою у кошику SDR поряд із долларом США, євро, японською єною та британським фунтом

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

244

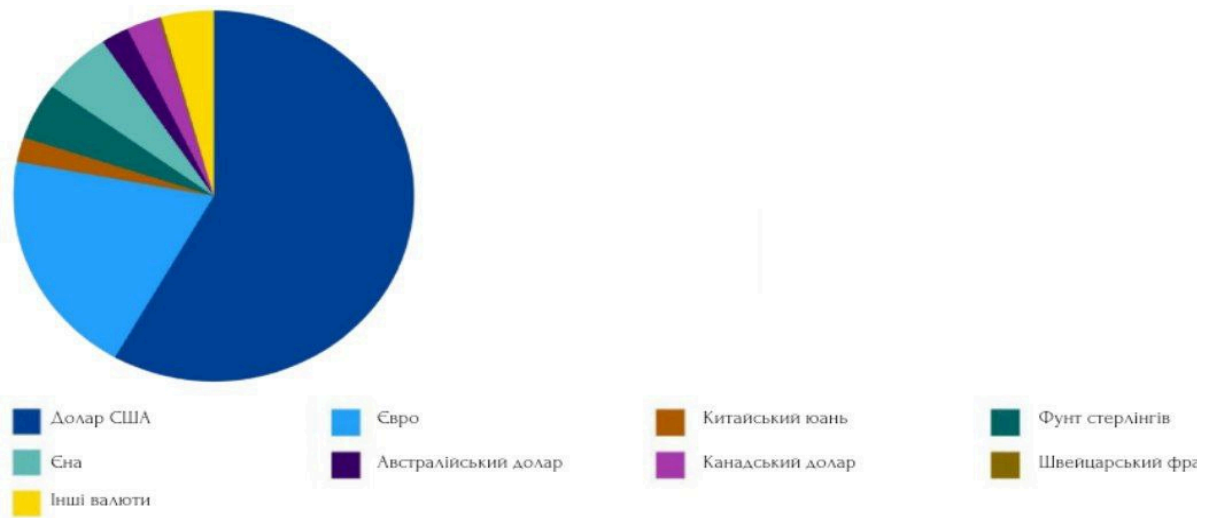
стерлінгів. Такий символічний крок відобразив зростаючу роль Китаю в глобальній економіці та стимулював міжнародну інтеграцію юаня, сприяючи його використанню у світовій торгівлі, інвестиціях та фінансових операціях. Зокрема, це збільшило попит на китайську валюту з боку міжнародних інвесторів та світових банків, що прагнули диверсифікувати свої резерви, що може призвести до зниженню залежності світової фінансової системи від долара США.

Криптовалюти, особливо які мають лідерські позиції, такі як Bitcoin та Ethereum репрезентують децентралізовану та більш інноваційну альтернативу. Суттєво вони почали впливати на міжнародну валютну систему після того, як їхня популярність зросла у 2016 році. В першу чергу, криптовалюти стимулюють інновації у фінансових технологіях та нові рішення щодо важливості цифровізації національних валют. Так, деякі країни розпочали роботу над створенням цифрових валют центрального банку. Масове використання криптовалют утворює конкурентний тиск на традиційні резервні валюти.

Розширення єврозони теж значною мірою впливають на міжнародну валютну систему, адже сприяють зміцненню євро як однієї з найважливіших резервних валют світу. Інтеграція нових країн до єврозони посилює стабільність євро тому, що стимулює збільшенню використання євро в міжнародній торгівлі та інвестиційній діяльності. Такі дії зменшують вплив долара США та залежність світової економіки від нього. Зміцнення ролі євро як альтернативи долару США сприяє збалансованому розподілу впливу між провідними резервними валютами світу.

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

245

Рис.1. Структура світових валютних резервів

Згідно з даними Міжнародного валютного фонду (МВФ), долар США займає найбільшу частку в кошику резервних валют – 58,22%. Євро знаходиться на другому місці з 19,76%, за ним ідуть японська єна (5,59%) та британський фунт стерлінгів (4,94%). Отже, долар США продовжує бути лідером серед резервних валют та його висока частка як резервної валюти підтверджує його найбільш впливову позицію в світовій економіці. Однак, альтернативні валюти не відстають. Євро є ключовою валютою для міжнародної торгівлі, зокрема в рамках Європейського Союзу. Японська єна не має такої високої частки в кошику, адже має обмежений вплив на глобальному ринку, але залишається резервною валютою завдяки стабільній економіці Японії.

Отже, сучасний стан міжнародною валютної системи залишається стабільним. Проте, вона продовжує розвиватись, адже на неї суттєво впливають нові технології, в особливості криптовалюти, які набувають більшої значущості в глобальній економіці протягом останніх років. Також, значення МВФ залишається визначальним у регулюванні стабільності валютних курсів різних країн.

Список використаних джерел:

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

246

1. *Офіційний сайт Міжнародного валютного фонду - Режим доступу: <https://www.imf.org/en/home>*
2. *Міжнародні організації : навч. посіб. / уклад.: Т. В. Андросова, О. В. Кот, В. О. Козуб ; вид. 2-ге, переробл. та допов. – Харків : ХДУХТ, 2018. – 235 с.*
3. *Економіка (профільний рівень) : підруч. для ІІ кл закл. загал. серед. освіти Л.П Крупська, І.Є Тимченко, Т.І Чорна. - Харків / Вид-во "Ранок", 2019. - 256 с.*
4. *Горбач Л. М. Міжнародні фінанси : підручник / Л. М. Горбач, О. В. Плотніков. – Київ : ВД "Кондор", 2019. – 528 с.*

Журавель М. С.

Учениця дистанційної школи "Optima"

Вихованка КМАН секції Фінанси, банківська справа та страхування

Науковий керівник – Ілюхіна В.В.

УДК 336

СВІТОВИЙ ДОСВІД ФУНКЦІОНУВАННЯ РИНКУ ЦІННИХ ПАПЕРІВ

Ринок цінних паперів – це невід'ємна складова сучасної економіки, яка забезпечує ефективний розподіл фінансових ресурсів між інвесторами та підприємствами. Він відіграє ключову роль у залученні капіталу, стимулюванні інновацій і підтримці економічного зростання. На цьому ринку здійснюється купівля-продаж акцій, облігацій, деривативів та інших фінансових інструментів, що створює умови для формування справедливої ціни активів. Завдяки його функціонуванню підвищується доступ компаній до інвестицій, а інвестори отримують можливість збільшити свій капітал.

Розглянемо досвід функціонування ринку цінних паперів у різних країнах, таких як: США та країн ЄС.

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

247

Американський фондовий ринок – найбільший та найпрогресивніший майданчик для інвестиційної діяльності. Популярність ринку забезпечена високим рівнем капіталізації, великим вибором інструментів та відкритістю для інвесторів з усього світу.

Об'єм торгів на американському фондовому ринку складає понад 50% усього світового біржового обороту. Тут представлені понад 5000 акцій та 2000 паперів фондів ETF з 9 секторів економіки [1].

Система регулювання ринку цінних паперів США включає державні органи, саморегулюючі організації (СРО) та ключових регуляторів, таких як Комісія з цінних паперів і бірж (SEC), Комісія з товарних ф'ючерсів (CFTC), Управління з регулювання фінансової індустрії (FINRA), та Корпорація захисту інвесторів у цінні папери (SIPC). SEC відповідає за контроль за дотриманням законодавства і торгівлею цінними паперами, включаючи департаменти для нагляду за фінансами компаній, інвестиціями та торгівлею. Всі ці організації співпрацюють для протидії шахрайству та маніпуляціям на ринку.

Ринки цінних паперів країн ЄС (розглянемо в основному Німеччину та Францію) були фрагментованими, що контрастувало з фінансовими ринками США і Японії. У 1985 році ЄС підготував «Білу книгу», що мала на меті лібералізацію капіталів і об'єднання національних ринків. Втім, до сьогодні багато країн ЄС все ще керуються національними законами, що впливає на конкуренцію між різними ринками.

Німеччина має один з найбільших ринків державних облігацій у світі. Основним позичальником є держава, а найбільша частка облігацій гарантується федеральним урядом. Випускаються різноманітні боргові інструменти, такі як облігації ФРН, федеральні облігації та касові облігації. Всі державні облігації Німеччини лістяться на біржах, хоча торгівля ними здебільшого відбувається позабіржово.

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

248

Франція фінансує більшу частину своєї економічної та соціальної сфери через емісію державних цінних паперів. Скарбниця Франції відповідає за емісію та управління боргом, активно працюючи з інвесторами. На ринку діють професіонали, посередники і маркет-мейкери, що забезпечують ліквідність та надійність паперів [2].

Функціонування ринку цінних паперів у США та ЄС демонструє важливі аспекти, як національні фінансові системи можуть взаємодіяти з глобальними економічними процесами. Інтеграція таких ринків не обмежується лише регіональними межами. Вона є частиною ширшого процесу глобалізації, що сприяє зростанню економічної взаємозалежності та інтеграції між країнами, створюючи нові можливості, а також виклики для світових фінансів.

Глобальна капіталізація фондового ринку – це загальна ринкова вартість усіх акцій, які торгуються на світових фондових біржах. Станом на 2024 рік вона перевищує \$110 трлн, відображаючи динаміку економіки, інвестиційну активність та фінансову стабільність.

Найбільший внесок у глобальну капіталізацію забезпечує ринок США. Американські фондові біржі, зокрема NYSE (New York Stock Exchange) та NASDAQ, є лідерами за масштабами торгів і загальною вартістю акцій.

- NYSE є найбільшою фондовою біржею у світі, її капіталізація перевищує \$30 трлн. На біржі торгуються акції компаній з багатьох сфер економіки: JPMorgan, Visa, Disney, McDonald's, Coca-Cola, Caterpillar та інші.

- NASDAQ спеціалізується на технологічних компаніях, таких як Apple, Microsoft, Alphabet, Amazon і Tesla. Її капіталізація становить понад \$29 трлн.

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

249

Американський фондовий ринок задає глобальні тенденції та впливає на економічну політику багатьох країн, будучи основним джерелом ліквідності для компаній.

Важливу роль у глобальній капіталізації відіграє також фондовий ринок Європейського Союзу. ЄС є другим за значенням економічним регіоном світу, і його фондові ринки значно впливають на економічну стабільність.

- Euronext, найбільша фондова біржа в Європі, об'єднує ринки Франції, Нідерландів, Бельгії, Португалії та Ірландії. Її капіталізація становить близько \$6 трлн.
- Deutsche Börse, що управляє Франкфуртською фондовою біржею, є важливим фінансовим центром для торгівлі акціями таких компаній, як Volkswagen, Siemens та SAP. Її капіталізація також значна і становить близько \$2 трлн.

Фондові ринки ЄС відіграють ключову роль у залученні інвестицій для європейських компаній, сприяють розвитку єдиної європейської економіки.

Окремо слід зазначити фондовий ринок Великобританії, яка після Brexit не входить до ЄС. Лондонська фондова біржа (LSE) залишається одним із провідних світових фінансових центрів із капіталізацією близько \$4 трлн. Біржа спеціалізується на торгівлі акціями міжнародних компаній і є важливим гравцем у глобальній фінансовій системі. Однак, щоб краще розуміти, як змінюється ситуація на ринку і чи є тенденції зростання або спаду, інвестори часто звертаються до фондових індексів.

Фондові індекси — це статистичні показники, які відображають зміни вартості акцій певної групи компаній або фондового ринку в цілому. Вони є важливим інструментом для інвесторів, оскільки дозволяють

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

250

оцінювати загальний стан ринку або його окремих секторів, а також допомагають порівнювати ефективність інвестицій.

США має кілька важливих фондових індексів, які відображають загальний стан ринку та економіки:

- **S&P 500:** Один з найбільш визнаних індексів, що включає акції 500 найбільших компаній США, що представляють різні сектори економіки. Це індикатор здоров'я американського ринку і економіки загалом.

- **NASDAQ 100:** Інший важливий індекс, який включає 100 найбільших компаній, що торгуються на NASDAQ, зокрема технологічні гіганти, такі як Apple, Microsoft, Amazon, та Tesla. Цей індекс є одним з основних показників для технологічного сектору США.

- **Dow Jones Industrial Average (DJIA):** Один з найстаріших і найбільш відомих індексів США, який включає 30 великих американських компаній, що займаються різними видами діяльності. Він є важливим індикатором для інвесторів у США.

Індекси ЄС:

- **DAX:** Основний індекс Франкфуртської фондової біржі в Німеччині, що включає 30 найбільших компаній Німеччини. DAX є важливим індикатором для німецької економіки, яка є найбільшою в Європі.

- **CAC 40:** Французький фондовий індекс, що складається з 40 найбільших компаній на Паризькій фондовій біржі. Цей індекс є основним показником економічного стану Франції.

Індекс Великобританії:

- **FTSE 100:** Основний фондовий індекс Великобританії, що включає 100 найбільших компаній Лондонської фондової біржі. Він

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

251

широко використовується для оцінки стану британського ринку та економіки.

Серед основних фондових індексів світу, саме S&P 500 займає центральне місце завдяки своїй глобальній значущості. Цей індекс охоплює найбільші компанії США, які суттєво впливають на міжнародні економічні відносини. Його історична динаміка є відображенням не лише економіки США, але й світових тенденцій.

Щоб краще зрозуміти, як змінювалася глобальна економіка за останнє століття, розглянемо графік динаміки S&P 500 за 100 років.

Рис. 1. Розвиток економіки та зростання корпоративних прибутків відображено в S&P 500[3]

За майже 100 років S&P 500 демонструє розвиток економіки та зростання корпоративних прибутків. Попри періодичні падіння, довгострокова динаміка залишається позитивною.

Етапи падіння індексів:

Велика депресія

У 1929 році в США почалася «велика депресія», найгостріший її період тривав до 1933 року. Масштабна криза настала через перевиробництво товарів і брак грошової маси для їх покупки. Початком

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

252

кризи вважають «чорний четвер» (24 жовтня 1929-го), коли стався обвал фондового ринку. Внаслідок кризи національний дохід США впав на 55%, падіння промислового виробництва становило 50%, вдвічі знизилися ціни на сільгосппродукцію, близько 135 тисяч підприємств і близько 5 тисяч банків збанкрутували. «Велика депресія» також сильно позначилася на Британії, Франції та Німеччині. У цих країнах знизилося промислове і загальне виробництво, спостерігалось масове безробіття і банкрутство банків [4].

Бульбашка доткомів (2000–2001 рр.)

Період стрімкого зростання інтернет-компаній у 1995-2000 роках. Збільшення інвестицій у технологічний сектор призвело до чотирикратного зростання індексу Nasdaq Composite. Однак значна частина компаній була переоцінена, не маючи стабільної бізнес-моделі чи прибутковості.

Причинами кризи стали:

1. Нереалістичні очікування інвесторів.
2. Надмірні витрати доткомів на рекламу та маркетинг.
3. Легкий доступ до капіталу через низькі відсоткові ставки.
4. Спекулятивні інвестиції у компанії без перевірених фінансових

основ.

У 2000 році бульбашка луснула, що спричинило втрату понад 5 трильйонів доларів ринкової капіталізації та крах багатьох компаній. Сьогодні аналітики вбачають схожі ризики у сучасних технологічних ринках, де акції деяких компаній, таких як Tesla, значно перевищують їхні реальні прибутки.[5]

Фінансова криза 2008-2013 або Велика Рецесія

Фінансова криза 2008-2013 років, відома як Велика рецесія, мала свої корені у кризі високоризикових іпотечних кредитів у США в 2007 році. Вона розпочалася через іпотечне кредитування осіб з низькими

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

253

доходами та поганою кредитною історією, що призвело до великого спаду на ринку нерухомості. Протягом 2001-2005 років ціни на нерухомість зросли на 10 трлн дол., але внаслідок кризи американці втратили близько 6 трлн дол. Через падіння вартості своїх активів.

Початковою стадією глобальної кризи стало зниження кількості продажів будинків у 2006 році, що переросло в іпотечну кризу в 2007 році. До літа 2007 року криза охопила фінансовий сектор, що спричинило банкрутства великих банків і втручання урядів для порятунку фінансових установ. Ключовою подією стало банкрутство інвестиційного банку Lehman Brothers у вересні 2008 року, що спричинило повсюдне зниження виробництва, безробіття та падіння попиту на сировину.

У відповідь на кризу, міністр фінансів США Генрі Полсон розробив план порятунку фінансової системи, відомий як План Полсона. Він включав викуп токсичних активів на суму 700 млрд дол. Для підтримки банків та інших фінансових установ, а також податкові пільги для енергетичної галузі. План був схвалений Конгресом і підписаний президентом Джорджем Бушем. Це дозволило стабілізувати фінансову систему США до 2010 року, хоча відновлення в інших країнах тривало до 2013.

Падіння світових індексів через COVID-19

У 2020 році фондовий ринок пережив різкі коливання через пандемію COVID-19. У березні відбувся стрімкий обвал: індекси S&P 500, Dow Jones і NASDAQ втратили до 30% своєї вартості. Це сталося через паніку інвесторів, невизначеність щодо впливу пандемії на економіку та різке падіння прибутків компаній.

Особливо постраждали акції авіакомпаній, туристичних операторів і готельного бізнесу. Наприклад, акції Delta Airlines впали на понад 60% за перші місяці кризи. Натомість технологічний сектор показав зростання:

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

254

акції Amazon і Zoom значно подорожчали, оскільки онлайн-сервіси стали критично важливими під час локдаунів.

Швидке відновлення ринку у другій половині року було зумовлене втручанням центральних банків, які знизили ставки та запровадили програми кількісного пом'якшення. Урядові стимули, як-от пакети допомоги США на трильйони доларів, також сприяли поверненню впевненості інвесторів. Наприкінці року S&P 500 і NASDAQ досягли історичних максимумів, що показало, як швидко ринок адаптувався до нових реалій.

Список використаних джерел:

1. *Американський фондовий ринок. Як все влаштовано?* URL: <https://www.univer.ua/invest-map/amerikanskiy-fondoviy-rinok-yak-vse-vlashtovano?srsIid=AfmBOorQshewfSLiszZwSBdNZE7voBwlXCn4JlXuG6VSAJJ5EzfDwiVM>
2. *Ринок державних цінних паперів. Частина друга: ЄС.* URL: <https://finstream.ua/obliatsiyi-derzhavnoyi-pozyky/>
3. *Bloomberg professional services* URL: <https://www.bloomberg.com/professional/products/bloomberg-terminal/>
4. *Наслідки світових фінансово-економічних криз* URL: https://www.slovoidilo.ua/2020/01/21/infografika/ekonomika/naslidky-svitovykh-finansov-o-ekonomichnykh-kryz#google_vignette
5. *Бульбашка доткомів: правдива історія фондового ринку 1995-2000 років.* URL: https://psm7.com/uk/articles/puzyr-dotkomov-pravdivaya-istoriya-fondovogo-rynka-1995-2000-gg.html#google_vignette

Панченко С. Т.,
учениця 10 класу ліцею “Фінансовий”
м. Київ, Україна
вихованка КМАН секції “Фінанси, банківська справа та
страхування”

Науковий керівник – к.е.н., доц. Бицюра Ю.В.

ЗАРОБІТНА ПЛАТА В УКРАЇНІ: АНАЛІЗ ТА НАПРЯМИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Тема заробітної плати завжди є актуальною у суспільстві, оскільки вона безпосередньо пов'язана із засобами існування людей, їх рівнем життя та соціальною справедливістю. Нерівність в доходах впливає на рівень соціального розшарування, а в Україні диференціація заробітної плати залежить навіть від регіону.

Як зазначав А. Сміт, добробут нації залежить від його доходів. Заробітна плата в Україні складає досить незначну частку серед доходів населення. На жаль, в Україні заробітна плата має дуже низький рівень порівняно з країнами Євросоюзу та іншими розвинутими державами.

Заробітна плата – це винагорода або заробіток, обчислений у грошовому виразі, який роботодавець має сплачувати працівникові за виконану ним роботу на підставі трудового договору. Заробітна плата виконує такі функції:

1. Відтворювальна функція. Ця функція означає, що обсяг заробітної плати має забезпечити працівника та його сім'ю життєво необхідними товарами та послугами та благами що б відтворили його робочу силу;

2. Стимулююча функція. Заробітна плата певним чином стимулює робітників використовувати їхню робочу силу з певною метою, а також заохочує до збільшення продуктивності праці та збільшення обсягів виробництва;

3. Регуляторна - реалізує принцип диференціації рівня заробітної плати за фахом і кваліфікацією персоналу, важливістю та складністю трудових завдань;

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

256

4. Соціальну функцію. Вона спрямована на справедливу оцінку виконуваної роботи, тобто за однакову роботу працівники отримують однакову зарплату.

Заробітна плата складається з основної (оплата за виконані норми праці), додаткової (оплата понаднормову роботу) та інших заохочувальних та компенсаційних виплат.

Державне регулювання полягає у раціональному використанні економічних важелів і стимулів, такі як:

- раціональне визначення розміру мінімальної заробітної плати;
- забезпечення соціальних гарантій працівникам (пенсії, стипендії, допомога безробітним та ін.);
- фінансування витрат на освіту, культуру, науку й охорону здоров'я;
- оподаткування прибутків працівників та ін.

Зростання заробітної плати призводить до зростання доходів, попиту на товари, відтак зростає виробництво й економіка в цілому. Забезпечення зростання реальних зарплат і реальних доходів населення є одним із основних завдань уряду. Необхідно також збільшити частку зарплат у ВВП країни і у загальних доходах населення. Сьогодні частка зарплати у загальних доходах становить лише 42%, що знижує мотивацію населення.

Так, частка заробітної плати у ВВП в країнах Євросоюзу становить 60–65%, у Канаді – близько 52%, США – 58%, Японії – 75%. Що стосується частки заробітної плати в собівартості продукції, то, за європейськими нормами, вона становить близько 30–35%, в Україні цей показник ледь перевищує 12%, тобто майже в 3 рази менший.

У 2024 р. мінімальна заробітна плата перевищує прожитковий мінімум в 2,74 рази, але зазначимо, що розмір прожиткового мінімуму занижений, так як:

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

257

- ціни на товари і послуги змінюються протягом року швидше ніж прожитковий мінімум;
- у структурі прожиткового мінімуму, як це зроблено у багатьох зарубіжних країнах, не враховані податки на доходи фізичної особи;
- не змінюється відповідно до попиту на товари та послуги та сукупних витрат на продукти харчування і продовольчі товари.

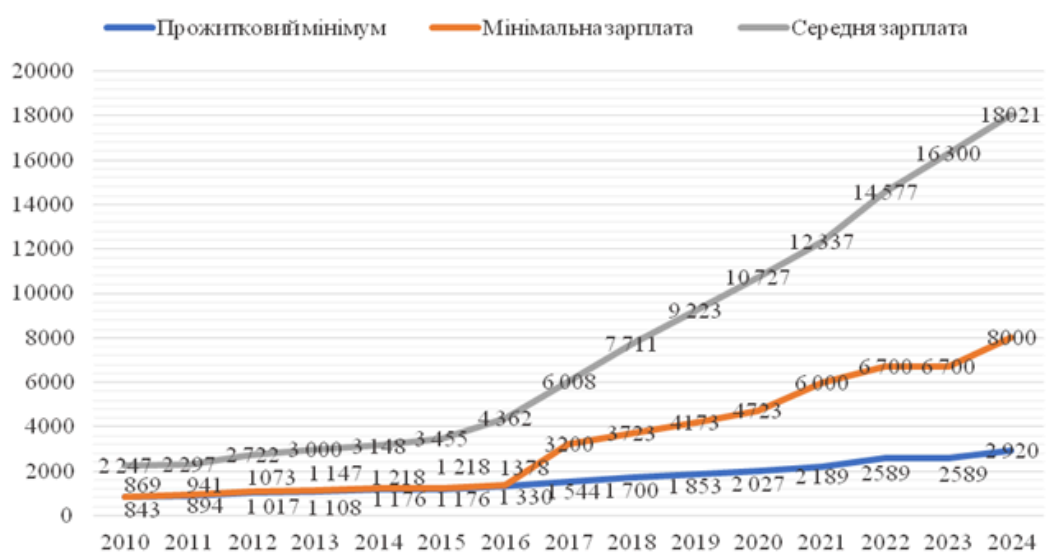

Рис. Динаміка прожиткового мінімуму, середньої та мінімальної заробітної плати в Україні

Також на графіку помітне зростання середнього та мінімального показників заробітної плати. З минулого року мінімальна зарплата зросла на 19%, середня зарплата на 11% (див. рис.). Але реальна заробітна плата зросла на 7,2%. Індекс споживчих цін відіграє значну роль у визначенні платоспроможності домогосподарств.

Держава може визначити ефективні напрями вирішення проблем, пов'язаних з оплатою праці, шляхом впровадження наступних заходів:

- удосконалення тарифної системи та нормування праці для забезпечення справедливого розподілу доходів;
- активізація ролі держави у регулюванні оплати праці, спрямована на мінімізацію соціальної нерівності;

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

258

- посилення мотиваційних механізмів для підвищення продуктивності працівників;
- переорієнтація підприємців та менеджменту з кількісних на якісні показники в системах стимулювання праці.

Заходи зі зниження загального обсягу витрат та збільшення частки витрат на оплату праці на підприємствах мають враховувати їхні виробничо-технологічні особливості, рівень фондоозброєності, забезпечення ресурсами та специфіку збуту продукції. Для матеріаломістких галузей важливим напрямом є зниження частки матеріальних витрат у собівартості продукції через впровадження ресурсозберігаючих технологій.

Список використаних джерел:

1. Про оплату праці (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1995, No 17, ст.121) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/108/95-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Мінфін. Індекс споживчих цін. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/index/inflation/>
3. Мінфін. Середня заробітна плата в Україні 2022-2010 роки. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/labour/salary/average/>
4. Тибінка Г. І. Організаційно-економічний механізм регулювання оплати праці в господарській системі України.- Дисертація канд. екон. наук: 08.00.03, Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка. - Львів, 2015.- 243 с. URL: https://lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2015/03/dis_Tybinka.pdf
5. Проблеми державного регулювання оплати праці в Україні. URL: http://www.market-infr.od.ua/journals/2017/12_2017_ukr/34.pdf
6. Пахомова І. Г., Недошак О. Л. Шляхи підвищення частки заробітної плати в собівартості продукції. Ефективна економіка: електронне наукове видання Дніпропетровського державного аграрно-економічного університету. 2011. № 5. URL: <http://www/economy.nauka.com.ua>.

**НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ
ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ**

259

СЕКЦІЯ 2

**Методологічні проблеми та перспективи розвитку
економічної освіти в Україні: формування та реалізація нової
парадигми**

Балджи М. Д.

доктор економічних наук,

професор,

професор кафедри економічної теорії та економіки підприємства

Одеського державного аграрного університету

м. Одеса, Україна

УДК 330.1

**ФОРМУВАННЯ ЕКОНОМІЧНОГО МИСЛЕННЯ У
ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЗАСОБАМИ НАОЧНОСТІ**

Часто економічна теорія у закладах вищої освіти подається як складна і незрозуміла для практики дисципліна. Але саме завдяки їй, у здобувачів закладається підґрунтя для формування економічного мислення. Економічне мислення за фаховим словником визначається як «система поглядів людини на суспільно-економічні відносини та закономірності їх розвитку» [1, с. 121]. Науковці визначають відміни між економічним мисленням та економічною теорією, визначаючи останню в якості бази вивчення науки. Економічне мислення виступає водночас як діалектичне поєднання і взаємодія економічних знань, ідей, теорій тощо в економічній системі [2].

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

260

Формування економічного мислення відбувається завдяки спостереженню за об'єктами і суб'єктами економічного життя, аналізу взаємодії елементів економічної системи та відстежуванні економічної дійсності. Наочністю цих дій виступає сприйняття окремих об'єктів і суб'єктів економічного життя за допомогою рисунків, схем, екранних та технічних засобів, що дозволяє у натуральному вигляді або символічному зображенні прослідкувати за реальним процесом.

Науковці підкреслюють, що розвиток економічного мислення найнаочніше виявляється в еволюції теорії вартості, адже найпростішою формою багатства суспільства виступає товар – продукт праці, вироблений для обміну й опосередкований купівлею-продажем та який наділений двома властивостями — корисністю (споживчою вартістю) і вартістю [3]. Остання визначається ціною товару, або грошима, що також є наочним відображенням при використанні ситуаційних завдань і ділових ігор в освітньому процесі.

Наочний компонент має забезпечити:

- формування основ спостереження, аналізу та економічної грамоти, навичок економічної діяльності;
- здійснення зв'язку навчання з практикою (виробництвом, технологією та ін.), знайомство економічною діяльністю тощо;
- підготовку до аналітичної та творчої діяльності, різних видів господарської діяльності;
- розвиток економічних уявлень здобувачів, їх спостережливості, стратегічності, вимірювальних навичок та ін.;
- формування логічного і просторово-аналітичного підходів в економіці.

Становлення економічного мислення у здобувачів має вплив на загально-економічну свідомість і, саме завдяки засобам наочності,

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

261

відбувається обробка цифрової інформації, аналіз дій суб'єктів господарювання, діагностика економічних процесів. Володіючи просторово-аналітичним мисленням здобувачам ставляться завдання з розробки стратегічних і тактичних рішень на мікро-, мезо- та макроекономічному рівнях.

Вперше тему економічного мислення порушили у своїх дослідженнях Д. Канеман і А. Тверські. Вони спробували зрозуміти, на що звертаємо увагу, коли затверджуємо те чи інше господарське рішення, чи мислимо економічними категоріями і статистичними показниками. Нобелівські лауреати доводять, що головним акселератором у прийнятті бізнес-рішень виступають емоції. Це підтверджує і піраміда потреб А. Маслоу, яка визначає теорію людської мотивації до певних дій. Подання такої інформації у вигляді наочності (завдяки блок-схемам, рисункам, тестам) спричиняє у здобувачів потребу визначити індивідуальні особливості та сконцентруватись на слабких місцях.

Так, надмірні емоції можуть зашкодити фінансовому результату, але й тільки орієнтація на такий результат не є ефективною. Адже вона не зачіпає нашої емоційної складової – і ми швидко «згасаємо», не можемо довести справу до кінця. Таким чином, при плануванні інвестиційних та бізнес-рішень важливо тримати баланс між емоціями і фінансовим результатом. 80% людей живе на автопілоті, вони думають, що досвід підкаже, як діяти в майбутньому. Мовляв, якщо я це вже переживав, то вже є експертом у цій сфері. Але виявляється, що ефективні рішення зрідка побудовані на великому досвіді, вони ґрунтуються на тому, як ми цей досвід опрацювали. А щоб опрацювати свій досвід, треба «ввімкнути» інший тип мислення, який Д. Канеман називає рефлексивним – на противагу рефлексорному, автоматичному. На думку науковця, головна проблема людини – відсутність перемикача в голові, який би переключав

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

262

мислення між двома режимами: рефлексивним та рефлексивним. Ми маємо самі цим управляти і мислити стратегічно. Це і є головною відмінністю між звичайним мисленням та економічним [4].

Особливістю економічного мислення є те, що воно активно діє на суспільне та господарське життя і породжує низку важливих освітньо-педагогічних проблем [5]. Отже, формування економічного мислення у здобувачів вищої освіти може відбуватись засобами наочності, які дозволяють закріплювати теоретичні знання та сприймати економічну інформацію в процесі освітньої компоненти – економічна теорія.

Список використаних джерел:

1. Тлумачний словник економіста. За ред. проф. С. М. Гончарова. К.: Центр учбової літератури, 2009. 264 с.
2. Мисловська І. Економічний стиль мислення як компонент життєвого світу сучасної людини. URL: https://vlp.com.ua/files/20_42.pdf
3. Беляєв О. О., Діба М. І., Кириленко В. І. та ін. Соціальна економіка: навч. посіб. Київ: КНЕУ, 2005. 196 с.
4. Як розвинути в собі економічне мислення. URL: <http://surl.li/vcxtr0>
5. Пенцова Н. Економічне мислення як фундамент сучасного господарювання закладів післядипломної педагогічної освіти. Українська наука: минуле сучасне, майбутнє. 2014. Вип. 19. Ч. 2. С. 179-185.

Prof., Dr. Oleksandr O. Romanovskyi

***D.Sc. in Economics, D.Sc. in Education / Pedagogy, Ph.D. in Technical Sciences, Senior Researcher, Academician of the Higher School Academy of Sciences of Ukraine, Professor
Rector Ukrainian-American Concordia University
Kyiv, Ukraine***

**НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ
ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ**

263

Prof. Yuliia Yu. Romanovska
Ph.D. in Philology, Professor
Vice-Rector Ukrainian-American Concordia University
Kyiv, Ukraine

Prof. Oleksandra O. Romanovska
Ph.D. in Education / Pedagogy, Associate Professor
Provost for International Relations, Development & Organization
Ukrainian-American Concordia University
Kyiv, Ukraine

Mokhamed El Makhdi
Master of Innovation
Ukrainian-American Concordia University
Kyiv, Ukraine

UDC 331.44 : 37.072

JEL Classification A23, I21, I25, O31, O32

**CONCEPTUAL MODELS AND THEORETICAL FOUNDATIONS
OF INNOVATION IN HIGHER EDUCATION AND SCIENCE**

Introduction

It is known that Academic Capitalism based on university entrepreneurship, as well as on the commercialization of R & D results of research institutes and laboratories, has created optimal opportunities for the development of innovative activities in the field of higher education and science

**НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ
ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ**

264

(HES). Previously, the authors have already studied the economic, scientific, technical, organizational and educational aspects of innovative activities both in the entire field of higher education and science, and in its structural elements - higher education institutions and research institutions. Thus, the objects of study of HES innovation are the field of higher education and science, and its constituent parts are higher education institutions (universities, institutes, colleges) and research institutions. The subject of study of HES innovation is the educational (training) process; student education; fundamental and applied R & D, creation and implementation of new equipment and technologies, educational or scientific service and everything related to these types of activities.

Concepts of HE&S Innovatics

The concepts of innovation and entrepreneurship are among Schumpeter's most outstanding contributions to economic theory. And, of course, one of the most important themes in Schumpeter's writings was the role of innovation or “new combinations” and entrepreneurship in economic growth. In the “Theory of economic development” [1] and further work [2-3], Schumpeter described the development as the historical process of structural changes, substantially driven by innovation which was divided into five types [3]:

1. Launch of a new product or a new species of already known product.
2. Application of new methods of production or sales of a product (not yet proven in the industry).
3. Opening of a new market (the market for which a branch of the industry was not yet represented).
4. Acquiring new sources of supply of raw material or semi-finished goods.
5. New industry structure such as the creation or destruction of a monopoly position.

**НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ
ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ**

265

Thus, for Schumpeter, innovations are novel combinations of knowledge, resources, etc. subject to attempts at commercialization – it is essentially the process through which new ideas are generated and put into commercial practice.

The theoretical foundations of innovation proposed by J. Schumpeter are also fundamental for HE&S innovatics theory. Also, Everett M. Rogers made a great contribution to the development of the theory of diffusion of innovations [4-5].

Considering works, devoted to the theory of innovation, it would be desirable to note the following publications. The Oslo Manual [6] is one of the universally used guidelines for collecting and analyzing innovation performances. The article [7] examines innovative business models developed by entrepreneurs outside of higher education institutions (in the field of educational technologies). The main elements of innovative business models in the field of “edtech” startups in the field of higher education are analyzed and the most original teaching and learning practices are identified.

In the publication [8] it is shown that: a) the student’s vision of the landscape of higher education contributes to institutional support for management and quality assurance; b) innovation is not simply based on technology but on the use of new technologies to more fully and effectively achieve the goals of (higher) education for all.

The works [9-11] present the theoretical and practical foundations of innovatics.

The article [12] is devoted to clarifying the concept of “higher education innovatics” and considering the examples of the use of the term “innovatics” in other areas and cases of application – in the formation of the modern theory of innovatics; in pedagogical innovatics; and also in the innovatics as a new toolbox of skills for innovative production managers.

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

266

This article briefly presents the main formalized concepts, theoretical foundations, and models of innovation in the field of HE&S. It is important to note that fundamental theoretical, methodological, applied, and practical foundations and concepts of the science of “innovation” can be used to a greater or lesser extent in the study of HE&S.

The theory and practical implementation of HE&S innovatics can include the following main sections of innovative activity in the sphere of innovatics of higher education [12]:

- ❖ The concept of HE&S innovation activity.
- ❖ Theoretical bases of HE&S innovation activity.
- ❖ Models and modeling of innovative processes.
- ❖ Organization and management of innovation activities.
- ❖ State regulation of innovation activity.
- ❖ Commercialization of the results of scientific, technical, and creative activities and management of the innovative.
- ❖ Innovation project management.
- ❖ Investment management in innovative projects.
- ❖ Human resource management in the process of innovative development of the sphere of higher education and science as an integral part of the socio-economic system.
- ❖ Risk management in innovation.
- ❖ Technical marketing (marketing in the early stages of a product or technology life cycle).
- ❖ Logistics of innovative processes.
- ❖ Innovative methods of environmental protection, ecological and resource-saving technologies.
- ❖ Intellectual property management.

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

267

First, let us consider the **definition of key concepts** of the HE&S innovation activity. We will carry out our consideration using as a base definitions and concepts from the Eurostat Dictionary of Science and Technology [13].

It should be noted that the HE&S innovation framework is a fundamental set of theories, practices, and tools that help higher education and research institutions generate ideas, evaluate them, and turn the best ideas into added value in the sphere of academic business (in the field of educational and research activities).

1. HE&S innovation activity.

HE&S innovation activities are all scientific, technological, pedagogical, psychological, organizational, environmental, life-protection and resource-saving, financial and commercial steps which actually, or are intended to, lead to the implementation of innovations in the field of higher education and science. Some HE&S innovation activities are themselves innovative; others are not novel activities but are necessary for the implementation of innovations. HE&S innovation also includes research and development (R&D) innovations that are directly related to the development of a specific innovation.

A common feature of a HE&S innovation is that its results must have been implemented. A new product or improved HE&S innovative product is executed when it is introduced to the educational and scientific market. New (innovative) product, processes, marketing methods or organizational methods in HE&S are implemented when they are brought into actual use in the universities, colleges, institutions, and educational and R&D firm's operations.

HE&S innovation activities vary greatly in their nature from one educational or scientific establishment to another. Some establishments engage in well-defined innovation projects, such as the development and introduction of a new innovative product, whereas others primarily make continuous

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

268

improvements to their products, processes, and operations. Both types of establishments can be innovative: an innovation can consist of the implementation of a single significant change, or of a series of smaller incremental changes that together constitute a significant change.

2. HE&S product.

HE&S product consists of the result of scientific research or university studying/education, and/or educational or scientific service. It also includes scientific and applied research, technical and educational pedagogical characteristics, necessary components and materials, embedded software, user-friendliness, methodological issues, and other functional characteristics.

The product may use knowledge or technology or may be based on applications or combinations of existing knowledge or technology.

The term “HE&S product” is used to cover both the results of research and scientific and pedagogical services and include the introduction and use of R&D results and scientific and pedagogical services on the educational and scientific market.

3. HE&S new (innovative) product.

A new (innovative) HE&S product is an R&D result or an educational or scientific service that differs significantly in terms of its characteristics or purpose from products previously produced by the educational, or scientific establishment.

Developing a new use for a HE&S product with only minor changes in its technical characteristics is a product innovation.

A HE&S novel product is a new or improved product not, only new for the establishment, but also for the educational and scientific market.

4. HE&S innovation.

HE&S innovation is the use of new educational or scientific ideas, products, or methods that have not been used before. For the Community

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

269

Innovation Survey (CIS), an innovation is defined as a new or significantly improved product (good or service) introduced to the market or the introduction of a new or significantly improved process in an enterprise [14].

HE&S innovations are based on the results of new educational, scientific, or technological developments, new combinations of technologies, or the use of other knowledge obtained by the institution. Innovations can be developed by an innovative educational or scientific institution or another establishment. However, the pure sale of innovations entirely produced and developed by other institutions is not considered an innovative activity of the establishment, nor is the introduction of products with purely aesthetic changes.

The innovation must be new to the institution concerned: for product innovation it need not be new to the market, and for process innovation the institution need not necessarily be the first to introduce the process.

Establishments that carry out innovative activities cover all types of innovators, including educational or scientific product and process innovators, as well as those establishments that carry out only ongoing and/or discontinued innovation activities. The share of institutions that carry out innovative activities is also called the propensity (tendency) to innovate.

HE&S product innovation is the introduction to the market of a new or significantly improved educational or scientific product or service.

A HE&S process innovation is the introduction of a new or significantly improved educational or scientific process, distribution method, or support activity for R&D results or services.

5. Research and development (R&D).

Research and experimental development is carried out in the HE&S field by universities, colleges, and scientific institutions using the newest research methods, techniques, and technologies. R&D is innovative because it leads to new discoveries and advances in basic and applied research. R&D carries out

**НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ
ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ**

270

new design developments and improves existing outcomes. According to Commission Implementing Regulation (EU) “Research and experimental development (R&D) includes creative and systematic work carried out with the aim of increasing the stock of knowledge – including knowledge about humanity, culture, and society – and developing new applications of existing knowledge [15].”

6. HE&S product innovation.

HE&S product innovation is the implementation of the results of scientific research or educational or scientific services that are new or significantly improved in terms of their characteristics or intended use. This includes significant improvements in technical characteristics, components and materials, embedded software, user-friendliness, methodological or pedagogical issues, and other functional characteristics.

Product innovations may use new knowledge or technology or may be based on new applications or combinations of existing knowledge or technology. The term “HE&S product” is used to cover both the results of research and scientific and pedagogical services. HE&S product innovations include both the introduction of new R&D results and scientific and pedagogical services, as well as significant improvements in the functional or user characteristics of existing R&D results and educational services on the educational and scientific market.

7. HE&S process innovation.

HE&S process innovation is the implementation of new or significantly improved R&D results or delivery of novel methods in educational and scientific activity. This includes significant changes in R&D, techniques and technologies, education and research methods, equipment, software, etc.

Process innovations can be intended to decrease unit costs of production or delivery of R&D results and education activity, to increase quality, or to produce or deliver new or significantly improved products.

**НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ
ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ**

271

Process innovations include new or significantly improved methods for the creation and provision of services in the sphere of HE&S. They can involve significant changes in the techniques and technologies, education and research methods, equipment, and software, used in services-oriented institutions or in the procedures or techniques that are employed to deliver services.

Process innovations also cover new or significantly improved techniques, equipment, and software in ancillary support activities, such as management, marketing, accounting, computing, advertising, students and personal recruiting, purchasing, and maintenance. The implementation of new or significantly improved information and communication technology (ICT) is a process innovation if it is intended to improve the efficiency and/or quality of ancillary support of establishment activity and scientific and educational process organization.

8. HE&S marketing innovation.

HE&S marketing innovation is the introduction of a new method of marketing, which involves significant changes in the institution's organization of scientific research, design and development, and educational and upbringing activities in order to obtain competitive and high-quality results that can interest users. It is important to highlight and disseminate the innovative achievements of a scientific institution or educational establishment; design materials regarding the achievements and advantages of the institution's activity in the market of educational and scientific services, high level of employment of graduates; innovative advertising and positive feedback from employers; informing potential users about further development of the institution, etc.

It is necessary to apply the latest approach HE&S to the further promotion of the establishment to the international educational and scientific markets and innovative methods of pricing in the institution.

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

272

Marketing innovations are aimed at better meeting customer needs, opening or capturing new markets, and repositioning HE&S of the institution's product on the markets with the aim of increasing student recruitment and strengthening the material and financial condition of the establishment.

A distinctive feature of a marketing innovation compared to other changes in an institution's marketing tools is the introduction of a marketing method that the institution has not used before. It should be part of a new marketing concept or strategy that represents a significant departure from the establishment's existing marketing methods. A new marketing method may be developed by the innovator institution or adopted by other institutions or establishments. New marketing techniques can be applied to both new and existing HE&S products.

9. HE&S organizational innovation.

An organizational innovation is the implementation of a new organizational method in the educational establishment or scientific institution business practices, workplace organization, or external relations.

Organizational innovations can be intended to increase the establishment or an institution's performance by reducing administrative costs or transaction costs, improving working and study conditions, expanding professors' scientific potential and professional internships, flexible system of bonuses for high-performance, and improving workplace satisfaction (and thus labor productivity), gaining access to non-tradable assets (such as non-codified external knowledge) or reducing costs of supplies.

The distinguishing feature of an organizational innovation compared to other organizational changes in an educational establishment or scientific institution is the implementation of an organizational method (in business practices, workplace organization, or external relations) that has not been used before in the firm and is the result of strategic decisions taken by management.

10. Innovatively active educational organization or scientific institution.

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

273

An innovatively active educational organization or scientific institution is one that conducted innovative activities during the period under review, including those that continued or ceased such activities.

Educational organizations or scientific institutions that carried out innovative activities during the period under review, regardless of whether this activity led to the introduction of innovation, are innovatively active.

11. Innovating educational organization or scientific institution.

An innovating educational organization or scientific institution is one that has introduced new or improved products or services on the educational and scientific market or new or improved processes. An educational organization or a scientific institution can have innovation activity without introducing an innovation on the market (it may either have unsuccessful or not yet completed innovation projects).

Conclusion

The concepts, theoretical and practical foundations discussed in the article, as well as models of innovation in the field of higher education and science, are based on the fundamental and applied provisions of innovation and innovative activity. Now there is a large number of studies, and scientific and applied publications devoted to the theory and practice of innovation. Therefore, innovation as the science of innovation and innovative activity, uses the results of such research and is open to new results.

Innovation in higher education and science refracts the results of fundamental and applied scientific research in the field of innovation and innovative activity into the sphere of higher education and scientific research.

References:

1. Schumpeter, J. A. (1934). The theory of economic development: An inquiry into profits, capital, credit, interest and the business cycle. Harvard Economic Studies, 46. Harvard College.

**НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ
ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ**

274

2. Schumpeter, J. A. (1939). *Business cycles: A theoretical, historical, and statistical analysis of the capitalist process*. McGraw–Hill Book Company Inc.
3. Schumpeter, J. A. (1943). *Capitalism, socialism and democracy* (2003 ed.). Routledge.
4. Rogers, E. M. (1995). *Diffusion of innovations: Modifications of a model for telecommunications*. In M. W. Stoetzer and A. Mahler (Eds.), *Die Diffusion von Innovationen in der Telekommunikation*. Schriftenreihe des Wissenschaftlichen Instituts für Kommunikationsdienste, 17. Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-642-79868-9_2
5. Rogers, E. (2003). *Diffusion of innovations* (5th ed.). Simon and Schuster.
6. Asfaw, B. A. (2021). *Oslo manual* (3rd ed.). [10.13140/RG.2.2.17397.50400](https://doi.org/10.13140/RG.2.2.17397.50400)
7. Jäger, M., Falk, S., & Lenz, T. (2021). *Innovative business models for higher education: An exploratory analysis on education technology start-ups in selected countries (IHF Working Paper, 1)*. Bayerisches Staatsinstitut für Hochschulforschung und Hochschulplanung (IHF). <https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:0168-ss0ar-75996-7>
8. Orr, D., Luebecke, M., Schmidt, J. P., Ebner, M., Wannemacher, K., Ebner, M., & Dohmen, D. (2020). *Higher education landscape 2030: A trend analysis based on the AHEAD international horizon scanning*. Springer Cham. <https://doi.org/10.1007/978-3-030-44897-4>
9. Romanovskyi, O., & Romanovska, Yu. (2020). *Higher education innovatics as the newest interdisciplinary direction of higher school and higher education science*. *Interdisciplinary Studies of Complex Systems*, 2020(17), 83–101. <https://doi.org/10.37659/2663-5070-2019-3-67-84>
10. Romanovskyi, O., Romanovska, Yu., Romanovska, O., & El Makhdi, M. (2021a). *Higher education innovatics: Management of innovation in the sphere of higher education and science*. *Social Transformation and Education*, 2(2), 47–76. <https://doi.org/10.54480/jste.v2i2.37>
11. Romanovskyi, O., Romanovska, Yu., Romanovska, O., & El Makhdi, M. (2021b). *Development of the theory and practice of higher education innovatics*. *International Journal of Entrepreneurial Research*, 4(2), 28–41. <https://doi.org/10.31580/ijer.v4i2.2070>
12. Romanovskyi, O., Romanovska, Yu., Romanovska, O., & El Makhdi, M. (2022). *Clarification of the concept of innovatics of higher education*. *Business, Economics, Sustainability, Leadership and Innovations*, 2022(9), 77–82. <https://doi.org/10.37659/2663-5070-2022-9-77-82>
13. Eurostat Statistics Explained. (n.d.). *Science and technology glossary*. In Eurostat

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

275

Statistical glossary. Retrieved from https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Category:Science_and_technology_glossary

14. Eurostat Statistics Explained. (n.d.). Innovation. In Eurostat Statistical glossary. <https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Glossary:Innovation>

15. Commission Implementing Regulation (EU) No. 2020/1197 of 30 July 2020, (OJ L 271, 18.8.2020, Annex IV, p. 99). <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32020R1197&rid=1>

Радченко В.В.,
кандидат економічних наук,
професор,
професор кафедри економіки та підприємництва
Українського державного університету
імені Михайла Драгоманова
м. Київ, Україна

ПІДТВЕРДЖЕННЯ НАУКОВОЇ ЖИТТЄЗДАТНОСТІ НОВОЇ ПАРАДИГМИ ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ І НЕОБХІДНІСТЬ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЇЇ ПОДАЛЬШОГО РОЗВИТКУ

Одне із центральних завдань новітнього розвитку України є формування нової системи освіти. Наука і суспільний розвиток довели, що значення освіти у житті суспільства зростає. Освіта створює необхідну знаннєву базу для розвитку людського фактору, його здатність розвивати продуктивні сили суспільства і всі сторони суспільного життя.

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

276

Розвиток суспільства будується на глибоких, прогресивних змінах у всіх сторонах життя, але в першу чергу на прогресивних змінах в продуктивних силах. Це складає матеріальну основу у виробничих відносинах і всієї системи суспільних відносин.

Весь прогресивний рух вимагає глибоких знань, дій і використання економічних законів, зумовлює розвиток освіти і науки.

Отже, нова парадигма економічної освіти породжується і забезпечується прогресивним розвитком суспільства. Це об'єктивний процес. Але він не може здійснюватися без розвитку суб'єктивних факторів.

Все це вимагає розвитку науки та економічної освіти.

Поєднання об'єктивного і суб'єктивного це закономірність.

Але наука і, зокрема, економічна теорія досліджує закономірність розвитку. На першому місці тут економічні знання. Насамперед, дослідження підходів до розвитку закономірностей і відображення цього в знаннях суспільства.

Мова йде про створення наукової парадигми економічної освіти, зокрема, вітчизняної.

Завдання створення наукової парадигми економічної освіти має з'ясувати суть явища, виходячи зі стану розвитку продуктивних сил, як економічного фактору. Але в сучасній Україні це завдання розв'язується в умовах жорсткої і неприхованої агресії проти нашої країни з боку Росії. Уже понад 1000 днів тяжкої і кровопролитної війни, розв'язаної агресором. А тому включаються інші фактори, значення яких змінюється. Розвиток економіки і всього суспільного життя також не є незмінним. Змінюються фактори впливу, їх значення.

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

277

У нових умовах економічний розвиток, як і розвиток суспільства в цілому, підпорядковується завданням досягнення ПЕРЕМОГИ. Цьому завданню підпорядковується весь розвиток суспільства.

Виникає питання: чи залишається незмінною парадигма економічної освіти, яка створена і обґрунтована вченими кафедри економіки та економічної освіти під керівництвом академіка педагогічних наук, доктора, професора Падалки О.С.? Відповідь: “Так”. Ця концепція має глибоку наукову основу, а тому вона розвивається, враховуючи нові умови. “Нова парадигма економічної освіти в контексті інноваційної моделі розвитку вітчизняної освіти”. Виходить, насамперед, йдеться про “інноваційну модель розвитку вітчизняної освіти”. А тому дає відповідь на питання про суть інноваційного розвитку в контексті нових змін. Тому, з часом, коли інноваційний розвиток прогресує чи змінюється під впливом певних факторів, це впливає на саму модель. Тож, сучасний науково-технічний прогрес, нові напрямки якого підштовхує війна, наповнює концепцію новими змінами. Концепція інноваційного розвитку має орієнтуватись на досягнення у виробництві нових видів озброєнь, на зміни в організації озброєнь, нових способів ведення війни та інше.

Все це впливає на розвиток інновацій, виховання молоді, роль медицини та інше.

Можна підсумувати, що нова модель вітчизняної освіти відповідає завданням сучасного етапу життя нашої країни, нашим потребам.

В навчальних планах закладів середньої та вищої освіти і широкій практиці це має бути враховано.

В результаті проведеного дослідження сформулюємо наступні висновки.

Відзначимо, що науковці кафедри економіки та економічної освіти обґрунтували нову модель (парадигму) економічної освіти, її місце і

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

278

економічну роль в практиці вітчизняної економіки. Сама модель наповнюється новим змістом. Проте характер моделі визначається зміною суспільних виробничих відносин. Основні, об'єктивно зумовлені складові моделі (парадигми) такі:

- 1) Парадигма економічної освіти розглядається у контексті інноваційної моделі розвитку вітчизняної освіти.
- 2) Інноваційна модель наповнюється новим змістом під впливом розвитку суспільного виробництва.
- 3) Прогресивна модель має відповідати прогресивним зрушенням у виробництві.
- 4) В цілому модель – це продукт суспільного розвитку.
- 5) Вимоги прогресу зумовлюють розвиток самої моделі.
- 6) Отже, прогресивний розвиток зумовлює економічний кругообіг за таким циклом: розвиток освіти – формування нової парадигми – розвиток вітчизняної освіти як результат впровадження інноваційної моделі у вітчизняний освітній процес.

Список використаних джерел:

1. Радченко В.В. «Економічна освіта в сучасній Україні: проблеми формування та реалізації нової парадигми» / *Нова парадигма економічної освіти у контексті інноваційної моделі розвитку вітчизняної освіти: Збірник наукових праць Всеукраїнської науково-практичної конференції, присвяченої 85-річному ювілею кафедри економіки освіти, 21-22 листопада 2019 р. – К. : Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2019. – с. 168-176.*

2. Падалка О.С., Польська І.І. «Економічна освіта у контексті інноваційної моделі розвитку» / *Нова парадигма економічної освіти у контексті інноваційної моделі розвитку вітчизняної освіти: Збірник наукових праць IV Міжнародної науково-практичної конференції, 30 листопада 2022 р. – К.: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2022. – с. 141-145.*

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

279

3. *Економіка (профільний рівень). 10 клас / І.Ф.Радіонова, В.В. Радченко. – Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2011. – 208 с.*

4. *Економіка (профільний рівень). 11 клас / І.Ф.Радіонова, В.В. Радченко. – Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2012. – 256 с.*

5. *Чухно А.А. Постіндустріальна економіка: теорія, практика та їх значення для України. – Київ: Знання, 2008. – 687 с.*

Весперіс С. З.

*кандидат економічних наук, доцент,
викладач ВСП «Класичний фаховий коледж
Сумського державного університету»
м. Конотоп, Україна*

УДК 37.018.43:658.8

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ЗАСОБАМИ MOODLE ПРИ ВИКЛАДАННІ ДИСЦИПЛІНИ «МАРКЕТИНГ»

Головною метою використання елементів дистанційного навчання у навчальних закладах всіх рівнів акредитації є надання здобувачам освіти можливості отримати якісні знання, набути уміння та навички відповідно до обраної освітньої програми за місцем їхнього проживання або тимчасового перебування з використанням інформаційно-комунікаційних технологій. Особливої актуальності це набуває сьогодні, коли здобувачі освіти не завжди можуть відвідувати заняття в аудиторії, виходячи із безпекової ситуації у регіоні, де вони проживають або навчаються.

Освіта є основою підвищення якості людських ресурсів. Швидкий

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

280

розвиток інформаційних технологій викликав необхідність зміни освітньої парадигми [1]. Система освіти завдяки переходу на компетентнісний підхід поступово перетворюється, однак її докорінна зміна відбувається завдяки технологічним інноваціям, які стали невід'ємною частиною освітнього процесу.

Професійні компетентності - це готовність і здатність на основі засвоєних знань і умінь, набутого досвіду самостійно аналізувати і практично вирішувати значущі професійні проблеми. Для конкретного напряму навчання встановлений свій певний набір необхідних компетентностей.

Формуванню професійних компетентностей здобувачів освіти сприяє поєднання традиційних форм викладання та інноваційних електронних. Для реалізації даного положення необхідні наступні елементи:

- навчально-методичні електронні матеріали для самостійної роботи;
- доступ до основних і додаткових джерел інформації;
- завдання, орієнтовані на оцінку сформованості різних груп компетентностей;
- зворотний зв'язок про труднощі й досягнення здобувачів освіти при проходженні курсу [2].

Ситуація з проблемою вибору платформи для дистанційного навчання змінилася завдяки активному просуванню на ринок інформаційних технологій вільно розповсюджуваних продуктів, одним з яких є система управління навчанням Moodle (Modular Object-Oriented Dynamic Learning Environment). Система вирізняється простотою та зручністю у використанні і своїми можливостями. Докладне вивчення порівняльних оглядів різних оболонок для створення дистанційних курсів, включаючи систему Moodle, остаточно дало зрозуміти, що ця оболонка забезпечує серйозний освітній рівень впровадження електронних

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

281

технологій. Система не статична, навколо Moodle вже створено і нині успішно розвивається міжнародне співтовариство професійних ІТ-фахівців і викладачів, які займаються упровадженням електронних технологій у процес навчання. Така наукова спільнота є невичерпним джерелом нових ідей та підходів у педагогічній освіті. Важливим фактором на користь вибору системи управління навчанням Moodle є взаємодія всіх учасників навчального процесу [3].

Відповідно до освітньо-професійної програми підготовки здобувачів освіти за спеціальністю 073 «Менеджмент» передбачається вивчення дисципліни «Маркетинг». Ця дисципліна має забезпечити реалізацію наступних програмних результатів:

- виявляти навички пошуку, збирання та аналізу інформації, розрахунку показників та обґрунтування управлінських рішень;
- виконувати дослідження індивідуально та/або в групі під керівництвом лідера.

Вивчення дисципліни «Маркетинг» передбачає як аудиторну роботу (контактну роботу викладача і здобувача освіти), так і самостійну роботу здобувача освіти. Курс, створений в Moodle, представляє собою набір інтерактивних елементів, згрупованих в навчальні модулі по темам дисципліни.

Розглянемо деякі особливості дидактичних матеріалів електронного навчального курсу з дисципліни «Маркетинг». Зміст кожного розділу представлено наступними стандартними навчальними елементами: навчальні ресурси; елементи - завдання, форум, чат, глосарій, wiki, тести.

Для здобувачів освіти заочної форми навчання з даної дисципліни передбачена організація вебінарів за моделями:

- лекція-презентація з кількома опитуваннями протягом заняття;
- проблемний семінар із загальними опитуваннями здобувачів

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

282

освіти;

- практичне заняття з розв'язку задач і завдань;
- групова консультація з теми, яка визначена запитами здобувачів освіти або запропонована викладачем.

Активно в рамках даного курсу використовується така форма, як ведення блогів в навчальному процесі, що включає новини навчального процесу; колективні обговорення; додатковий навчальний контент; супровід дослідних робіт; публікація матеріалів курсу; збір думок про матеріали у зовнішніх джерелах; колекція корисних джерел (посилань); публікація завдань; публікація поточного стану щодо виконання завдань; супровід слухачів.

Структурно кожна тема у дисципліні «Маркетинг» представлена набором навчальних елементів:

- інтерактивні елементи курсу типу «Лекція» використовуються для повторення і актуалізації наявних знань, самостійного вивчення здобувачами освіти теоретичного матеріалу, навчання розв'язку завдань;

- елемент курсу «Завдання» надає здобувачу освіти формулювання завдання і матеріал для його виконання; він передбачає можливість завантаження здобувачем освіти на сайт одного або декількох файлів, що містять виконані завдання, а також можливість подання відповіді у вигляді тексту, за необхідності містить ілюстрації, таблиці і гіперпосилання;

- елемент курсу «Семінар» використовується для організації взаємного оцінювання здобувачами освіти виконаних завдань;

- елемент курсу «Форум» використовується для організації зворотного зв'язку і інтерактивного обговорення складних питань. Можлива організація консультації викладача в режимі форуму в ситуаціях, коли відповіді викладача на питання здобувача освіти бажано зробити доступними іншим учасникам курсу. Здобувачі освіти використовують

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

283

форуми для обговорення складних питань теми, рецензування робіт один одного, організації роботи над спільним проектом.

Використання веб-орієнтованого середовища Moodle дозволяє досягати безперервності і систематичності самостійної роботи здобувачів освіти, підвищується ефективність контролю викладача. Здобувачі освіти мають можливість навчатися в зручний для них час і в зручному місці (переважно вдома), використовувати найбільш придатні для кожного способи аналітичної роботи з навчальними матеріалами та оперативно отримувати необхідні консультації та відповіді на ці запитання, не витрачаючи час на зустрічі з викладачем [4].

Таким чином, інтеграція традиційного і онлайн-навчання здобувачів освіти на основі електронних навчальних курсів сприяє успішному формуванню комплексу компетентностей, як загальнокультурних, так і професійних. Переваги подібної інтеграції підтримується і здобувачами освіти, як споживачами освітніх послуг навчального закладу.

Список використаних джерел:

1. Dewi, R. Roro Vemmi Kesuma, et al. "E-Learning as Education Media Innovation in the Industrial Revolution and Education 4.0 Era." *The journal of contemporary issues in business and government* 27.1 (2021): 2868-2880.
2. Кухаренко В. М. *Екстрене дистанційне навчання в Україні : монографія / за ред.: В. М. Кухаренка, В. В. Бондаренка. – Харків : Міська друк., 2020. – 409 с. – URL: <http://dl.khpi.edu.ua/mod/resource/view.php?id=46362>.*
3. *Система електронного навчання ВНЗ на базі MOODLE : методичний посібник / Ю. В. Триус, І. В. Герасименко, В. М. Франчук ; за ред. Ю. В. Триуса. – Черкаси, 2020. – 220 с. – URL: https://moodle.org/pluginfile.php/1968620/mod_resource/content/1*
4. Іваницька Ю.В. *Засоби дистанційного навчання для викладачів вищої освіти. Наукові інновації та передові технології. Серія : Педагогіка. № 5(19). Київ :*

**НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ
ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ**

284

Видавнича група «Наукові перспективи», 2023. С.487-492.

DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2023-5\(19\)-487-493](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2023-5(19)-487-493) URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/nauka/article/view/4643>.

*Olesnevych Oleksandr
graduate student 073 management,
Kyiv National Economic University
named after Vadym Hetman;
o.olesnevych@kneu.dp.ua
ORCID <https://orcid.org/0000-0002-8313-6901>*

УДК 334.7:364

**EFFECTS OF UNIVERSITIES TRANSFORMATION INTO
ENTREPRENEURIAL**

Annotation. Transformation of universities leads to effects for both sides as well for social system of the country in many aspects as for universities. If a university gets benefits from the resources that come from patenting, spin-offs, reinvestment of profits, strategic alliances with industry, and increased prestige, which includes attractive conditions for faculty and students, as well as attracting clients for applied research. So, the socio-economic system of a country gets benefits through jobs, professional support for economic development, accelerated channels of communication between universities and industries, provision of specialized services, promotion of innovation, creation of new markets, and increased participation in global markets.

Discovering aspects of international experience from universities transformation into entrepreneurial, on their way universities pushed to develop

**НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ
ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ**

285

entrepreneurial strategies and adopt an entrepreneurial vision in order to survive in the knowledge economy [1]. These changes are caused not only by the philanthropic spirit of supporting economic development, but also by increasing competitiveness, as evidenced by the privatization of universities [2]. This has led to the commercialization of knowledge by traditional universities in search of efficiency in the use of scarce resources and effectiveness in obtaining grants and contracts from public and private sources. Universities not only compete in selling an image of high quality in teaching and research to attract customers (students, governments and companies), but also compete to survive in the marketplace. Thus, they must maintain reasonable financial performance that will allow them to hire prestigious faculty and professional staff, maintain facilities, build initial venture capital reserves, invest in marketing campaigns, and foster an entrepreneurial organizational culture. In the context of competitiveness, it has been recommended that entrepreneurial universities employ a specialized administration capable of making decisions about entrepreneurial outcomes, coordinating efforts, and promoting an entrepreneurial culture through the establishment of appropriate incentives [3].

The next effect was caused by the decline in public funds to support them and the pressure on them to become more efficient. Thus, universities were pushed to increase revenues from other sources in a competitive marketplace to fund research, hire faculty, and maintain facilities on their own. Due to this, universities may need to raise funds from private sources to subsidize research. In addition, affect might be described as refocusing on the main goals of universities onto commercialization of results and getting revenue, which is decreasing purposes of scientific work for general development.

Although many arguments can be made for university transformation, the process of transition can be beneficial if and only if the university is in control of it and systematically manages the factors that influence it based on its current

**НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ
ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ**

286

state and mission statement. It is worth noting that entrepreneurship at a university is associated not only with the commercialization of research, but also more generally with the distribution of knowledge based on the university's strengths. For example, a university may have an excellent platform for online education or have the know-how to implement specialization programs focused on improving professional skills. In both cases, the university transfers knowledge and generates revenue by focusing on the core business of education rather than commercial research.

The main effects of the transformation of the university into an entrepreneurial one are as follows: increased focus on innovation and commercialization; more attention to practical, hands-on learning and applied research; strengthening partnerships with industry and business; shift to technology-oriented programs and interdisciplinary fields; greater emphasis on entrepreneurial education and support; more dynamic labour market for graduates; spreading the culture of entrepreneurship in the university; increased competition for funding and resources; potentially reduced emphasis on traditional academic fields and humanities education; changes in the roles and priorities of faculty and administration.

Transforming a university into an entrepreneurial university can have a number of consequences, including the following:

Increased innovation. By focusing on entrepreneurship, universities can stimulate innovation and the creation of new businesses and start-ups.

Increased competitiveness. Entrepreneurial universities can help a country to remain competitive in a globalized world by fostering an entrepreneurial mindset and equipping students with the skills and knowledge needed to succeed in a rapidly changing economy.

Enhanced collaboration. Entrepreneurial universities can foster collaboration between academia and industry, which can lead to greater

**НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ
ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ**

287

commercialization of research and better transfer of knowledge and technology to the private sector.

Diversifying the economy. By fostering entrepreneurship, universities can help to diversify the economy and reduce dependence on traditional industries.

Increased talent attraction: Entrepreneurial universities can attract talented students and researchers interested in innovation and entrepreneurship, which can increase the local talent pool.

Strengthening research and development. Transformation increases the level and quantity of research and development, leading to technological advancements and the creation of new products and services.

Enhanced skills development. An entrepreneurial university provides students and the local community with the skills and knowledge needed to succeed in the world of business and entrepreneurship.

Conclusion. The transformation of universities brings benefits to both the institutions themselves and the socioeconomic systems in which they operate. Universities gain resources through patenting, spin-offs, reinvestment of profits, and strategic alliances with industry, which increases their prestige and attracts faculty and students. At the same time, socio-economic systems benefit from job creation, support for economic development, improved university-industry linkages, innovation, and market expansion. In response to global changes, traditional research universities are beginning to implement entrepreneurial strategies.

REFERENCES

1. Bezanilla, M. J., García-Olalla, A., Paños-Castro, J., & Arruti, A. (2020). *Developing the entrepreneurial university: Factors of influence. Sustainability, 12(3), 842.* <https://doi.org/10.3390/su12030842>
2. Verger, A., Fontdevila, C., & Zancajo, A. (2016). *The privatization of education: A political economy of global education reform.* Teachers College Press.

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

288

3. Mense, E. G., Lemoine, P. A., Garretson, C. J., & Richardson, M. D. (2018). *The development of Global Higher Education in a world of transformation. Journal of Education and Development*, 2(3), 47–60. <https://doi.org/10.20849/jed.v2i3.529>

Щербина О.В.

викладач

*ВСП «Класичний фаховий коледж
Сумського державного університету»*

м. Конотон, Україна

УДК 378.147:004.738.5:33

ФОРМУВАННЯ КОМПЕТЕНТНОСТІ «ПОШУК ІНФОРМАЦІЇ» В УМОВАХ ДИДЖІТАЛІЗАЦІЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ

Розвиток глобальної інфосфери характеризується різким зростанням обсягу цифрових даних. За даними компанії Kingston Technology глобальний обсяг даних не уповільнює темпи зростання і, за всіма прогнозами, наблизиться до 147 зетабайт до кінця 2024 року [1]. Економічна інформація є незамінним інструментом для менеджера, оскільки вона забезпечує надійну базу для управління ресурсами, підвищення ефективності, мінімізації ризиків і досягнення стратегічних цілей підприємства (рисунок 1).

Рисунок 1. Напрямки використання економічної інформації
менеджерами

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

289

В даний час здобувачі освіти економічних спеціальностей, а надалі – фахівці, отримують інформацію з багатьох джерел, які можна об'єднати в такі групи:

1. Навчальні та наукові джерела:

- підручники та навчальні посібники (базові матеріали, які містять фундаментальні знання з економіки, фінансів, менеджменту);
- монографії та наукові статті (джерела для поглибленого вивчення специфічних тем або дискусійних питань);
- дисертації та дипломні (кваліфікаційні) роботи (для ознайомлення з методами досліджень та аналізу).

0. Нормативно-правові документи

- закони та кодекси (правова основа фінансово-економічної діяльності);
- постанови уряду, методичні рекомендації та інструкції (регулюють окремі аспекти економічної діяльності);

0. Дані офіційної статистики:

- національні джерела (дані Державної служби статистики України, Національного банку України, міністерств);
- міжнародні джерела (дані МВФ, Світового банку, Євростату тощо).

0. Електронні джерела та бази даних:

- електронні бібліотеки (доступ до наукової та навчальної літератури);
- аналітичні платформи та бази даних (інформація про фінансові ринки, економічні індекси, підприємства);
- навчальні портали та онлайн-курси (додаткові джерела для самоосвіти).

5) Інформація підприємств та організацій:

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

290

- річні фінансові звіти компаній (основа для аналізу фінансового стану);
- інші статистичні, бухгалтерські дані та внутрішня звітність (використовуються для оцінки окремих напрямків діяльності компанії).

6. Мас-медіа та інтернет-ресурси:

- економічні новини (актуальна інформація про стан економіки);
- аналітичні огляди та прогнози (аналіз ситуації на ринку, економічних тенденцій);
- майданчики для персоніфікованого контенту (форуми; персональні сайти; блоги; соціальні мережі; торент-мережі).

7) Результати соціологічних та маркетингових досліджень:

- звіти дослідницьких агенцій (аналіз поведінки споживачів, ринкових тенденцій);
- огляди професійних асоціацій.

8) Штучний інтелект, хмарні технології та Big Data [2] (генерація ідей та текстів, аналіз великих баз даних, робота з документами, аналіз літератури, моделювання і прогнозування тощо).

9) Власні дослідження:

- анкетування, опитування, експертні оцінки;
- розрахунки та моделювання.

Все це створює як розширює можливості навчання, так і породжує проблему надлишку даних, тобто суттєво ускладнюється пошук потрібної інформації і збільшуються випадки інформаційної недоброчесності. В умовах дистанційної освіти та збільшення нормативного часу на самостійну роботу студентів викладач повинен не лише передати знання з конкретної дисципліни, а й навчити здобувачів освіти знаходити та обробляти якісну інформацію.

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

291

Для формування компетентності «Пошук інформації» можна використовувати будь-які навчальні дисципліни, але, з нашого досвіду, найбільше можливостей відкриваються під час вивчення дисципліни «Бізнес-статистика і прогнозування економічних процесів». Під час лекційних та практичних занять здобувачі поступово опановують пошук економічної інформації через такі інструменти, як відбір ключових слів; складання запитів; використання метапошукових систем; пошук на конкретному сайті; пошук документів певного типу; пошук різними мовами; порівняння результатів пошуку; пошук інформації у бібліотеках; пошук інформації на інтернет-сторінці або в документі; пошук тематичних форумів; робота з каталогами; пошук інформації в електронному освітньому середовищі навчального закладу тощо. Більш того, в процесі навчання майбутні менеджери тренуються видозмінювати та ефективно поєднувати форми подання інформації (текст, число, таблиця, графіка, мультимедіа, відео, аудіо, гіпертекст тощо).

Диджиталізація економічної освіти відкриває нові можливості для учасників навчального процесу, зокрема в частині розширення доступу до інформації (у т.ч. і особам з обмеженими можливостями); автоматизації, швидкості пошуку [3]; надійності, тривалості та впорядкованості зберігання інформації; зменшення бар'єрів щодо спільного використання інформації; зрушення навчання в сторону інтерактивності та мультимедійності.

З іншого боку, це сприяло поглибленню проблеми інформаційного перевантаження викладачів і студентів, що спричиняє стреси, емоційне виснаження, втрату концентрації та продуктивності. Також збільшилися ризики скористатися недостовірною інформацією [3], та, як наслідок, прийняти неправильне управлінське рішення, чи стати жертвою крадіжки конференційної інформації. Особливо гострою є проблема залежності від

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

292

інформаційних джерел та втрата критичного мислення, особливо з початком ери штучного інтелекту. Тому на заняттях з економічних дисциплін виникає потреба говорити про інформаційну гігієну та академічну доброчесність.

Надлишок економічно інформації – це виклики сучасного суспільства, який вимагає свідомого та раціонального підходу до її пошуку і споживання. Тому саме в студентські роки майбутні менеджери мають сформувати компетентність її пошуку, яка стане основою для подальшої професійної кар’єри.

Список використаних джерел:

1. 2024: прогнози експертів з технологій. Kingston Technology. URL: <https://www.kingston.com/ua/blog/system-builder/2024-technology-experts-predictions> (дата звернення 25.11.2024).

2. Шашина М.В. Модернізація інформаційної бази наукових досліджень в економіці. Наукові інновації та передові технології. 2024. №8(36). С. 1012-1023. URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/nauka/article/view/13827/13893> (дата звернення 25.11.2024). DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2024-8\(36\)-1012-1023](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2024-8(36)-1012-1023)

3. Яковенко Я., Білик М., Олійник Є. Штучний інтелект, Big Data і відповідальне споживання як імператив інноваційного розвитку бізнес-структур в умовах формування цифрової економіки. Економіка та суспільство. 2024. Вип. 60. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/3681> (дата звернення 25.11.2024). DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-60-151>

Olesnevych Oleksandr
graduate student 073 management,
Kyiv National Economic University
named after Vadym Hetman;
o.olesnevych@kneu.dp.ua
ORCID <https://orcid.org/0000-0002-8313-6901>

УДК 334.7:364

**DUALISM OF STRATEGIC AND PROJECT APPROACHES TO
MANAGING THE TRANSFORMATION OF A UNIVERSITY INTO AN
ENTREPRENEURIAL ONE**

The current conditions of growing competition in the educational services market create certain barriers to achieving the strategic goals of universities. Since the project is a process of transformational materialization, the success and development of the university depends on effective project management. Therefore, the need to define, analyse, and choose an approach to managing socio-economic systems is becoming increasingly important.

The project approach in the management of an entrepreneurial university is an integral function of improving the efficiency of enterprises that apply standard management approaches, and leads to the search for new approaches to enterprise management. In enterprise management, the project approach is interpreted as a special form of management that allows an enterprise to focus attention and resources on performing a specific set of tasks under certain constraints, such as time, resources, and budget [1].

The strategic management approach is a dynamic process based on the use of the enterprise's potential, focused on obtaining long-term competitive advantages in the market with timely adjustment of the goals of functioning (in accordance with changes in the external environment) through innovation, growth of business volumes, restructuring of enterprises or crisis management. Therefore, within the framework of the strategic approach, the goal is to build a dynamic system that would allow for the timely determination of the mission, goals and strategies, development and implementation of a system of plans,

**НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ
ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ**

294

while ensuring the long-term competitive advantages of the enterprise in the market [2].

The purpose of project management is to implement the project in accordance with the plan, and the results obtained within the planned period of time, realized within the planned resource costs with the established qualitative and quantitative parameters - all these are the conditions that determine how valuable the target results are from the point of view of the customer (consumer) of the project product. Thus, the value of the project acquires additional characteristics if the target values of the key planned parameters are achieved, which are presented as so-called “iron triangle” of project management and meet the criteria for the timely completion of project work, with the appropriate level of quality/scope and within the allocated budget [3].

It is worth noting that project management can act as a tool to accomplish certain strategic management tasks that are impossible or problematic to implement within the framework of the company's normal operations. Strategic management is the most effective way to manage any type of enterprise, as it allows you to achieve long-term goals in a changing environment, to build the company's activities based on a long-term development strategy. Building a strategy is one of the key stages of strategic management, as this process should be based not only on the ultimate goal of the enterprise, but also on internal and external competencies and dynamic capabilities of the enterprise. Dynamic capabilities reflect the potential of an organization to achieve new and innovative advantages, which include assets (unique technological, financial, reputational resources); management structures (providing coordination, training, reconfiguration of abilities); development trajectories [4]. The development of dynamic capabilities determines the ability of an enterprise to adapt and counteract environmental factors for the successful and comprehensive development of its own activities, and therefore dynamic

**НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ
ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ**

295

capabilities reflect the ability of a firm to generate and implement strategic changes in structures, management processes that support core competencies, as well as to form new opportunities for creating customer value [5].

Since the strategic management system is a management system based on the development of a program for achieving the goals set by the enterprise, taking into account the available resources and the forecast of the internal and external environment of the enterprise [6], the strategic approach to managing the transformation of the enterprise begins with the definition of a specific and measurable goal, which is the basis and starting point of the entire system. In addition to the goal, the fundamental element of the system is the mission of the enterprise, i.e. the purpose of the enterprise from the point of view of stakeholders. The components of the strategic management system are strategic in themselves, i.e. each of them has separate goals, and strategies for achieving them must be determined. The mechanism for implementing strategic management is determined by the fact that strategic management is management in unpredictable conditions over long time horizons, which does not allow managers to strictly plan actions, since they do not know how the situation will change [7].

Determining the place and role of strategic management in the transformation of a university into an entrepreneurial one, it is advisable to pay attention to the fact that the use of a strategic approach in management is possible under the condition of strategic orientation of the university, that is, the ability of the management to possess strategic thinking, to apply a strategic planning system, and everyday activities must be subordinated to the achievement of the set strategic goals. As a result, there should be strategic orientation of all university employees and coherence of plans of units responsible for the implementation of goals.

**НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ
ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ**

296

Therefore, the task of a strategic approach in managing the transformation of a university into an entrepreneurial one is to ensure such interaction of the organization with the external environment, which would allow it to maintain the potential at the level necessary to achieve the goals, and thus would give it the opportunity to survive in the long term [8]. The adaptation of the achievements of strategic management to the management of higher educational institutions is a condition of its competitiveness, which is determined by the possibility of "survival" in the conditions of constant competition and reflects the productivity of the use of its resources.

So, the strategic approach in managing the transformation of higher education institutions has a number of characteristic features that allow to achieve the following results: contribute to the achievement of set goals; to form a positive image of the university; to approve an effective strategic position (ensuring the future viability of the university in unstable conditions); provide a comprehensive, systematic analysis of the external environment; facilitate management decision-making based on the use of special management tools; facilitate adaptation to or implementation of changes; to make strategic choices and implement the strategy [9].

Conclusions. Thus, the task of a strategic approach in management is the realization of long-term goals of higher education institutions taking into account the existing potential and environmental requirements. The project approach in managing the transformation of a university into an enterprise will provide an opportunity to allocate the necessary resources and, with the help of the decomposition of transformation stages, to plan and minimize risks as effectively as possible. The symbiosis of the characterized approaches to the management of higher education institutions during the transformation period will provide an opportunity to plan and focus on the necessary stages of the process, as well as facilitate control over compliance with the goals of the

**НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ
ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ**

297

transformation, helping to prevent transition risks. Based on this, for further research, we consider it necessary to combine project and strategic approaches to the study of the process of university transformation into an entrepreneurial one.

REFERENCES

1. Pavlova, S. (2016). *Project-oriented organizations as a development of enterprise management methods. Bulletin of the Higher School of Economics. Series: Economic Sciences, 4(78), 170–177.*
2. Sidenko, V., Skrypnychenko, M., Ponomarenko, V., & Chuhunov, I. (2017). *Institutional Transformation of the Financial and Economic System of Ukraine in the Context of Globalization: a monograph. Kyiv National University of Trade and Economics. 648 p.*
3. Chabanenko, V., & Danchenko, O. (2019). *Project management: risk and change management in management decision-making processes: monograph. PE Chabanenko Y.A. 278 p.*
4. Teece, David J., Gary Pisano, and Amy Shuen, 'Dynamic Capabilities and Strategic Management', in Giovanni Dosi, Richard R. Nelson, and Sidney Winter (eds), *The Nature and Dynamics of Organizational Capabilities (Oxford, 2001; online edn, Oxford Academic, 1 Nov. 2003).*
5. Sokyrynyk, I. (2019). *The essence and tools for developing a system of strategic changes. Bulletin of Khmelnytsky National University, 4, 135–141.*
6. Zhemchugov, A., & Zhemchugov, M. (2011). *Strategic management system. Problems of Economics and Management, 3, 3–13.*
7. Hrynko, T., & Vyshnevetska, M. (2021). *Substantiation of the strategy for increasing the profitability of the enterprise in the VUCA-world. Business Navigator, (3 (64)), 21–28.*
8. Shvydanenko, H., & Boychenko, K. (2015). *Enterprise Development: Strategic Intentions, Risks and Efficiency: a collective monograph. KNEU. 231 p.*
9. Lebid, O. (2017). *Formation of the future head of a general educational institution's readiness for strategic management in the conditions of the magistracy: theoretical and methodological aspect: monograph. Alfred Nobel University. 416 p.*

**НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ
ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ**

298

Самусь Г.І.,

к.е.н., викладач

Класичний фаховий коледж

Сумського державного університету

м. Конотоп, Україна

УДК 37.0:001.8:004

**ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ
ТЕХНОЛОГІЙ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ**

Під час підготовки висококваліфікованого фахівця у вищому навчальному закладі необхідно приділяти велику увагу формам та методам удосконалення процесу навчання, оскільки освіта має відповідати сучасному рівню розвитку науки, техніки та культури. Особливо важливим в сучасних умовах під час навчання є використання інформаційно-комунікаційних технологій. Їх широке застосування веде до істотних змін стилю мислення, психологічних установок, методів організації різних видів діяльності. Зростання ролі інформаційних технологій у сучасному суспільстві потребує їх інтеграції в освітній процес, особливо при викладанні для здобувачів освіти за спеціальністю 073 «Менеджмент».

Інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ) – комплекс виробничих процесів, методів та програмно-технічних засобів, які зібрані в єдине ціле з метою збору, обробки, зберігання, трансляції та використання інформації [1, с. 12].

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

299

Електронні технології навчання в сукупності з традиційними педагогічними технологіями вже докорінно змінили освітній процес, і роль викладача створити для зацікавлених у цих змінах здобувачів освіти комфортне середовище для навчання.

Для реалізації змішаного та дистанційного навчання призначене середовище Moodle, яке володіє оптимальним набором ресурсних можливостей. Платформа надає простір для спільної роботи викладачів та здобувачів освіти. У Moodle доступні різні можливості для відстеження успішності здобувачів освіти, а також є підтримка масової реєстрації з безпечною автентифікацією.

Змішана форма навчання є сучасним підходом до організації освітнього процесу, яка поєднує традиційні очні заняття зі самостійною роботою здобувачів освіти у дистанційному форматі. LMS Moodle дозволяє організовувати дистанційне навчання, тести, оцінювання та зберігання навчальних матеріалів, мінімізує проблеми пропуску занять, як лекційних так і практичних; реалізовує принцип випереджуючого навчання (знайомство з новим матеріалом до очних занять, можливість повторити його після занять), розвиває інфокомунікаційну компетентність здобувачів.

При дистанційному форматі навчання вивчення дисциплін в Moodle можливо поєднувати з роботою на платформі Google Meet, Microsoft Teams, Zoom тощо. Вони дозволяють організовувати групові обговорення, інтерактивні семінари та мозкові штурми [2].

Використовуються різноманітні месенджери з можливістю створення груп (чатів) та групових дзвінків: WhatsApp, Viber, які покращують дистанційний та змішаний формати навчання, комунікації в групі. Для зберігання інформації використовують хмарні сховища даних із загальним доступом до файлів та редактурую документів: Google Disk.

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

300

У цій системі дистанційного навчання розроблено електронні навчально-методичні комплекси по всіх дисциплінах, розміщені актуальні та додаткові завдання, які можна завантажити та надіслати відповідь на конкретне завдання. Контроль за виконанням завдання може здійснити будь-який викладач, який веде цю дисципліну. Викладач може оцінити завдання, а також його прокоментувати, надати рецензію на завдання окремим файлом.

У разі, якщо навчальною програмою передбачено тестовий контроль засвоєного матеріалу, студент може пройти тест. Це дозволить викладачу зробити висновок про засвоєння матеріалу з даної теми, а здобувачу освіти – виявити прогалини у знаннях з пройденої тематики.

При розробці дистанційних курсів основна увага приділяється забезпеченню максимально повного та наочного подання навчального матеріалу, що сприяє самостійному вивченню здобувачами освіти у індивідуальному темпі. Важливим є також створення достатньої кількості внутрішніх і зовнішніх зв'язків, які дозволяють організувати ефективний і швидкий доступ до необхідної інформації та підтримують віддалену взаємодію з викладачем [2].

Завдання викладача полягає у певному доборі та використанні таких елементів середовища Moodle, які дозволили б правильно організувати роботу та рішення більш складних завдань, згідно з освоєнням кожного рівня, залучити здобувачів до активної творчої діяльності. У системі контролю за освоєнням курсу викладач враховує такі аспекти: орієнтовний час, необхідний для виконання завдання; логічність і структурованість навчального матеріалу; практичну спрямованість завдання; рівень пізнавальної активності здобувачів; а також складність попереднього виконаного завдання.

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

301

Таким чином, успішне освоєння дистанційного курсу можливе лише тоді, коли здобувач має навчальний матеріал, представлений у структурованому вигляді, доступні науково-обґрунтовані методично рекомендації та чіткі вимоги до виконання та оцінки завдання, до знань та вмінь, які має набути у процесі навчання, алгоритми та приклади виконання завдань.

З метою виявлення переваг та недоліків електронного навчання на базі Moodle було проведено дослідження у формі опитування здобувачів освіти. Вибірка складала 24 особи (це були здобувачі очного навчання різних курсів). Результати опитування наступні:

1. Переваги дистанційного навчання: свобода та доступність - навчатися онлайн можна у будь-якому місці та у будь-який час, наприклад вдома - 65% здобувачів вказали на цю перевагу; зниження витрат за навчання: є витрати на носій інформації, але немає на методичну літературу (це важливо для 60% опитаних); відсутні матеріальні витрати на проїзд до місця навчання (68% здобувачів вказали, що це важливо), знання оцінюються за заздалегідь розробленими чіткими критеріями (важливо для 85% опитаних).

2. Недоліки онлайн-навчання: близько 35% здобувачів відзначають незручність у тому, що після проходження тесту система не відображає неправильні відповіді. Цю функцію можна налаштувати в Moodle відповідно до мети тестування – навчання або контроль знань. Ще одним недоліком Moodle 18% здобувачів вважають недостатньо зручний механізм відстеження відвідуваності курсу, своєчасності виконання завдань і проходження ними тестів.

Хотілося б зазначити і недоліки, які можна виділити з боку викладача: необхідно освоїти прийоми ефективного проведення онлайн- семінарів;

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

302

кожне заняття, лекція мають бути технічно підготовлені; важливо вміти утримувати увагу аудиторії на відстані.

Аналіз результатів проведеного дослідження дозволяє зробити такі висновки: психологічно здобувачі готові активно використовувати електронні технології у своїй навчальній діяльності, їх непокоїть зменшення часу безпосереднього контакту з викладачем, крім того, у частини із них не сформовані навички самоорганізації, відсутня мотивація до самостійної роботи, цьому потрібно вчитися.

Отже, слід зазначити важливість інтеграції інформаційних технологій при викладанні дисциплін для підвищення якості освіти та конкурентоспроможності здобувачів освіти на ринку праці. Педагогічні новації при викладанні дистанційно, спрямовані на підвищення ефективності навчання, залучення і забезпечення їхньої активної участі у навчальному процесі. Дистанційне викладання майбутніх менеджерів відкриває широкі можливості для інноваційного підходу до освіти. Головне – створити умови для активної участі та практичного застосування знань.

Список використаних джерел:

1. Калаур С. М., Діда Г. А. *Методологічні засади інформаційно-комунікаційних технологій в освітньому процесі. Науковий журнал Хортицької національної академії. Серія: Педагогіка. Соціальна робота. Запоріжжя: Вид-во комунального закладу вищої освіти «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» Запорізької обласної ради, 2022. Вип. 2(7). С. 17–26. URL : <https://doi.org/10.51706/2707-3076-2022-7-2>*

2. *Дистанційне навчання у ЗВО: моделі, технології, перспективи: матеріали круглого столу за участю порадників академічних груп та викладачів факультету управління фінансами та бізнесу. 28 квітня 2021 р. Львів: ФУФБ, 2021. 111 с.*

**НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ
ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ**

303

Дьячук І.В.

*к.е.н, доцент, доцент кафедри маркетингу,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: diachuk@krok.edu.ua*

Зеліков Д.О.

*здобувач кафедри маркетингу та поведінкової економіки,
ВНЗ «Університет економіки та права, м. Київ, Україна,
e-mail: Izelikov.denis@gmail.com*

**НЕФОРМАЛЬНА ОСВІТА: ВИКЛИКИ СЬОГОДЕННЯ ТА
СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ**

Вимоги до рівня знань сьогоденної молоді постійно зростають. Трансформація освітнього процесу відбулася у нас на очах, після пандемії та з початком війни.

Зростання рівня тривожності та стресу, невизначеність, зміни у звичному ритмі життя збільшили випадки тривожних розладів, депресії, поглибили проблеми з концентрації уваги, вплинули на фізичне та психологічне здоров'я як учнів та викладачів.

Довготривале дистанційне навчання, через відсутність особистого спілкування з однолітками та викладачами призвело до зниження інтересу до навчання, оскільки така форма навчання вимагає високої самоорганізації. Виникли втрати у якості знань.

На допомогу традиційній освіті прийшла неформальна. Неформальна освіта - це можливість отримувати знання у будь-якому віці, для ліквідації навчальних проблеми, або для оволодіння новими професійними навичками [1].

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

304

Пошуки курсів для поглиблення знань, для підготовки до НМТ, вивчення мов вже стали топовими у запитах пошукових систем.

Сьогодні існує багато підприємств, що надають освітні послуги, серед яких є мовні курси, курси по підготовці до здачі НМТ, курси для отримання професійних навичок, центри з надання послуг репетиторів. Ці заклади надають свої послуги як онлайн так і офлайн.

Через обмежений доступ до учнів у кризових ситуаціях відбувається ускладнення виявлення їх потреб, тому важливою навичкою стає емоційна підтримка викладача для допомоги своїм учням.

Серед завдань, що стоять перед навчальним закладом неформальної освіти є створення програм підтримки для учнів і викладачів, які б включали психологічну допомогу, тренінги з управління стресом та розвиток навичок емоційного інтелекту. Також важливим моментом є адаптація навчальних програм та розробка гнучких навчальних планів, які враховують психоемоційний стан учнів і викладачів.

Крім того індивідуальний підхід, можливість гнучко підлаштовувати програми під потреби учнів/студентів робить роботу таких закладів освіти затребуваними.

Дослідження ринку неформальної освіти в країні дозволяє проаналізувати загальні тенденції у пошуках варіантів компенсації прогалин як в знаннях, так і просування напрямків, що формують розвиток більш затребуваних на ринку праці компетентностей [5].

Метою дослідження є виявлення закономірностей росту попиту додаткових освітніх послуг для різних вікових груп населення.

Основною ідеєю роботи є узагальнення досвіду просування на ринку освітніх послуг [1] у закладах неформальної освіти в умовах зростаючої конкуренції та пошук нових шляхів пошуку потенційних клієнтів.

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

305

Підприємства, що надають додаткові освітні послуги працюють в умовах , на які впливають як економічний стан країни, так і рівень попиту на запропоновані послуги, а також рівень доходів населення, темпи інфляції, податки.

На їх розвиток впливають форми та види конкуренції, її динаміка. До навколишніх чинників впливу відносяться і соціальні чинники, особливо демографічні.

Аналізуючи систему цінностей батьків, мотиви купівлі тих або інших курсів для дитини, їх спосіб та стиль життя, купівельна спроможність, процеси прийняття рішень, та їх побажання - отримуємо вирішальні аспекти, на які необхідно спиратися під час вибору змісту та напрямку маркетингової діяльності цих підприємств.

Для реалізації фінансових цілей залучаються такі зовнішні сили як засоби масової інформації, соціальні мережі, які з'єднують підприємство з споживачами. Для отримання конкурентних переваг, необхідно володіти інформацією щодо маркетингової діяльності конкурентів або підприємств-суперників, які працюють на цьому ж ринку і використовують аналогічні стратегії [2]

Розвиток неформальної освіти – це отримання можливої конкурентної переваги як під час навчання у школі, так і на ринку праці. Крім того це широкі можливості для самореалізації, отримання нових знань, практичного досвіду, для пошуку себе, своєї мотивації.

Неформальна освіта – це одна з форм розвитку компетентностей, які здобувачі освіти отримали у формальній освіті, а також можливість розширення та розвиток нових [3]

Отже, просування послуг неформальної освіти на сьогодні є перспективним напрямком маркетингової діяльності.

Список використаних джерел:

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

306

1. Дьячук І.В. Просування освітніх послуг ЗВО: підвищення ефективності digital – маркетингу через індивідуалізацію та персоналізацію. Інвестиції: практика та досвід. 2024. № 12. DOI:10.32702/2306-6814.2024.12.96
2. Неформальна та інформальна освіта: як отримати визнання результатів навчання. URL: <https://mon.gov.ua/news/neformalna-ta-informalna-osvita-yak-otrimati-viznannya-rezultat-iv-navchannya> (Дата звернення: 01.12.2024)
3. Неформальна освіта в Україні: особливості, переваги, недоліки. URL: https://uain.press/blogs/neformalna-osvita-v-ukrayini-osoblyvosti-perevagy-nedoliky-1063599#google_vignette (Дата звернення: 01.12.2024р.)
4. Петрова І.Л., Біліченко С.П. Освітній чинник мобільності на ринку праці. Мобільність робочої сили України: тенденції та перспективи: колективна монографія / за наук. ред. д.е.н., проф. І.Л. Петрової, д.е.н. В.В. Близнюк. - Київ: ДУ "Інститут економіки та прогнозування НАН України", 2023. С. 200-211. URL: <http://ief.org.ua/wp-content/uploads/2023/12/Mobilnist-robochoi-sily-Ukrainy.pdf>
5. Скорик Т.В., Вергунова В.С. Неформальна освіта як чинник професійного розвитку майбутніх учителів. Синергія формальної, неформальної та дуальної освіти майбутніх фахівців дошкільної та початкової освіти: матеріали Всеукр.наук.-практ.конф з міжнародною участю (11-12 червня 2021року, Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т.Г.Шевченка). Чернігів, 2021. С.86-89

Гуленко В. М.,

здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти

Ізмаїльський державний гуманітарний університет

м. Ізмаїл, Одеська область

ІННОВАЦІЙНІ МЕТОДИКИ В ФІЗИЧНІЙ ПІДГОТОВЦІ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ ЯК ЗАСІБ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ НАВЧАННЯ

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

307

Проблемі здоров'я суспільства сьогодні приділяється величезна увага – проводяться дослідження щодо можливості збереження здоров'я молоді у сучасних умовах, досліджуються критерії визначення рівня здоров'я та механізмів його зміцнення.

Мета даного матеріалу є аналіз і узагальнення впровадження інноваційних технологій до занять фізичною культурою в навчальних закладах.

В ході модернізації освіти, одному з основних завдань у викладанні предмету «фізична культура» стає освоєння знань про фізичну культуру і спорт, їх історію і сучасний розвиток, роль у формуванні здорового способу життя.

Позбавлення здобувачів освіти необхідної рухової активності на користь вивчення теорії, або вивчення теоретичної частини, не акцентуючи на цьому великої уваги, спонукають до пошуку нових стратегій у викладанні саме теоретичної частини фізичної культури [1].

Практика показує, що найбільш раціональним є впровадження методу проектів. Це дозволяє вирішувати відразу декілька завдань:

- розвиток особових компетентностей здобувачів;
- інтегрованість процесу навчання;
- заощадження часу проведення заняття.

Проектна технологія на заняттях з фізичної культури дозволяє будувати навчання на активній основі, через цілеспрямовану діяльність здобувача, погодившись з його особистим інтересом [2].

Складаючи проект, він перетворюється з об'єкту в суб'єкт навчання, самостійно вчиться і активно впливає на вміст власної освіти. Така робота дає можливість усвідомити, що заняття з фізичної культури розвивають не лише фізично, але і інтелектуально.

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

308

Проектна діяльність – це створення проблемних ситуацій, активізація пізнавальної діяльності здобувачів в пошуку і вирішенні складних питань, що вимагають актуалізації знань, побудови гіпотез. Метод проектів завжди орієнтований на самостійну діяльність здобувачів (індивідуальну, парну, групову), яку вони виконують у відведений для цієї роботи час (від декількох хвилин уроку до декількох тижнів, а інколи і місяців).

Види проектів всілякі. Виділяють чотири основні категорії:

- інформаційний і дослідницький проект;
- оглядовий проект;
- продукційний проект;
- проекти інсценування.

Проекти на заняттях з фізичної культури - це проекти по дослідженню її впливів на організм людини, по дослідженню історії спорту, підготовці і проведенню змагань і спортивних свят і так далі. Вживання технології проектного навчання зробить учбовий процес більш захопливим для учнів: самостійний збір учнями матеріалу по темі, теоретичне обґрунтування необхідності виконання того або іншого комплексу фізичних вправ або опанування тих або інших фізичних умінь і навиків для власного вдосконалення, виховання вольових якостей.

У здобувачів при розробці власного проекту закладатимуться основи знань у вживанні всіляких методик підтримки здоров'я і фізичного вдосконалення. Інформація, самостійно здобута учнями для власних проектів, дозволить усвідомити життєву необхідність рухових умінь, що набувають на заняттях.

Здобувачі, таким чином, стануть компетентними і в теорії предмету, що необхідне як умова грамотного виконання фізичних вправ.

Проектні технології дозволяють перетворити з заняття рухової активності в заняття освітнього напрямку. Є здобувачі, що мають обмеження

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

309

в руховій активності, для яких такий вид діяльності дає можливість проявити себе.

Використання інформаційних комп'ютерних технологій (ІКТ) під час занять з фізичної культури робить їх сучасними. Складовими частинами ІКТ є електронний, програмний і інформаційний компоненти, спільне функціонування яких дозволяє вирішувати завдання, суспільства, що поставляються розвитком [3].

Не дивлячись на те, що заняття з фізичної культури - це практика, тут є місце і теорії. Викладачу необхідно знаходити і використовувати такі методи вчення, які дозволили б кожному учневі проявити свою активність, свою творчість, активізувати рухову і пізнавальну діяльність. Сучасні педагогічні технології, а так само використання Інтернет – ресурсів, нових інформаційних технологій, дають можливість педагогові досягти максимальних результатів.

ІКТ дозволяють організувати учбовий процес на новому, вищому рівні, забезпечувати повніше засвоєння учбового матеріалу. Інформаційно-комунікативні технології дозволяють вирішити проблему пошуку і зберігання інформації, управління заняттями фізичною культурою, діагностику стану здоров'я і рівня фізичної підготовленості тих, що займаються.

Використання презентацій на заняттях дозволяє детальніше і наочно надавати теоретичний матеріал, що робить процес освіти найбільш ефективним. Цей вигляд роботи може бути використаний при вивченні техніки виконання розучуваних рухів, оскільки за допомогою наочної картинки даний рух можна розбивати не лише на етапи виконання, але і коротші фрагменти і створити правильне представлення рухових дій, що виучуються про техніку.

НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

310

За допомогою презентації також можна доступно пояснити правила спортивних ігор, тактичні дії гравців, барвисто піднести історичні події, біографії спортсменів. Наявність візуального ряду інформації дозволяє закріпити в пам'яті.

Створення флеш-презентацій і відеороликів з комплексами загальнорозвиваючих вправ можуть стати помічниками викладачу. Такий матеріал може бути використаний також при проведенні ранкової зарядки.

Одним з видів домашнього завдання може бути створення презентації по темах «Здоровий спосіб життя і я», «Способи гартування», «Шкідливі звички» «Гімнастика» і так далі. Здобувачі можуть виконувати такі завдання як самостійно, так і в групах, що дозволяє переходити їм до виконання проектів, проявляючи свою творчість.

На заняттях також можливе проведення тестування з метою перевірки і закріплення знань здобувачів.

У позааудиторній роботі також можна використовувати ІКТ: представлення команд, оформлення змагань, опис конкурсів і так далі.

Електронні освітні ресурси, також дозволяють здобувачам детальніше познайомитися з вивченою темою під час заняття виконуючи самостійну роботу, знайти необхідні вправи для вдосконалення своїх фізичних якостей і поповнити багаж своїх знань в області фізичної культури і здорового способу життя.

Список використаних джерел:

1. Шавель Х. Є., Бойко Ю. С., Соколенко Л. С. Інноваційні моделі підготовки здобувачів вищої освіти в галузі фізичного виховання та спорту. *Академічні візії*. 2023. No 17. DOI: <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.7724404>. (дата звернення: 20.09.2024).

2. Бойко Ю. С., Соколенко Л. С., Танасійчук Ю. М. Інтеграція новітніх методик викладання фізичного виховання в закладах вищої освіти України з використанням технологій для дистанційного навчання. *Академічні візії*. 2023. No 20. DOI: <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.8011003>. (дата звернення: 20.09.2024).

**НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ
ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ**

311

3. *Лопатюк О., Захарова О. Інновації на заняттях з фізичного виховання у закладах вищої освіти. Вісник КрНУ імені Михайла Остроградського. Професійна освіта. 2023. Випуск 1 (138). DOI: <https://doi.org/10.32782/1995-0519.2023.1.22>(дата звернення: 20.09.2024).*

**НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ
ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ**

Наукове видання

**НОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У
КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ
ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ**

**Збірник наукових праць
VI Міжнародної науково-практичної конференції
27 листопада 2024 року**

*Український державний університет
імені Михайла Драгоманова
Навчально-науковий інститут
публічного управління та адміністрування
Кафедра економіки та підприємництва*

Підписано до друку 27.12.2024 р. Формат 60x84/16.

Папір офісний. Гарнітура Times New Roman.

Ум. др. арк. 8,21. Обл.-вид. арк. 8,04

Зам. № 138.

Віддруковано з оригіналів.

Видавництво Українського державного університету
імені Михайла Драгоманова.

01601, м. Київ-30, вул. Пирогова, 9

Свідоцтво про реєстрацію ДК 7896 від 25.07.2023.

(044) 239-30-26.